

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE
SU ÖGESİNİN
PEYZAJ PLANLAMADA KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar
DEMET ZORLU BEKİROĞLU

İSTANBUL - 1992

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii-iii
YABANCI DİLDE ÖZET	IV-V
GİRİŞ	vi-ix
BÖLÜM 1	
I TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI	1-3
I.I İLKÇAĞ'DA SU ÖGESİNİN KULLANIMI	3-4
I.I.1. Mısır Bahçeleri	4-8
I.I.2. Eski İnan Bahçeleri	8-9
I.I.3. Mezopotamya Bahçeleri	9-11
I.I.4. Yunan Bahçeleri	11-12
I.I.5. Uzakdoğu Bahçeleri	12
I.I.5.1. Çin Bahçeleri	12-13
I.I.5.2. Japon Bahçeleri	14-18
I.2. ORTAÇAĞ BAHÇELERİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI	19-21
I.2.1. Roma Bahçeleri	21-24
I.2.2. Bizans Bahçeleri	24-26
I.2.3. İslam Bahçeleri	27-28
I.2.3.1. İspanya İslam Bahçeleri	28-37
I.2.3.2. İnan İslam Bahçeleri	38-41
I.2.3.3. Hindistan İslam Bahçeleri	41-47
I.3. YAKINÇAĞ BAHÇELERİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI	47
I.3.1. Rönesans Bahçeleri	47-48
I.3.1.1. I. Dönem Floransa Vilları devri	49-53
I.3.1.2. II. Dönem Mimarlar devri	53-62
I.3.1.3. III. Dönem Rönesans Bahçeleri	62-63
I.3.2. Barok (Fransoz) Bahçeleri	63-73
I.3.3. İngiliz Bahçeleri	73-77
I.4. TÜRK BAHÇELERİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI	77-84

I 4.1. Saray Bahçeleri	84-119
I.4.2. Konak ve Köşk Bahçeleri	120-121
I.4.3. Yalı Bahçeleri	121-139

BÖLÜM 2

II. SUYUN REKREASYONEL YÖNDEN ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZDE KULLANIM ŞEKİLLERİ	136-196
--	---------

Sonuç ve Öneriler	197-201
-------------------	---------

Kaynaklar

Özgeçmiş



ÖNSÖZ

İlk çağlardan günümüze gelinceye kadar, insanların yaşam kaynağını oluşturan su; eğlenme, dinlenme, seyretme ve çeşitli rekreatif amaçların gerçekleştirildiği mekanların estetik ve fonksiyonel (işlevsel) bir elemanı olmuştur.

Su, tarihsel süreç içerisinde değişik uygarlık, kültür, anlayış, gelenek ve göreneklerin yansıması olarak günlük yaşamda karşımıza çıkmıştır.

Su kültürünün geçirdiği evrelerin belirlenmesi, günümüz kent mekanlarında, park ve bahçelerde, peyzaj planlama ilkeleri açısından kullanım şekillerinin saptanması amacı ile böyle bir çalışmaya gerek duyulmuştur.

Çalışmamın her aşamasında bilgi ve eleştirileri ile yol gösteren Sayın Doç.Dr. Aziz KIRAN'a, yakın ilgisini esirgemeyen Sayın Doç.Dr. Mehmet TUNBİŞ'e, çalışmamın tamamlaması için gerekli hallerde izin vererek bana destek olan Sayın Y.Müh.Mim. Yaprak-Gültekin KARLIDAĞ'a ve manevi desteğini esirgemeyen eşime teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

Hızlı kentleşme ve sanayileşme insan yaşamını büyük ölçüde etkilemektedir. Kent yaşamının monotonluğundan sıkılan bireyler doğaya yakınlaşma isteği duymuşlardır. Böylece yeşil alanların daha bilinçli düzenlenmesi ve kullanılması sağlanmıştır. Bu kadar önemli olan yeşil alanlar içerisinde suyun yeri küçümsenmeyecek düzeydedir.

İnsanlar çoğunlukla bir su kıyısı veya yakın çevresi içerisinde yerleşmeye çalışmışlar, yaşantılarında her zaman suya gereksinim duymuşlardır. Bu yalnızca insanın suya olan gereksiniminden kaynaklanmamıştır.

İnsanın varoluşu ile başlayan bu gereksinim günümüzde park ve bahçelerde , meydanlarda hatta iç mekanlarda estetik ve işlevsel yönü ile değişik biçimlerde ve boyutlarda kullanılmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; İlkçağ, Ortaçağ, Yakınçağ, Türk Bahçeleri ve çeşitli medeniyetlerde suyun kullanımı anlatılmıştır. Bu medeniyetlerdeki su düzenlemelerine ve mimari biçimlenmelerine örneklerle yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; suyun rekreasyonel yönden önemi ve günümüzde su ögeşinin kullanım şekilleri örneklerle anlatılmıştır. Süs Havuzları- Çocuk oyun havuzları- Su bahçeleri- Göletler- Kaskad ve Çavlanlar- Fıskiyeler- Çeşmeler).

Genel bir değerlendirme ile sonuç bölümü oluşturulmuştur.

SUMMARY

Rapid urbanization and industrialization have effected human life in a great extend. People bored of the monotony of city life have begun to look forward to being eloser to nature. As a result the design and use of green spaces have gained importance. This importance of the use of water within these green spaces cannot be overlooked.

From the beginning men always tried to live along or in the vicinity of water as theywere always in need of it. But this faet was not only based in necessity. Since the parks, gardens, squares and in interior spaces in different forms and dimensions.

This study consiste of two parts. In the first part the use of water in Ancient , Middle and New Ages, in Turkish Gardens and in the gardens of other cultures have been examined. In this section the design and forms of the use of water have been given.

In the second part the importance of water as a recreational element has been examined and examples of these have been included (Play pools for children, Water Gardens, Pools, Cascades, Waterfaals.)

A general conclusion of the study have been included in the last section.

GİRİŞ

İnsanlar tarihsel süreç içerisinde, yeşil alanlara ihtiyaç duymuşlar, bu amaç doğrultusunda yaşadıkları mekanları ve çevrelerini düzenlemişlerdir. (Mağaralar, evler, saray, köşk ve yalılar, Konut alanları).

İnsanlığın bilgi ve beceri düzeyi arttıkça doğanın sunduğu olanakların sınırları genişlemekte, çeşitliliği artmakta, buna paralel olarak da kişinin beklentilerini çoğaltmaktadır. Giderek "mekan" diye tanımladığımız ve içinde belirli aktivitelerin yer aldığı fiziksel çevre parçaları belirli tanımlar kazanmakta, toplumların gelişmesi ile bu alanlar nicelik, nitelik ve çeşitlilik yönünden zenginleşmektedir.

Sanayi devrimi ile büyük bir hız ve boyut kazanan teknolojik gelişme, insan-doğa ilişkisini büyük ölçüde etkilemiştir. Kentlerde, çalışma alanlarının yapılar içerisinde sürdürülür oluşu ve bu yapıların oluşturduğu yoğun doku sonucunda erişilebilir doğa gitgide uzaklaşmaktadır.

Artık bir kentin yaşanılabilir olması yeşil ve açık alanların miktarı ile belirlenmektedir. Kent

ve insan yaşamında önemli bir yeri olan yeşil alanların içerisinde su ögesi, estetik ve işlevsel bir donatı elemanı olmuştur.

İlkçağlarda, gücün ve zenginliğin simgesi olarak kentler yeşil alanlarla süslenmişlerdir.

Dinsel etkinin yoğun bir şekilde görüldüğü Mısır Bahçelerinde su, kanallar boyunca tapınak ve saray çevrelerinde kullanılmıştır.

Özellikle Eski İran Bahçelerinde suyun yetersiz oluşu, suyun uzak yerlerden getirilmesine neden olmuştur.

Mezopotamya Bahçelerinde önceleri su yapıları sel baskınlarına karşı önlem amacıyla kurulmuş, daha sonradan bu önlemler yerini mimari biçimlenmeye bırakmıştır (Havuz, gölet, kaskad, çavlan v.b.).

Yunan Bahçelerinde ise su, bahçe sulama amacıyla uzun ve geniş kanallar şeklinde kullanılmıştır.

Çin Bahçelerinde su dünyanın kan damarı olarak düşünülmüştür.

Japon Bahçelerinde ise din felsefesine göre yorumlanarak bahçelerde kullanılmıştır.

Ortaçağ Bahçelerinde su korunma amaçlı kullanılmıştır. Küçük havuzlar su çanakları şeklinde bahçelerde yer almıştır.

İslam Bahçelerinde suyun kullanımında din etkisi kadar iklim etkisinde önemli olmuştur. Su, önceleri sulama amacına yöneliktir. Suyun yaratmış olduğu etki (serinletici, dinlendirici, yansıtıcı) şadırvanlı ve fıskiyeli, kaskadlı avluların oluşmasına neden olmuştur.

Rönesans ve Barok devirlerinde oluşturulan avlu ve iç bahçelerde su ögesi çokça kullanılmıştır. Bu bahçelerde su hareketli ve seslidir.

Barok devirlerinde ise geniş su yüzeyleri çok sayıda fıskiyelerle hareket kazanmıştır.

İngiliz Natüralist bahçelerinde su doğal görünümü, daralıp genişleyen göletler şeklinde kullanılmıştır.

Türk Bahçelerinin ilk devirlerinde su, görsel ve mimari etkisinden çok doğal gereksinimleri nedeni ile kullanılmıştır.

Günümüzde ise su, teknoloji ile gelişmiş ve insanların gereksinimleri doğrultusunda değişik şekil ve yapılarda karşımıza çıkmaktadır (Havuzlar, göletler, kaskad ve çavlanlar, fıskiyeler, çeşmeler).

Araştırmanın amacı su ve su kültürünün tarihsel süreç içerisinde oluşumunu, gelişimini ve kullanım şekillerini örneklerle inceliyerek ortaya çıkarmaktır.

Bu amaç doğrultusunda örnekler ile incelenen su kullanımında genellemelere gidilerek, su olgusunun günümüzdeki yeri belirlenmiştir. İşlevleri ve donatıları saptanmış, kentleşme olgusu içerisinde insan ruhu ve fiziksel sağlığı açısından önemi vurgulanmıştır.



BÖLÜM 1

I. TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI

İnsanların yerleşik bir düzen oluşturmaya başlamalarından itibaren hızla kentleşmeleri ve doğadan uzaklaşmaları sonucu, doğaya olan özlemleri giderek artmıştır. Bu nedenle insanlar sürekli olarak yaşadıkları çevrede doğal elemanlar görmek istemişlerdir. Kent içerisinde oluşturulan küçük doğa köşeleri ve rekreasyon alanları (gezinti-dinlenme, seyir) bunların en belirginleridir. Tarih boyunca birçok uygarlıkta çok sık görülen bu düzenlemelerin (Park, bahçe, meydan v.b.) ana elemanı su'dur.

İnsanoğlunun varoluşu ile başlayan su ihtiyacı suyun vazgeçilmez bir eleman olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yaşamlarının devamlılığı, diğer canlıların özellikle geçim kaynaklarının temel ögesi olan hayvanlarının yaşamı açısından ve verimli olmayan topraklarına can veren bir unsur olarak su büyük bir önem taşımıştır. Fakat insanlar dış mekanlarda suyun kullanımı ile yetinmemişler, iç mekanlarında da kullanmışlardır. Örneğin; Türk mimarisinin özgün eserlerinde su yalnız doğal ihtiyacın gereği olan servis mekanlarının içinde kalmamış, yapının önemli gruplarına girerek, mekanlara karakter kazandırmıştır. Su yaşanan mekanın içine taşınmış, pencere içlerinde dolaştırılmış, balkonlara çıkartılmış, duvarların içine en güzel yontularla yerleştirilmiştir (I).

(I) M.Aykut, Osmanlı Dönemi Osmanlı Yapılarının İç Mekan Kuruluşlarında Su Kompozisyonları Kullanımı, İstanbul 1979,S:5-7

Suyun yerçekimi ve doğanın etkisiyle mekanik olarak kendiliğinden bir yerden bir başka yere ulaşımı, ilk yapay şekilleri ortaya çıkarmıştır. Yeryüzündeki düz sulama kanalları, klasik Roma kemerli su yollarının gelişimine ve bunların birer anıt haline gelmelerine neden olmuştur.

İnsan ve yük taşınması için yapılan ve Marco Polo'nun görkemliliğinden uzun uzun sözettiği ilk kanallar Çin'liler tarafından yapılmıştır. Avrupa'da görülmeğe değer kanallar Versailles Chatilly, Vaux-le-Vicomte ve diğer saray ve köşkların bahçelerinde en üst noktaya ulaşmıştır (2).

Su tarihi boyunca birçok saray ve köşk bahçelerini süsleyen bir gösteri elemanı olmuştur. Bu bahçelerde su ya geniş su aynaları şeklinde yada fıskıye ile bütünleşerek kimi zaman hareketli kimi zaman da durgun su yüzeyi olarak kullanılmıştır.

Tarih boyunca önemli bir peyzaj elemanı olarak kullanılan su ilk çağlardan bu yana değişik şekillerde kullanılmıştır.

Bunlar ;

I-Havuzlar (3)

Su bahçeleri

Çocuk oyun havuzları

2-Göletler

(2) Susan Jellicoe The Use of Water in Lonscape Architecture, Londra,1971.

(3) Fuat Tanrıverdi, Peyzaj Mimarlığı Bahçe Sanatının Temel İlkeleri ve Uygulama metodları, A.Ü. Yayınları No:643, A.Ü. Basınevi, Erzurum, 1987, S: 138.

3- Kaskat ve avlanlar.

4- Fıskiyeler

5- eşmeler (4).

5.1. Ev çeşmeleri

5.2. Mahalle çeşmeleri

5.3. Cami çeşmeleri ve Şadırvanlar

5.4. Sebiller

Bu ögelerin hangi devirlerde, nasıl kullanıldığını örneklerle anlamak suyun önemini daha açık olarak vurgulayacaktır.

I.I. İLKÇAĞDA SU ÖGESİNİN KULLANIMI

Toplumun hizmetine sunulan açık alanların ya da gösterişsiz bir kent yeşilinin ortaya çıkması için gerekli koşullardan biri belirginleşen kentsel yaşam ve bunun sonucu ortaya çıkan doğayla ilişki kurma gereksinimidir. Doğayla dolaylı ya da duygusal ilişki ancak, (çeşitli kültürlerin çeşitli evrelerinde görüldüğü gibi) yapıların çoğalması, kentte oturan insanların artık tarımsal uğraşılarda bulunmamaları ve doğayla doğrudan ilişkilerinin kesilmesi sonucu ortaya çıkar. Kent ile kırsal alan arasındaki ayırımın iyice belirginleştiği anda da önem kazanır.

(4) Celal Esad Arseven, TÜRK SANATI TARİHİ, İstanbul, 1947, S: 246.

Doğa hasretini giderecek ilişkiler ancak kentin açık alanlarında ve parklarında kurulabilir. Bu alanlar, kent insanına doğaya karşı duyduğu gizli özlemi giderbilme olanağı sağlarlar.

Kent insanının yeşil alanların kurulması için duyduğu bu isteğe sonraları başka nedenlerde eklenmiştir. Örneğin Antik devirlerde halkına hoş görünmek yada onları oyalamak isteyen gücünü ve zenginliğini gözler önüne sermek amacıyla olan hükümdarların isteklerine uyularak, başkentler yada ülkelerin metropolleri yeşil alanlarla süslenmiştir.

Ayrıca iklim verileri, kent planlaması ve hijyeni gibi yaklaşımlar, yeşil alanların, promenatların (gezinti alanları) yada gerçek anlamda parkların, kent içlerinde yada çevrelerinde yer almalarına neden olmuştur (5).

I.I.I. Mısır Bahçeleri

Kent yapı sanatı tarihinde özel bir yeri olan "Eski Mısır kentlerinde" kent parklarının yanısıra Mısır metropolünün merkezini oluşturan tapınaklar çevresindeki göletler, kanallar ve saray tesislerinde bitki yetiştirildiğine rastlanılmaktadır.

(5) Dieter Hennebo, Antik ve Ortaçağ Kentlerinde Yeşil Alanlar, Çeviren: İlçin Aslanboğa, Ege Üniv. Zir.Fak. Yayınları No: 465 Ofset basımevi, 1983, S:5-6.

Mısır'lular M.Ö. 4 bin, 5 bin yıla kadar uzanan geçmişlerinde yüksek kültürlerine paralel olarak bahçe düzenlemesiyle de uğraşmışlardır (6).

Mısır uygarlığının doğup geliştiği Nil vadisi sadece bahçelerinde değil, Mısır'ın hayatı ve ekonomisi üzerinde çok etkili olmuştur. Düzgün aralıklarla ve mevsimin belirli zamanlarında Nil'in taşması, düzenli şekilde ürün elde edilmesini sağlamıştır. Tarımsal alanlar yeşil bir kordon gibi gelişmiş ve peyzajı biçimlendirmiştir.

Antik devrin en büyük ve görkemli kentlerinden biri olan Tep kentinde de İskan yöresinin içinde dolaşan kanalların ve derelerin özellikle firavun 3.Amenopsin'in (M.Ö. 1400-1362) sarayı önünde kurduğu görkemli göletin, Nil nehrinden alınan su ile beslendiği sanılmaktadır (7).

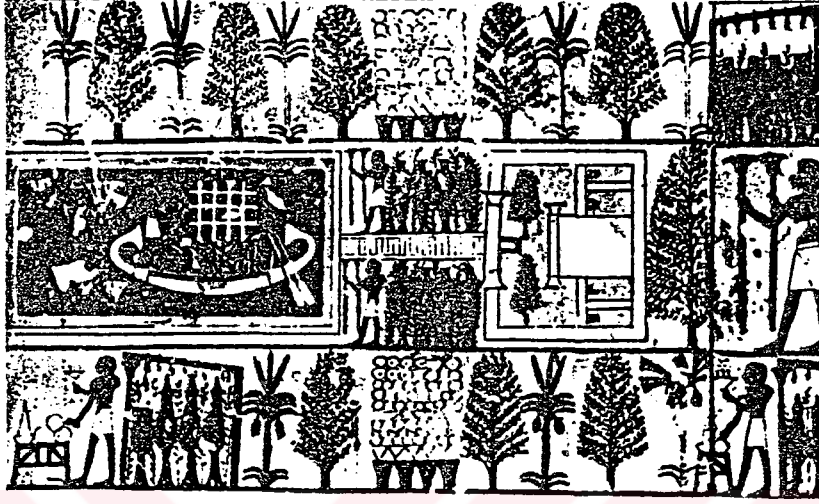
Ülkenin ekonomik yönden gelişmesi, politik ve sosyal seviyesi yüksek sınıfın şehir sınırları dışında kurdukları villa saltanatını ortaya çıkarmıştır. Geniş arazi içindeki villara su nehirden açılmış kanallarla getirilirdi. Bunlar geniş ve derin, bazıları ise havuz veya kuyulara suyun depo edilmesine yarayan veya ürüne ulaşan dar oluklar halinde olurdu.

(6) Besalet Pamay, Park, Bahçe ve Peyzaj Mimarisi, İ.Ü. Orman Fak.Yayın No:264, Çeliker Matbaacılık, İstanbul, 1978, S: II

(7) A.g.e. Hennebo, 1983, S:7.

T şeklinde veya dikdörtgen formunda olan ve başlagıçta sebze, meyva, çiçeklikleri sulamak için inşa edilen su depoları, daha sonraları dekoratif havuzlara dönüşmüşlerdir. Formal ve simetrik bir düzene sahip Mısır bahçelerinde, gözleri kamaştırıcı ışık ve bunaltıcı sıcaktan gölgeli, loş, serin bir mekâna geçiş, düzenlemenin esası olmuştur. Genellikle bahçenin ortasında ve bazen iki ucunda dikdörtgen veya "T" şeklinde bir havuz bulunur. Bu büyük havuzların sulama gibi fonksiyonları yanında banyo, kayak gezintisi, balık ve ördek yetiştirme gibi rekreasyonel gerekleride düşünülmüştür. Amenofis 4'ün Teje için yaptırmış olduğu 1500x300 m. ölçüsündeki havuz , suyun geniş ölçüde kullanımı konusunda bilgi vermektedir.

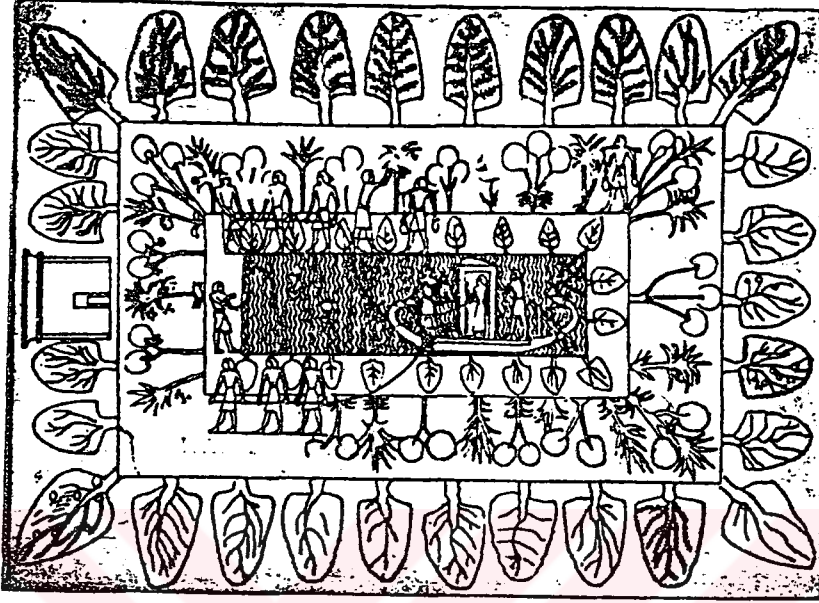
Suyun, Mısır'lıların yaşamında ve dinlerindeki rolü düşünüldüğünde, özellikle cenaze törenleriyle ilgili olan dinsel davranışlarında önemli olduğu sanılmaktadır. (Şekil I-2).



Şekil 1 : Bahçede bir cenaze töreni (M.Ö. 1450). Evden havuza uzun bir merdivenle inilmektedir. Ölünün tabutu havuzda kayıkla gezdirilmekte ve köleler kıyıda, papirus biçiminde buhurdanlıklarla beklemektedirler. Törende sunulacak şarap için, asma yaprakları ile sarılmış testiler merdivenin iki yanına dizilmiştir. Bahçede, Firavun inciri, hurma ve palmye ağaçları ritmik bir biçimde sıralanmışlardır. (AKDOĞAN, 1974).

Cenaze töreninin bahçede düzenlenmesi bahçe sanatının, şekillenmesinde dini etkileri ve batıl inanışları açıkça göstermektedir. Havuz kenarlarında Papirus ve Lotus bitkileri kullanılmıştır (8).

(8) Günel Akdoğan, Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi, AnÜ. Zir. Fak. yayınları No:528, A.Ü. Basımevi, 1974, S:4,6.



Şekil 2: Cenaze törenlerinin önemli bir kısmının bahçede geçtiğini gösteren diğer önemli bir örnek. Bahçeyi firdolayı kuşatan büyük ağaçlar, firavun inciridir. (AKDOĞAN,1974).

I.I.2. Eski İran Bahçeleri

İran'da bahçe sanatının izleri çok eski devirlere kadar uzanır. Bahçelerin hayat veren bir özelliğe sahip olmaları da hemen hemen diğer sanat kolları kadar eskie gitmektedir ki bunu toprak vazoların bazılarında hayat ağacının sarktığı bir havuzun resmedilmiş olduğunu görüyoruz. Bazılarında ise bahçeyi dörde bölen bir plan

anlayışı vardır. Dört parçalı planın her kısmının ortasında birer havuz bulunmaktadır. Suya ve fıskıyeli havuzlara olan aşırı ilgi, tarihin bu eski devirlerinde olduğu gibi daha sonraki devirlerde de azalmamış ve su, bütün İran bahçelerinin ortak özelliği olmuştur.

İran uygarlığında bahçelerin son derece önemli birer yaşama mekanı olmasında ve özellikle suyun hepsinde vazgeçilmez bir eleman olarak düzene girmesinde, İran'ın iklim ve toprak koşullarının büyük etkisi olmuştur. Suyun elde edilmesinde iklimin ortaya çıkardığı güçlükler, İranlıları suyu uzak mesafelerden, yer altı kanalları ile yüksek karlı dağlardan getirmeye zorlamıştır. Bu nedenle, su bina yakınlarına gelince, açık kanallar halinde ve geniş çapta gösterilere olanak sağlayacak şekilde ustaca kullanılmıştır (9).

I.I.3. Mezopotamya Bahçeleri

Van gölü'nden Basra körfezine kadar uzanan, Dicle ve Fırat nehirlerini içine alan geniş topraklar üzerinde yaşamış olan Sümer, Asur ve Babil uygarlıklarından, günümüze bazı sanat yapıları gelebilmiştir.

(9) A.g.e. Akdoğan, 1974, S: 17-18.

Mezopotamya'da yerleşmiş olan bu savaşçı kavimler, elverişli ekolojik koşullar altında doğal fizyonomiye dayanan, bahçeler ve ormanca fakir olan Mezopotamya'da halk parkları meydana getirmişler; yapay tepeler üzerinde geniş bahçeler kurmuşlar ve bu bahçeleri yapay göllerle süslemişlerdir(10).

Mezopotamya kentlerindeki tapınakların ve tapınak çevrelerinin ağaçlandırıldığı da bilinmektedir. Fırat ve Dicle vadisi, geniş anlamda park fikrinin dışında, günümüze kadar gelebilen önemli bir bahçe bırakmamıştır. Bunun ana nedenlerinden birisi, vadinin sürekli olarak, su baskınlarına sık sık uğramasıdır. Dicle ve Fırat nehirleri, Mayıs ayında kabarıp, geniş araziye çamur, taş ve su altında bıraktıktan sonra çekilir ve yaz aylarında toprak, kavurucu sıcaklar nedeniyle çatlardı. Sel baskınlarını kontrol altına almak için sulama uzmanları geniş göller, rezervuarlar ve iki nehir arasında geniş bir kanal şebekesi kurmuşlardı. Bazı tarihi kaynaklar Nabukadnezar'ın (M.Ö.604-561), yalnız Babil şehrinin duvarlarını değil, aynı zamanda çeşitli kanallar ve barajlar yaptırmış olduğunu göstermektedir.

Mezopotamya bahçelerinde suyu kullanmadaki bu derin

(10) A.g.e., Pamay, 1978, S:12

ve ustalık, bahçe sanatının biçimlenmesinde de önemli rol oynamıştır (11).

I.I.4. Yunan Bahçeleri

M.Ö. 800 yıllarının sonunda kendine özgü bir medeniyet olarak ortaya çıkan Yunan uygarlığında bahçe sanatının gelişmesi birçok savaşlar nedeniyle gecikmiştir. Burada ilk bahçelerin Girit'te başlamış olduğu sanılmaktadır.

Yunan bahçe sanatında, ekonomik faydalanma düşüncesine önem verilmiştir. Yunanlılar bahçelerinde özellikle , meyve ve sebze yetiştirmişler, kurdukları teraslı bahçelerde düzenli sulama kanalları tesis etmişlerdir.

Homer Odyssey'inde betimlediği Alcınus'un bahçesi Yunan bahçe sanatı anlayışı açısından iyi bir örnektir. Bu bahçe üç bölümden oluşmaktadır. Birinci kısım meyvalık, ikinci kısım bağlık, üçüncü kısım ise budanmış bitkilerle çevrili olan çiçek yastıklarındır. Bahçe iki havuz yer almaktadır. Havuzlardan birinin suyu bahçenin çevresini dolaşacak şekilde planlanmıştır. İkinci Havuzda ise su, avlunun taş oluklarının altından akıp, sarayın yan tarafından dışarı çıkmaktadır (12).

(11) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:21,22.

(12) A.g.e.,Akdoğan,1974, S:32

Yunan Bahçelerinde su, gösteri elemanı olmasından daha çok geniş ve uzun kanallar şeklinde kullanılmıştır.

Daha sonraları doğu ile ilişkiye giren yunanlılar, bahçeli evler ve villalar kurmaya başlamışlardır (13).

Bugün hala küçük tapınaklar, grottolar ve nimfeumlara sahip olan yunan bahçesinde, artık bu ögeler dinsel niteliklerini yitirip, artistik ve sosyal bünyelere bürünmüş ve Hellen süs bahçesinin yalnızca mimari tanım ögeleri değerine çevrilmişlerdir. Şimdi ise şölenlerin verildiği salonlar örtülerle kaplanıyor, balkon ve teraslar hoş koku saçan çiçek ve fundalarla bezeniyor, havuzlar ve fıskiyeler, su gücünü, orgla müzik yapan tanrı ve su perisi heykellerini harekete geçirecek kadar mekanik şaheserler olarak göze çarpmaktadır (14).

I.I.5. Uzak Doğu Bahçeleri

I.I.5.I. Çin Bahçeleri

Geleneksel Çin bahçeleri doğaya ait duyguların, ruh güzelliklerinin bulunabileceği, geliştirilebileceği bir mekan olmuştur. Dağlar, kayalar, gölller, nehirler Çin sanatının ve özellikle bahçe sanatının doğa varlıkları olmuşlardır. Bunlardan kayalar dünyanın iskeleti, nehir-

(13) A.g.e., Pamay, 1978, s:13.

(14) Gönül Aslanoğlu Evyapan, Tarih İçinde Formal

Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçelerinde Etkileri.,
O.D.T.Ü., 1974, Ankara, s:11-12.

ler ise kan damarları şeklinde düşünölmüştür. Bu nedenle Çince bahçe kelimesi, bağ ve su kemerlerinin kompozisyonu olan "Shan Shui" ifade edilmiştir (15).

Çin bahçelerinin en büyük özelliği gizlilik duygusunun olmasıdır. Çin bahçelerinde amaç doğanın doğrudan taklit edilmesi değil, daha çok hayal ile doğanın elemanlarını bir sanat biçiminde birlikte dokumaktır.

Eski Çin iç bahçelerinde su zayıf bir şekilde, fıskiye ile dışarıya yükseltilir, ince taş kanallarla bahçelere getirilirdi. Suyun getirdiği serinlik kuru ve sıcak iklimde en çok itibar edilecek düzenlemeydi.

Çin bahçe sanatında ağaçlar ve çiçekler, kıvrımlı yollar ve çevre duvarları birer detaydır. Esas öğeler dağlar, tepeler ve sudur. Taoist felsefe suyun yeryüzünün can damarı olduğunu kabul eder. Su, yaşam veren güçte bir anlam taşır. Su aynı zamanda ışığı yakalayan ve gölgeli yansımalarla içindeki gizemli mağaraları gösteren bir atmosfer yaratmak içinde uygundur. Bir Çin bahçe sanatı incelemesi olan Yuan Yeh'in yazarı "Gölün aynası ışığı yansıtır ve burası bir deniz kızının sarayına açılır..." diye yazmıştır. Kayalardan ve topraktan dağlar, göl oluşturmak için kazılmış ve burada su yine önemli bir rol oynamıştır (16).

(15) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:242-243.

(16) A.g.e., Jellicoe, 1971.

I.I.5.2. Japon Bahçeleri

Japon bahçeleri hiç bir zaman sadece zenginlik ve lüks maddesi olarak düşünülmemiş, japon halkının öz karakterinde bulunan doğa sevgisinin ve özleminin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bahçe Japon insanı ile doğa arasındaki ilişkiyi kurarken, kullanılan elementler insanın doğaya yaklaşmasında etkili olmuştur. Japon bahçeleri son derece güzel ve ince bir proporsiyon içinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede, taşlar, kayalar, yosunlar, kum ve su önemli rol oynamıştır. Bir su yüzeyinin ortasında oluşturulmuş olan bir adacık üzerinde kutsal bir ağaç ve taştan ibaret olan bu küçük doğa parçası, Japon bahçelerinin en ilkel şekli olmuştur.

8. yüzyılın sonlarında başkent Nara'dan Kyoto'ya nakli ve uzun hükümdarlık sonucu, çok geniş alanları kaplayan sayısız güzellikte bahçeler oluşturulmuştur. Bu devir bahçelerinde, bahçe evin daima güney tarafında yer almış, tepeleri ve ortasında adaları bulunan göller oluşturulmuştur. Yine bu devirde ilk defa olarak, Japon bahçelerinde çağlayanlar ile beslenen göllere, çam ağaçlarının gölgelediği kayalıklardan akan sulara ve orkide, krisantem, mor salkım çiçeklerin bahçeleri süslediğine rastlanılmaktadır (17).

(17) Roland Rainer Lebensgerechte Außenröume,
1972, s:189-193.

M.S. 794-1868 yılları arasında Japonya'nın başkenti olan Kyoto'da bazıları bugün hala var olan 16. ve 17. yüzyıldan muhteşem bahçeler vardır. Japon bahçelerinin karakterleri değişiktir. Ryoan-Ji ve Doisen'in gibi bahçeler denizden kazanılmış topraklar üzerinde düzenlenmiş bahçeler, çay bahçeleri ve klasik örneği Katsura olan hareket ya da gezinti bahçeleri bu değişik bahçeleri yansıtır. Günümüzde Katsura, mimarisinin ikinci planında kaldığı göller, adalar ve ağaçlarla çevrili su köşeleriyle çok ilginç bir bahçe mekanı görünümündedir.

Bu sınırlı alan, dağları suları ve adalarıyla dışındaki yer şekillerinin bir uzantısı şeklindedir. Natural değildir, fakat insanın doğayla birlikte insan olduğunu anlatır. Doğayla ilgili bazı gerçekleri taşıyan, gücü nedeni ile burada sanki her taş özenle seçilmiştir. Her yaprak önemli görünmektedir (18).

Doğallığa bu derece önem veren bahçe düzenlerinde iki tip bahçe vardır. Bunlar, tepelerden ve göllerden meydana gelen doğal formlu "Tepe Bahçeleri" ile, binalar arasındaki alanların planlanmasında kullanılan "Düz Bahçeler"dir. Bu bahçeler form ve stil bakımından farklılık gösterirlerse de hemen hemen hepsinde su kullanılmıştır. Ana elemanları kayalar ve taşlar olan "kuru taş bahçeler" inde meydana getirilen düzenle su kuvvetli bir anlam oluşturmuştur. Kullanılan malzeme, taş, çakıl ve kumdur.

(18) S. Jellicoe ve G. Jellicoe, The Landscape of Man Co Ltd, 1971, London.

Su bahçeleri ise sudan meydana gelmiş bir bahçe formudur. Japonya'da pek çok örneğine rastlanan bu bahçenin bazıları küçük ölçüde evden tek bir görüş noktasından algılanabilecek şekilde veya geniş ölçülerde düzenlenmiştir (Şekil 3).



Şekil 3: "Kokindenju-no-ma" denen bir odadan su bahçesi; sun'i tepeler ve göl. (AKDOĞAN, 1974).

Su tesislerini çepeçevre saran sirkülasyon alanları vardır. Bu tesisler içinde sadece gölü veya havuzu geçmek için değil, güzel manzaraların seyredilebileceği köprüler kullanılmıştır.

Japon bahçelerinde su kullanımından çeşitlilik gösterir. Geniş doğal formlu bahçelerde, çağlayanlar şeklinde kullanılır ve bunlar bahçenin en önemli elemanı olmuşlardır. Göller ve havuzlar ise önemli su kullanım şekilleridir. İlk zamanlardan bu yana Japon bahçelerinde su çok iyi etüd edilen bir kullanım biçimi bulmuştur. Geniş su alanlarının kıyıları, bazen kayalar, bazen ahşap ile sağlamlaştırılmış, bazen de çim olan göl kıyısı ile birleştirilmiştir.

Su, düz bahçelerde yosun kaplı bir küçük taştan fışkırır ve küçük bir akarsuyun başlangıcını oluşturur. Bu şekilde oluşturulan bir akarsu, önce doğudan güneye ve sonra da batıya yönelerek akar. Hiç bir zaman doğudan çıkıp, bahçeyi ikiye bölerek doğrudan batıya akmaz. Suyun bu şekilde akışı mutluluğu temsil eder. Büyük bir

akarsu anlatılmak istenildiğinde, büyük bir grup kaya suyun kıvrım yaptığı yere yerleştirilir. Çağlayıp akan bir su etkisi için ise, akarsu bir yerinde daraltılır. Suyun ortasına bir taraftan diğer tarafa geçmek için basamak taşları, çok özenli ve artistik bir şekilde yerleştirilir.

Göllerin ortalarında genellikle küçük adacıklara yer verilir. Bunlar form ve özellik bakımından farklılık gösterirler. Bazıları ormanla kaplı adalar, bazıları ise su'dan yükselen dağ oluşumları şeklinde biçimlendirilmişlerdir. Bazen de kaplumbağayı betimleyen, dört ayağı ve başı ile bir adacık oluşturulmuştur. Bu adacıkların okyanusların ortasında olduğu düşünülerek, kıyı ile ilgi kuracak köprülere yer verilmemiştir.

Kum özellikle "kuru bahçeler"de suyu ifade eden bir bahçe elemanı olmuştur. Bu kullanım tarzı dışında tazelik ve temizliğin ifadesidir. Japon bahçelerinde, oluşturulan su yüzeylelerinde, suyun üzerinde Ay ışıklarının aksetmesine ve bahçeye rüzgarın girmesine engel olacak bir düzene hiç bir zaman yer verilmemiştir.

Japon bahçeleri, sadece güzellik yaratmak için düzenlenmiş bir mekân değil, ruhun huzur ve sessizlik bulacağı barınaklar olmuştur (19).

(19) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:245-260

1.2. ORTAÇAĞ BAHÇELERİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI

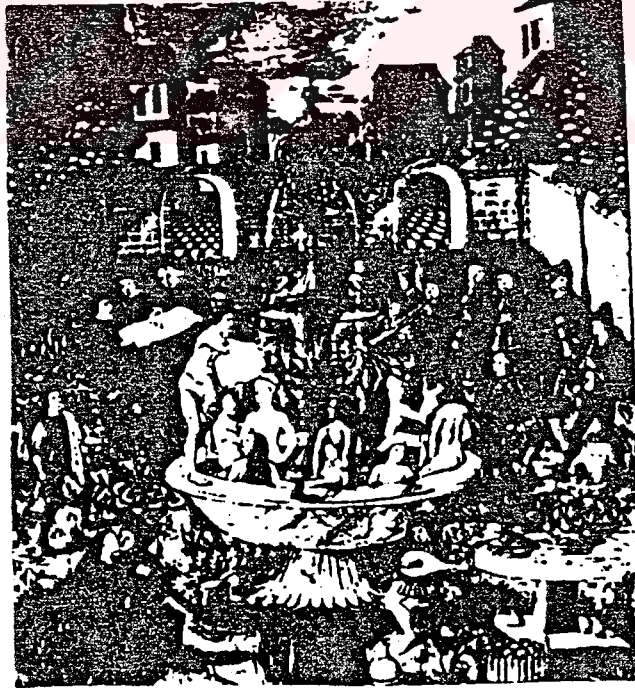
Ortaçağ Avrupa'sının çeşitli bölgelerinde kentsel gelişimin başlamasını ve hızını farklı koşullar belirlemiştir. Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra, Avrupa'da ekonomi tarıma yönelmiş ve kentsel kültürde azalmaya neden olmuştur.

İtalya'da kendi büyük geçmişine ilişkin kent kültürü, hemen her zaman canlı olarak kalmıştır. İmparatorluk ve Roma kilisesi gibi, iki sürükleyici etkinliğin yanısıra Citivas'ın "Antik Düşünce Biçimi"nde, bütün düşünsel ve yasal unsurlarda rol oynamıştır. Bu değişimler, önce İtalya'da sonra da tüm Avrupa'da kentleşme ana fikrinin yeniden ön plana geçtiği ve özellikle kırsal yaşamın kentleşmesine yönelik çalışmaların yapıldığı, rönesans kültürünün yayılmasına neden olmuştur. Bu tür yeni gelişmeler, varlıklı kentlilere, kentin kalabalığından kurtulma yerleri olarak kurulan uydu kentlerdeki villalara ve onların bahçelerine önemli yenilikler getirmiştir. Böylece halk, kent yeşilinin gelişmesi yönünde özendirilmiştir (20).

Dini, politik ve sosyal yapı ile etkilenen Ortaçağ bahçe sanatı çalışmaları, manastır ve kiliselerde ve şato bahçelerinde kendine özgü bir özellik gösterir. Suyun kullanımına ise bu bahçelerde rastlanılmaktadır.

Manastır bahçeleri formal olarak dört parçaya bölünmüş, birer avlu bahçesi niteliğindedir. Su, avlunun ortasında bir kuyu, havuz veya bir çeşme ve bitkilerin sulanması için bir depo ile kullanılmıştır. Ayrıca, içinde balık yetiştirilen bir havuzun bulunması bu bahçelerin ortak özelliğidir.

Kuvvetli bir korunma fikrinin olduğu ortaçağ şato bahçelerinde ise suyun kullanımı farklıdır. Su, burada öncelikle bir koruma elemanıdır ve şatoların etrafını çevreleyen "Moat" adı verilen su kanalları şeklinde kullanılmıştır (Şekil 4).



Şekil 4: XV.inci y.y a ait bir İtalyan el yazması kitap resmi. Ortaçağ şato bahçesinde, müzik ve içkinin eşliğinde "Gençlik havuzu"nda beraberce yıkananları göstermektedir (AKDOĞAN, 1974).

Ortaçağ bahçelerinde su hiç bir zaman İslâm ve Bizans bahçelerinde ki gibi önemli bir eleman olarak kullanılmamıştır. Bunun nedeni, şatoların yerleşme durumları nedeniyle su bulma olanaklarının sınırlı oluşudur. Kale duvarları arasında su, fonksiyonel kullanımının dışında, zevk için değişik biçimlerde kuyular, küçük havuzlar, su çanakları olarak kullanılmıştır. Bunların bazıları gotik tarzda, bazıları büyük mermer çanaklar halinde, bazıları ise basit kare, dikdörtgen şekilli taş havuzlarıdır.

İslâm alemi ile olan ilişkileden sonra fışkıyeler de bu kullanımlara katılmıştır.

Sonuç olarak koruma duvarlarının yıkılmasını gerektiren siyasi ve kültürel gelişme ve kararlılık hali ile ortaçağ sona ermiş ve fikirsel, bedensel zevklerin hakim olduğu bir dünya, insanları son derece davet edici şekilde, kendine çekmeye başlamıştır (21).

I.2.I. Roma Bahçeleri.

Roma'lılar egemenlikleri altına aldıkları halklardan kent yeşili hakkında birçok bilgi edinmişlerdir. Daha sonra Roma'da politik, sosyal ve kent planlaması amaçlarına

(21) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:65-73.

yönelik çok sayıda yeşil alanlar kurmuşlardır (22).

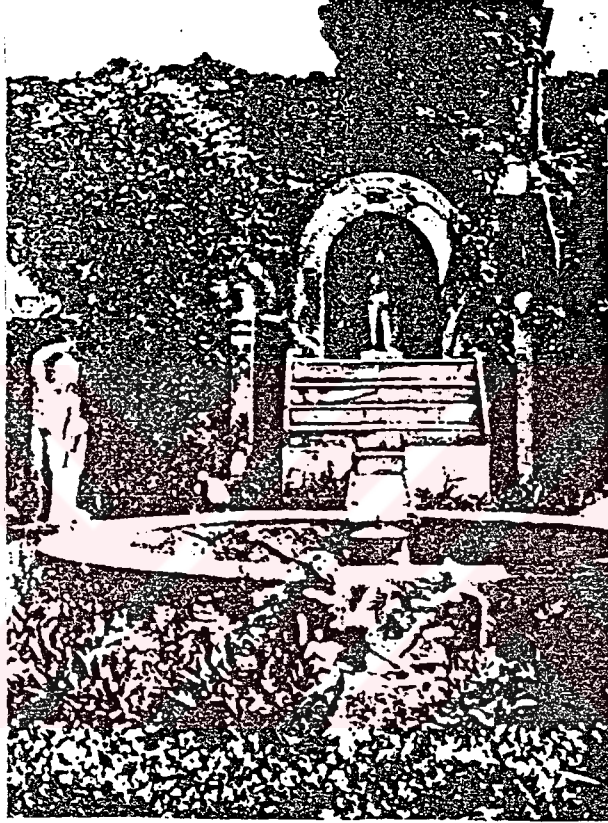
Üç kıta üzerinde yayılmış olan, Büyük Roma İmparatorluğu'nun bahçe sanatına katkısı büyük yeşil alanlar ve villa bahçeleri olmuştur. Oluşturdukları büyük yeşil alanlarda halka açık tesisler ve halkı eğlendirmek için üzerinde, su oyunlarının yapıldığı yapay göller oluşturmuşlardır. Roma nüfusunun artması sonucu kentün bünyesinde gelişen villa saltanatı, Akdeniz kıyılarına doğru yayılmaya başlamıştır. Halkın sıcak banyo tedavisi için geldiği Pompei kenti önem kazanmıştır. Avlu komplekslerinden oluşan bahçede su, zarif hayvan figürlerinin süslediği bir oluktan, avlu ortasında bulunan az derinlikteki "İmplivium" denilen havuza akardı (Şekil 5).

Süs bahçesi şeklinde düzenlenen diğer avlularda, çok sayıdaki mermer su çanakları, mermer kaideler üzerinde simetrik bir düzen içinde yerleştirilmiştir. Ayrıca su, yer seviyesinden aşağıda, I-I,5 m. derinlikte, ince uzun dikdörtgen veya karelerle bölünmüş kanal şeklindeki havuzlarda kullanılırdı. Peristil boyunca yerleşmiş bu havuzlarda balık da yetiştirilirdi.

Bunların yanında ustalıkla yapılmış su sistemleri, birçok havuzu, fıskıyeyi ve su çanaklarını besler ve zarif oyunlar yapardı (23).

(22) A.g.e., Hennobo, 1983, s:29

(23) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:43-48.



Şekil 5: Pompei'de Marcus Lucretius'un evinde küçük teras bahçesi. Çeşitli heykellerin yer aldığı bahçede, özellikle küçük bir grottonun (arka planda) içinden akan sular, mermer basamaklarla havuza süsülürdü. (AKDOĞAN, 1974).

İmparator Konstantin devrinde (312-337) Roma nüfusunun artması en önemli yapılarının halka açık tesisleri

ve kent yeşilinin ihtiyaca cevap verdiğini göstermektedir. O çağın Roma'sında binlerce saray, villa çok sayıda tapınak, 800'ün üzerinde yüzme havuzu, II büyük kaplıca, süslü çeşmeler ve havuzlar, 15 büyük su bitkileri havuzu, birçok geniş çayırırlar bulunmaktaydı. Bu tesislere su taşıyan su kemerleri sayesinde Roma yüzlerce yıl "Dünyanın suyu en bol kenti" olarak yaşamıştır (24).

I.2.2. Bizans Bahçeleri

330'dan 1453 tarihine kadar süren Doğu Roma İmparatorluğu yönetimindeki Bizans sanatı Eski Yunan, Roma ve Asya devletlerinin etkisinde kalmıştır (25).

Roma klasik sanatının sadeliğinden uzaklaşarak renkli, parlak ve gösterişli bezeme sanatına aşırı derecede önem verilmiştir. Düzgün şekilli olan Bizans bahçelerinde, suya çok önem verilmiştir. Özellikle çeşme, havuz, çağlayan ve dereciklerden yararlanılmıştır. İstanbul'da meydana getirilmiş olan saray bahçeleri en özellikli olanlarıdır. Geniş iç avlular şeklinde düzenlenmiş olan bu bahçelerde, altın ve gümüşle kaplı su kanallarından, renkli ve geometrik şekillerden ve süslerden yararlanılmıştır (26).

(24) A.g.e., Hannebo, 1983, s:29

(25) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:79

(26) A.g.e., Pamay, 1978, s:13.

Bizans devrine ait önemli saray örneklerinden 12. yüzyıl'da İstanbul'un Haliç sırtlarında yapılmış olan "Blakerne"dir. Birçok avlu kompleksleri şeklinde gelişmiştir. Özellikle bahçedeki havuz, kanal v.b. su yapılarının işlerinin altın ve gümüş gibi değerli maddelerle kaplı olduğu sanılmaktadır. 9.yüzyılın ilk yarısında gelişen saray tiyatrolarının açıldığı avlunun ortasında tunç'tan yapılmış, kenarları gümüş olan ve altından yapılmış, çam kozalağı ile süslenmiş bir havuz bulunurdu. Bu havuz özel bayram mevsim meyveleri ile doldurulur ve altın kozalaklı fıskiye den tatlı içkiler akıtılırdı.

Gösteri yeri niteliğinde olan sigmaların doğusunda tunç'dan yapılmış iki aslan yer almaktadır. Bunlar ağızlarından su fışkırtırlar ve buradan akan su sigmada bulunan çanaklara ve çukurlara dolardı.

Su yapıları ile bunların süslenmelerine çok önem verilen bahçe sanatında Doğu'nun büyük etkisi göze çarpmaktadır. En tipik özelliği malzemenin seçimi ve kullanımında ki büyüklük duygusudur. Su tesislerinde değerli taşlar ve madenler kullanmak bir gelenek haline gelmiştir. Havuzların çevresinde madenlerden yapılmış hayvan figürleri bulunur ve bunlardan su akıtılırdı. Bizans bahçele-

rinde yapay şekilde kullanılmış olan malzemenin yanısıra kuvvetli bir Natüralizm etkisi de görülmektedir. En çok sevilen fıskiye biçimi ise çam kozalağı şeklindedir. Bunun ilk örneği Vatikan'da "Giardina Della Pigna" da sergilenmektedir. Mozaik havuzlardan en güzeli ise Atina'da Daphni manastırında bulunmaktadır. Eustathius'un 6.yüzyılda bahçeye ait bilgilerine göre, buradaki çok güzel havuz ve çeşme örneklerinin birisinde, Teselya taşından yapılmış siyah ve beyaz mermerle süslü bir çanağın ortasında yer alan sütundan su, binlerce ince zerreler halinde fişkırmaktadır.

Sütunun üstünde bulunan bir kartal ise, kanatlarını suya dalıp, banyo yapmak istercesine açmış ve gagasından su fişkırmaktadır. Sütundan akan su ise, taşın rengi nedeniyle çeşitli renklere bürünmektedir. Yerdeki çanağın yuvarlak kenarına ayaklarını dayayıp su içer görünen keçiyi, bir çoban sağmaktadır. Diğer taraftan, kompozisyonda yer alan çeşitli kuşlar gagalarından su fişkırtırken hemen hemen kendi seslerine benzer, sesler çıkarırlardı.

Bir Bizans romanında muhteşem bir banyo havuzundan söz edilmektedir. Havuzun çatısını değerli taşlardan yapılmış ağaçlar oluşturmaktadır. Altından yapılmış bir şarap deposu dallar arasına gizlenmiştir. Çevreye yerleştirilmiş olan aynalar sayesinde bahçe görünümü genişletilmiştir (27).

(27) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:79-81.

I.2.3. İslam Bahçeleri

İslâm kültürü ve İslâm sanatı, belirli bir ülke veya halka ait olmanın ötesinde, çeşitli uygarlıkların kültür ve sanat gelenekleri üzerinde olgunlaşan ve hepsine, kendine öz ve ortak özellikleri yerleştiren bağımsız bir sanat olarak ortaya çıkmıştır. İslâm sanatının gelişmesinde İran ve özellikle Türk düşüncesi, zevki ve geleneklerinin etkisi görülmektedir.

İslâmiyetin bahçe ve peyzaj sanatına olan büyük etkileri çoğu kez dinsel yasaklamalar nedeniyle gizli kalmıştır (28).

İslâm bahçe sanatının şekillenmesinde din felsefesi kadar İslâmiyetin yayılmış olduğu ülkelerdeki, sıcak ve kurak iklim şartlarının büyük etkisi olmuştur. Müslümanlar tarafından denetlenen ülkelerin çoğunda, yağışlar minimum düzeyde olduğundan, bahçeleri sulayabilmek için sulama düzenlerinin kurulması gerekiyordu. Uzak doğularda eriyen karlar "Kanat" adı verilen bir sistemle götürülerek yıl boyunca yeterli olabilecek düzeyde su sağlanıyordu. Bu sistemle su tüneller ve açık kanallarla kilometrelerce uzaktan kent ve köylere getirilmiştir.

(28) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:83.

Çiftliklerde kullanılan büyük kanallara dik açıyla bağlanan küçük kanalların oluşturduğu bu sulama sistemi İslâm bahçelerine şekil vermiştir (29).

Müslümanlar cennet mekânına olan özlemlerini nar ve hurma ağaçlarının meyveleriyle süslü, fıskıyeli havuzların serinlettiği yeşil ve güzel bahçeler oluşturarak gidermeye çalışmışlardır.

Arapların M.S. 8. yüzyıldan itibaren bin sene süren bahçe sanatı esas olarak İslâm ve Hıristiyan dinlerinin etkisinde gelişmiştir. Araplarda bahçe düzenlemesinde su çok kullanılmış, havuzlar, fıskıyeler, şadırvanlar, çağlayanlar ve hatta göller en önemli su yapılarından olmuştur. Kurak ve sıcak iklim şartları, hayatının büyük bir kısmını bahçede geçiren müslüman aile ve toplumun şadırvanlı ve fıskıyeli serin avluları tercih etmesine neden olmuştur. Sonraları Arap ve İslâm uygarlığı, Japonya'ya kadar uzanmıştır. En güzel örneklerini ve bahçe sanatının ihtişamını İspanya, İran ve Hindistan'da görmek mümkündür (30).

I.2.3.I. İspanya İslam Bahçeleri

İtalyan Rönesans bahçelerine İlham kaynağı olan İs-

(29) A.g.e., Sözen, 1987

(30) A.g.e., Pamay, S:14.

panya bahçeleri mimari ile bahçe sanatının son derece uyumlu bir işbirliği yaptığı ve bir açık hava yaşama mekanı olarak bütün fonksiyonları yerine getiren ideal örnekler olarak önem kazanırlar.

İspanya İslam bahçelerinin şekillenmesinde İklim faktörü, dini ve sosyal geleneklerin yanısıra, üzerinde gelişmiş oldukları Roma medeniyeti kalıntılarının planları etkili olmuştur. İçe dönüklük İslâm bahçelerinin değişmez karakteri olarak belirlemiştir.

İspanya'da İslâm bahçelerinde su önemli bir eleman olup kullanım şekli oldukça farklıdır. İspanya'da Araplar için su hayatlarının en büyük lüksü olmuştur. Müslümanlar için su, ellerini sokup oynayabilecekleri, göğün aksini yüzünde veya içinde seyredebilecekleri, fıskıyelerinden en duygulu müziği dinleyebilecekleri bir eleman olmuştur. Suyun bu son derece şairane olan kullanımı, müslümanların kendilerinden sonra gelen bahçe ekollerine miras bıraktıkları en önemli özellik olmuştur.

Su İspanya bahçelerinde coşmadan, hüznle karışık bir musikiyle hafif akar, kayar veya ince ince şırıldar. Suyun bu kullanımında edebi bir melankoliyi sezmemek mümkün değildir. Su tamamen hareketsiz denilebilecek bir kompozisyon olarak, bahçede yer alır. Bu şekilde kullanıldığında geniş ve derin havuzlarda su aynaları şek-

linde engin ve ışıklıdır. Bu düzenle, gökyüzünün bütün renk ve bulut gösterileri ile bahçe mekanına indirmek ağaçların ayaklarına getirmek bir sanat hüneri olarak ortaya çıkar. Böylece avluya ışık, aydınlık, canlılık ve parlaklık kazandırılmış olur.

İspanya bahçelerinde su, dikdörtgen, poligon, yarım dairelerle çevrelenmiş kare şeklindeki havuzlarda çok kullanılmıştır. Havuz bazen uzun bir kanal şeklinde de biçimlenmiştir. İki tarafı ritmik dizili fıskiyele çevrelenmiş olan bu kanalda suya hareket ve dolayısıyla mekâna ses ve derinlik kazandırılmıştır. Küçük ölçülü kare, poligon veya yuvarlak havuzcukların ortalarında, yüksekçe bir ayak üzerinde genellikle nilüfer çiçeği gibi dilimlenmiş bir çanakçık bulunur. Bu çanaktan su, bir fıskiye ile incecik fışkırır (31).

Burada Magribi sanatı, başarısını ve ilhamını doğal formlardan ve daha önceki bir yaşamın heyecan veren anılarından alan kendine özgülüğün doruğundadır. İnce mermer sütunlar çadır direklerini hatırlatırlar ya da ince işli siva başlıklar içinde kaybolarak dalları gövdenin içine girmiş büyük ağaçlara benzerler. Zeminde ki küçük havuzlar ve su arkları Kur'an'da anlatılan cenneti çağrıştırmaktadır (32).

(31) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:85-86

(32) A.g.e., Jellicoe, 1971.

Her biri değişik biçimde suyun serinlettiği, El-Hamra sarayı ve bahçeleri bir takım avlu ve bina kompleksinden oluşmuştur. Avlulardan en önemli dört tanesi bugün hala mevcuttur.

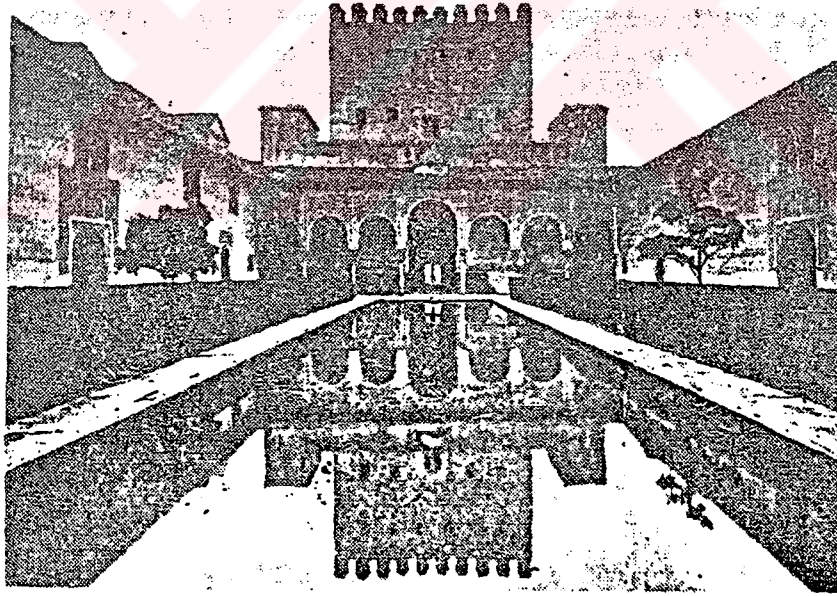
Bu avlular ;

Havuz avlusu veya Mersinli avlu

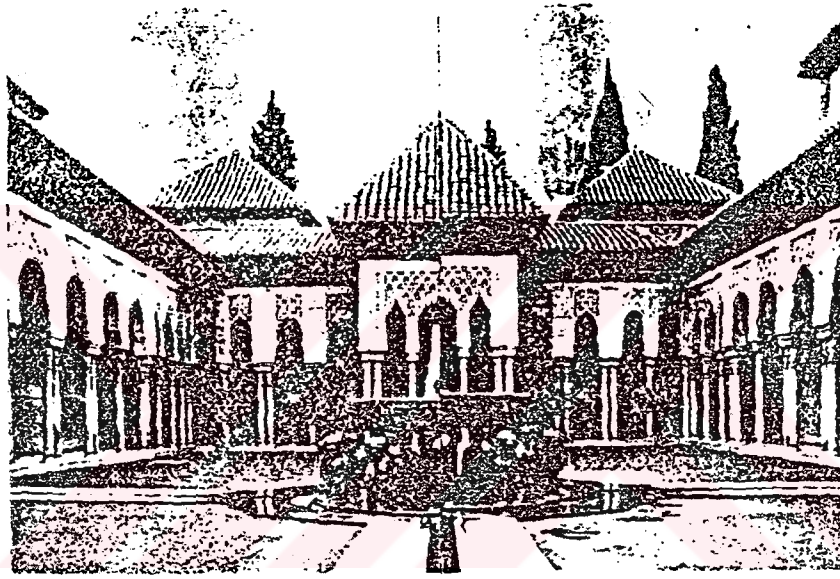
Aslanlar avlusu

Kadınlar avlusu

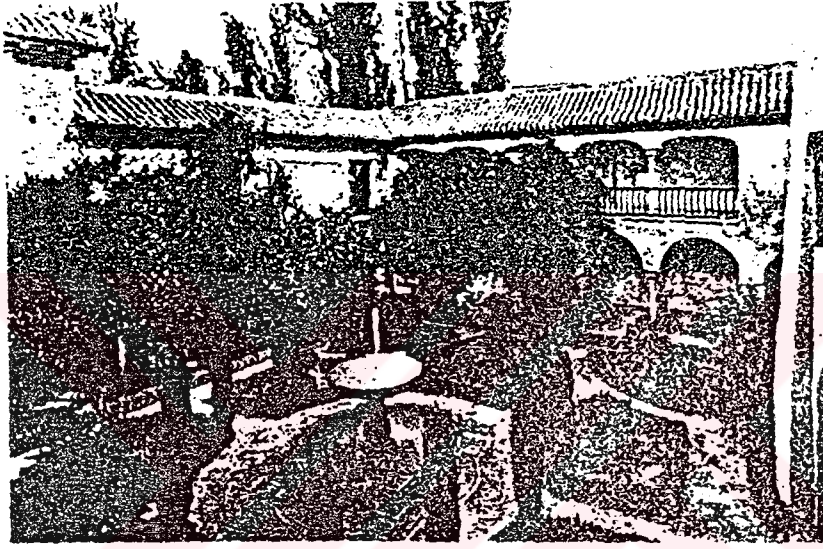
Servili avlu (Şekil 6-7-8).



Şekil 6: Alhamra sarayı (Granada)nın "Havuz Avlusu" (Patio de los Arrayanes). Mersin çiti ile sınırlanmış olan geniş, koyu yeşil su aynası, avluda serinletici olduğu kadar, ışıklı bir etki yaratır (AKDOĞAN, 1974).



Şekil 7 ; "Aslanlar Avlusu" (Patio de los Leones), Alhambra Sarayında sultanın özel yaşama bölümüne ait bir avlu bahçesidir. Bir peristil olan avlunun zarif mimari detaylarının yanısıra, aslanlı havuz kompozisyonu en tipik özelliğidir (AKDOĞAN,1974).



Şekil 8 ; "Kadınlar Avlusu" (Patio de Linderaja)
(AKDOĞAN, 1974).

Bu avlular gerek planları ile gerek mimari detayları ile İslâm karakterini yansıtırlar. Hepsindeki esas ve ortak unsur "Su"dur (33).

(33) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:87

Mersinler avlusu, düzgün su örtüsüyle resmi olayların geçtiği hemen yakınındaki camiye gidenlerin abdest aldığı yerdir (34). Su elemanının en geniş alan olarak yer aldığı avludur. Mersin çiti ve portakal ağaçları ile çevrilmiş olan geniş yeşil havuz, güzel bir su aynasıdır. Her iki ucunda yer alan beyaz mermer sütunlu revakların zarif aksini gösteren bu havuz, avluya Roma ve Ortaçağ avlularının kasvetli havasından farklı, ışıklı bir özellik kazandırır (35).

Köpük köpük akan fıskiyeleriyle kış sarayının merkezini oluşturan Arslanlar avlusu, Mersinli avluya bitişiktir (36). Kare formlu avluyu birbirini dik kesen iki yol ve aralarındaki ince kanal dörde böler. Ortada oniki taş aslan figürünün çevrelediği ve yüksekte olan geniş bir su çanağı ve zeminde poligon şeklinde, çok az derinliği olan bir havuz bulunur. Çanaktan taşan arslanların ağzından fışkıran su, ince kanallarla diğer avlulara geçer.

Servili avlu ile bağlantılı olan Kadınlar avlusunun ortasında birtakım çiçek yastıkları, budanmış şimşir ile kuşatılmış bir havuz yer alır.

Dört büyük servinin ortasındaki havuzu ile "Servili avlu" 17. yüzyılın karakteristik düzenlemesidir.

(34) A.g.e., Jellicoe, 1971

(35) Gervase Jackson-Stops and James, Pipkin The Country House Garden, 1987, s:138-140.

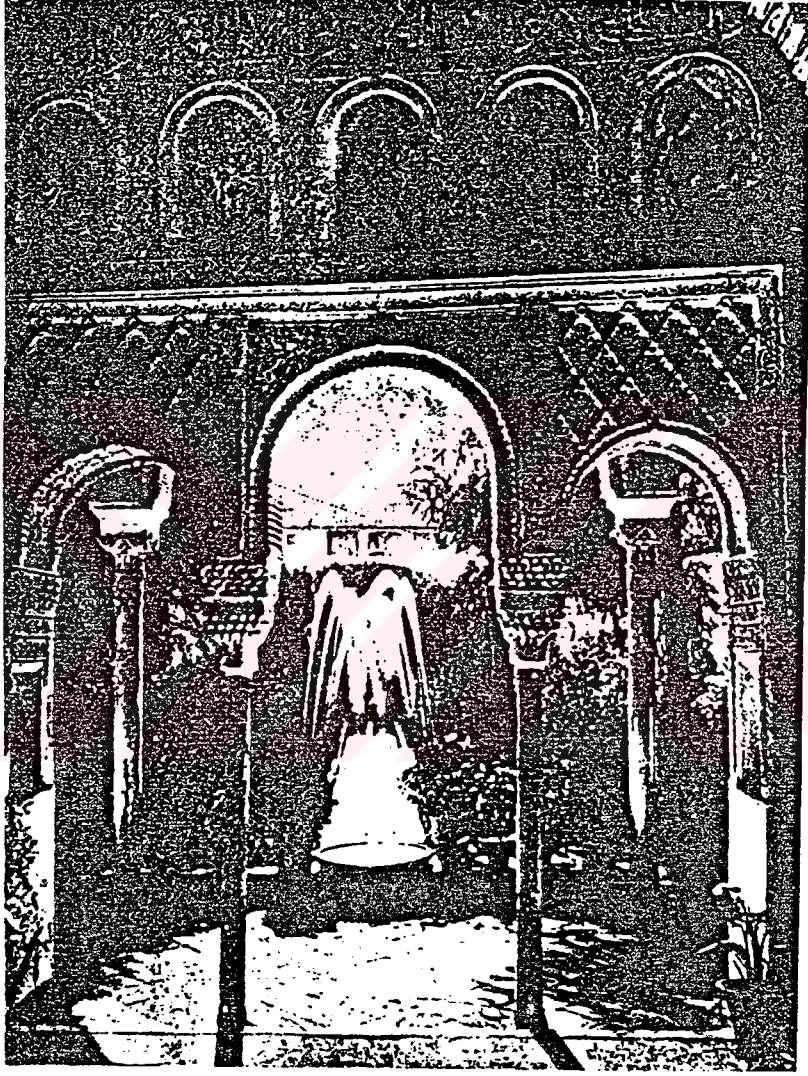
(36) A.g.e., Jellicoe, 1971.

Alcazaba'da su kullanımı El-Hamra ve Generalife'deki zerafete hiçbir zaman ulaşamamış olmakla birlikte, işlevlerin büyük bir kısmı halen devam etmektedir. Kanallar, yollar, basamaklar ve galerilerden kıvrımlar yaparak akan suyun seviyesinde oluşturulan değişiklikler büyük bir ustalığı yansıtmaktadır.

El-Hamra sarayının yazlık villası olarak tesis edilmiş olan Generalife sarayının bahçesi, iki tarafı peristillerle çevrili olan esas avlu, içi mermer kaplı bir kanl ile ikiye bölünmüştür (37). Generalife'de en sıcak günlerde çevrede akan suyun yarattığı serinlik ve ses, basamaklardan akışı dahi burada zevkli bir uğraş haline getirmiştir. Bu okşayıcı su sesi çıkışın her iki yanında bulunan duvarların üstündeki oluklardan akan sudan kaynaklanmaktadır (38). Küçük havuzlar ve özellikle nilüfer çiçeği şeklindeki su çanakları, bahçenin çeşitli bölümlerine yerleştirilmiştir (Şekil 9).

(37) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:89

(38) A.g.e., Sözen, 1987.



Şekil 9 ; Alhamra'nın yazlık sarayı Generalife'de at nalı kemerli zarif sütunların süslediği bahçede, su küçük çanaklarda ve ince kanalda fıskiyelele musikili bir hareket içindedir (AKDOĞAN, 1974).

Alcasar sarayı bahçesi birçok İslâm bahçe özelliklerini korumuştur. Bahçede su havuz ve fıskiyelerin zarif çanaklarında ve sürprizli su oyunlarında kullanılmıştır (39). (Şekil 10).



Şekil 10 ; Alcasar (Sevil) Sarayının bahçesinden bir bölüm. İran minyatürlerindeki benzer küçük bir havuz, renkli seramik kaplı banklar, servili yollar, tipik İslâm bahçe özellikleridir (AKDOĞAN, 1974).

1. I.2.3.2. İslâm Bahçeleri

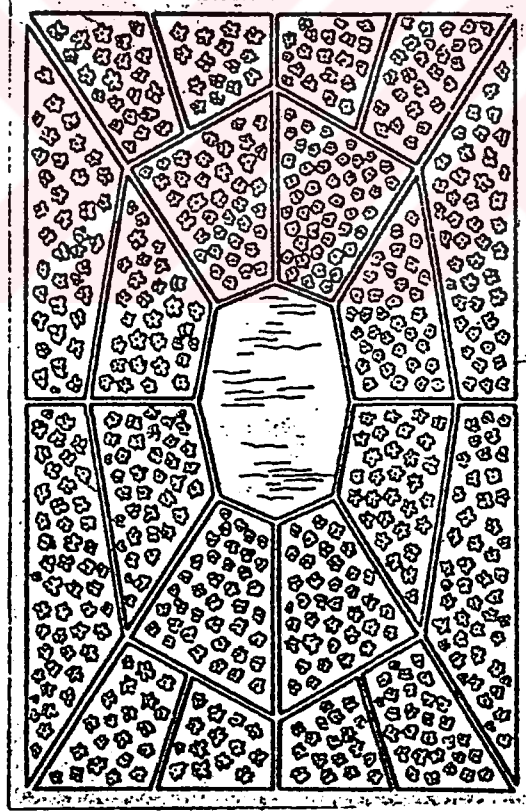
İslâm etkisi ile şekillenen İran bahçesinin planında eski bir kozmolojik düşünce ve inanışın etkisi olmuştur. Birbirini dik kesen iki kanalın dört parçalı, formal plan kalıbı bahçenin esası olmuştur.

Su İran bahçelerinin esas elemanlarından biri olup, bahçelerde bol ve edebi bir mana içinde yer almıştır. Havuzlar genellikle avlu veya bahçenin en önemli ve esas aksı üzerinde yerleştirilmiştir. Bahçede birden fazla havuz tesisi ve bunların kanallarla birbirine bağlanması, serinlik ve hava akımını teşvik edici bir neden olduğu kadar, suyun musiki ile akışını sağlamak içindir. Havuzların hafif bir eğim üzerine inşaa edilmeleri, suyun havuzdan taşarak küçük çağlayanlar yapmasına olanak vermiştir.

Havuzları çevreleyen oluk veya küçük kanalcıklar, genellikle renkli seramiklerle kaplanmışlardır. Değişik renkli seramik kullanmak İslâm bahçelerinin bir diğer özelliği olmuştur.

İran İslâm bahçelerinde, havuz ortasında yada iki su kanalının kesiştiği yerde inşaa edilen köşklere ve bahçe evlerine rastlanılmaktadır. Çöl ikliminde yaşayan insanın cennet kavramından çıkardığı izlenim şüphesiz suyu bol yeşillikler içinde bir mekan olarak görmektedir.

İran'da su evin içinde, ev bahçelerinde çok sık kullanılmış, yaşamı sembolize etmiştir. Su İran bahçelerinde olanaklar ölçüsünde mütevazi evlerde dahi küçük havuzlar biçiminde ve ölçülü şekilde kullanılmıştır. Diğer taraftan zengin evlerinde ve saraylarda ise birbirine kanalcıklarla bağlanmış çok sayıda ve biçimde düzenlenerek kullanılmıştır (Şekil II).

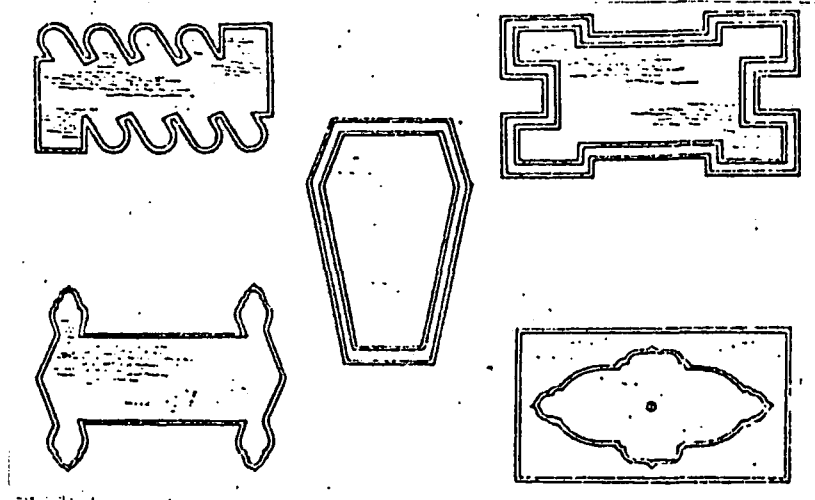


Şekil II ; Bir halı desenini taklit eden ve ince çubuklarla bölümlenerek, üzerinde renkli çiçek petalleri yüzdürülen bir havuz (AKDOĞAN,1974).

Ayrıca bir çok bahçede su değişik geometrik formlu büyük havuzlar yada geniş su aynaları şeklinde, derinlik, ışık ve renk unsuru olmuştur.

Havuzlarda suyun taşıp havuz kenarı kanalcıklarına akıtılmasıyla elde edilen parlak yüzey yapı ve ağaçları yansıtmaktadır. Suyun havuz ve kanallarda derin görünmesi için, koyu mavi seramikler kullanılmıştır.

İran bahçelerinde havuz şekilleri çok ilgi çekici özellikler gösterir. Dikdörtgen, kare, poligon, daire veya etrafı dantel gibi dilimli formlar en fazla ilgi görenlerdir(Şekil 12).



Şekil 12 ; İran'da havuz şekilleri (AKDOĞAN, 1974).

İran bahçelerinde informal havuz tipine rastlanılmamaktadır. Bu bahçelerde fıskiye vazgeçilmez bir eleman olmuştur. Ayrıca havuzu dekore etmek için gül çiçeklerini havuz üzerine atmak ve akşamları kaplar üzerinde mum yakmak eski bir gelenektir.

İranlıların suya ve fıskiyelere aşırı ilgi duymalarının sonucu olarak hemen hemen her bahçede su kullanımına rastlanılmaktadır. Çok kullanım nedenlerinden biri de ülkenin iklim ve toprak koşullarıdır. İklim ve toprak koşullarındaki güçlükler sonucunda su, çok uzak yerlerden yeraltı kanalları ile getirilmek zorunda kalmış ve yerleşim birimlerine yaklaşıldığında geniş ve gösterişli açık kanallar şeklinde ustalıklı kullanılmıştır.

Cennet bahçelerinin çok yaygın bir etki alanı vardır. İran'ın "Cehar Bağ"'ı temel olarak hayatın dört ırmağını temsil eden su kanallarıyla dörde ayrılmış, dikdörtgen biçiminde kapalı bir bahçedir (40).

I.2.3.3. Hindistan İslâm Bahçeleri

Moğol İmparatorları, Kuzey Hindistan'ın sıcak ve kuru ovalarında, İran bahçelerine benzer bahçeler inşa etmişlerdi. Hindistan için Keşmir vadisi, hafif eğimli yamaçları ve suyun bolluğu ile büyük düzenleme olanakları sunmuştur.

(40) Jellicoe, 1971.

Hint bahçelerinde genellikle, oturma alanları bir gölün ortasında olur ve bütün cephelerinde havuz ve kanallar, ışınsal bir düzen içinde yer alırlar. Bugüne kadar gelebilen Hint bahçesinin en ünlü, bahçeli mezar anıtı Agra'daki Tac-Mahal'dir. Tac-Mahal'in en önemli özelliklerinden birisi de geniş ve uzun su aynasına sahip olmasıdır. Beyaz mermer anıtın güzelliğini yansıtan su aynası, aynı zamanda devamlı hareket halinde olan bulutların canlılığını da sunmaktadır.

Moğol hükümdarlarının Hindistan'ın sıcak yazlarında gittikleri, Keşmir vadisindeki köşklerin en önemli özellikleri yerleştikleri alanlardı. Büyük ağaçlarla kuşatılmış olan bu bahçelere, yemyeşil vadiye teraslar halinde inerdi. Dağdaki kaynaklarla beslenen su kanalları, bahçeyi bir ucundan diğer ucuna dolaşır, serinlik verir ve hoş bir musiki ile akar, çağlardı (Şekil 13-14).



Şekil 13 ; Kaşmir'de Akbal bahçesi (BROOKES, 1987)

Sular ağaçların arkasından görülen pavyonun altından geçerek nehre doğru akmaktadır.



Şekil 14 ; Kaşmir'de görülmeye değer bir bağ. (BROOKES, 1987)

Sedler ile aşağıya doğru inen bahçenin arkasında büyük ağaçlarla oluşturulmuş yeşil bir ton görülmektedir. Su kanalı sedlemelerden aktığı, çağladığı gibi fısıkiyelerlede suyun ses çıkarması sağlanmıştır.

Bu bahçelerden en çok tanınanı ve bugün hala mevcut olanı Kaşmir'de Dal nehri üzerinde oluşturulan Sallimar'dır. (Şekil 15)

Kanaldan beslenen dikdörtgen havuzlarda sular, nilüfer goncası şeklindeki fıskiyelerden dökülürdü. Bazen pavyonlar suyun üzerine inşa edilir ve su böylece mermer zemini yalar geçerdi. Bu bahçeleri büyük çınar ağaçları süslerdi. Ulu çınar ağaçları karlı Himalayalar'ın önünde yer alan bahçelerdeki insan yapısı elemanlara nispet ve ölçü kazandırır (41).

(41) A.g.e., Rainer, 1972, s:198-291



Şekil 15 ; Kaşmir'de Salimar bağında, havuza dökülen şelalenin görünümü (BROOKES, 1987)

Su yüksek bir duvar üzerinden kuvvetli ve gürültülü bir şekilde çağlamaktadır.

Moğol bahçelerinde, ipekten çadırlar, ağaçların altındaki çimenler üzerinde ve çağlayanların yanındaki yüksek taş platformlarda kurulurdu. Taştan yapılmış tahtlar ise akıntıların ortasında inşaa edilmişti. Shalamar ve Achabal gibi kraliyet bahçeleri, göl ile kanal arasında geniş bir su akımına bağlı üç kare bahçeden oluşmuştur. İki yan kanal, merkezi çağlayan ve havuzlar için yeterli su bulunurdu (42)

I.3. YAKINÇAĞ BAHÇELERİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI

I.3.I. Rönesans Bahçeleri

Rönesans devri ile Romalıların torunları sayılan İtalyanlar, yeni bir sentez için eskiye, klasik devre baktıklarında, tablolarını tamamlayacakları bir çok elemanı orada bulmuşlardı. Bu parçalar ev ve kır ile ilişki kurmuştur. Bu elemanlar yeni bir görüş ve ruh ile bahçe kompozisyonunu tamamlamış oluyorlardı. 14. yüzyılın sonlarına doğru İtalya, son derece can ve mal ehemniyeti bakımından güvenli, siyasi bir ortam içinde bulunuyordu.

(42) A.g.e., Jellicoe, 1971

İleride doğabilecek savaş ihtimaline karşı, İtalyanların kuvvetli doğa sevgisi, insanların şehir dışına çıkmalarını engellememiş ve bunun sonucu ilk Rönesans kır villaları ortaya çıkmıştır (43). Kültür ve zenginliğin artışına paralel olarak villa sevgi ve merakı artmıştır. Villalar güzel bahçeleri ile sessizlik ve saadetin yaşama mekanları olmuştur. Rönesans, İtalya'da devrin en zengin sanat, kültür ve ticaret merkezi olması nedeni ile Floransa ve çevresinde merkezileştirilmiştir. Bu villalarda topoğrafik özelliklerin ortaya çıkardığı teraslar, basamaklar, duvarlar, Rönesans villarında bahçe ile peyzaja ait yatay ve düşey düzlemleri birleştiren önemli bir plan elemanı olmuştur.

İtalyan Rönesans bahçeleri gelişmelerine ve özelliklerine göre ; I. dönem (Floransa villaları devri) 1450-1503
II.dönem (Mimarlar devri) 1503-1573
III.dönem 1573-1775
olmak üzere üç dönemde incelenmiştir (44).

(43) A.g.e., Rainer, 1972, S:291.

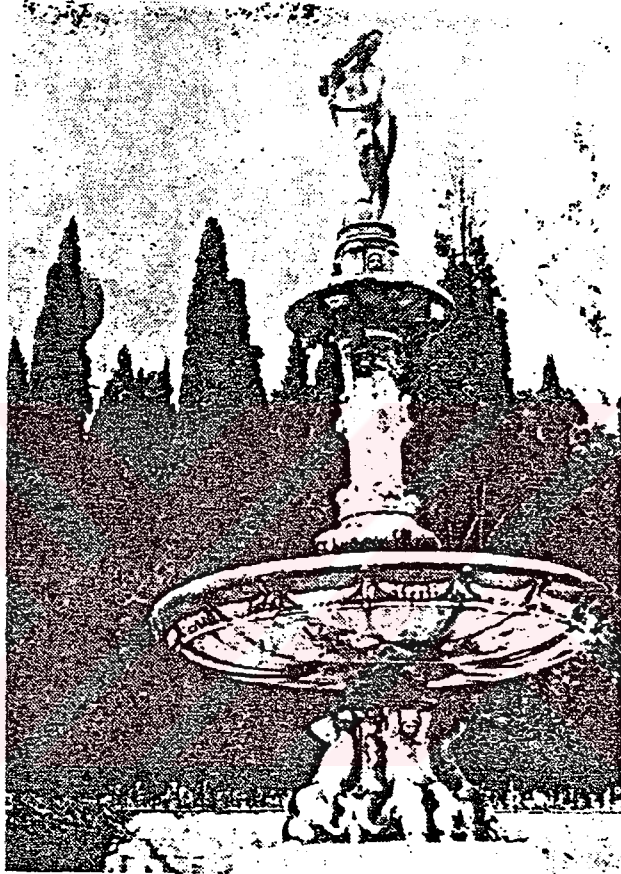
(44) A.g.e., Jackson-Pipkin, 1987, s:139-145.

I.3.I.I.

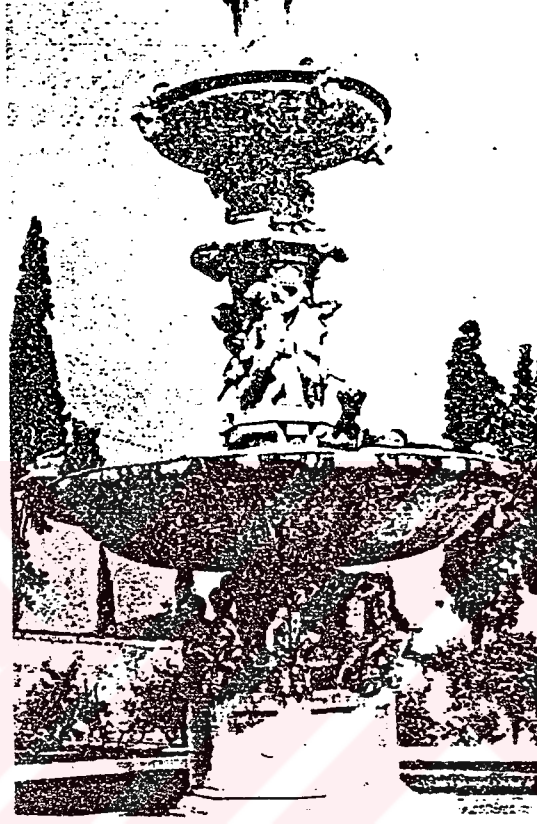
1. Dönem Floransa Vilları Devri

Floransa Rönesans bahçeleri, plan olarak çok sade, merkezi bir çeşitlilik, daha çok ayrıntılarda kullanılmıştır. Heykellere fazla önem verilmiş bunlar ölçülü ve bilgili bir şekilde düzenlenmişlerdir. Genellikle ritmik bir düzen içinde yol boyunca ve havuz çevresinde sıralanmış olarak yer almışlardır. Floransa Rönesans bahçelerinde suyun kullanımında, İspanya İslâm bahçelerinin etkileri görülmektedir. Roma Rönesans bahçelerinde, olduğu kadar bol ve gürültülü değil, hareketli ve musikilidir.

Giambologna'nın saçlarından su fışkırtan kız, "Floransa su içinden yükseliyor" heykeli o devirlerde V.Castello'nun ünlü havuzu süslerdi. Daha sonraları bu heykel V. Petraia'nın havuzuna taşınmıştır (Şekil 16).



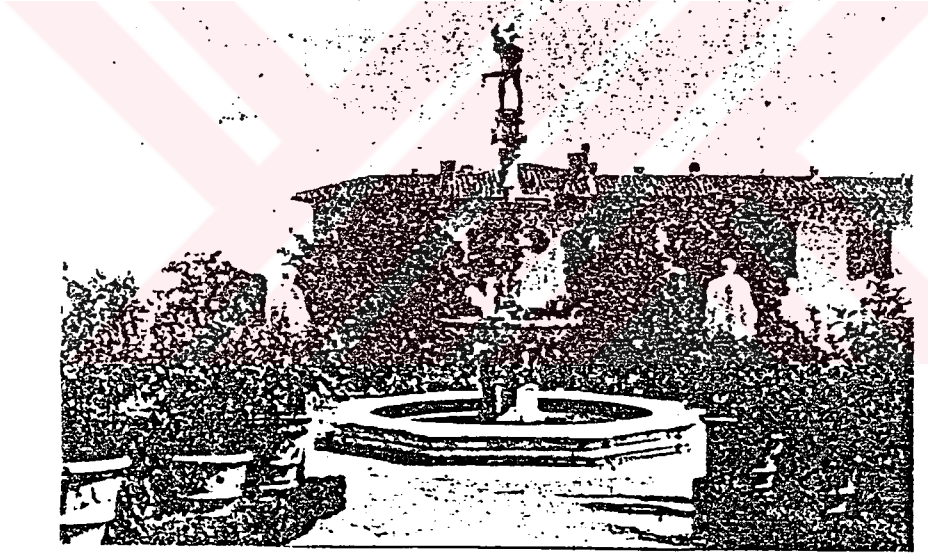
Şekil 16 ; Petraia'da birinci terasın ortasındaki havuz kompozisyonunu süsleyen "Sudan Çıkan Floransa" veya "Saçlarından su fişkırtan kız)" heykeli (AKDOĞAN, 1974).



Şekil 18 ; Castello'da Tribolo'nun havuz detayı
(AKDOĞAN, 1974).

Floransa Rönesans bahçelerinde yuvarlak formu ve üç kademeli dekoratif havuzlarda heykeller, canlılık ve ses kazanmıştır. Suyun geniş su aynaları şeklinde kullanımına yer verilmemiştir. Bazen grottolarda sürprizli su oyunları ile serinletici ve

Bugün Floransa'da Vecchio sarayının iç avlusunu süsleyen ve ünlü heykeltıraş Verocchia tarafından yapılmış olan "Yunus tutan çocuk" heykeli aslında V. Careggi'deki bir havuzu süslemekteydi.(Şekil 17-18)



Şekil 17 ; Büyük Dük Casimo'nun zamanında Giam-bologna'nın "Sulardan çıkan Floransa" heykelinin bulunduğu ve Tribolo'nun yaptığı havuz. Bugün bu heykelin yerinde, güreşen iki erkek kompozisyonu vardır (AKDOĞAN, 1974)

eğlendirici bir plan elemanı olan kaskatlarda kullanılmıştır (45).

I.I.3.I.2. II. Dönem Mimarlar Devri

İtalya'da Lorenzo hanedanının çöküşünden sonra, politika ve sanat olaylarının merkezi haline gelen Roma'da papaların etkisi görülmeye başlanmıştır. Böylece Floransa'da başlayan villa ve bahçe devri, gösterişli bir saltanat halinde Roma'ya geçmiştir. Bu devirde, geniş açık arazi özelliği, gösteriş ve büyüklük arzusu sonucu Floransa villalarının sadeliği, yerini iddialı bir büyüklüğe ve ihtişam içindeki bir ortam yaratma çabasına bırakmıştır. Bu devir Rönesans bahçelerinde yapı ve bahçe ölçüleri büyük tutulmuştur. Alan seçiminde manzaradan ziyade, villa ve bahçenin yerini gösterecek arazi özellikleri ön planda tutulmuştur. Diğer bir özelliği ise bahçenin klasik heykeller için bir müze olarak kullanılmasıdır. İkinci devir Rönesans bahçelerinde suyun bahçedeki yeri ve önemi ortaya çıkmıştır.

Su Roma bahçelerinde geniş su aynaları şeklinde ve büyük gösterilere olanak verecek büyüklükte kullanılmıştır. Villaların Roma içinde inşaa edilmesi, Roma içinde su kaynaklarının kısıtlı olması, hareket-

li ve gürültülü su oyunlarına olanak vermemiştir. Bahçe kültürünün artışı ile paralel villalar suyun doğal akış ve çıkış yerlerine yakın çevresine inşaa edilme-ye başlamışlardır. Böylece su kanallarda, kaskatlarda, havuzlarda, basamaklarda çok bol ve hareketli şekilde kullanılmıştır. Daha sonraları Roma'ya fazla miktarda su getiren tesisler yapılmış ve şehir içindeki villaların bahçelerinde geniş su gösterimi olanakları sağlanmıştır (46).

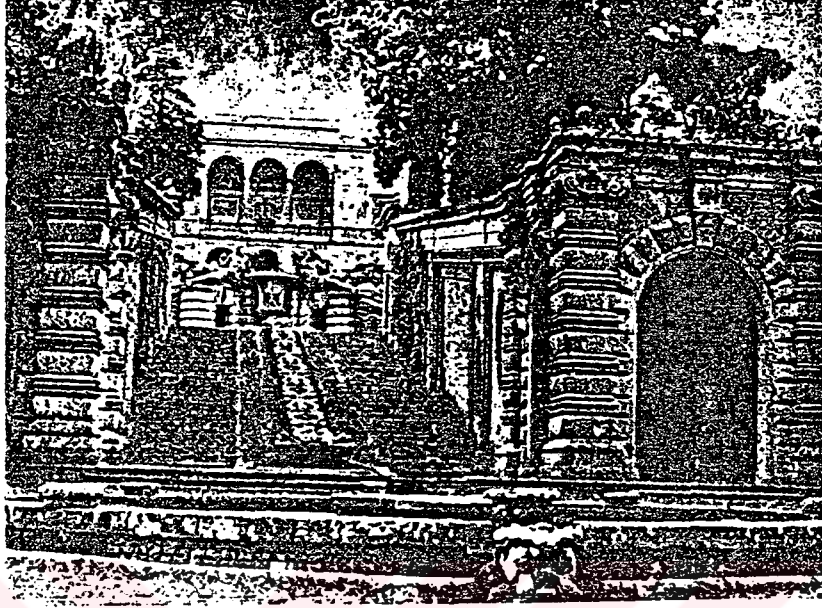
Dik tepelerde kurulu anıtsal terasları ile diğer tüm İtalyan Rönesans bahçelerinden daha romantik olan Villa d'Este 16. yüzyılın görkemini çok iyi açıklamaktadır. Planın güzelliğinin ve ayrıntılarının zenginliğinin yanında, su tesisleri ile kendisine hayranlık uyandıran Villa d'Este Kardinal Ippolito d'Este için inşaa edilmiştir (47).

Villanın Ania nehrinin yakınında kurulması geniş ölçüde su gösterilerine olanak vermiştir. Su, kendinden önceki hiç bir bahçede bu kadar hareketli, sesli ve musikili kullanılmamıştır. Su Villa D'Este'de çağlayan, uğuldayan, gürleyen, şırıldayan bir ses ve hareket kompozisyonu olmuştur (48). (Şekil 19-20)

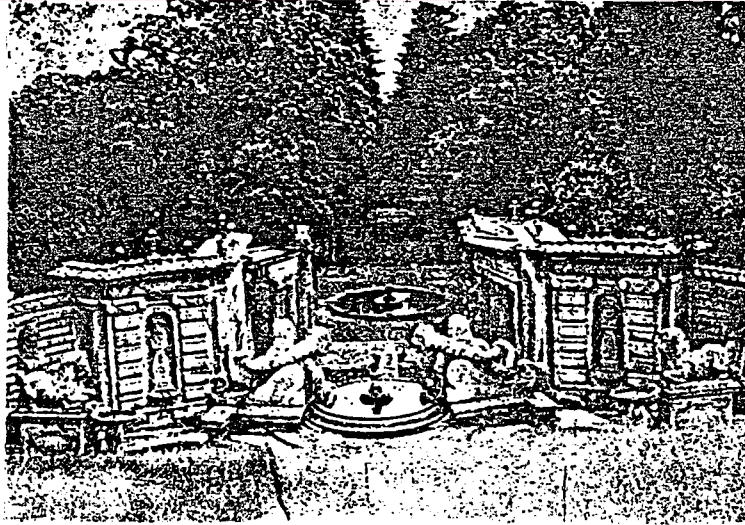
(46) A.g.e., Jellicoe, 1971

(47) A.g.e., Jackson-Pipkin, 1987, s:140

(48) A.g.e., Akdoğan, 1974, s: 153-154



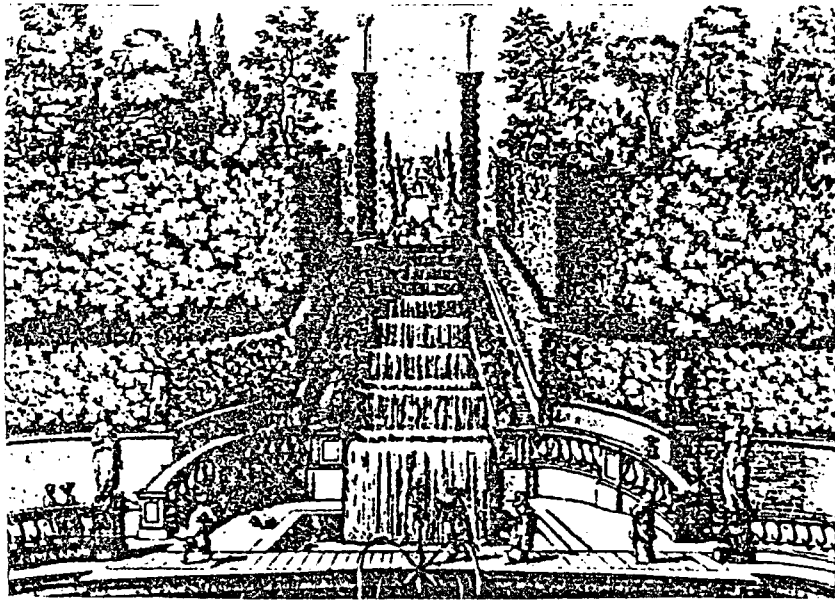
Şeli 19 ; Yuvarlak havuz, grotto ve kaskat
(AKDOĞAN, 1974)



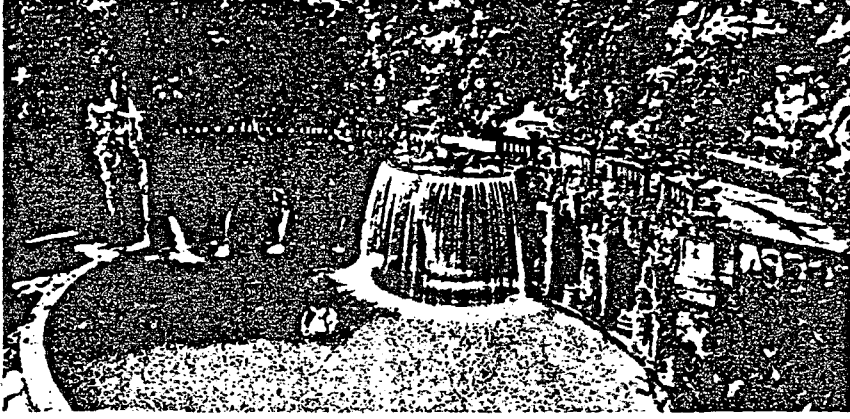
Şekil 20 ; Köşkten, nehir tanrıları su kompozis-
yonu, grotto ve yuvarlak havuzun görünümü (AKDO-
ĞAN, 1974).

Su her seviyede değişik bir şekilde ve yeni bir tonda ortaya çıkmaktadır. Tüm plan, teraslar boyunca dik açıyla aşağıya bakan perspektifler ve bir terastan diğerine çıkan dik meyilli yollarla geometrik bir desen ortaya koymaktadır (49). (Şekil 21)

Villa d'Este Moğal bahçelerinde olduğu gibi, bir "Bosca" ya da koruluk boyunca değişik su gösterileri ortaya koymaktadır. Bir uçta "ongan" adı verilen çeşme kompleksleri geniş balık göllerinde yer alan fıskiyelelerin, göz kamaştırıcı bolluğu diğer taraftan gitgikçe artan ve büyüyen teraslar dizisi bahçeye karakterini veren ana unsurlardır. Üçüncü terasta yer alan oval havuz ile su bahçeye katılmakta ve buradan daha alt bölümlere iletilmektedir (Şekil 22).

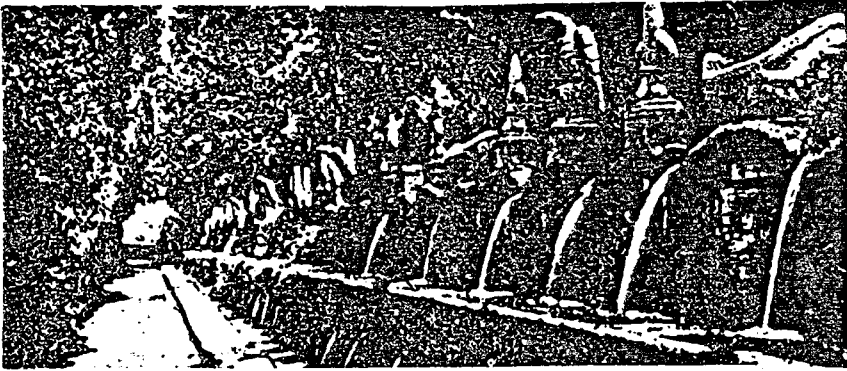


Şekil 21 ; Aldobrandini'nin en tipik özelliği olan su tesislerinden, kaskatları gösteren bir gravür. (AKDOĞAN, 1974)



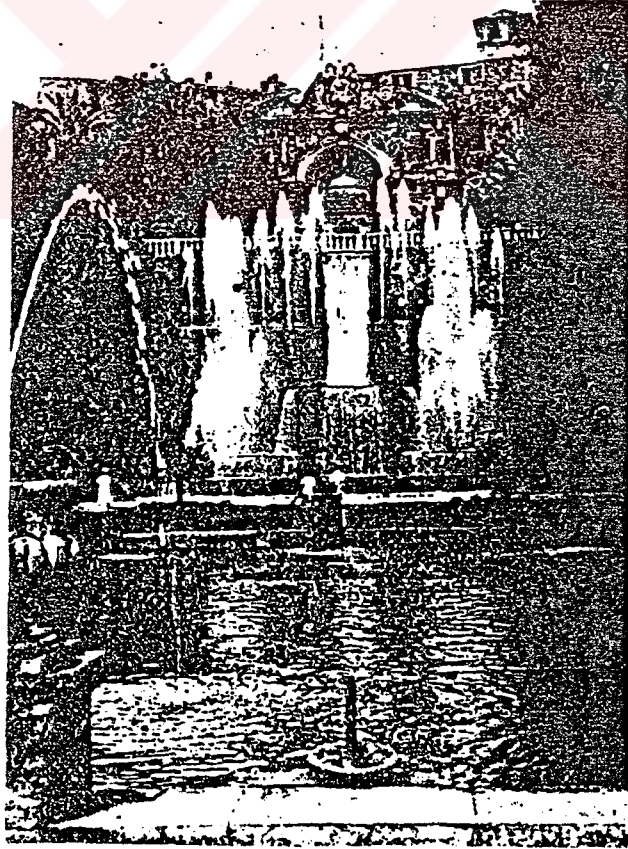
Şekil 22 ; Oval Havuz (AKDOĞAN, 1974)

Oval havuzun en önemli ve gösterişli özelliği arka kısımda yer alan yapay kayalıklar, mağaralar ve nehir tanrılarına ait heykellerdir (50). Oval havuzdan alınan su dik düzenlenmiş olan terasdaki "Yüz Fıskiyeler Koridoru"na geçer (Şekil 23).



Şekil 23 ; Yüz Fıskiyeler Koridoru (AKDOĞAN , 1974).

Bu bölmede fıskiyeler suya canlılık ve hareket kazandırmaktadır. Bu fıskiyelerden akan su, daha sonra dev cüsseli heykellerin ağzından oldukça yükseğe, doğru fişkirir. Bunların dışında son terasta yer alan su kullanımı en büyük ve en gösterişli olanıdır. Buradaki su tesisi, suorgu, Neptün havuzu ve daha alt kısımdaki balık havuzundan oluşmuştur. En dikkat çeken su orgunda suyun düşüşü ile sesler çıkmaktadır (Şekil 24).

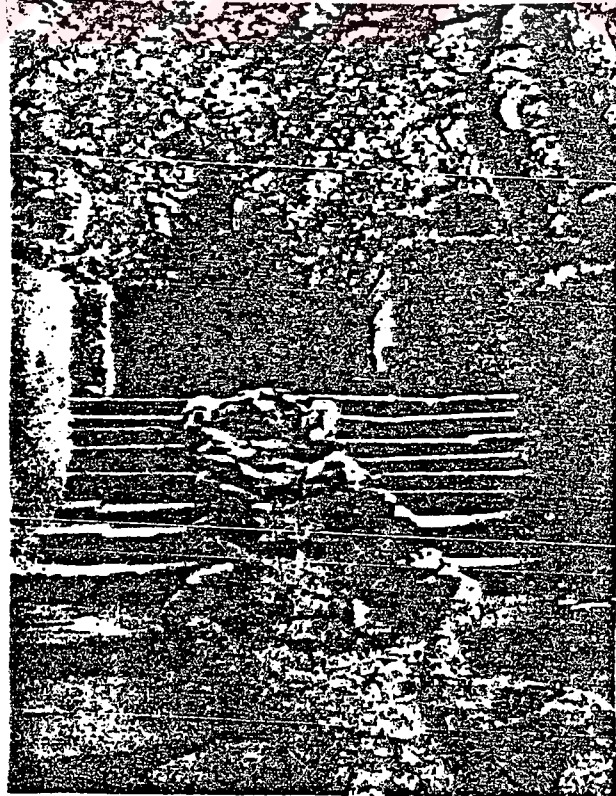


Şekil 24 ; Su Orgu ve Neptün Havuzu (AKDOĞAN, 1974).

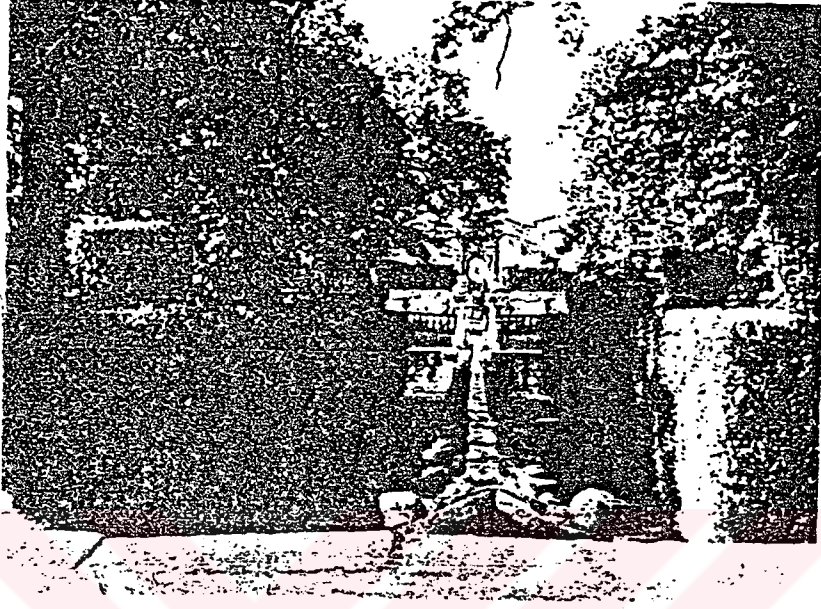
Su buradan Neptün Havuzuna iletilmekte ve kaskatlar, fıskiyeler halinde kullanılmaktadır (51).

Suyun bir villa bahçesinde bu derece bol ve özenle kullanımı gerçekten dikkat çekici ve etkileyicidir.

Rönesans bahçelerinden, biri olan İtalya'daki en bakımlı bahçe "Lante"dir. Küçük ve muhteşem olmayışı nedeniyle diğer Rönesans bahçelerinden ayrılır. Lante'de su bağlayıcı bir eleman olarak kullanılmıştır. Su ormana yakın kısımlarda doğal bir kaynaktan ve grottolardan başlayarak ve gittikçe canlılık ve hareket kazanarak, su dalgalarını andıran dar, taş basamaklı bir oluktan akar (Şekil 25-26).



Şekil 25 ; Delfini Havuzu ve Kaskat (AKDOĞAN, 1974).



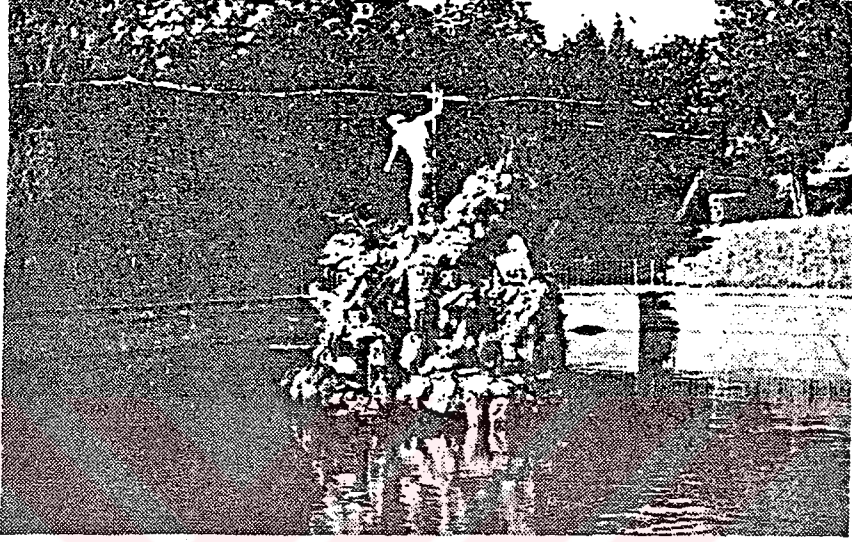
Şekil 26 ; Delfini Havuzundan ana aks boyunca bahçe (AKDOĞAN, 1974).

Çeşitli formlardaki havuzlar heykellerle sakin formlarda ses oyunları yaparak, son terastaki geniş su aynalarında son bulur.

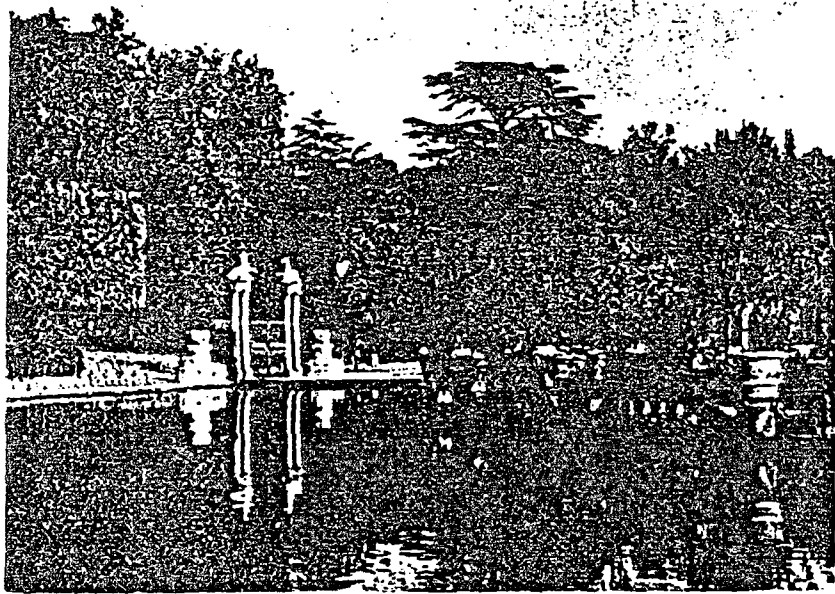
Lante'de heykeller suyun hareketliliği ve canlılığı ile kavranmışlardır.

Rönesans'ın en büyük ve muhteşem bahçelerinden olan Boboli'de ise suyun kullanışı, Floransa bahçeleri karakterini gösterir. Roma'daki örnekleri gibi kaskatlardan daha çok çeşitli havuzlar da hareket ve ses kazanmıştır (52). (Şekil 27-28-29).

(52) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:166.



Şekil 27 ; Boboli'de binadan başlayan ana aks
üzerindeki "Neptün Havuzu" (Orig.) (AKDOĞAN, 1972).



Şekil 28 ; Ortasında bir adası bulunan "Oval Havuz"
(İzolotto) . (AKDOĞAN, 1974).



Şekil 29 ; İzolotto'nun detayları ; Adayı kuşatan kumtaşı balustrad, pişmiş tuğla toprak vazolar ve ortaki heykel kompozisyonu ile havuz (AKDOĞAN, 1974).

I.3.I.3. III. Dönem Rönesans Bahçeleri

Mimarlar devrinden sonra başlayan bu devirde bahçeler seyredilip içinde yaşanacak birer mekândan çok lüks ve gösterişe olanak veren alanlar olarak gelişmeye başlamıştır. Bahçeler halka açılmış ve daha fazla popüler olmaya başlamıştır. Düzendeki kopukluk, bahçe ölçüsünde aşırı büyüklük, detaylarda iddialı bezemeler, Rönesans'tan kopuşu gösteren özelliklerdir. Önemli saraylarından biri olan Villa Reale'nin bahçesinde yer alan kanallar, kaskatlar ve ha-

vuzlarda barok etkisini görmek mümkündür (Şekil 30).



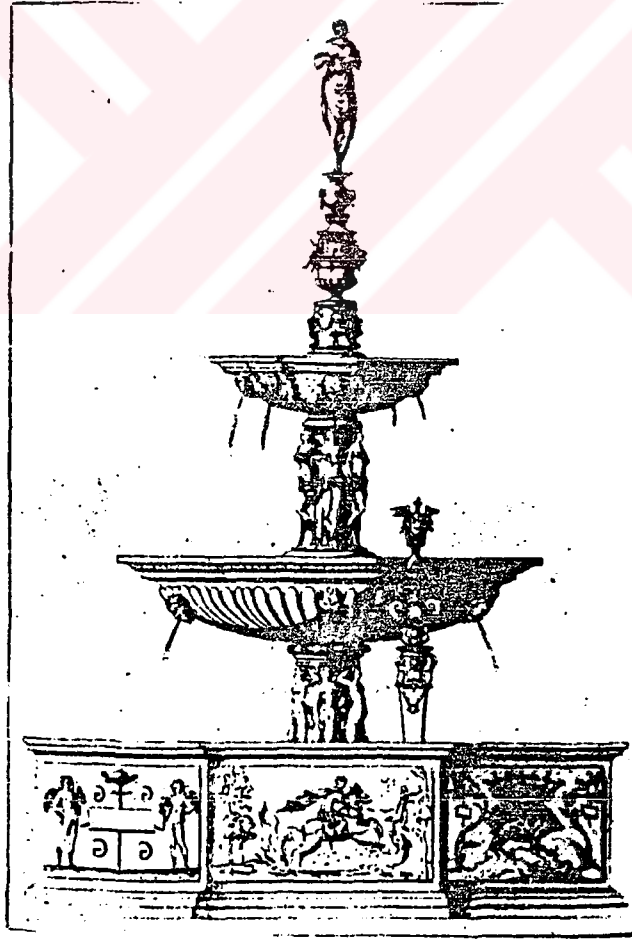
Şekil 30 ; Diana havuzu ve kaskat (AKDOĞAN, 1974).

1.3.2. Barok (Fransız) Bahçeleri

Fransızlar, İtalyan kültürü ile sıkı ilişkiler kurmuşlar ve güzel sanatların çeşitli dallarındaki eserlerinden etkilenmişlerdir. Özellikle, bahçe düzenlemelerine hayran kalan Fransızlar, kendi bahçelerini Rönesans bahçe stiline uygulamaya çalışmışlardır. Ancak, Rönesansın çevreye açık düzenlemesi, yük-

sek duvarlarla çevrili şato bahçelerine uygulandığında istenilen özelliği vermemiştir. Bu nedenle bazı elemanlarla (kameriyeler, geometrik motifli parterler) yetinmek zorunda kalmışlardır.

L.Mansart, L.Vau gibi mimarların elinde Fransız sarayı mimarisi yeni bir karakter kazanmış, Notre ile bahçe sonsuza ulaşarak yeni bir stil doğmuştur. (53). (Şekil 30)



Şekil 30 ; Gaillon'un bahçesindeki büyük havuzun Cerceau tarafından yapılmış Gravürü (AKDOĞAN, 1974).

Le Notre'un iki şahesereyi Vaix, Vicomte ve Versailles saraylarıdır. Bu Muhteşem eserler bir devre adını veren "Baroque" bahçesi ve sitilini ortaya çıkarmıştır. Dürüstlük, duruluk, çeki düzen, denge, birlik, ritm ve sürpriz karakteristiğini yansıtan barok bahçe sitilinde su ögesine geniş yer verilmiştir. Le Notre'ye göre bahçede çok sayıda çeşme, ve havuzlar yerleştirilmeli, tepeden görünebilen, fakat bina içinden görünmeyen kaskatlara yer verilmelidir.

Su püskürten madeni ağaç figürler, birbirinden farklı olarak düzenlenmiş küçük meydanlar, labirentler, havuzlar ve yapay güzellikden arındırılmış bir doğa, barok bahçe sitilinde sürpriz oluşturan elemanlar olmuşlardır (54).

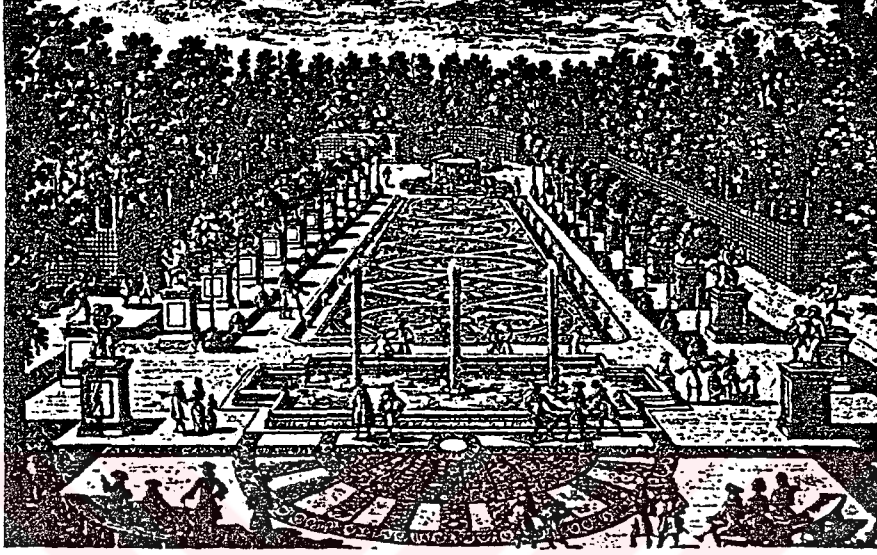
Vaux-le Vicomte'de merkezi bir aks bahçeyi bir baştan bir başa etkisi altında bulundurur. Su ya geniş bir su aynasında dinlenir, ya da yüzlerce fıskıyeden fışkırıp çağlar. Bazende bahçe kısımları arasında kristal duvarlar teşkil eder. Heykeller, gürgen'den yapılmış bitki duvarları önünde ölçü ve havuzların içinde su ile hareket kazanırlar. Esas aks boyunca yürüyüp, binadan uzaklaştıkça ve geriye baktığında daima binadan aynı derecede uzaklaşıyor hissi verir. Kaskatlardan uzaktan görülmediğinden ya-

(54) A.g.e., Pamay, 1978, s:15.

nına gelindiğinde sürprizler uyanıdır. Su istiridye kabuğu şeklindeki kaskatlardan iner ve esas havuza dökülür. Kanalin ilerisinde grotto bulunur. Grotto bahçenin her tarafından görülecek şekilde inşaa edilmişlerdir.

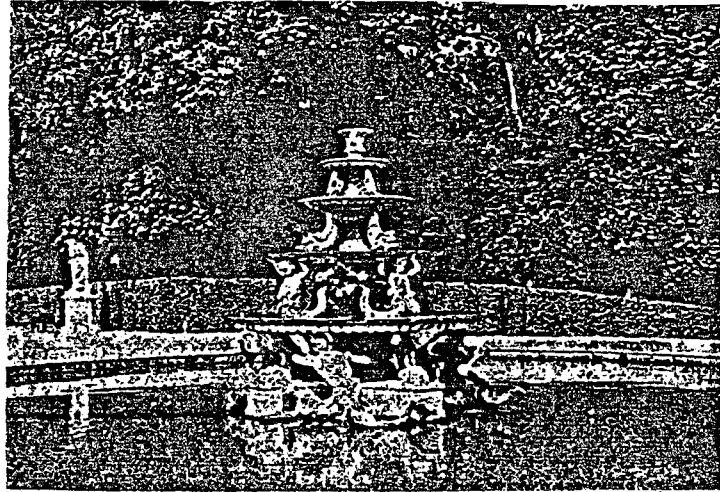
Versay sarayı parkının üç tane vistası vardır. En dramatik olanı, Fransa tarihinde barış antlaşmalarının imzalandığı "Aynalar Galerisi"nin altından başlar. Sonraları burası beş havuzlu bir kompozisyon şeklinde değiştirilmiştir. Büyük kanalın başlangıcında yer alan yuvarlak Apollon havuzu, Lois ondördün sembolü olan Güneş tanrısını ifade eden heykel kompozisyonu ile çok dekoratif özelliktedir (Şekil 31). Havuzun arkasında, 1,5 km. boyunda ve 220 m. genişlikte ki büyük kanal ile görüş, ufuk çizgisine ulaşır. Le Notre suyun yetersizliğine rağmen bataklık sahada inşaa ettiği bu kanal ile doğa üzerindeki hakimiyetini eserinde ifade etmiştir.

Saray bahçesinde ayrıca bir bataklık iken Le Notre tarafından kurutulmuş olan bir "Balık Havuzu" bulunur. Geniş bir su aynası halinde olan bu havuzu, ileride geniş bir orman çevreler.



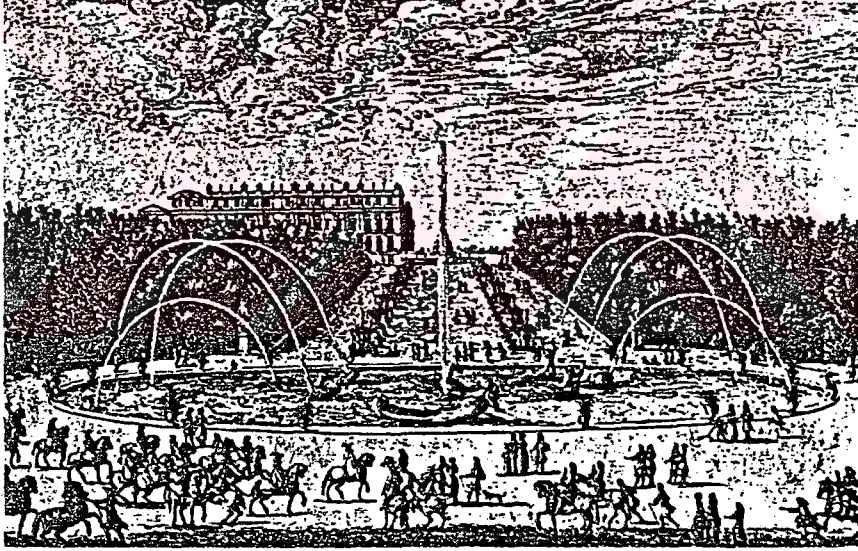
Şekil 31 ; Versailles'da "Su Galerisi" (Galerie d'Eau) Bosketi (AKDOĞAN, 1974).

Parterlerin ortasında ise "Pramit Havuz" yer alır. (Şekil 32).



Şekil 32 ; "Partere du Nord" da Girardo'nun eseri olan "Pramit" su kompozisyonu (AKDOĞAN, 1974).

Üçüncü Vista'nın ilk kademesi olan parterlere inildiğinde ağaçlık yol hafif bir rampa ile "Dragon Havuzu"nda son bulur (Şekil 33). Sıra ile üç küçük kız ve üç küçük erkek çocuk heykelinin taşıdığı mermer su çanakları, yol boyunca sıralanır. Bu havuzu arkasında yer alan "Neptün Havuzu" son derece zarif formu ile dikkati çeker.



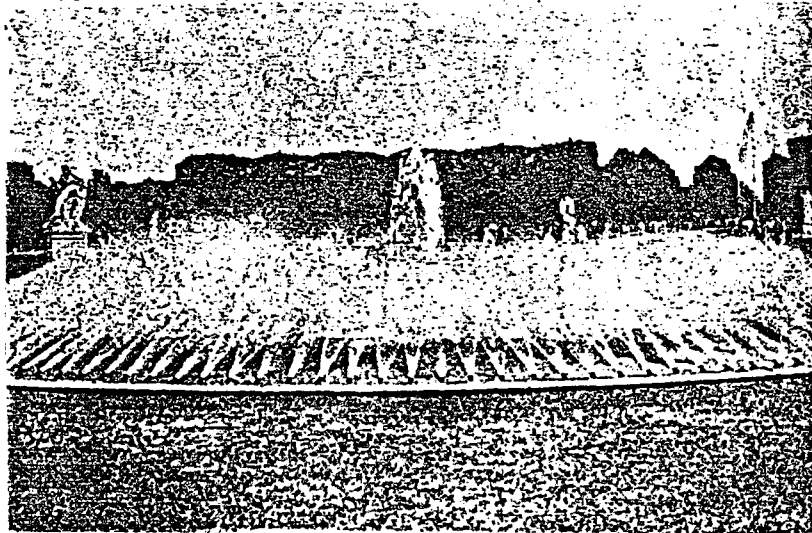
Şekil 33 ; Versailles'da saraydan ana aksa dik, sağ yöndeki aksta "Su Allesi" (Allée d'Eau) ve "Dragon Havuzu" (AKDOĞAN , 1974).

Le Notre'un "Büyük Stil" e ait prensiplerinde bahçede su, geniş su aynaları halinde ve gürültüsüz kullanılmalıdır. Suya hareket çeşitli fıskiye-lerde ve kaskatlada kazandırılmalıdır. Su, sürprizli düzenlemelerde de yer almalıdır. (su tiyatroları, gizli fıskiyeler gibi)

FRANSIZ BAROK BAHÇELERİ VE AVRUPA BAHÇELERİNE ETKİSİ

Fransız Barok akımı bazı ünlü Avrupa bahçelerinde de etkisini göstermiştir.

Bunlardan biri olan Almanya'daki "Herrenhausen Sarayı" bahçesi bu etkiyi gösteren tipik bir örnektir. Bahçenin her köşesi dikkat çekici niteliktedir. Hemen hemen düz bir arazi üzerinde tesis edilen bahçede ana aks üzerinde yer alan "Büyük Havuz" dikkati çeker (Şekil 34).



Şekil 34 ; Ana aks üzerinde bulunan ve 167 fıskiye- den muazzam su gösterilerine imkân veren "Büyük Havuz"
(A 1974)

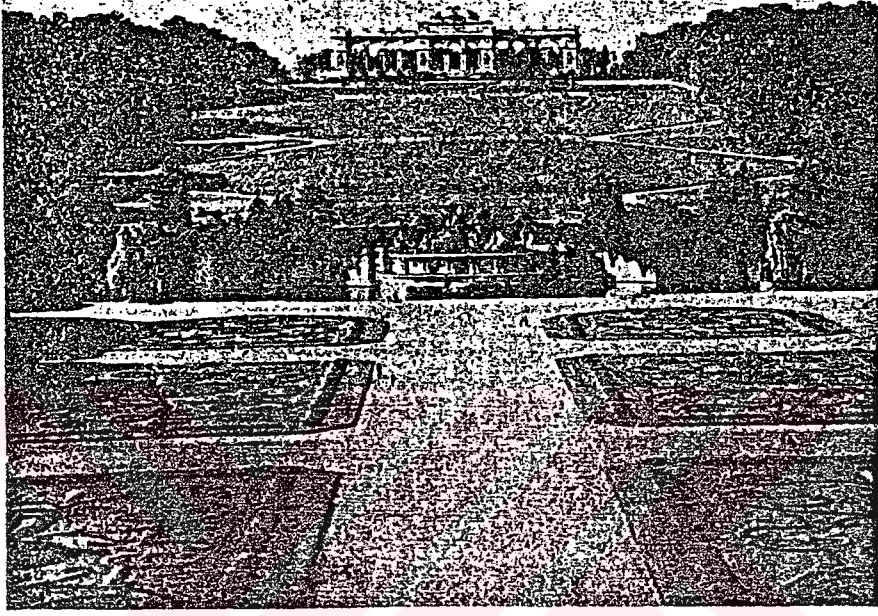
167 fıskıyesi ile çan şeklinde, çeşitli zengin su gösterileri ile bu havuz, bahçede odak noktası olarak yer alır. Aynı zamanda da ana aksın sonsuza gidiyor hissini vermesini engeller.

Ayrıca bahçede ana aksa dik yönde düzenlenmiş bulunan ve sürprizli su fıskiyeleeri içeren dört parçalı balık havuzu ve su aynaları suyun kullanım şeklidir. Bütün bahçede yolların kesiştikleri noktalarda yuvarlak veya poligon şeklinde birtakım havuzlar ve bunları çevreleyen meydancıklar yer almıştır. Herrenhausen'in bahçesini diğer barok bahçelerinden ayıran, bütün bahçe alanının çevreleyen kanaldır. Ortaçağ bahçe karakterini yansıtan suyun bu kullanım şekli aksın bütünlük ve devamlılığını bozan en önemli elemanlardan birisidir (55).

Fransız barok etkisinin ikinci örneği olan "Schönbrunn Sarayı" (Avusturya) bahçesidir.

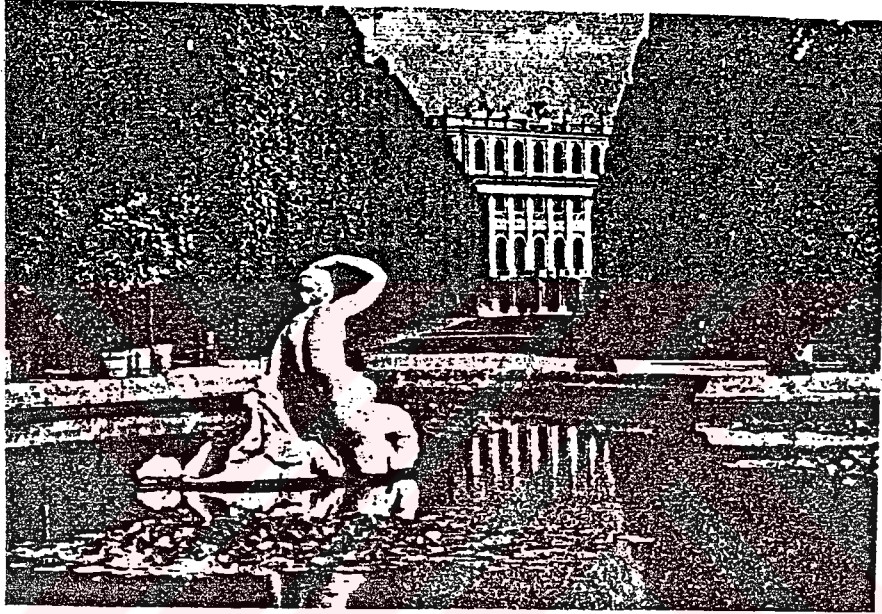
Avlu şeklinde olan bu bahçenin bir kısmını rönesans havuzları süslemektedir. Diğer kısımlarda ise bir çok havuz yer almaktadır. Bunlardan biri Neptün havuzu, diğeri ise Yıldız'lı Havuzdur.(Şekil 35)

(55) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:222-223.



Şekil 35 ; Saraydan parter terasasının, Neptün Havuzu ve tepede ünlü Glorietta'nın görünüşü (AKDOĞAN, 1974).

Bu havuzlar bahçede, değişik bir düzen oluşturmuşlardır. Bahçe içerisinde sık ve boylu bitki duvarı boyunca, sıralanmış heykeller yer almaktadır. Bahçeye barok karakteri kazandıran bu klasik heykeller özellikle "Schöner Brönnen" diye adlandırılan havuz için yapılmış olan "Su Perisi" kompozisyonu değerli sanat eserlerinden birisidir. Bahçe içinde yer alan iki havuzu son derece zarif iki su perisi heykeli süslemektedir (Şekil 36).



Şekil 36 ; Saraydan ayrılan ışınsal yolların üzerindeki zarif havuz kompozisyonlarından birisi ve budanmış gürgen ağaçlarından meydana gelmiş bitki duvarları (AKDOĞAN,1974).

Ayrıca bahçede bir de "Balık Havuzu" yer almaktadır. Barok etkisinin üçüncü örneği ise "Hampton Court" Sarayı (İngiltere) dir. Fransız barok stili- nin fazla görüldüğü bu bahçede su, yuvarlak şekilli

havuzlar, sayısız su fıskiyeleri şeklinde kullanılmıştır (56).

I.3.3. İngiliz Bahçeleri

İngiltere, Fransız vista bahçelerinin etkisinde kalmış, (güneşli gün sayısının azlığı, yağmur ve sisin çok oluşu) fakat iklim koşullarının değişikliği nedeniyle bir gelişim gösterememiştir.

17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başlarında pek güçlü olmayan Fransız (Barok) bahçe anlayışı, iyice zayıflamıştır (57).

İngiliz sitili bahçe düzenlemesinde doğayı taklitte sadelik prensibi esas alınarak, doğal organizasyon işinde az yapı kullanma, buna karşılık bitkiden, araziden, toprak ve sudan büyük ölçüde yararlanma prensibi üzerinde durulmuş ; bahçe doğal fizyonomisi içinde birleştirilmiş ve doğal bir uyum kazanmıştır (58).

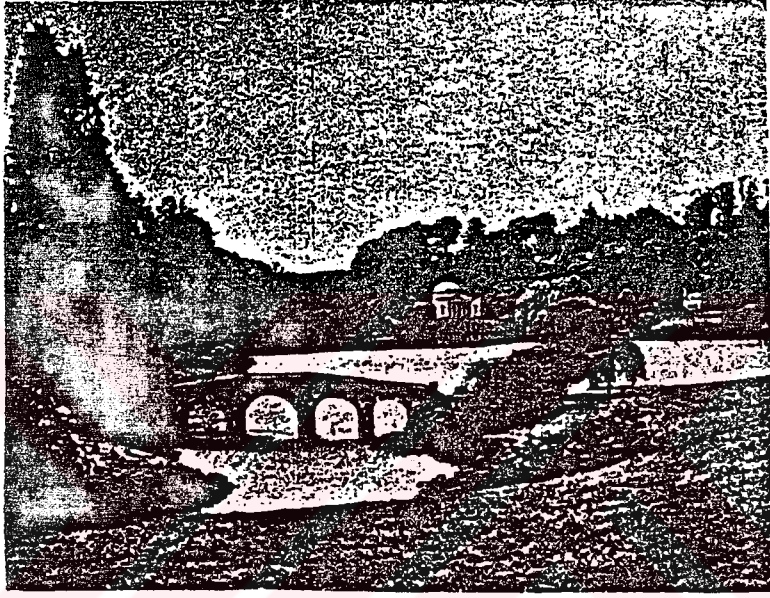
William Kent'in natüralistik akımda en ileri düzenleme becerisi, suyun kullanım şekli olmuştur. Rönesans ve barok bahçelerinin kanal ve çeşitli dekoratif

(56) A.g.e., Akdoğan, 1974, s:229-230

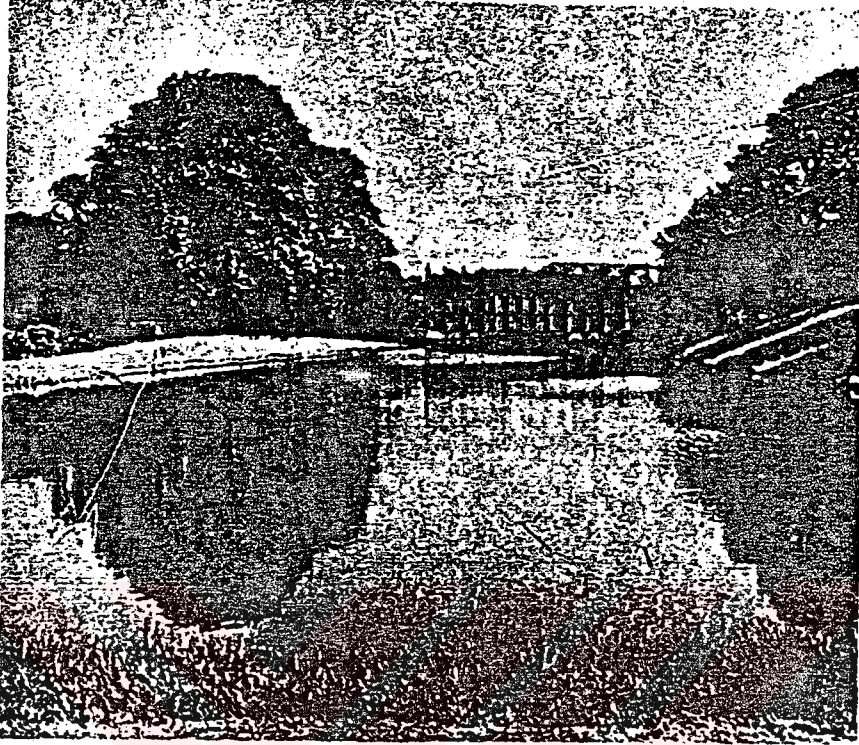
(57) A.g.e., Evyapan, 1974, s:37

(58) A.g.e., Pamay , 1978, s:18.

havuzlarının yerini doğal kıvrımlı, informal su şekilli dere ve gölcükler almıştır (Şekil 37-38).

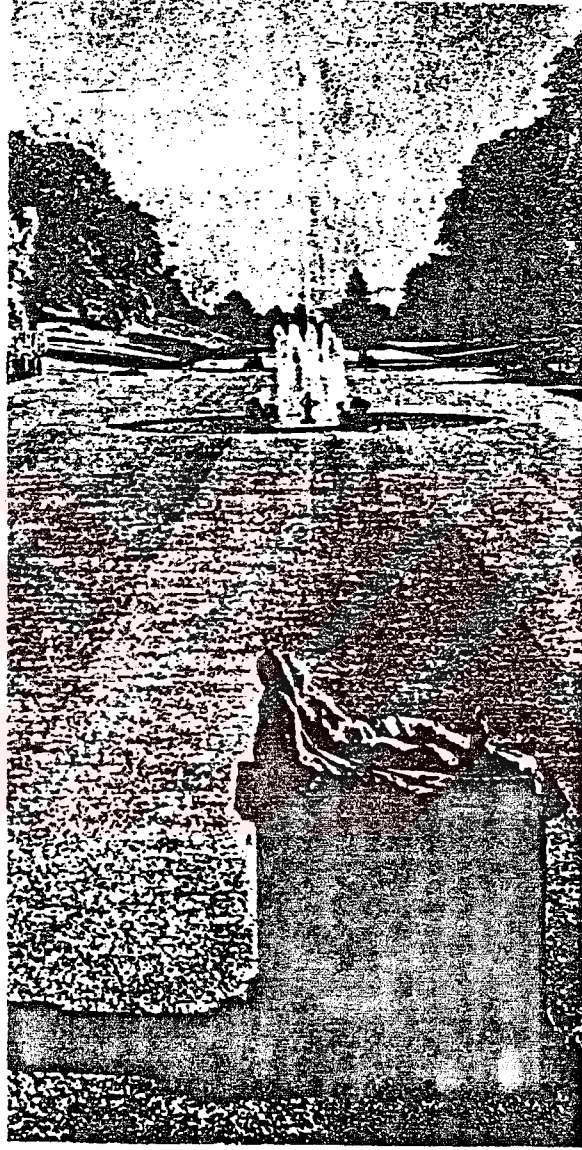


Şekil 37 ; Stourhead şatosunun bahçesi ; Pitoresk köprü, pantheon (mabet) ve iri cüsseli ağaç grupları, doğal formlu su yüzeyi (AKDOĞAN, 1974).



Şekil 38 ; Chatsworth'da saray ve kanal ; Formal ve informal elemanların XIX. uncu asırdaki kombinasyonu (AKDOĞAN 1974).

İngiltere'de natüralizm eğilimi, bir çok güzel Rönesans ve Barok bahçesinin tamamen değişmesine, yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Su, bu bahçelerde geniş parlak su aynaları halinde çok doğal olarak kullanılmıştır. Natüralistik bahçe örneği olan Stowe'deki geniş su aynasını, bir grottodan çıkan akarsu ile beslenen iki doğal formlu göle çevirmiştir (Şekil 39).



Şekil 39 ; Chatsivort'da Barok plânlama eleman-
ları ; Havuz, kanal ve Brown ile olan değişiklik-
ler. Duvar yerine, çim kaplı meyiller ve ulu a-
ğaç grupları (AKDOĞAN,1974).

Diğer bir bahçe olan Brown'ın Blenheim'de ise su alanları genişletilmiş ve derinleştirilmiştir. Böylece eskiden köprünün büyüklüğü ile çelişki halinde bulunan zayıf su gösterisini canlandırıp ona ölçü kazandırma amaç olmuştur. Bazı yerlerde göl halinde genişletilmiş suya, hafif kaskatlar da ilave edilmiştir. Göl içinde oluşturulan küçük ada düzenlemeye daha romantik bir anlam kazandırmıştır.

Natüralistik bahçelerde su, doğal formlar içinde bir kaynaktan akarak geniş bir alana yayılır, doğal formlu göl daralıp genişleyerek sonunda bir akarsu halinde bahçeyi dolaşır. Ayrıca çağlayanlar, kaskatlı havuzlar natüralistik bahçe formu içinde yer almıştır (59).

1.1.4. TÜRK BAHÇELERİNDE SU ÖGESİNİN KULLANIMI

BAHÇE ; doğa şartları nedeni ile, süreç içerisinde değişmesi ve ortadan silinmesi mimari yapılardan daha kolay olan bir sanat türüdür.

Formal şekilde düzenlenmeyen ve dolayısıyla, çizgisini kaybetmesi çok kolay olan Türk bahçelerinin orjinal izlerine, az rastlanan bir durumdur.

Göçebe yaşam süren Türk'ün gezginciliği sonucu, doğa kavramı ovalar, ırmaklar, dağlar ölçeğinde düşünülmüştür. Bu düşünüş bahçe sınırları içinde kalmış-

tır. Göçlerin son aşaması olan, Anadolu'ya geldiklerinde ve burada bir devlet kurduklarında göçebelik kavramından uzaklaşmıştır. Bu yaşam değişikliği özellikle zevk için yapılır olmuştur (60).

Eski uygarlıkların oluşumunda suyu genel ihtiyaçlara yarar hale getiren mimari tesislerin büyük bir rolü olduğu gibi suya verilen önem uygarlıkların gelişim seviyelerinin bir ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Orta Asya'da yapılan bilimsel çalışmalar göstermiştir ki tarihten önceki devirlerde bulunan, iç deniz etrafında büyük bir su uygarlığı bulunmaktaydı. Bu denizin kuruması ile kavimler göç ederek ana yurtlarını meydana getirmişlerdir. Suyu kutsal bir unsur olarak kabul ettiklerinden onun ilahi gücünü, kendi sanat anlayışları içinde mimari sanatlarının önemli bir unsur olarak değerlendirmişlerdir.

Tarihte'ki bir çok uygarlık gerek tarım alanlarını sulamak, gerekse seyahatlerinde kullanmak üzere kanallar açmışlar, suyu kentlerde toplamışlar veya havuzlar, sarnıçlar inşa etmişlerdir. Suyu kent ihtiyaçlarında veya çeşitli estetik konularda, kendi düşünce ve zevklerine göre kullanmışlardır. Türk boyları idaresi altına aldıkları milletlerle olan ilişkilerinde, kendi sanat geleneklerini bu milletlere aşılacakları gibi, onların sanat kültürleri ile bir-

(60) Gönül Aslanoğlu Evyapan, Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, O.D.T.Ü., 1972, Ankara, s:2.

leştirip Türk sanatının olgunlaşmasına hizmet etmiş-
ledir. Böylece İslamiyet, Türk sanat ve mimarisine
yeni oluşum zeminleri hazırlamıştır. Türklerin, te-
mizliği emreden İslam dinini kabul etmelerinden son-
ra, su mimari, eserleride özel bir konum almıştır.

Maveraünnehr'den Selçuk Türkleri yoluyla Anado-
lu'ya kadar yayılan ve Selçuklu sanatları elinde da-
ha da zarifleşen mimari anıtlar içinde, su yapıları
daha fazla özellik taşımaya başlamıştır.

Bahçeler içinde kurulan şehirler, İslam mimari-
si tarzında inşaa edilmiş, kanallarla su yolları o-
luşturulmuştur. Gerek Selçuklu, gerek Anadolu beylik-
leri gerekse Osmanlı devirlerinde yapılan bütün mimari
eserlerin ya önünde bir çeşmesi, ya avlusunda bir
havuz veya şadırvan ya da köşesinde bir sebili, suya
karşı duyulan sevginin bir sembolü olmuştur. Su mad-
di ve manevi bir hayat unsuru olarak Türk'ün sosyal
ve kültürel yaşamında yer almıştır. II. ve I3. yüz-
yıllarda Selçuklu şehirlerinde (Konya, Tokat, Sivas,
Kayseri) yapılan mimari eserlerin yanında oluşturul-
muş su yolları üzerine kurulmuş bir çok çeşme ve ha-
vuz gibi tesisler görölmektedir. Bu tesisler, yalnız
mimari eserlerin bütünü içinde değil, kent içinde ve
kentlerarası yollar üzerinde yapılmıştır (61).

(61) Ayhan Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi" Milletler-
arası I. Türk Sanatları Kongresi Tebliğleri, 1959, Ankara,
1962, s:1-9.

Osmanlı devrinde su mimarisine ait eserlerde, Maveraünnehr ve Selçuklu sanatının karakteristik özelliklerini özellikle çeşme, sebil ve şadırvanlarda görmek mümkündür. İnsan şeklinin dini inançlar nedeniyle, sanat eserlerinde yer almamasına karşılık, zarif kıvrımlar, stilize edilmiş çiçek ve yemişler, çeşme, sebil ve şadırvanların süslemelerini oluşturmuştur.

İstanbul'un fethine kadar (1299-1453) olan devrin ilk dönemlerinde daha çok Selçuklu Saray anlayışı su mimarisinde de kendini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde su toplanarak evlere, çeşmelere, dini tesislere kaplıcalara dağıtılmıştır.

İstanbul'un fethinden Lale devrine kadar (1453-1703) olan klasik devir içinde su mimarisine ait çalışmalar, büyük bir yer tutar. Bu devir su yapılarında Selçukluların kabartma ve karmaşık süslemeleri yerine sadelik hakimdir.

Lale devrinde (1703-1730) ise klasik devrin ağırbaşlı, sert çizgili hatları yerine, Lale, çiçek demetleri stilize edilerek su yapılarının cepheleri süslenmiştir. Osmanlı Türkleri devrinde su mimarisi teknik ve yapım sistemleri açısından en yüksek noktasına ulaşmıştır.

Türk bahçeleri yöresel konumu dolayısıyla daha önce veya yakın çevrelerde kurulmuş olan bahçelerden

etkilenmiştir (62).

Türk bahçelerinde su, her zaman bir obje ve dinlenme aracı olarak kullanılmıştır. Daima bahçe mimarisi içinde yer alan su, havuzlar ve çeşmeler şeklinde kullanılmıştır. Hareketli su her zaman durgun suya tercih edilmiştir. Bahçelerde havuza yer verilmiş, fıskiyele ve çağlayanlar ile suya hareket kazandırılmıştır.

"Türk bahçelerinde havuzlar genelde dörtdöşe ya da kare şeklindedir. Yuvarlak veya eğimli havuzlar 18. yüzyıldan bu yana ortaya çıkmış isede, 19. yüzyılda yine terk edilmiş ve aynı yüzyılın sonlarına doğru modern yapılaşmalar moda olmuştur.

Havuzların kenarları, genellikle düzenli taş ya da mermer kaldırımlı yollar ile çevrilmiştir. Havuzun çerçevesini bu yolların profillenmiş kapak taşları ya da özel kenar taşları teşkil eder.

Havuz çevre duvarları çoğu kez tuğladandır. Bazen, havuz çevresindeki kaldırım bu duvara göre taşırılmış konsollar ya da taş ayaklar üzerine oturtulmuştur. Bu ayaklar, havuz su dolduğu zaman, suyun içinde gömülür ve havuzun içindeki rölyef oyununu zen-

(62) A.g.e., Aytöre, 1962, s; 46-47-50

ginleştirirler. Havuzların derinliği bir, birbuçuk metreden çok değildir, küçük su teknelerinde ise yarım metre kadardır. Su yüzeyi genelde döşeme seviyesinden çok az aşağıda tutulmuştur (63).

Yani su hiç bir zaman horasanla sıvama yapılmamıştır ve dekoratif bir karakter taşımaz. Buna karşılık Bordürlerde, suyun yalılarak parlak bir hale getirdiği mermer yüzeyleri vardır. Bunun için havuzların çevresine ya da bir yanına mermer döşeli ve üzerinden su akabilen yüzeyler yapılmıştır. Su, ya mermer yüzey üzerinden onu yalılara akar, ya da iki üç parmak derinlikte ve mermer içine oyulmuş kanallara gönderilir ve yilankavi hatlardan geçtikten sonra, asıl su teknesine dökülür. Türk bahçesinde bu su oyunları bazen büyük ölçüde uygulanmıştır. Bunun için kanalların uzunlukları ayarlanarak ve kanallara dolambaçlı biçimler verilerek, sanki bütün bir döşeme yüzeyi, bu akar su arabeski ile kaplanmıştır. Bu gösteri için havuzu besleyen suyun, ayrı bir su teknesinden ya da çeşmeden asıl büyük havuza akıtılması gerekir. Bu iki tekne arasındaki mesafe büyüdükçe aradaki kanallar ve su oyunları da o ölçüde zenginleşmektedir.

Sözkonusu kanallar, bahçenin çeşitli yerlerine

bir düzen içerisinde paylaştırılmış olan biçim de, duvara dayalı bir selsebilin teknesinden akan sular, bazen uzakta bazen yakın mesafede olan havuza, bir oyuk ya da kanalların içinden akarak dökülür. Bazen selsebiller karşılıklı olarak parterin iki ucuna dikilir ve sular ortalarında yer alan havuza götürülür. Bu zenginlikte kompozisyonlar günümüze kadar gelmiştir (64).

Birbiri ardına dizilmiş, çeşitli yükseklikteki havuz teknelerinden su, bir seviyeden, aşağıdaki seviyeye şelaleler oluşturularak akıtılır. Meydana gelen bu yapay çağlayanlar doğal ve geniş bir akarsu bulunduğu zaman, daha büyük ölçüde ve zenginlikle uygulanabilmiştir. Çağlayan motifi, bu devirlerde ilgi görmesine rağmen, fazla kullanılamamıştır. Bugüne kadar gelen çağlayanlı havuzların en önemlileri ; Kağıthane ve Çengelköyünde Selim paşa yalısı bahçesinde bulunmaktadır. (b.k.z. Yalı bahçeleri)

Türk bahçesinde de suyun, büyük bir yer tuttuğu bilinen örneklerden ortaya çıkmaktadır. Türk bahçesinde su, en sade bir çeşme ve havuzdan başlamak üzere, en zengin çağlayanlar şekline kadar çeşitli düzey ve şekillerde kullanılmıştır (65).

(64) Sedad Hakkı Eldem, Türk Bahçeleri, Apa Basım-
evi, İstanbul, 1970, s; 292-295

(65) A.g.e., Evyapan, 1972 s ;11

Türk bahçelerinin bu ana niteliklerini, en sadeden, en varlıklıısına değin her bahçede görülmüştür. Saray, köşk ve yalı bahçeleri ise bu temel düzenin birer örnekleridir.

I.4.I Saray Bahçeleri

Türk bahçesinin niteliklerini anlatması açısından önemli olan örnekler arasında ; tarihsel belgelerde tanımlamaları olması ve gözönünde bulunmaları nedeni ile saray bahçeleri önemli bir yer tutar.

Saray bahçelerinde kullanılan su, kullanıldığı elemanlar ile (havuzlar, çeşmeler, fıskiyeler, sebiller) Türk bahçesinin karakteristik özelliklerini yansıtır. Yapılan kazılar sonucu bulunan saray yapıtlarına, bahçesine ait bilgiler bulmak mümkündür. ÖRNEĞİN ; Diyarbakır'ın İç Kalesinde 13. üncü yüzyıl başlarından kalma bir Artuklu sarayı bulunmuştur.

Havuzu ve selsebili oldukça iyi durumda olan bu saray Türk saraylarının en zenginidir. Havuz ve kanalların yeri, aralarında altın ve gümüş yaldızların bulunması ve renkli taş ve cam küplerden mozaiklerle döşeli olması, su ögesine bu kurak yerde ne kadar önem verildiğinin açık bir örneğidir.

Osmanlılar İstanbul saraylarını, suya olan özlemin etkisi ile deniz gören yerlerde oluşturmuşlardır. bu sarayların en önemlilerinden biri ; Fatih'in ilk İstanbul sarayı olan 1453-1458 yılları arasında Beyazıt'da yapılan ahşap saraydır ve bu sarayda denize bakmaktadır. Eski saray diye adlandırılan bu saray daha sonraları eklenen köşklerle genişlemiş olan bu saraylar topluluğu "Yeni Saray" adını almıştır. Bugünkü adı ise "Topkapı Sarayı"dır (66).

TOPKAPI SARAYI

1475-1479 yılları arasında Fatih tarafından yaptırılan Saray-ı Cedid Fatih zamanından bu yana çeşitli devirlerde ilaveler ve yeni inşaat yapılmak suretiyle meydana gelmiş binalardan oluşmuş bir topluluktur. Çeşitli uslub ve planda yapılmış olan bu binaların, gelişi güzel bir araya gelmelerinden oluşan bu saray, devrinde resmi bir daire mahiyetindedir. Saray çevresinde ve sahil boyunca bir çok köşk yer almaktadır. III. Ahmet zamanında yapılmış ahşap saraya "Topkapı sarayı " denmiştir. Bu saray 1863 yılında yanmıştır. Fatih zamanında yapılan Saray-ı Cedide'ye Topkapı Sarayı denilmiştir (67).

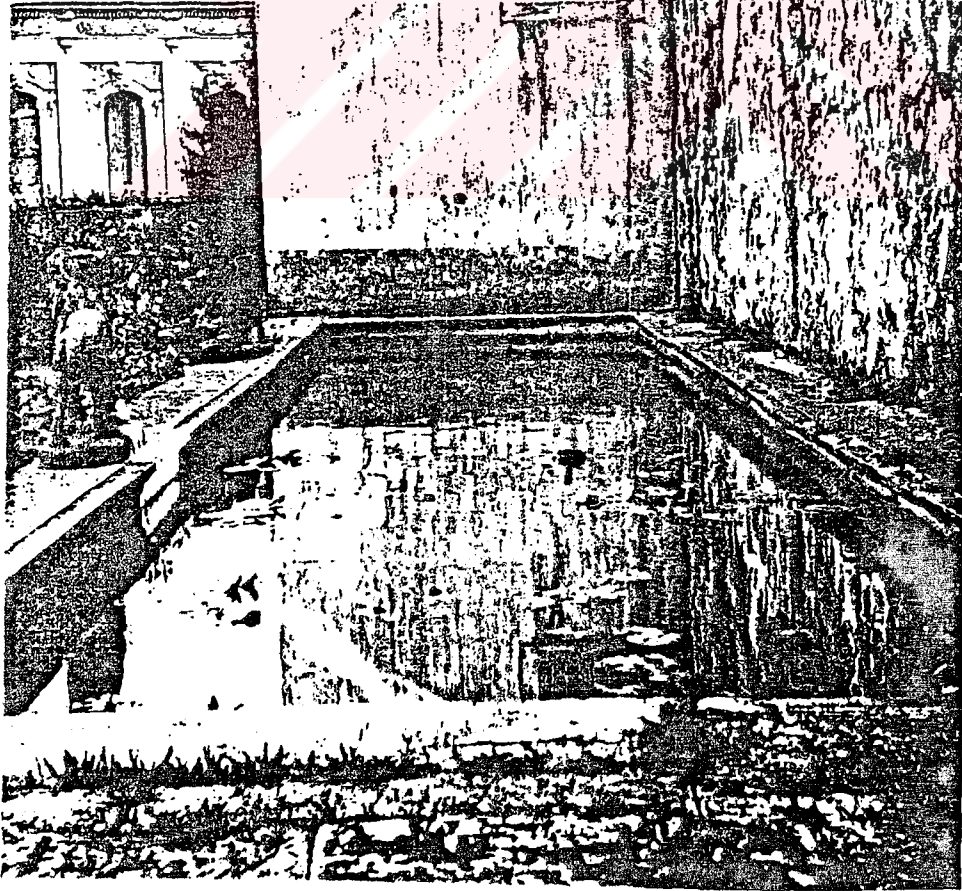
(66) A.g.e., Evyapan, 1972, s; 16-17

(67) Celal Esad ARSEVEN, Türk Sanatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, Cilt 2, s;595-596.

Geniş bir alana yayılan saray bahçesinde su, değişik şekil ve kompozisyonlarda kullanılmıştır.

Bahcenin üçüncü yeri denilen Sofa Köşkünün altında 17.inci yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başı arasındaki devre ait olduğu sanılan bir havuz bulunmaktadır. (Şekil 40)

Mimari hatlarındaki incelik ve oranları dikkat çekicidir. Dikdörtgen şeklinde ve sade bir taş kaldırım ile çevrili olan oldukça uzundur.

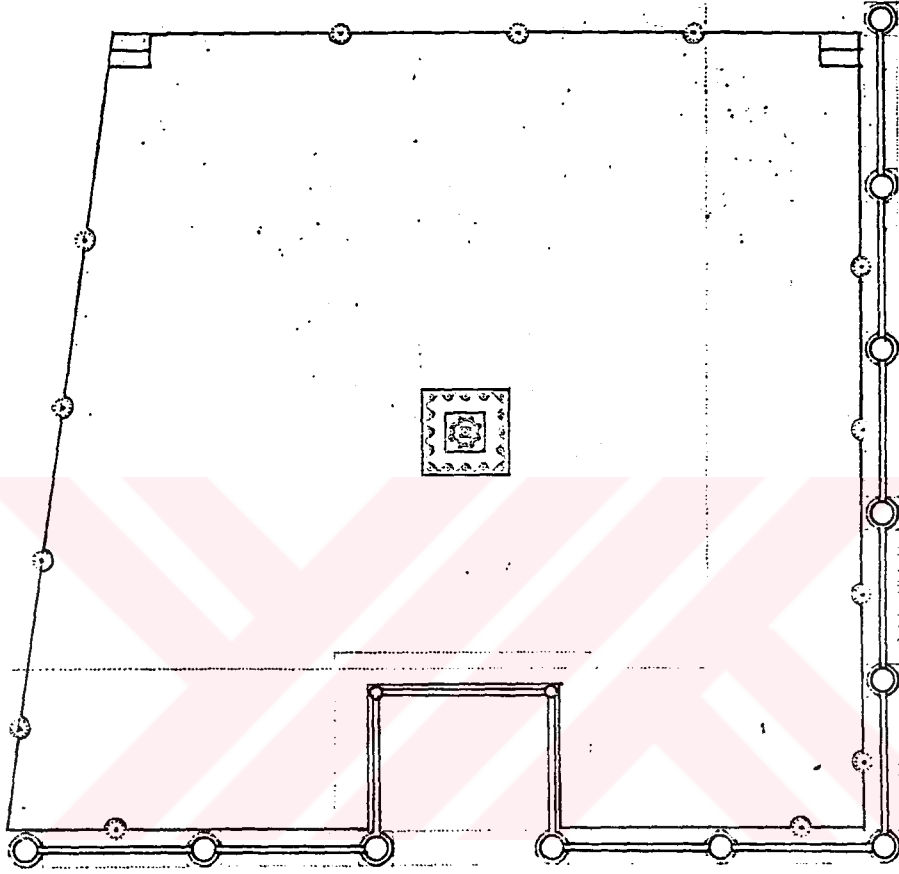


Şekil 40 ; Topkapı Sarayında IV. Murat çeşmesi yanındaki havuz (ELDEM,1970).

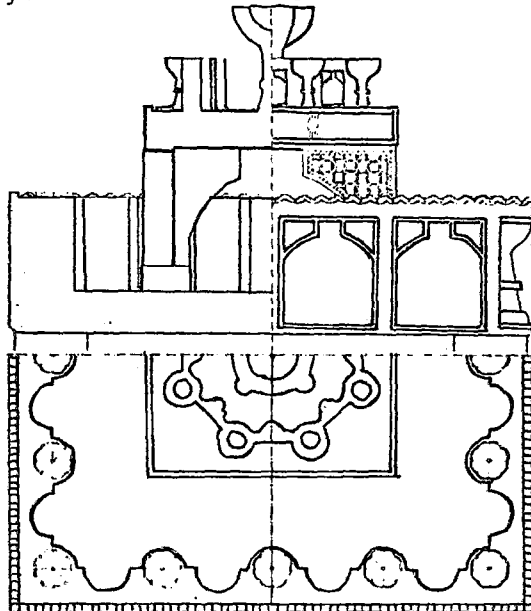
Mimari hatlarındaki incelik ve oranları dikkat çekicidir. Dikdörtgen şeklinde ve sade bir taş kaldırım ile çevrili olan havuz oldukça uzundur. Kenar taşları ile çevrili olan havuz oldukça uzundur. Kenar taşları içine oyulan ince bordür, fışkıyelerden taşan suyu havuz içine akacak şekilde düzenlenmiştir. Fışkıyeler, zarif ve az kabarık rozetlerin bulunduğu yerlerdedir. Bahçe içinde bir su toplama şebekesi bir su yolunun sonu olduğu tahmin edilebilir. Böylece bahçe içinde bulunan bir fışkıyenin taşan suları, bu kandan geçerek, havuza dökülmeden önce, bu şebekeden aktığı ve oradanda havuza döküldüğü anlaşılmaktadır.

Saray bahçesinde ikinci havuz ise Revan Köşkü ile Bağdat Köşkleri arasında yer alan teras üzerinde bulunan bu havuzun iki yüzü revakla çevrelenmiştir. Diğer iki yüzü ise parmaklık ile çevrilidir (Şekil 41-42).

17. yüzyıl başlarına ait olduğu tahmin edilen havuz, düzgün dörtgen şeklindedir. Ortasında üç katlı bir fışkıye taşı, dört yüzüne ait mermer tekne ve rozetler yer almaktadır. Havuz çevresinde bordür silmesinden çıkan bu tekneler, kaldırılmıştır. Yalnızca



Şekil 41 ; Topkapı Sarayında taş sofadaki havuzun 18. yüzyıldaki durumu plânı (ELDEM, 1970).



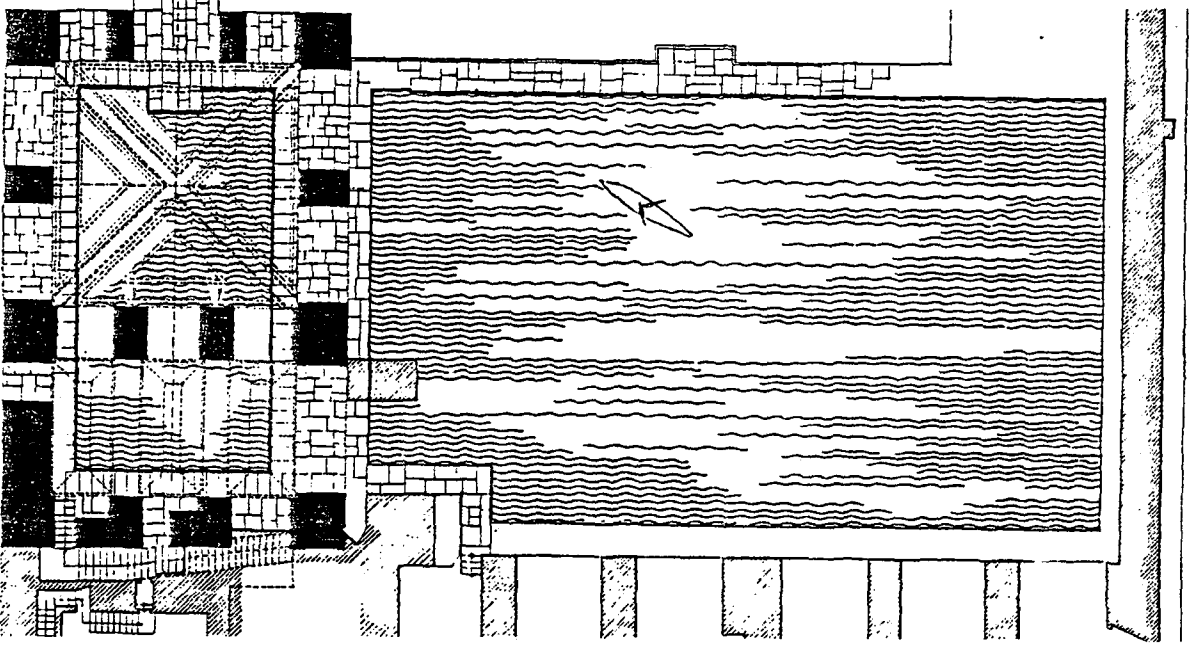
Şekli 42 ; Aynı havuzun fiskiye Ayrıntıları (ELDEM, 1970).

ayakları mevcuttur. Havuzun dört tarafından ortaya doğru fıskıran sular zengin ve hareketli bir etki yaratmaktadır. Daha sonra revaklı yüzlerin birine mermer sütunlara oturtulmuş tamamıyla su üzerine taşkın bir direkli taht ilave edilmiştir. Bu ilavelerin kaldırıldığı, düşünüldüğü zaman havuzun anlam ve karakteri ortaya çıkmaktadır. Kompozisyonun özellikleri ve mimari değeri hakkında daha iyi bir etki uyandırmaktadır.

Bağdat ve Revan köşkleri ile birlikte yapılan yeni ilave inşaat sırasında havuz üç cephesinden küçültülmüştür. Böylece havuzun şekil ve büyüklüğünün aslının aynı olmadığını göstermektedir. 18. yüzyıl ikincisi yarısında ortaya çıkan havuz kompozisyonu havuz ile köşk arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Bahçenin önemli elemanı olmasına rağmen köşkün de bir parçası haline gelmiştir. Bu kompozisyonda üç tarafı köşk ile çevrili olan havuzun ortasındaki fıskiye taşı, üç kat mermerden yapılmıştır. Bu su ağızlarının karakteristikleri ve benzerleri Topkapı Sarayında III. Osman havuzunda mevcuttur. Havuz ile köşk arasındaki bu bağlantı daha sonraları bir çok köşkte değişik şekillerde kendini göstermiştir. ÖRNEĞİN ; Havuz köşk ile

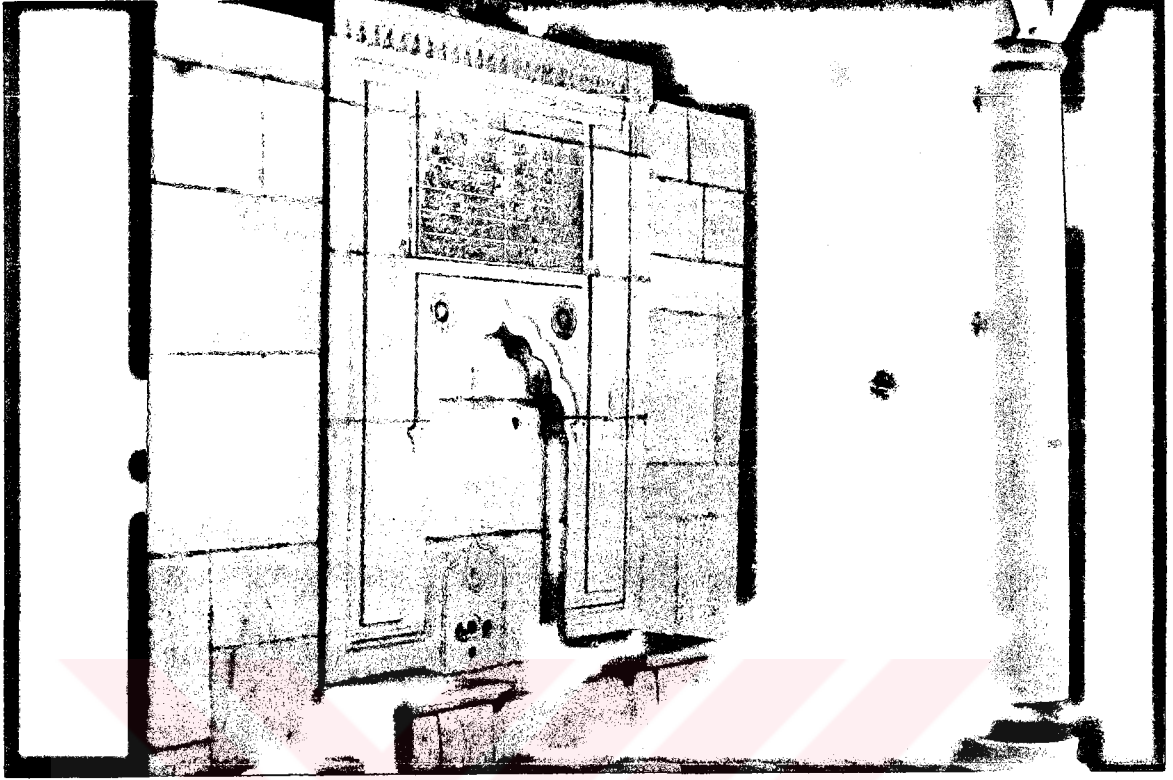
çevrili olacağı yerde çoğu zaman altında yer almıştır. İstanbul'da daha küçük ölçüde olmakla beraber aranmakta olan havuzlu köşkler, 19. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiş ve değişik tipte havuzlu köşkler oluşturulmuştur. Bunlardan biri de Topkapı Sarayında yer almakta olan "Sultan Murad" köşküdür.

1578 yılında III.Murad tarafından yapılmıştır. Büyük bir havuz üzerine kurulmuş olan köşkün yalnız orta ayakları su içinde, dış ayakları ise havuz çevresinde yer almaktadır. "Havuz ve çevresindeki galeri eski bahçe zemininden üç metre kadar daha yüksekte bulunmakta ve etrafı açık olmak üzere yapılmıştır. Sonradan bahçe seviyesi yükseltilerek kasr hizasına havuzlu bir set ilave edilmiş ve bu sette, havuzun kenarında ki geçit ile bağlamıştır. Üzeri örtülü olan havuzun galeri döşemesi biçimi ilginçdir. Galerinin zemin döşemesi beden duvarı üzerine dizilen mermer ayaklar üzerine oturtulmuştur. Bu döşeme havuz üzerini örtecek şekilde yapıldığından su yüzeyi fazlalaştırılmış ve suya yakınlık hissi kuvvetlendirilmiştir. Daha sonraları I.Ahmet, III.Ahmed ve III.Osman zamanlarında yapılan bu eklemeler sofa'nın eski ferahlığını yok etmiştir (Şekil 43).

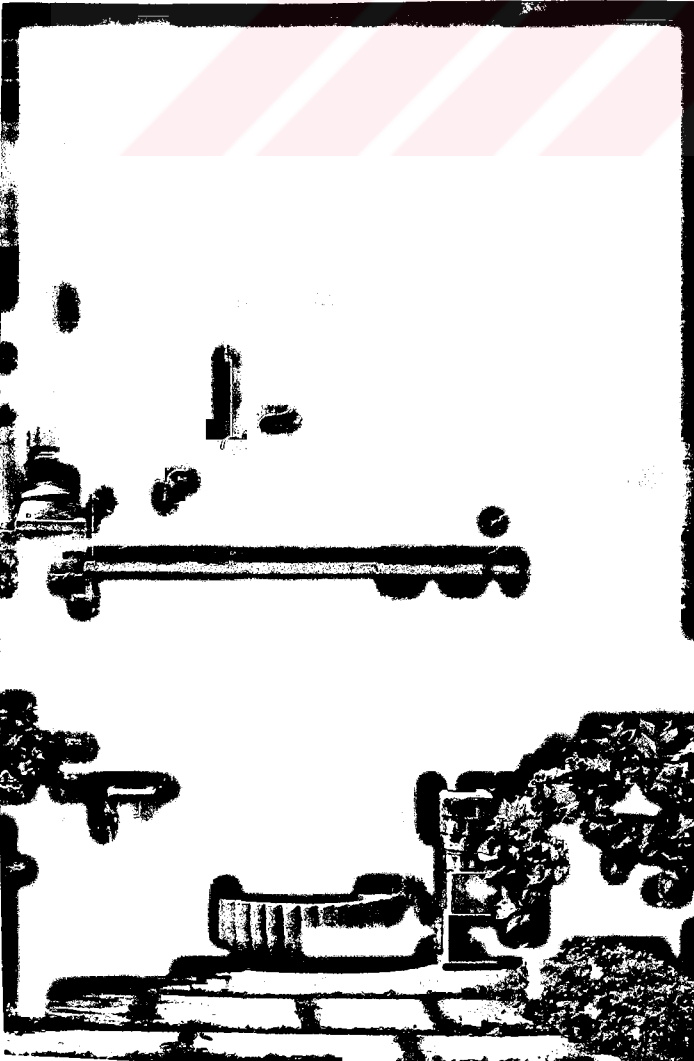


Şekil 43; Topkapı Sarayında III.Murat Köşkü altındaki ve yanındaki havuzların 16.yüzyıl daki durumu.(ELDEM, 1970).

Topkapı Sahil Sarayı bahçeleri bugün mevcut olmasa bile yazılı belge ve resimler ile bugün için bilgileri tamamlayıcı niteliklerdir.18. yüzyıl başlarından itibaren Saray burnunda yapılmış olan İç Harem bahçesi ve dış Hasbahçe tanınmış bahçelerdir.III.Ahmet zamanında oluşturulan bu bahçeler, II.Mahmud zamanında kendi hallerine bırakılmışlardır.Oluşturdukları devirlerde gördükleri değer I.yüzyıl sonra değer kaybetmiştir.1968 yangını ile iç bahçenin yok olmasına yol açmıştır.Has bahçe ise 1970 yılında demiryolu inşaatı arasında yok olmuştur.Bu bahçelerde su,küçük havuzlar ve fiskiyeler de kullanılmıştır.(68).



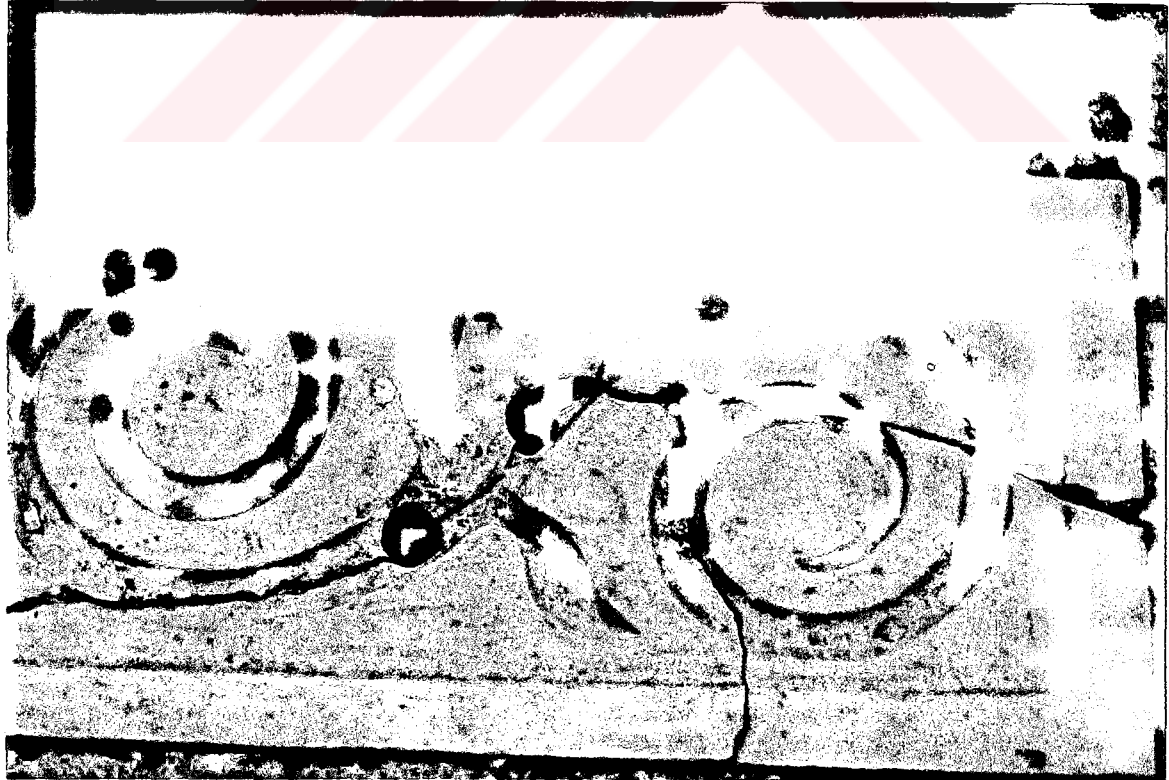
F1 Giriş Avlusunda (solda) yer alan mermer çeşme.



F2 III.Ahmet Kütüphanesinin Önünde Yer Alan Mermer Çeşme.



F3 Hazinesinin Önünde Yer Alan 1800'lü Yılların Sonunda Yapılmış Yeni Döneme Ait Yağmur Sularını Toplayan Yağmur Suyu Oluğu.

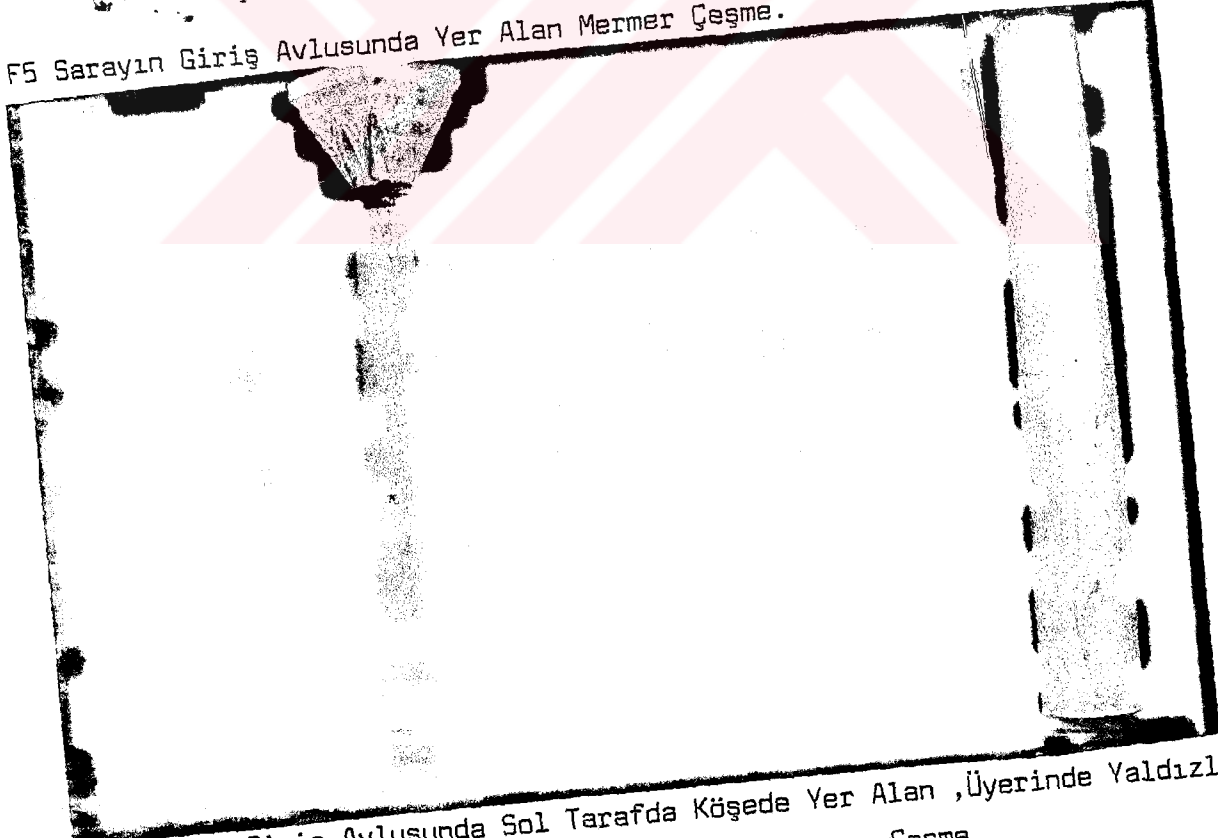


F4 Kolonların Çevresinde Mermerden Yapılmış Oluğun Üzerine Suyun Akışını Yansıtan Desen Verilmiştir.

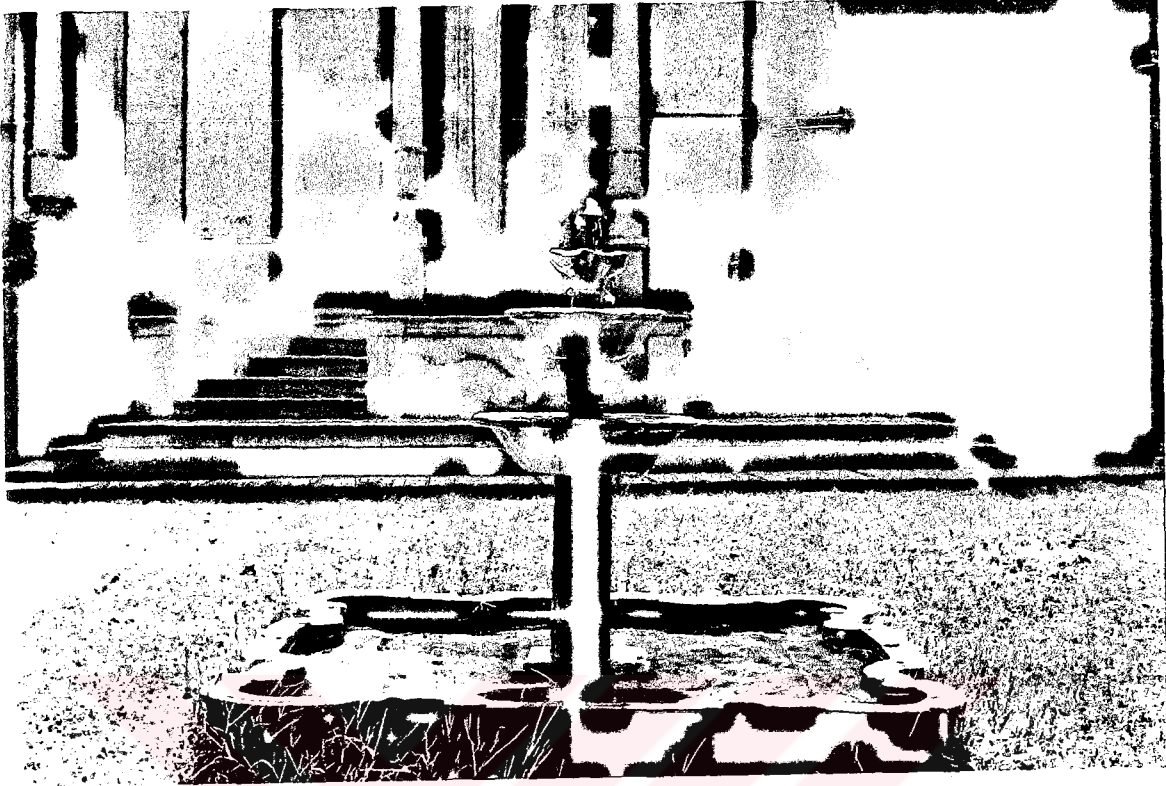
91-3



F5 Sarayın Giriş Avlusunda Yer Alan Mermer Çeşme.



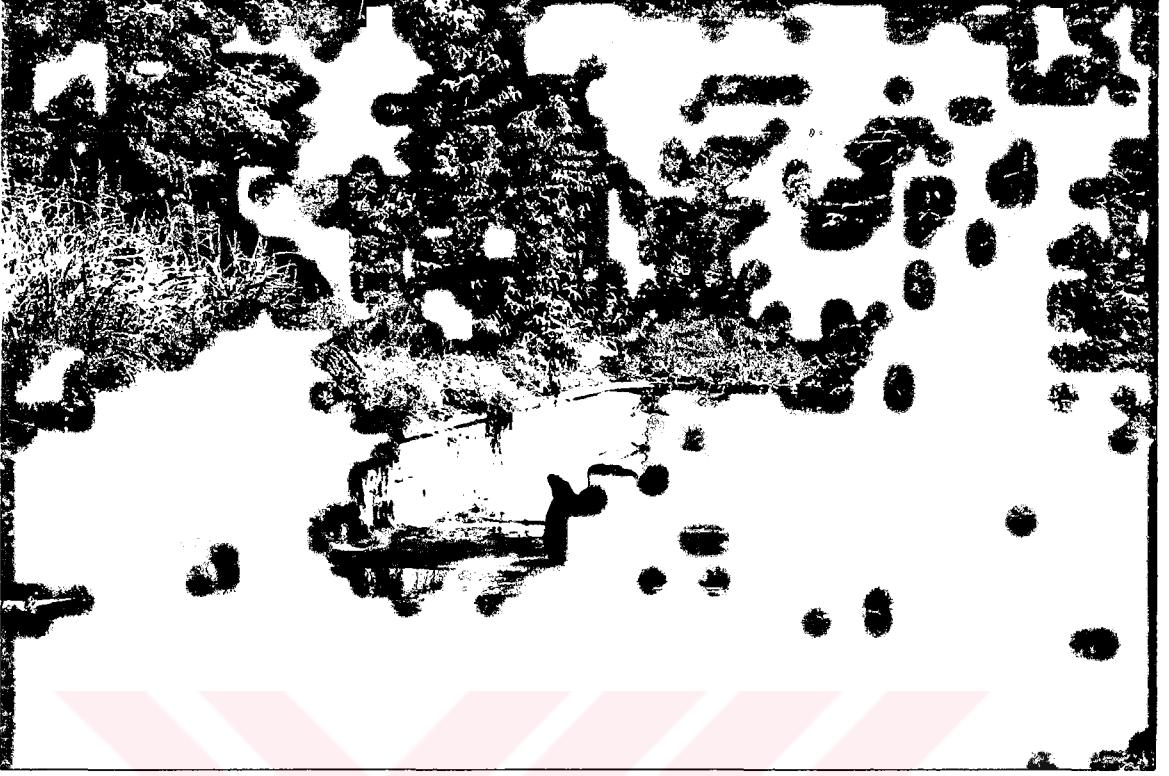
F6 Sarayın Giriş Avlusunda Sol Tarafda Köşede Yer Alan ,Üzerinde Yıldızlı Motiflerin Ve Eski Arapça Yazıların Bulunduğu Mermer Çeşme.



F7 Mecidiye Köşkü Önünde Yer Alan İçinde Mermer Fıskıyesi Olan Kare Formlu Mermer Havuz.



F8 Kare Form İçinde Kenar Detaylarına Desen Verilmiş Havuzun İçinde Yer Alan Kabartmalı Balık Figürleri Bulunmaktadır.



F9 Bağdat Köşkünün Alt Kısımında Kalan Alanda Yer Alan Dikdörtgen Formlu Havuz.



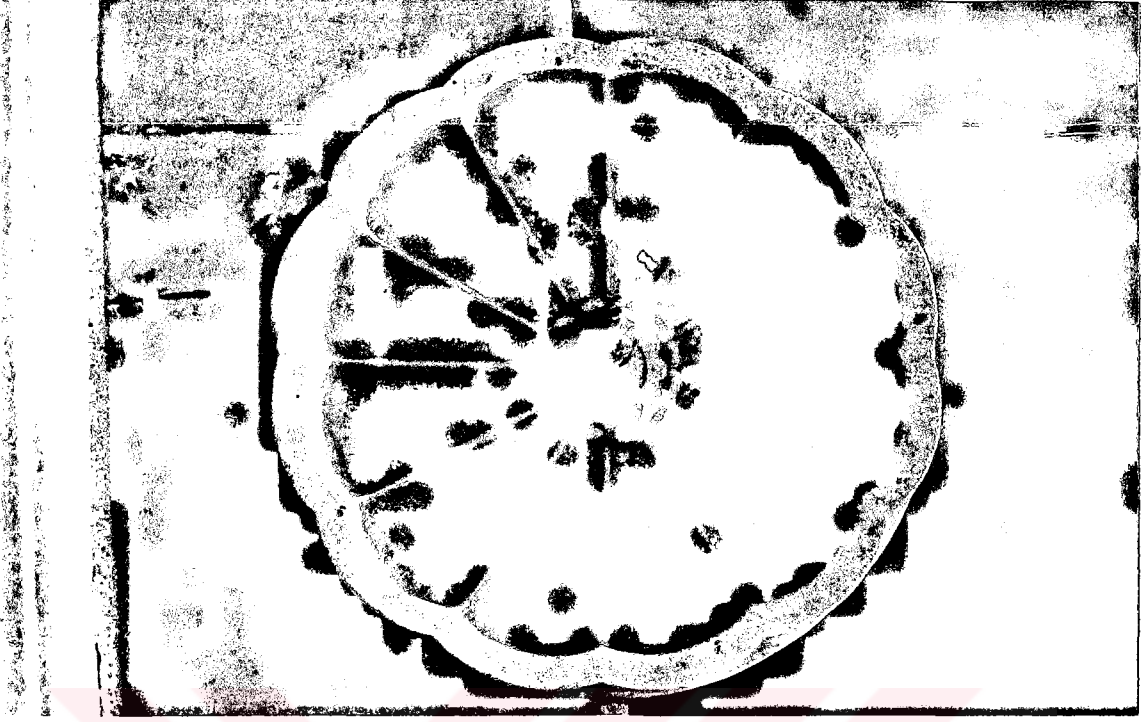
F10 Aynı Havuzun Kenarında Yer Alan Fıskiye.



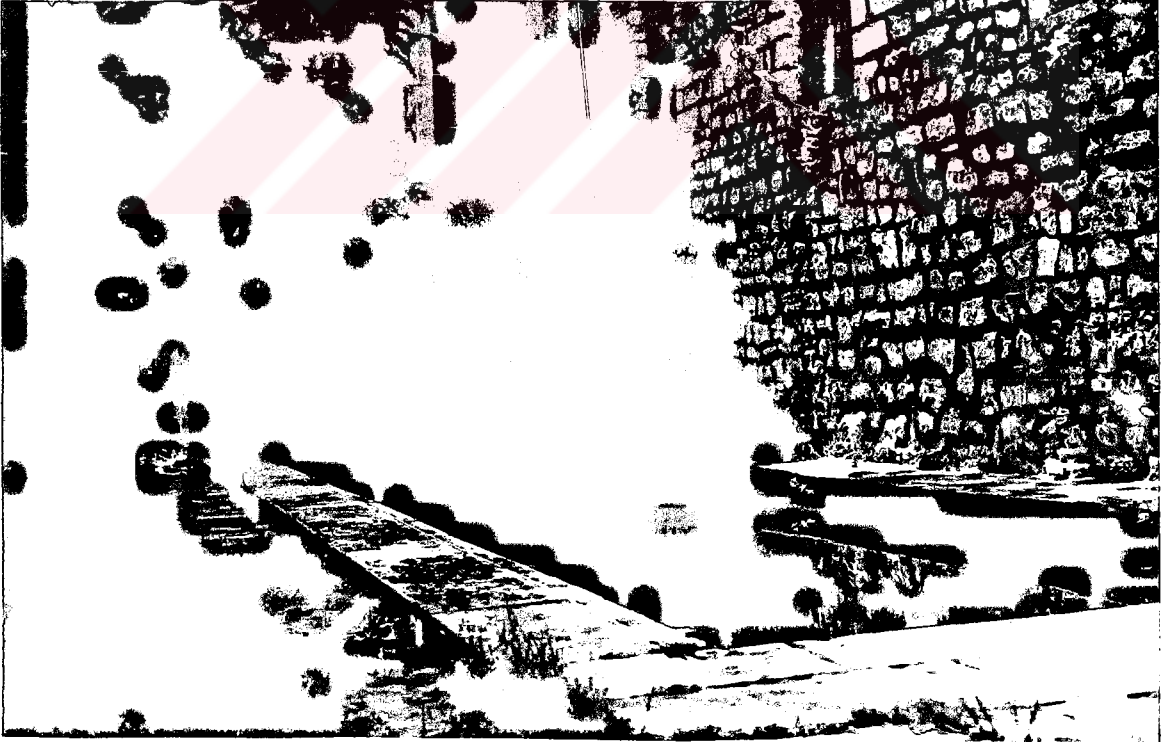
F11 Bağdat Köşkü Terasında Yer Alan Mermer Havuz.



F12 Havuzun Ortasında Yer Alan Kare Formlu Fıskiye.



F13 Bağdat Köşkü Havuzunun Kenarında Yer Alan, Yuvarlak Formlu Kenarları Dilimli İçinde Fıskiyesi Bulunan Su Çanağı.



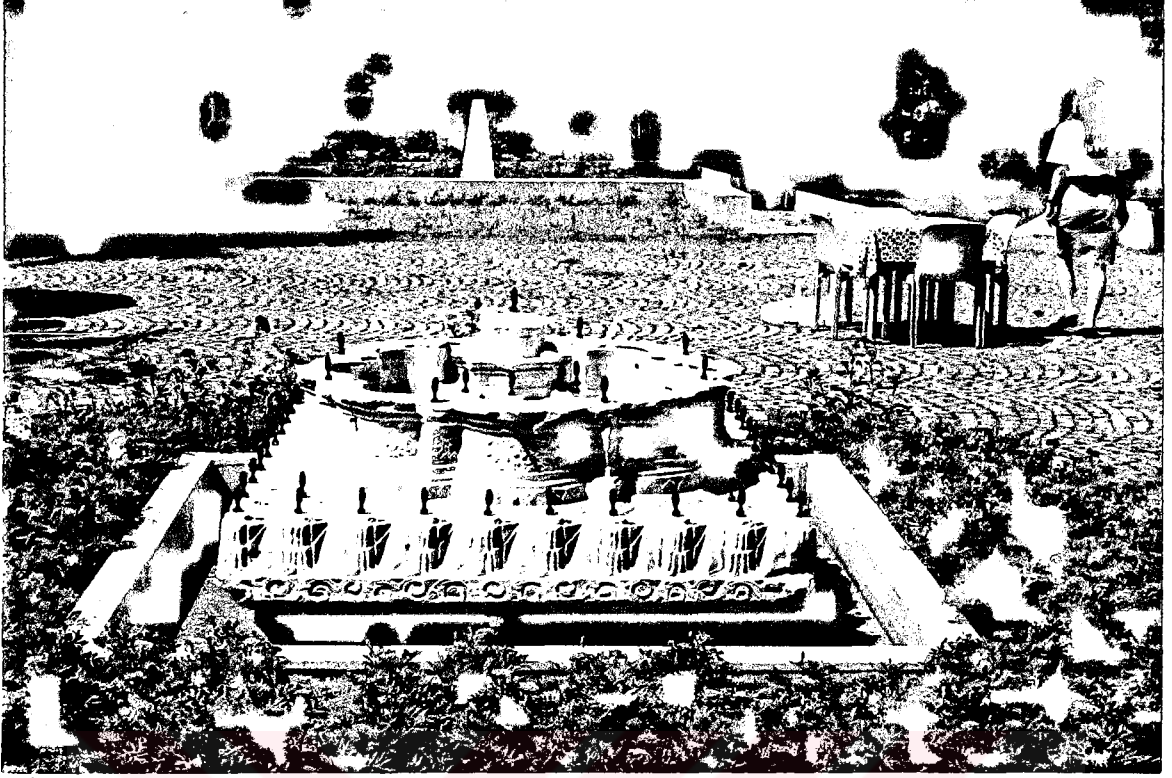
F14 III.Ahmet'e Ait Dikdörtgen Formlu Havuz.



F15 Yıldız Sarayından Getirilen III.Ahmet Kütüphanesinin Önünde Yer Alan Yuvarlak Formlu Havuz.



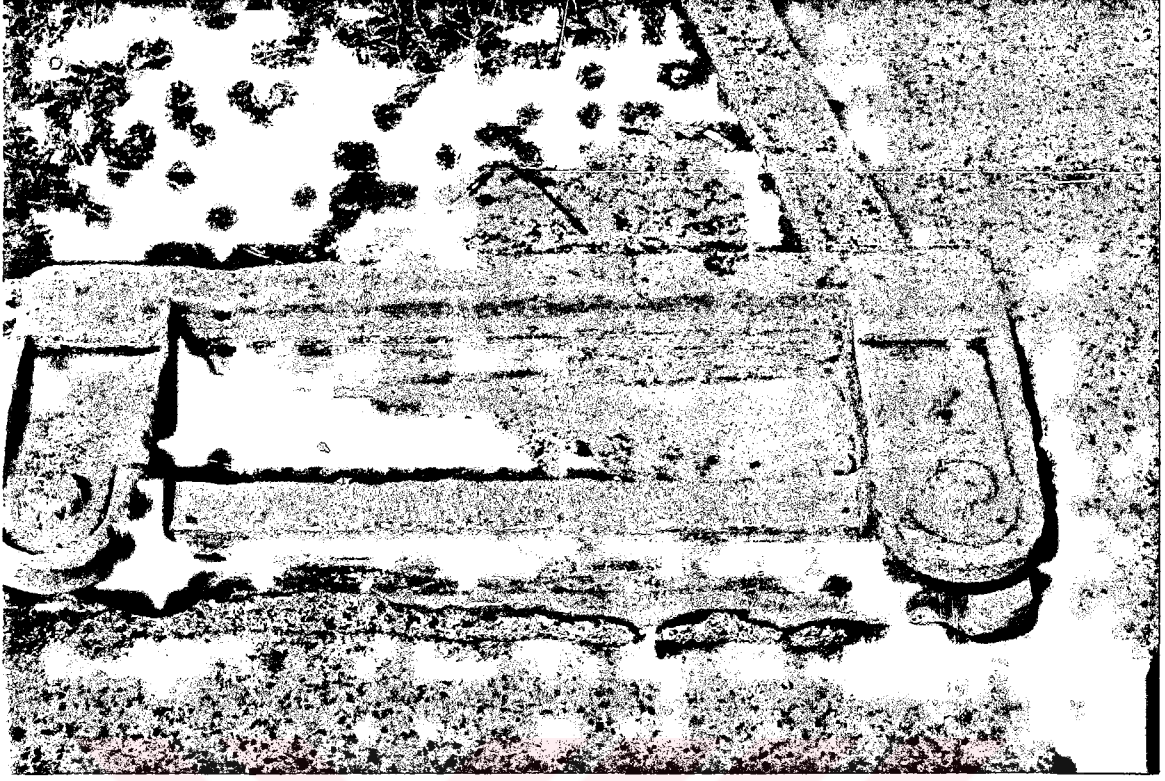
F16 Hazinesinin Önünde Yer Alan Mermer,Altıgen Formlu,İçinde Mermer Kademeli Fıskıyesi Bulunan Havuz.



F17 Yeni Döneme Ait Giriş Avlusunda Yer Alan Mermer Kare Formlu Havuz Ve Fıskiyesi.



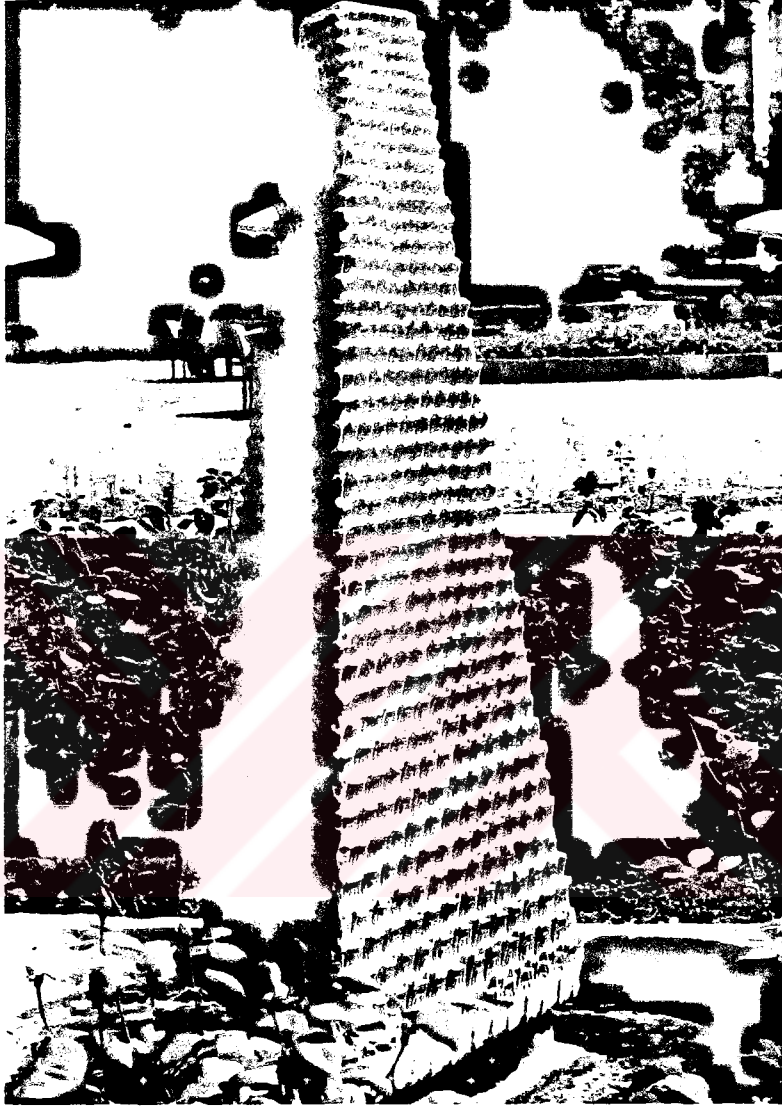
F18 Sonderece Güzel Bir Mermer İşçiliğinin Görüldüğü, Yuvarlak Formların Dilimlenmesi ile Oluşturulmuş Mermer Fıskiye.



F19 Yeni Döneme Ait,Giriş Avlusunda,Bordür Kenarında Yer Alan,Kuşların Su İçmesi İçin Oluşturulmuş Mermer Su Çanakları.



F20 Bağdat Köşkü Terasından Bakıldığında Alt Kısımda Yer Alan Dikdörtgen Formlu, Nilüfer Çiçekli Havuz.



F21 1800'lü Yıllardan Sonra Yapılan Kare Formlu Havuz İçerisinde Yer Alan Üçgen Formlu Fıskiye Ve Üzerinde Oluşturulmuş Desen Çizgilerinin İçinden Çıkan Suyun Oluşturduğu Görsel Etki Dikkat Çekicidir.

Bugün Bu Havuzlar Çevresinde Oluşturulmuş Dinlenme Alanları Burada Oturan İnsanlar İçin İlginç Bir Su Gösteri Alanı Olmuştur.

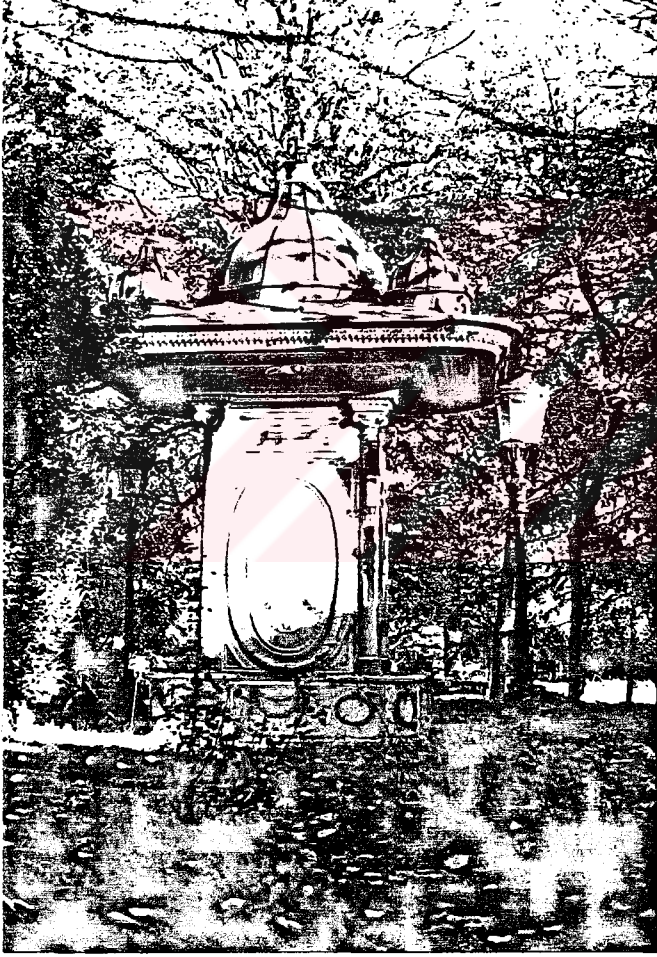
YILDIZ SARAYI SELAMLIK BAHÇESİ

"Mantık ve Fayda " nın esas alındığı Türk Bahçelerinde,bahçe düzeni-
ne önem verilmiştir.Klasik devirlerde İstanbul'da ev,Konak ve saray
bahçelerinin yanısıra, şehir dışında halkın gittiği, dinlendiği, mesire
yerleri düzenlenmiştir..Bu mesire yerlerinde halka ve saraya ait bö-
lümle köşk kasr ve hasbahçe den oluşmuştur.Kanuni Sultan Süleyman
devrinden bu yana (1520-1566) Beşiktaş tepesinden Ortaköy semtine ka-
dar sahil boyunca uzanan yamaçlar tamamıyla korularla kaplı olup
(Hazine-i Hassa) ya yani Osmanlı Sarayı'na , Hanedana aittir.18. yüz-
yıl sonunda 3. Selim 'in annesi Mihrişah Sultan için bu koruda
bir kasr yaptırarak " YILDIZ " adını vermiştir..

Yıldız, Sultan Abdülmecit zamanında bir süre saray olarak kulla-
nılmıştır.Çırağan Sarayının yapımından sonra, Yıldız Parkı ile Çıra-
ğan Sarayı arasındaki zafer takı görünümün deki köprüyü yaptırmasıy-
la saray çevresi genişlemiştir.Çerkez Hasan olayının olduğu günlerde
Yıldız Sarayı ehemniyetli bulunmuş ve buraya yerleşilmiştir.II.Abdül-
hamit devrinde Yıldız Sarayı şehir haline getirilmiştir.Saray dört
avlu ve dış bahçeden oluşmuştur.Doğudan Ortaköy mahalleri, güneyden
Çırağan Sarayı ve batıdan serencebey yokuşu ile çevrilmiştir.

Birinci ve ikinci avluda su ögesi kullanılmamıştır.Doğal düzeni ile dikkati çeken üçüncü avludur.Bu avluda su, büyük boyutta kullanılmıştır.Kaskatlarla ve fıskiyelerle hareketlendirilmiştir.Bahçe pavyonları, gerektiğinde su yolu ile ulaşılabilecek durak noktaları olmuştur.Bahçe içinde diğer durak yerleri çardaklar,çiçek seraları,III. Selim Çeşmesi ve namazgahıdır.(F1) Bu noktalara ulaşım su ve yaya yolları ile sağlanmıştır.(69).

(69) Münevver Şen ; Yıldız Sarayı Selamlık Bahçesi,
İstanbul, 1982.



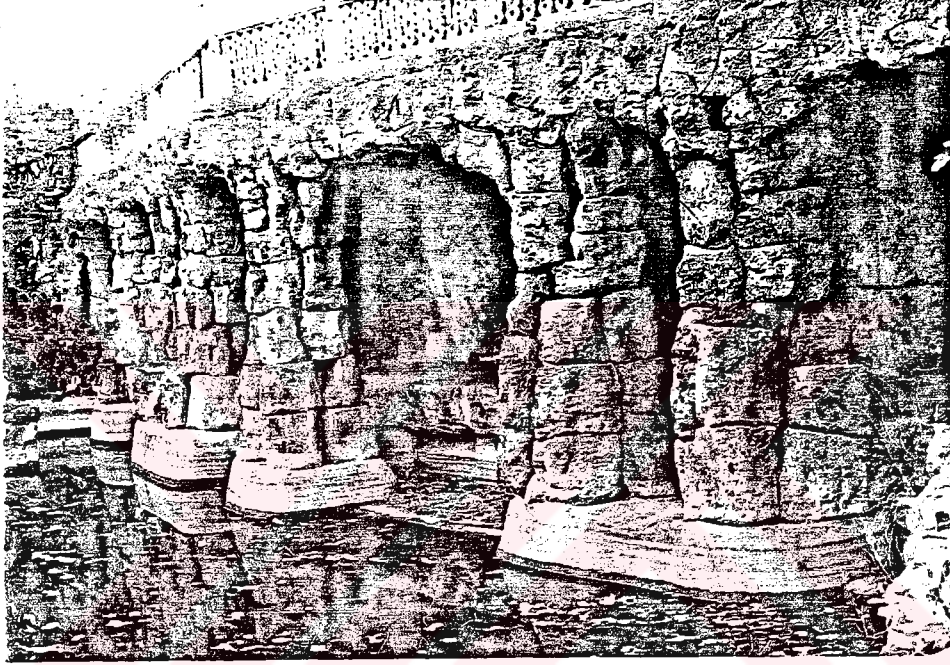
FI; Bakır kaplı kubbecikleri olan mermer dört ayak üzerine oturan III.SELİM ÇEŞMESİ.

Arka avluda ise Harem binaları ve özel tiyatro yer almaktadır. Bahçede su ve yol düzeninde dik hatlar ve aks sistemi uygulanmıştır. Kaskat, köprü ve kayalar ile aynı zamanda doğal bir görünüm verilme çalışılmıştır.

4. avlu Şehzade, Sultan ve damatlara ait özel dairelerin bulunduğu avludur. Doğal düzende oluşturulmuş bu avluda, duvardaki kaskat şeklindeki sel-sebiller, ortadaki küçük havuza, kaskattan şelale-nerek akan su, bahçe düzeninde yer alan su elemanla-rı olmuştur.

Yıldız Sarayı ve çevresi Kanuni Devrinden bu gü-ne kadar bir çok gelişme ve değişmeye maruz kalmış, bahçelerdeki gelişmeler ise bugün hala devam etmek-tedir (Bkz. PLAN I).

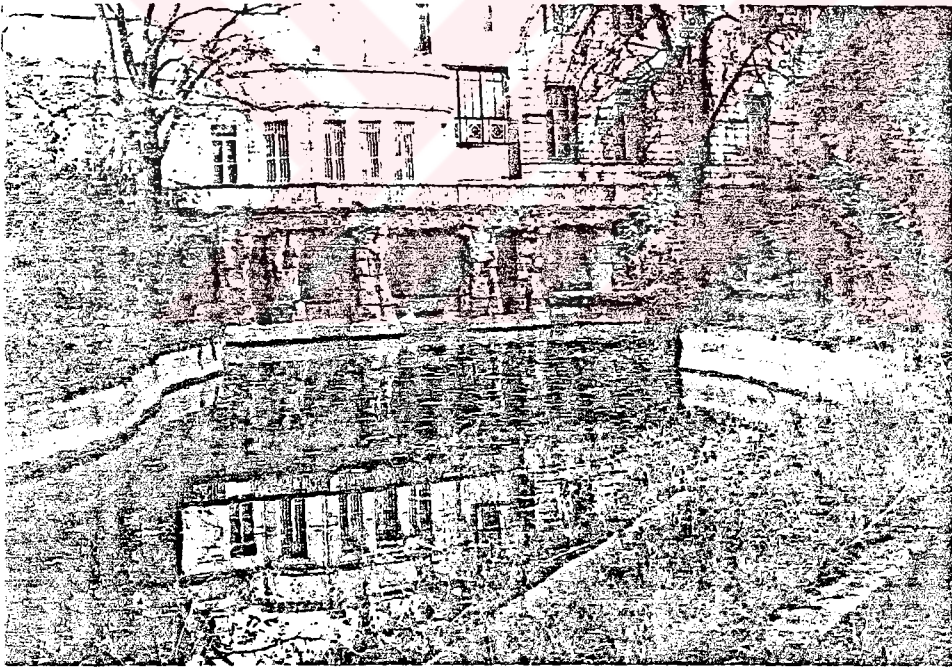
Yıldız Sarayı bahçesinin kuzeyden,güneye, batı-dan, doğuya meyilli oluşu, setli bahçe düzenini oluş-turmuştur. Bahçeyi kuzey-güney yönünde sınırlayan, Hususi Daire seti ve güneydeki Cihannüma seti yer al-maktadır. Diğer setler ise bahçenin batısında yer alan Kaskat seti ile Grotto setidir (F2)



F 2 ; Büyük havuz kenarında yer alan, taş ayaklar üzerine oturtulmuş, içinden geçilebilen, Aslanhane adı verilen Grotto.

Hususi Dairenin kuzey batısından güney doğuya doğru inen aksdan havuza kadar suyun şelalenmesini sağlayacak ani düşüş yapılmıştır. Kuzeybatı yönündeki şelalenin dışında havuz durgun göl görünümündedir.

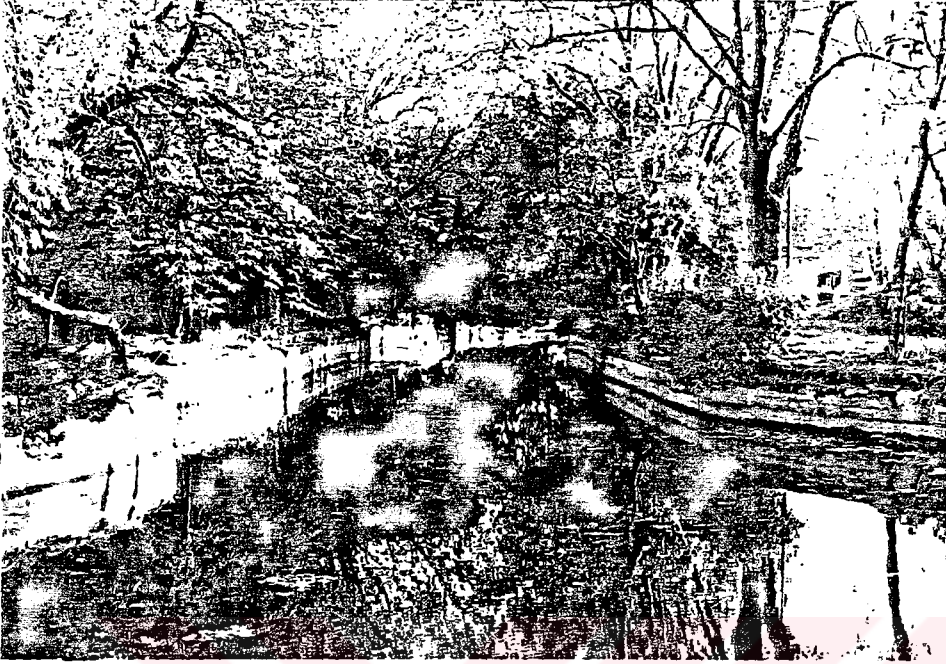
Bahçe içerisinde su, büyük ve küçük olmak üzere iki şekilde kullanılmıştır. Büyük suyu, havuz, küçük suyu ise kaskatlar ve fıskiyeli küçük havuzcuklar oluşturmuştur. Bahçe boyunca uzanan, kıvrıla kıvrıla giden nehri andıran yapay bir havuz yapılmıştır (F 3,4, 5,6,7)



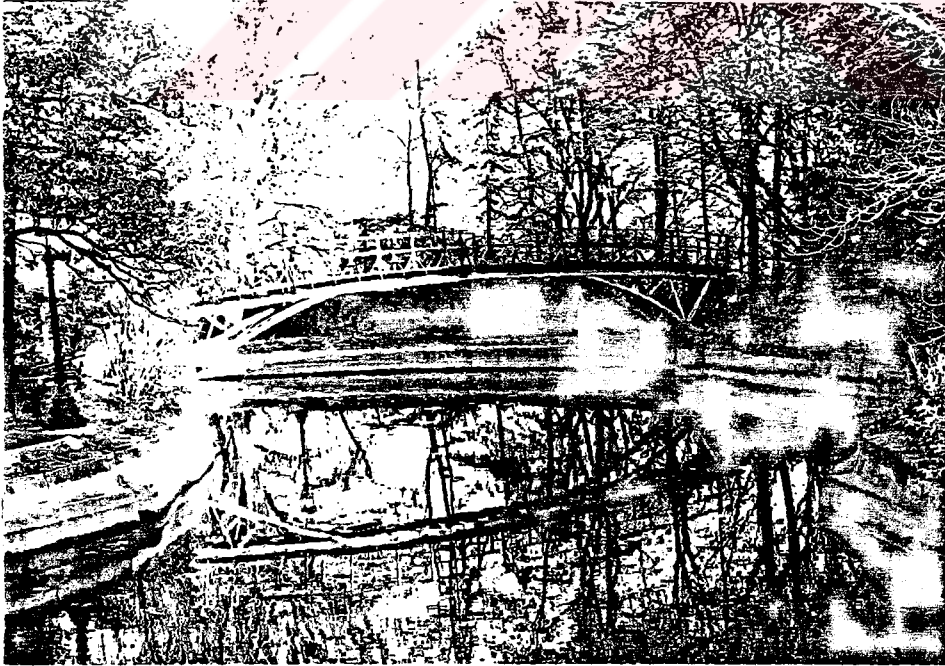
F 3 ; Havuzun başlangıcında yer alan Grotto.



F 4 ; Grottodan başlayan havuzun görünümü.



F 5 ; Bahçe boyunca uzanan havuzun değişik bir açıdan görünümü.



F 6 ; Hamit havuzu ve havuz üzerinde yer alan Ahşap havuzun görünümü.



F 7 ; Hamit havuzu üzerinde yer alan Çelik konstrüksiyon üzerine oturmuş açılabilir, köprünün görünümü.

Bu havuz Arap alfabesinde "H" harfi biçimindedir.

Havuzun güneyinde ortada bir ada oluşturulmak istenmiş ve adanın çevresi su ile çevrilmiştir. Kuzeye doğru uzanan havuz kaskatla şelalenererek akıtılmıştır. Bahçe içinde uzanan havuzun yüzölçümü yaklaşık 5400 metrekare dir. Yüksekliği ise 120 cm. dir.

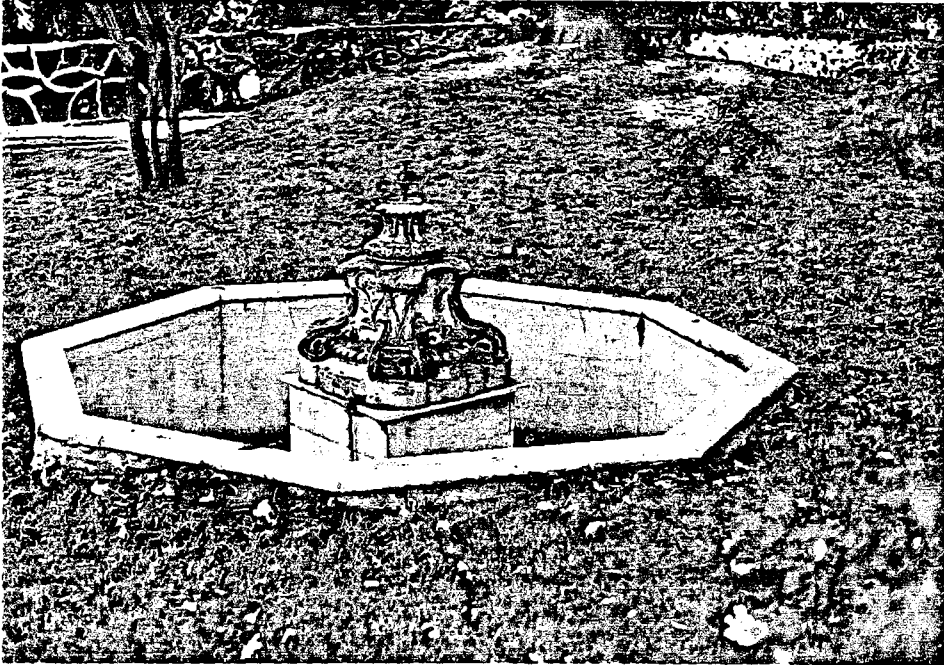
Arazi eğimi kuzeyden güneye ; batıdan doğuya doğru olduğu için, havuzun su boşaltma sistemleri (Rögarları) doğu yönündedir. Fazla su rögar içinden kanallara dış parka bağlanmıştır.

II. Abdülhamit tarafından yaptırılan bu havuzda vaktiyle Japon ördekleri, İsviçre'den getirilmiş kuğular, kazlar yaşamıştır. Tüm bahçe olduğu gibi, ha-

vuzda içinde yaşanan bir mekan olmuştur. II. Abdülhamit haremleri ve kızlarıyla havuzda sandal sefalari yaptıklarını bugün mevcut bulunan kayık iskelesi yerlerinden anlaşılmaktadır.

Selamlık bahçesinde formal nitelikli iki küçük havuzcuk bulunmaktadır. Havuzların durgun olan suyu fıskiyeyle hareketlendirilmiştir.

Kaskat köşkü bahçesinde yer alan birinci fıskiye, sekizgen formlu havuz içinde taş kaide üzerine oturtulmuştur. Alçı malzemedен yapılmış olan bu fıskiyenin bugün sadece alt kısmı mevcuttur. Eski fotoğraflar da fıskiyenin tamamı görülmektedir. Bu havuzun suyu büyük havuza bir kanal vasıtasıyla bağlanmıştır. Durgun olan havuzun suyu dekoratif desenli bu fıskiye ile hareketlendirilmiştir (F 8).

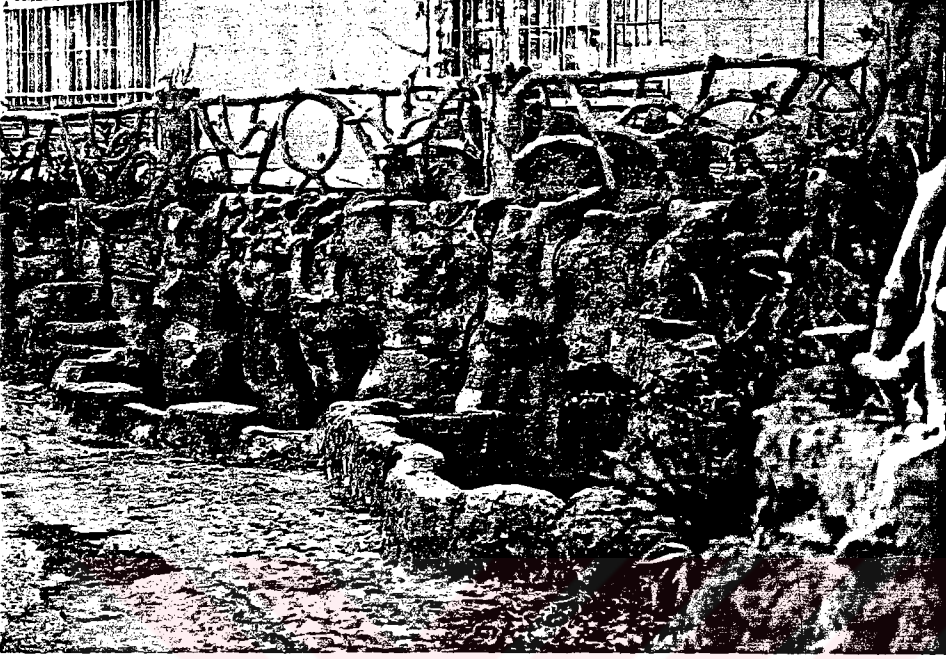


F 8 ; Havuz ve Fıskiyenin görünümü. **T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU**

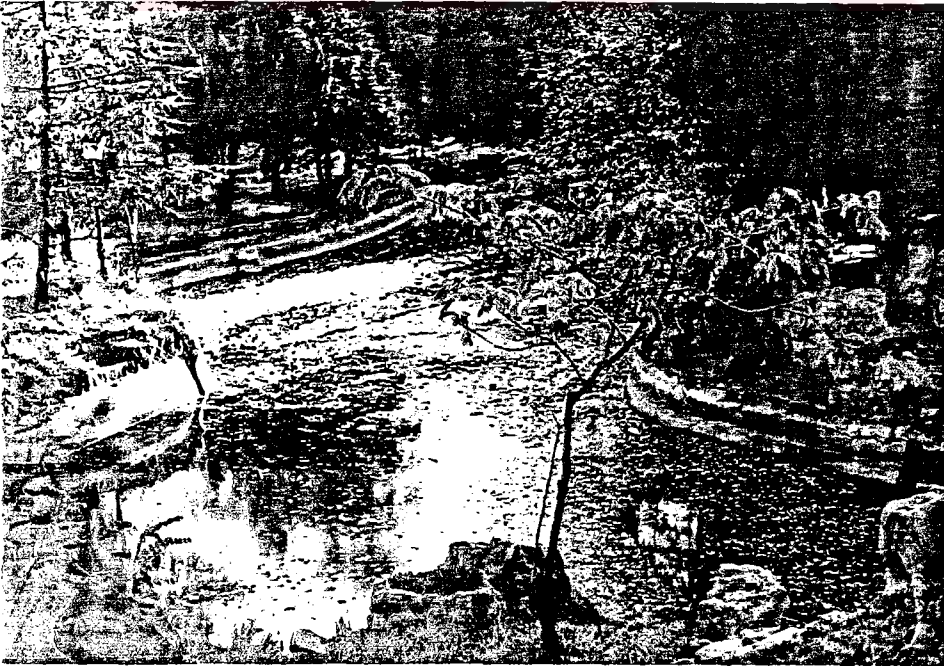
İkinci fıskiye III.Selim çeşmesiyle, Aslanhane arasında bulunmaktadır.Yuvarlak formlu olan bu havuzun, ortasında bugün sadece kaidesi mevcut olan mermer fıskiye vardır. Görünümü minareyi andırmaktadır. Çapı 140 cm., derinliği 100-120 cam. olan havuzun çevresi 20 cm. genişlikte mermer kapak taşlarıyla çevrilmiştir. Bu havuzcuğun da, daha önceden mevcut olan bir köşkün bahçesinde bulunduğu düşünülebilir.

Kaskatlar, durgun olan suyu hareketlendirmek, havuzun yapay görünümüne doğal nitelik kazandırmak için kaya niteliğinde, yapay olarak yapılmış su e-lemanlarıdır. Taş üzerine çimento takviyesi ve taşların birbirine lama demirleriyle bağlanması suretiyle oluşturulmuştur. Bahçe içinde büyük havuzu şekillendiren iki büyük kaskattan başka, iki tane de küçük boyutta, bahçe duvarına bitişik inşaa edilmiş selsebil niteliğinde kaskat görülmektedir.

İç bahçe kuzey-batı yönündeki kaskat ani düşüş yapılarak şelalendirilmiştir. Suyun fışkırması, şırıltılı akması ve musikili sesler çıkması amacıyla inşaa edilmiştir. Ayrıca bu şelalenme, durgun olan havuza nehir görünümünü kazandırmıştır. (F 9,10)

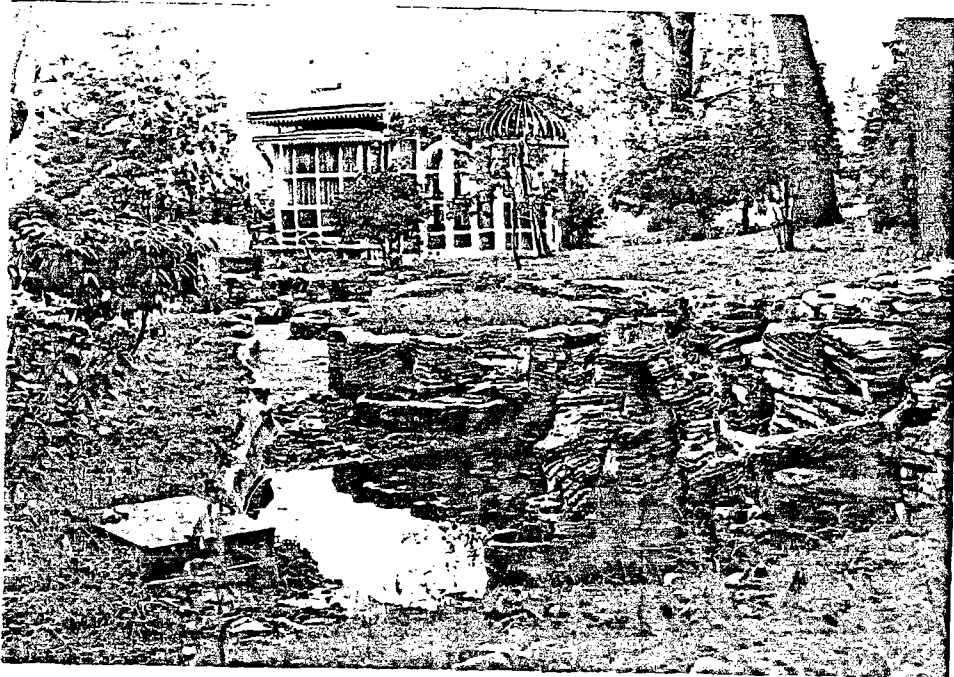


F 9 ; Birinci Kaskadın görünümü.



F 10 ; Birinci kaskadın hamit havuzuna aktığı kısmın görünümü.

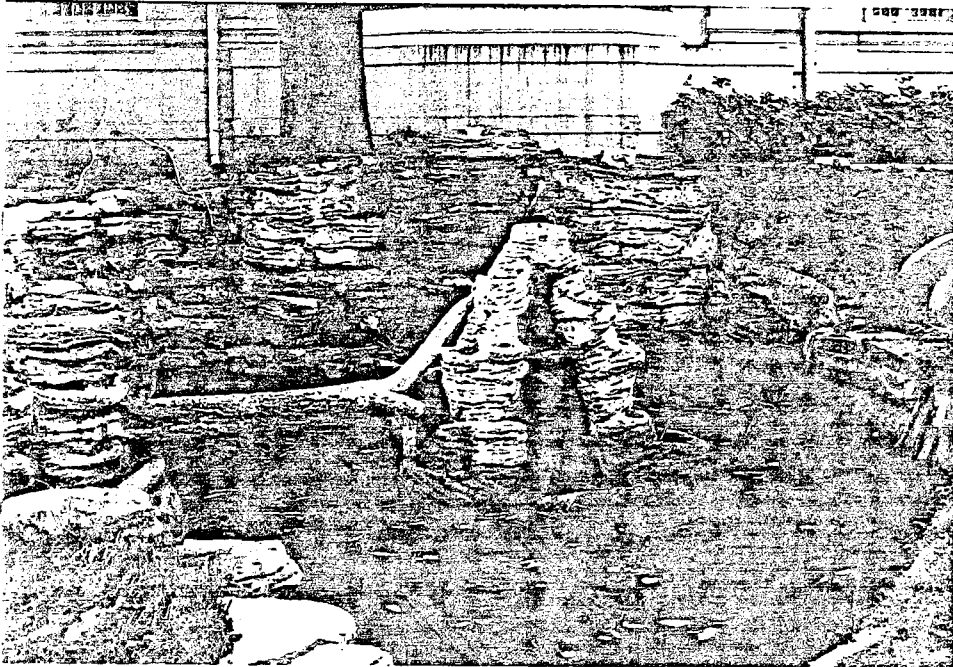
Bahçede yer alan ikinci kaskat doğal bir göl niteliğindedir. Ortasında büyük havuzda ki adayı andırır minyatür bir adası vardır. Kaskatın marangozhane tarafındaki birinci çanağında bir ağacın suya yansımış gölgesini andıran, çimento harcı ile lama demirinden oluşturulmuş bir fıskiye bulunmaktadır. Kaskatın havuz tarafındaki ikinci çanağında da bir başka fıskiye görülmektedir. Bu fıskiyelerle kaskattaki su hareketlendirilmiştir. Birinci çanağın tabanında su boşaltma kanalı görülmektedir. Bu kanal büyük havuza bağlanmıştır. Üstten taşan su da doğu yönünde meyillendirilen kaskattan, havuza akıtılmıştır (F 11, 12, 13).



F 11 ; Kaskatın oluşturduğu gölet en bir görünüm

Avlu duvarlarına çeşme, selsebil yerleştirilmesi Türk bahçesinin bir özelliğidir. Üçüncü kaskat doğu duvarında, Yıldız park girişi ile Cihannüma köşkü arasında, duvara bitişik inşaa edilmiştir. Kaskata doğal kaya görünümü verilerek, suyun kayadan akışı hissettirilmiştir. Çimento harç ile oluşturulan kaskat üzerinde çiçek ekilebilmesi için boşluklar bırakılmıştır(F 14).

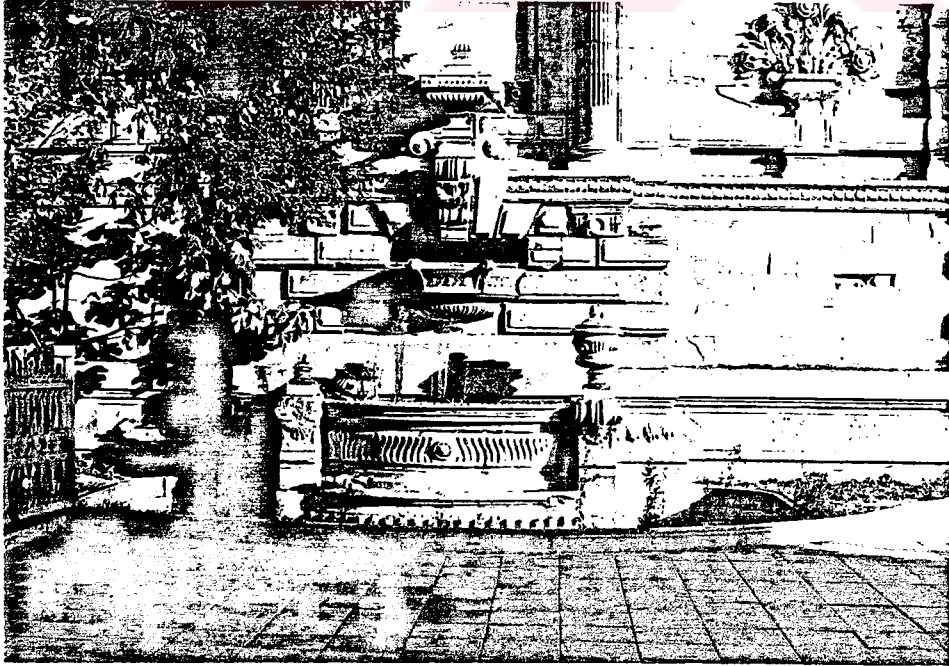
Diğer birkaskat ise, Selamlık bahçe, çiçek serasının orta mekanında duvara bitişik inşaa edilmiştir. Selsebil şeklindedir. Üçüncü kaskat ile benzer görünümündedir. Bu kaskatın iki yanında, duvara bitişik, ağaç gövdesi biçiminde çiçeklikleri vardır.



F 12 ; Kaskatın görünümü.



F 13 ; Kaskattan diğer bir görünüm.



F 14 ; Mermerden yapılmış, duvara bitişik, üç katlı kaskatın görünümü.

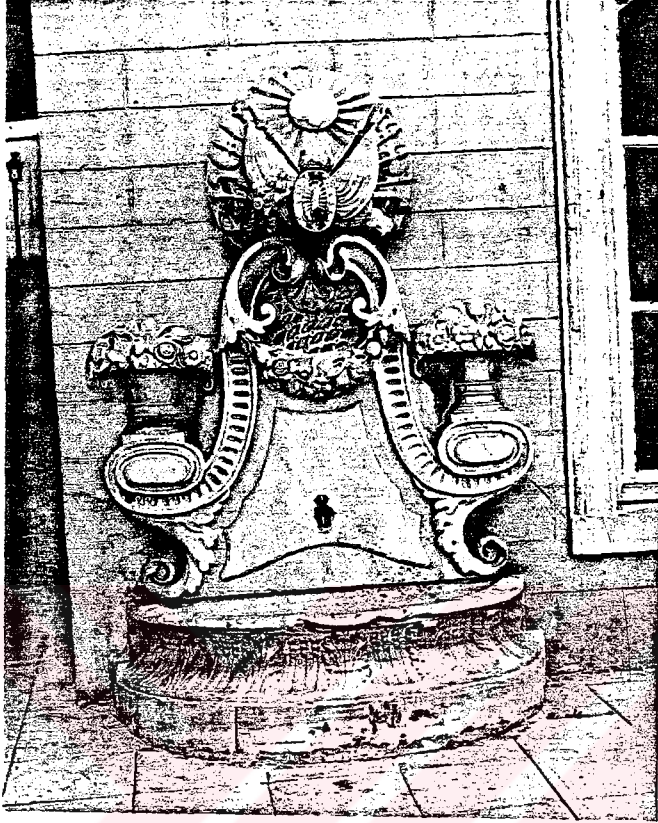
Kaskatın suyu tepedeki sarkıtlar içinden akıtılmıştır. Çimento harç ve demir ile oluşturulmuş kaskatın üzerinde çiçeklik yerleri görülmektedir.

Yıldız Sarayı giriş avlusunda, Park girişi ile Cihannüma köşkü arasında iki tane küçük havuz yer almaktadır. Mermer bordürle çevrili havuzun ortasında mermer bir fıskiye yer almaktadır. (F 15)

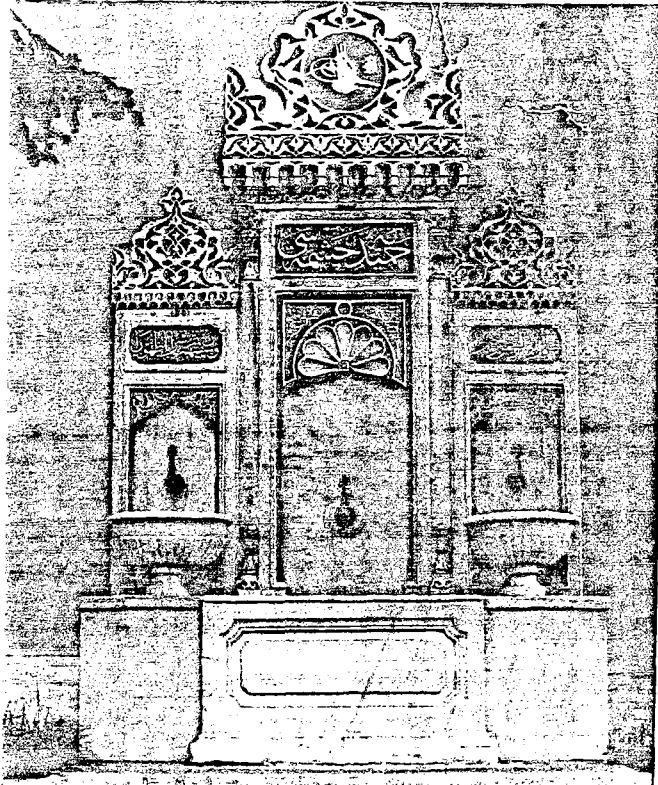
Yıldız Sarayı girişinde ayrıca bir çok çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmeler mermerden yapılmıştır. Mermer işçiliğinin güzelliğini yansıtan bu çeşmelerin bazıları yıldızlarla süslenmiştir (F 16, 17, 18, 19). (70).



F 15 ; Mermer bordürle çevrilmiş, mermer fıskılı havuzdan görünüm.



F 16 ; Çiçek motifleri ile bezeli, üzerinde tuğra bulunan, mermer çeşmeden bir görünüm.



F 17 ; Özel Tiyatro binasının yanında yer alan, altın yıldızlarla yazılmış, tuğra ve yazılar bulunan üç ayrı hazneli mermer çeşme.



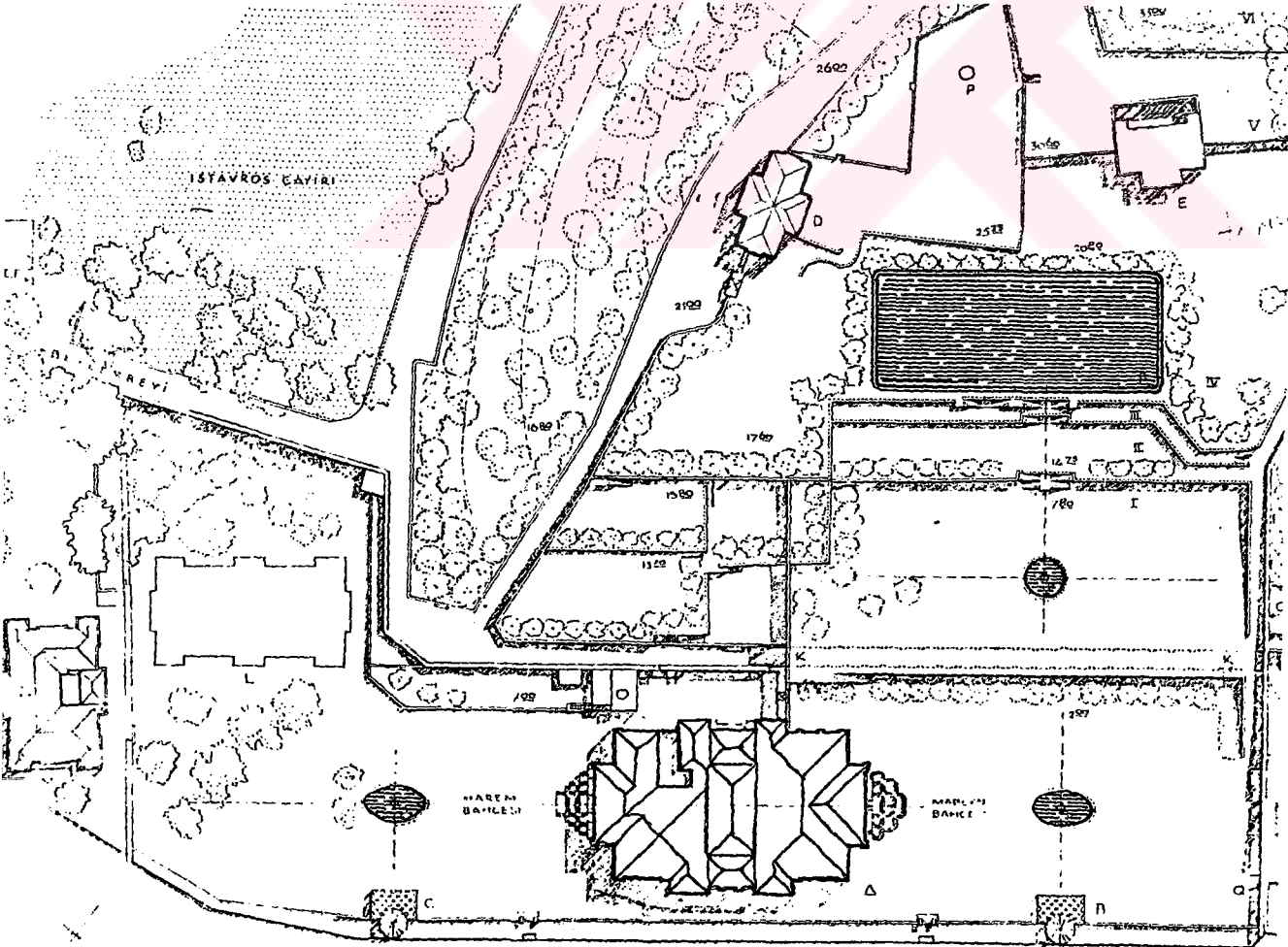
F 18 ; Aynası çiçek motifleri ile süslü, istiridye kabuğu biçiminde haznesi bulunan mermer çeşme.

BEYLERBEYİ SARAYI

Beylerbeyi Sarayı adını, III. Sultan Murad döneminde (1574-1595) Rumeli Beylerbeyi olan Mehmet paşa'nın buradaki yalısından almaktadır. Çeşitli dönemlerin yapılarından sonra II.Mahmud döneminde yapılan ahşap sarayın yanmasıyla Sultan Abdülhaziz, 1861-1865 yılları arasında bugünkü sarayı yaptırmıştır.

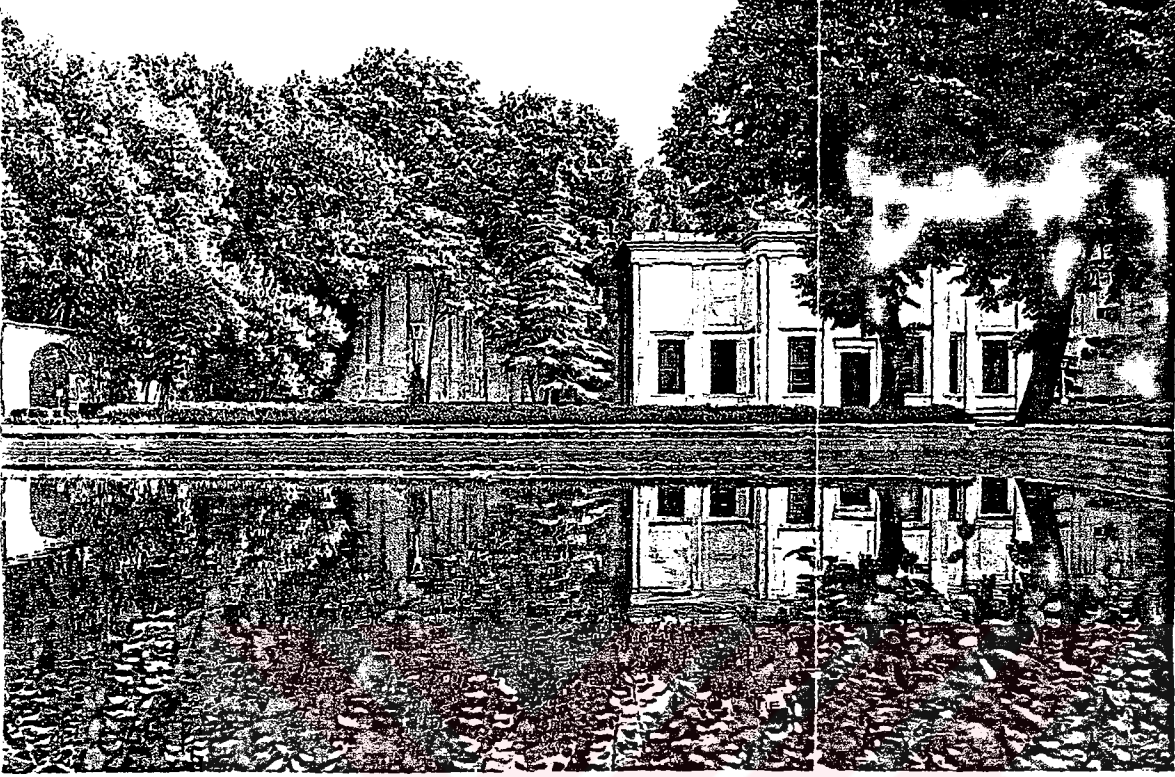
Büyük Konstantinus'un diktirdiği bir haçtan dolayı önceleri İstavroz Bahçeleri adıyla anılan Beyler-

beyi Set Bahçelerini güzelliği bu bölgede Bizanslılar döneminden başlayarak görkemli binaların yapılmasına neden olmuştur. Deniz kıyısında kurulmuş olan Harem ve selamlık Yalı Köşkleri, Set Bahçelerindeki büyük havuzun çevresinde yer alan Sarı Köşk, bir av köşkü olarak yapılmış, havuzlu iç mekanıyla ünlü mermer köşk, saltanat atlarını barındırmak amacıyla inşa edilmiş ve döneminin en güzel örneklerinden biri olarak yaşayan Ahır Köşkü, Beylerbeyi Sarayı'nı bütünleyen önemli yapılardır (Şekil 44) (71)

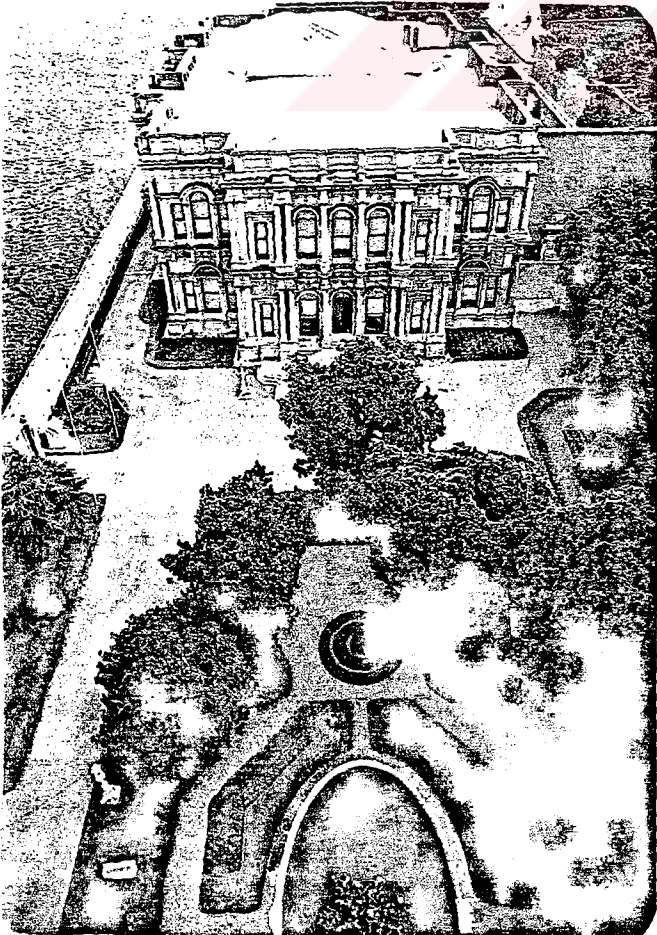


(71) TBMM. Milli Saraylar Daire Başkanlığı Kültür-Bilim-Tanıtım Merkezi Yayın N:1 TBMM Vakfı Yayını İstanbul, 1987.

Set Bahçelerinin büyüklüğü ile dikkati çeken Beylerbeyi Sarayı bahçesi yedi katlıdır. 125 metreye kadar uzanan kat kat setler ayrı ayrı bahçeler şeklinde işlenmiş ve birbirlerine merdivenler ve rampalarla bağlanmıştır. Bu setler, büyük havuz, kapalı geçit ve üst setlerin birinde bulunan fıskıyeli Mermer Köşkü 1828-30 (H.1234-1245) de II.Mahmud tarafından kurulmuştur. "Miss Pardoe"ye göre Beylerbeyi Selamlık Bahçesinde suyu, semaya doğru fıskırtan fıskiyeler mevcuttur. Su oyunlarının ahenkli ve iç dinlendirici sesleri, tamamıyla çevreye uygundur. Setlerin en genişini "Kuğu Gölü" denilen büyük bir havuz kaplamıştır. O devirde bahsedilen bu havuz bugünkü büyük Havuzdur. Havuzun suları üzerinde, bir çok kuş güneşlenmektedir. Havuz çevresindeki ağaçların su daki yansıması bu güzelliği daha da belirginleştirmektedir (72).
(F 19)



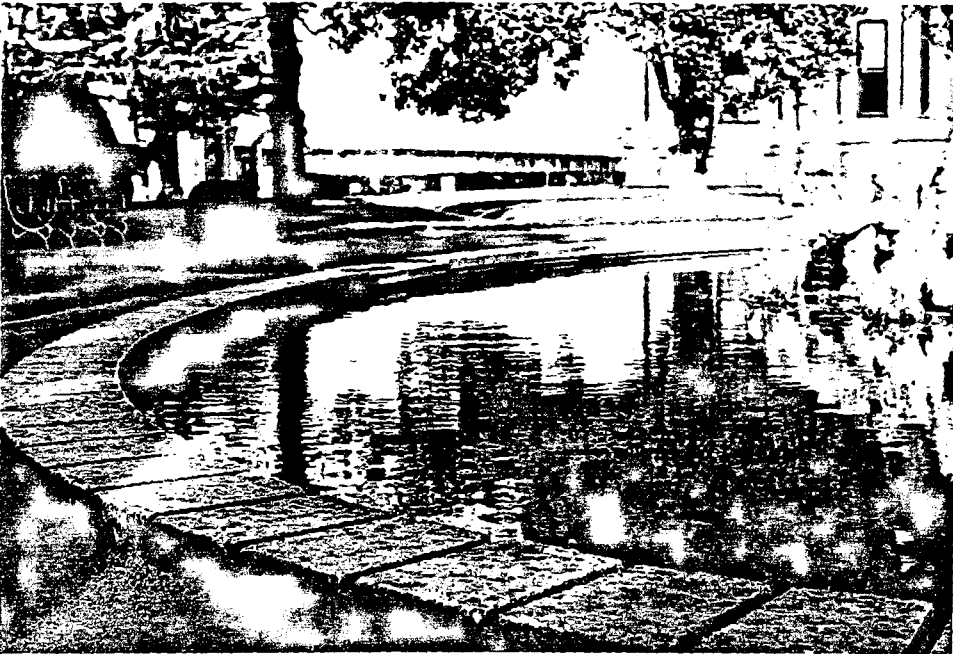
F 19 ; Üst Set Bahçeleri Büyük Havuzu.



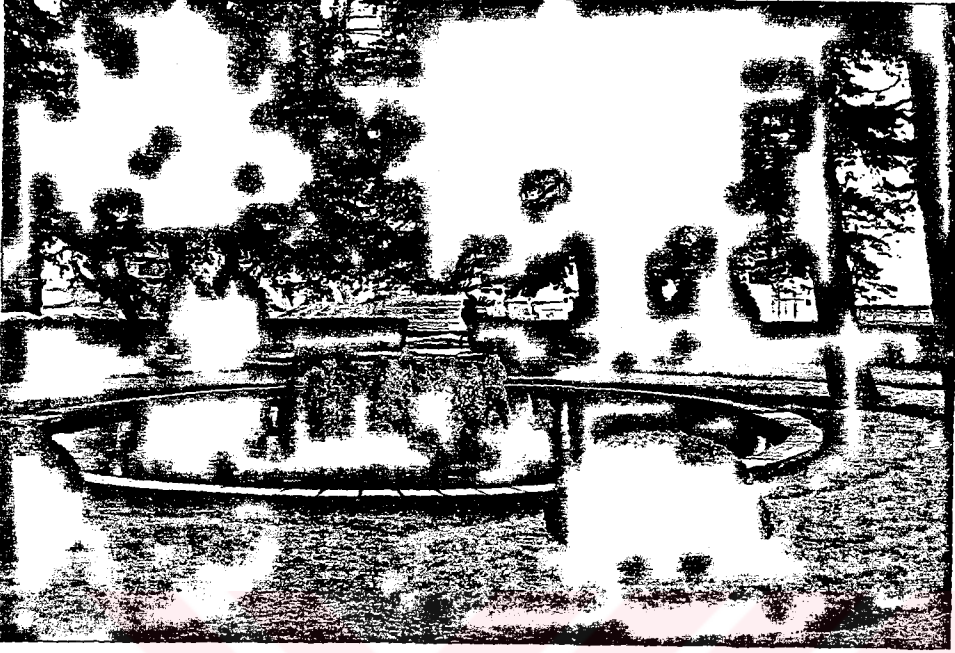
F 20 ; Beylerbeyi Sarayı ve Selamlık Bahçesindeki Havuz.



F 21 ; Sarayın önünde yer alan yuvarlak formlu Havuz.



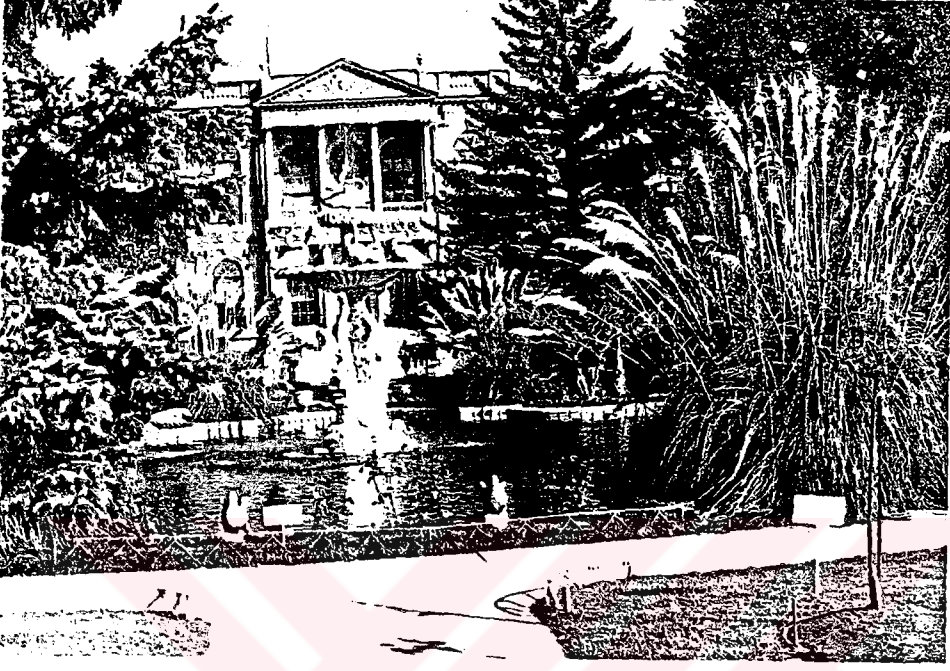
F 22 ; Aynı Havuzun Kenar detayı.



F 23 ; Sarayın arka bahçesinde yer alan ikinci Havuz.
Birinci havuzla aynı aksda olan havuz yuvarlak formludur.

DOLMABAHÇE SARAYI BAHÇESİ

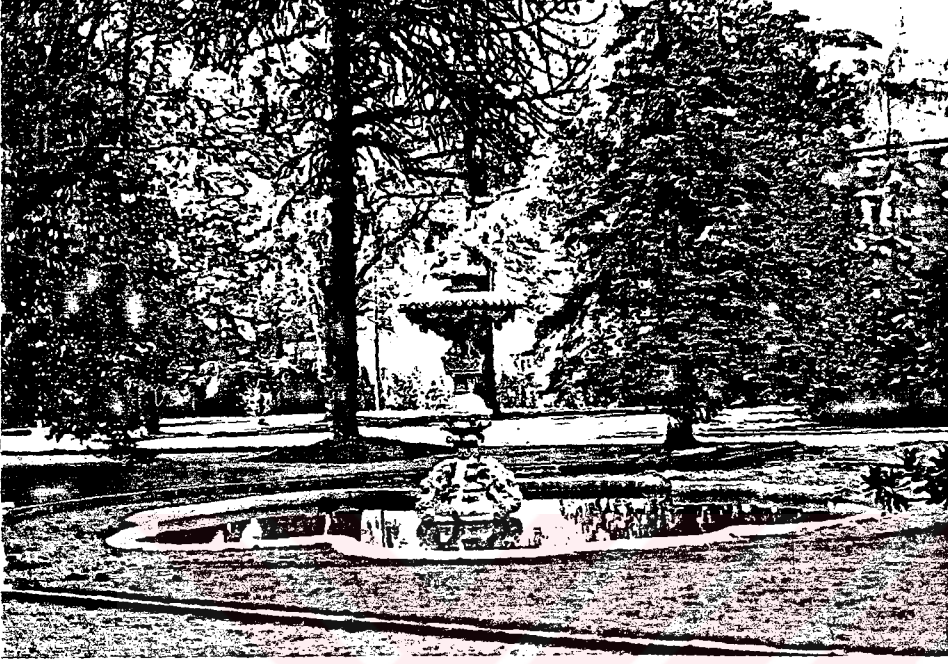
17. Yüzyılda Beşiktaş Sahil Sarayı adıyla anılan Dolmabahçe Sarayı I.Abdülhamit döneminde (1839-1861), kullanıssız olduğu gerekçesiyle 1843 yılından itibaren yıktırılmıştır. Aynı yıllarda Dolmabahçe Sarayı 110 000 m²lik bir alan üzerine kurulmuş ve yapımı 1856 yılında bitirilmişdir. Bahçede, Hareket Köşkü, Sunnet Köşkü ve iki adet sera yer almaktadır.



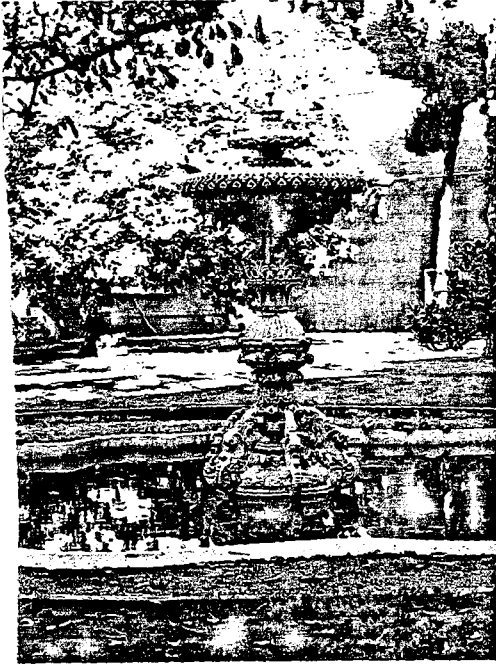
F 24 ; Sarayın giriş aksında yer alan formel Havuz.



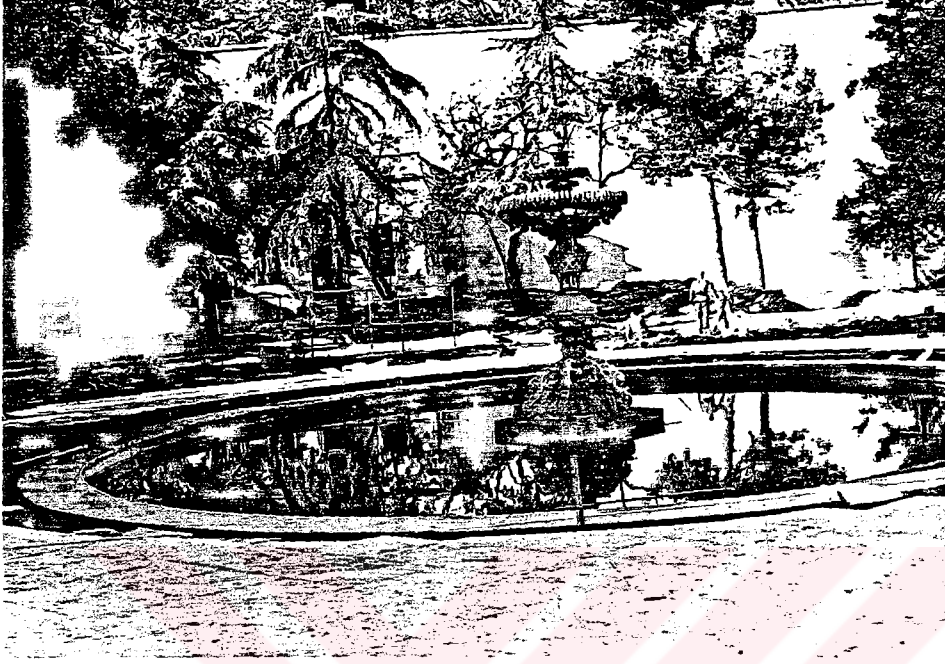
F 25 ; Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinden getirilmiş olan Kuğulu fıskiye.



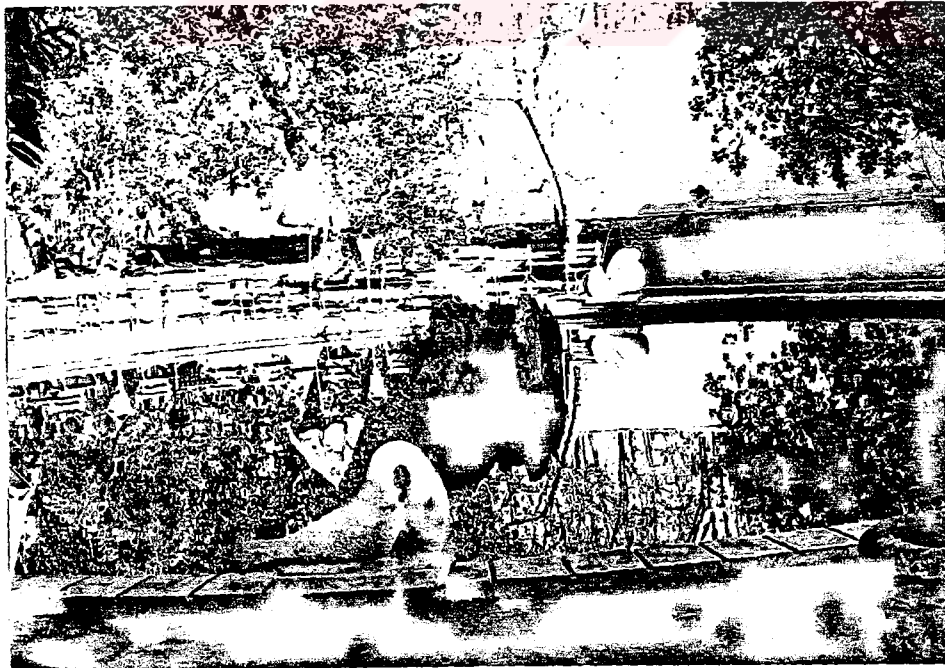
F 26 ; Harem Bahçesinde yer alan formel Havuz.



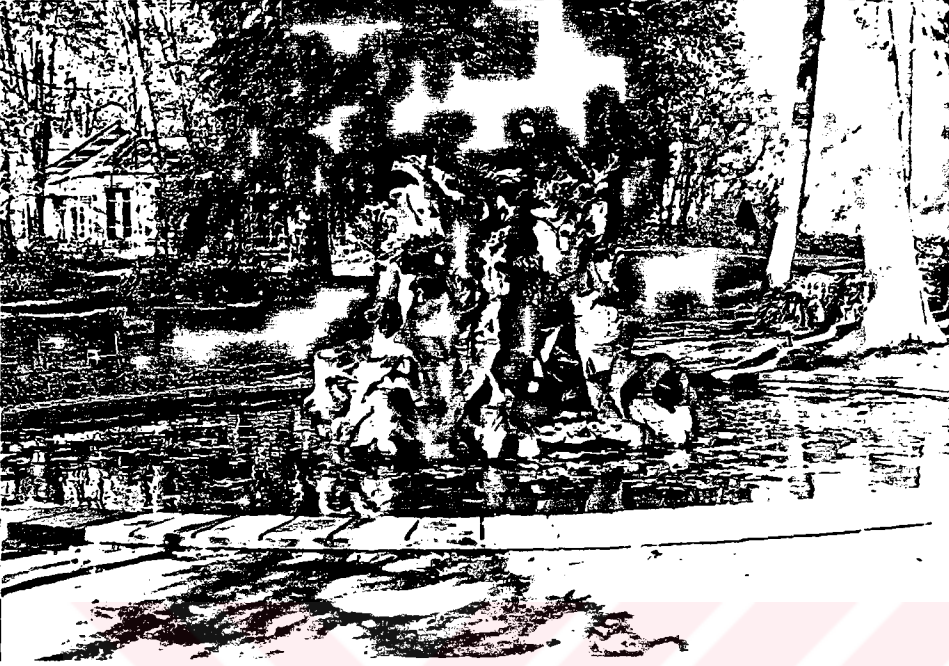
F 27 ; Havuz içerisinde yer alan mermer fıskiye.



F 28 ; Harem Bahçesinde yer alan yuvarlak Havuz.



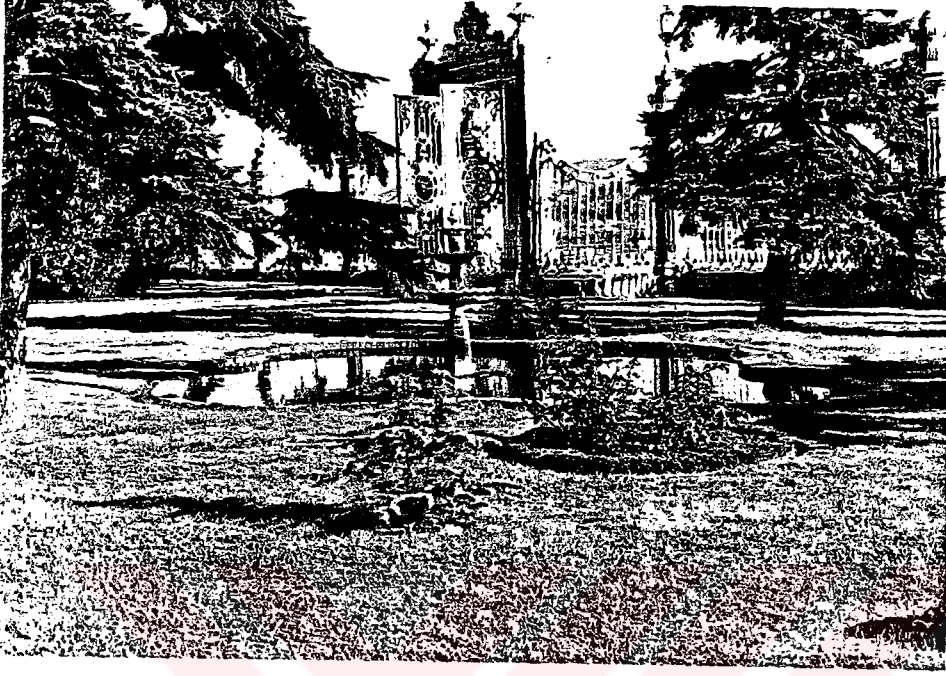
F 29 ; Seranın önünde, Mefruşat Avlusunda yer alan yuvarlak formulu Havuz. Su içinde gezinen canlı kuğuların yanında, havuz çevresinde mermerden yapılmış kuğu heykelleri yer almaktadır.



F 30 ; Kuşluk Bahçesinde yer alan yuvarlak formu Havuz.



F 31 ; Selamlık Bahçesinin Sahil tarafında yer alan formel Havuz ve içinde yükselen mermer fıskiye.



F 32 ; Selamlık Bahçesinin sahil tarafında yer alan ikinci formel havuz ve mermer fıskıyesi.



F 33 ; Harem Bahçesinde yer alan Mermer Çeşme

I.4.2. Konak ve Köşk Bahçeleri

Avlulu veya bahçeli halk konutlarının yanısıra, bahçeleri yönünden önemli olarak ortaya çıkan konak ve köşk bahçeleri, belirgin yapı türleridir.

Vezirlerin, diğer devlet büyüklerinin, sultanların ve varlıklı kişilerin kışlıkları olan konaklar, sokak üzerinde veya bahçe ortasında yer alırlar.

Semiha Ayverdi'nin "İbrahim Efendi Konağı" adlı eserinde İbrahim Efendi'nin Çengelköy'de ki köşkü ve bahçesi şöyle anlatılıyor ; " Boğazın kıyılarından yükselen bir tepede anka kuşu gibi gelip yuva tutmuş İbrahim Efendi'nin Çengelköydeki köşküne havuz başından inilirdi. Havuz başından köşke kadar uzayan bağlık, bostanlık, çiçek düzenli bahçeden başka binanın arka tarafına düşen kendi halinde bir arka bahçe, daha vardı (73).

Konak ve Köşk bahçeleri hep aynı karakter ve zevkte olmakla beraber yerinin konumu ve büyüklüğüne göre değişik şekillerde düzenlenmiştir, Eski konak bahçelerinde bahçe ; evin bir bölümü kabul edildiğinden dış mekanlar ayrılmıştır. Bahçede yarı kapalı, yarı açık bir çardak yer alır. Bu çardağın önünde fıskiye- li veya selsebilli bir havuz bulunur. Bunun dişli kenarlarından damlayan ve arkların küçük tümseklerinden şırıldayarak bahçenin aşağı kısımlarına doğru akan sular bu güzel sahnenin musikisini oluşturur.

Bazen havuz başındaki bir aslan ağzından akan sular, havuz suyunun yüzeyinde bir dansözün eteklerindeki egrilmeler gibi kıvrımlı aynalar oluşturarak çevresindeki çiçekleri çeşitli şekillerde yansıtır (74).

Fıskıyenin mermer tekneleri içine yaz günleri yemişler konarak soğutulur. Bunların suya yansıyan renkleri ve dalgalanan su ile sürekli değişen şekilleri de ayrı bir zevk oluşturur.

Havuzların kenarlara genellikle suyu seven salıkım söğütler dikilir. Bunların suya kadar inen dalları o suyun titrek yüzünde en güzel bezeme şekilleri meydana getirir ve bahçenin sessizliği içinde insanı teselli eden bir hareket yaratarak monotonlukdan doğacak, sıkıntı ve usancı giderir.

Havuzların çevresinde bir asılzade sınıfı teşkil eden en nadide çiçekleri olan saksılar dizilir. Kona ve köşk bahçelerinde suyun ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır (75)

S.I.4.3. Yalı Bahçeleri

İki yanında yer alan bahçeleri ile ya da yanlarda bitişik arka bahçesiyle, Türk bahçe sanatının niteliklerini yansıtan diğer bir yapı türü ise yalılarıdır.

(74) Semiha AYVERDİ, "İbrahim Efendi Konağı" Baha Matbaası
İstanbul, 1964, s:155-157

(75) Sa T- Mi Ci 2 61

Boğaziçi kıyılarındaki yalılar Ruşen Eşref ÜNAYDIN'a göre, "...Kıyılardan başlıyor ve gövdeleri yükseldiğinde bahçe duvarları arasında kapalı ağaçların gölgesindeki kat katsetlere yapışık merdivenlerle kubelerini salkım yaprakları örtmüş, herbiri manzaraya bir değişiklik veren basamaklarını otlar ve çiçekler bürümüş taş merdivenlerle yamaçlardaki köşklere kadar uzanıyor Böylece suyun keyfi, bahçenin ve geniş ufkun keyfiyle birleşmiş oluyor; fakat tepelerden bakınca Boğaziçi daha derli toplu göl görünüşünde..." (76).

"Yalılar su ile o kadar içli dışlı ki , önlerinden sandallarla geçenlerden sofraya, minderli oda,büyük, duvarlarda asılı hüsn-i hat,beyaz patiska perdeler arasında ağır ağır kırpışmalarla ışıldayan billur avize gibi iç süslerini dahi gizlemiyorlar."

Yalı kıyıda harem ve selamlık olmak üzere iki bölümden meydana gelmiştir. Harem bahçesi hanımların yazlık yaşantılarının büyük bir kısmının geçtiği bakımlı ve güzel olurdu. Selamlık bahçesinde ise ünlü saz alemlerinin yapıldığı yerlerdi.

Yalıların üst katı çıkmalarla genişletilerek, suyun üzerine taşmış olurdu. Yine böyle suyun üzerine asılmış, kafesle deniz yönünde perdelenmiş teraslar bulunurdu. Denizden gelen kayık bir kemerden geçerek, bu teras avlunun içindeki havuza giren hanımlar

kayıktan böylece yabancı gözlerden uzak inerlerdi. Büyük yalılarda yaşayanların zevki güzelliğe olan tutkuları, suyu görme, duyma isteği, çiçek sevgisi yalının yapımını, pencerelerinin şeklini ve açıldığı yerleri etkilemiştir. Abdülhak Şinasi HİSAR'a göre "Yalı deniz yüzeyine gömülmüş ve hatta bazentoprak değil, su üzerine yapılmış ve denize bakan odalar su üzerine çıkmıştır... Daha çok ve daha yakından su sesi dinlemek için... bu yalıların ortalarında ve hatta bazen bunlara ek olarak bazı odalarında da ayrıca birer havuz bulunur." (77).

Bahçeler sedler üzerinde kurulur, her sedde asma ve meyve ağaçlarına yaslanan kameriyeler yer alırdı. Bunlar bir havuza bakar, ya da Boğaziçi'ni görür şekilde konumlanırdı. Bahçede yer alan her tarh grubunun ortasında bir kuyu veya fıskiyeli bir havuz yer alır ve içinde balık beslenirdi.

Abdülhak Şinasi Hisar, yalı bahçelerinden şöyle söz ediyor ; "Boğaziçinin mavi ve sihirli sularının yakınlığına rağmen, su sanki bir defa daha görülsün ve sesi bir defa daha işitilsin diye bir havuz belirir ve bazılarında ise gece gündüz açık bir fıskıye, içindeki sessizliği damla damla taşıyarak kendini damla damla dinletirdi... Az daha ileri gidildikçe bazı yalıların...bir korusu bulunurdu. Burası büyük asil ağaçlarıyla bir başka tabiatın muhteşem musikisini dile getirirdi..."

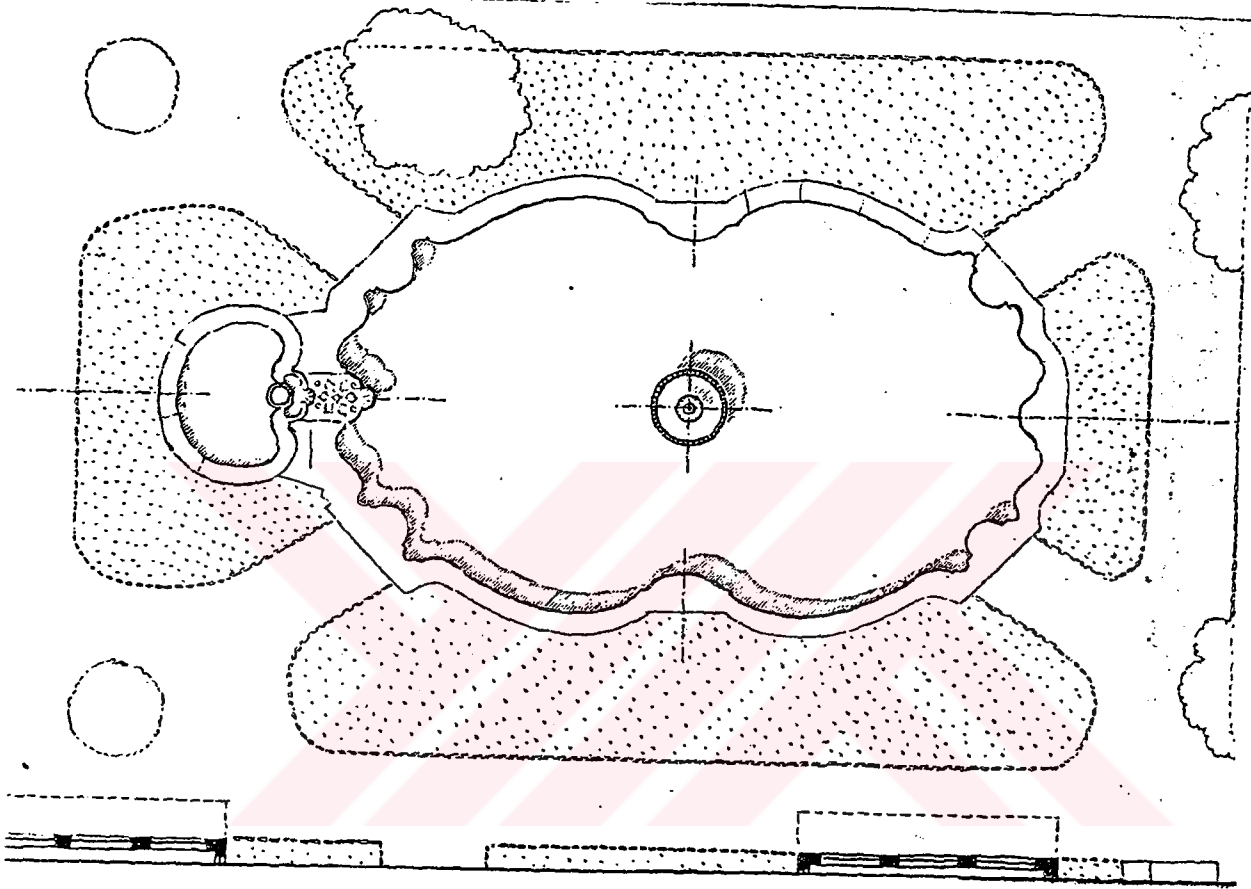
Deniz kıyısında inşaa edilmesine rağmen yalı bahçelerinde su çok önem kazanmış, su elemanları (Havuzlar, çeşmeler, sebiller) ile ikinci defa bahçe içinde yer almıştır (78).

18. yüzyıl ikinci yarısında oluşturulan havuz düzenlemelerinin, 19. yüzyıl başlarında Beylerbeyin de Hasip Paşa yalısında ki havuzda görülmektedir.

Bugün mevcut olmayan bu havuz, mabeyn dairesiyle Meclis-i Has salonu ile yalı arasındadır. Oval bir plana sahip bulunan bu havuz ile mimari arasındaki uyum tipiktir. Bu düzen, bir çok küçük iç bahçelerde uygulanmıştır. Havuzun şekli, çok hareketli ve baroktur. Havuzdan taşan sular, ince oluklardan geçerek organik bir su yoluna akar ve oradan diğer bir havuza akar Şekil 45 (79).

(78) A.g.e., Evyapan, 1972, s;21-22.

(79) A.g.e., Eldem , 1970.



Şekil 45 ; Beylerbeyinde Hasip Paşa yalısında mabeyn bahçesindeki havuzun planı, deniz tarafında ikinci bir tekne, fıskiye, ve oradan akan suları mermere oyulmuş barok bir kanal şebekesi bulunmaktadır.

19. yüzyılın sonlarında natüralist havuzlar moda olmuştur. Bunlar adalı, köprülü birer minyatür göl şeklindedir. Yıldız sarayı selamlık bahçesi Paşabahçe de Tefik Paşa yalısı bunların en güzel örneklerinin bulunduğu alanlardır.

19. yüzyılın sonlarında meydana gelen selsebil ve çağlayanlar birçok yalı bahçesinin önemli kompozisyonunu oluşturmuşlardır. Dönemin en iyi örneği; Kuruçeşme'deki Muhsinsade Yalısı Selamlık bölümünde düzenlenmiştir. Şekil (46). Bugün tamamıyla park haline getirilmiş bu alanda bahçeye ait hiçbirşey kalmamıştır.

Bahçedeki havuzlu selamlık setleri, ilk yapılış tarihlerini izleyen 50 yıl içinde büyütülmüş ve tamamlanmıştır. Selsebil ve fıskiyelerin mimarisi farklı çağları yansıtmaktadır. 19. yüzyıl sonlarında setler tekrar düzenlenmiş, mermerlerle zenginleştirilmiştir.

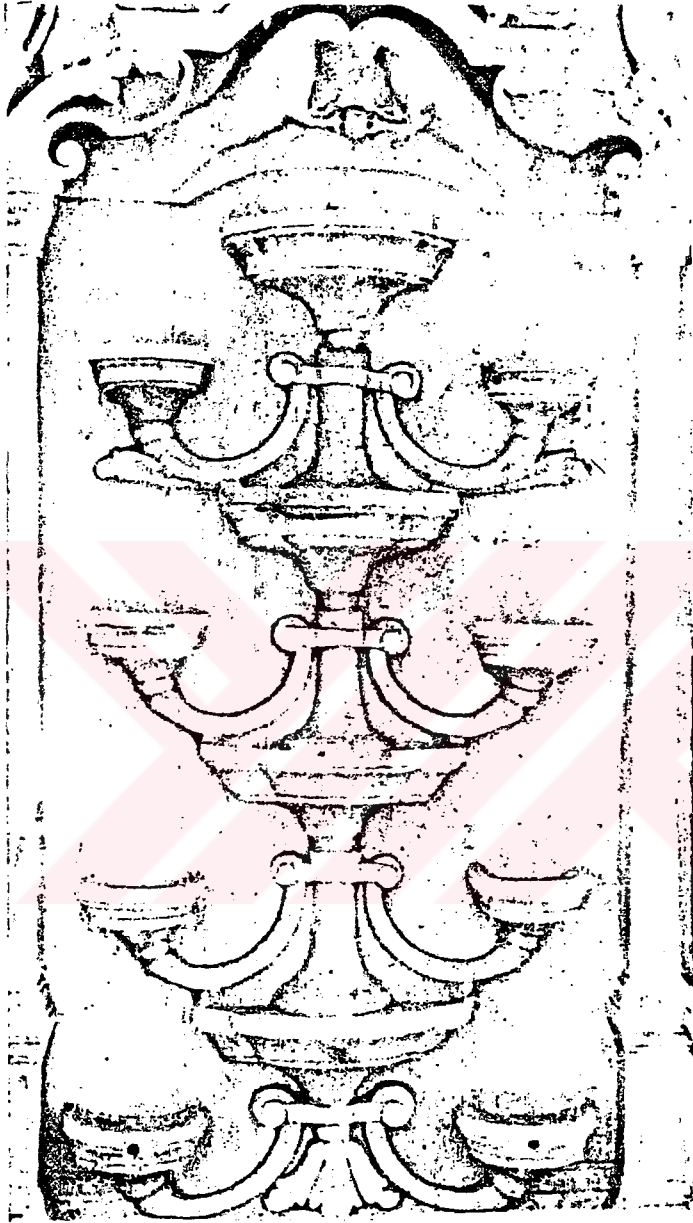
Havuzlu setler altı selsebil ve çeşme ile dört havuz ve fıskiyeyi içine almaktadır. Arazi eğimine uyularak, seviyeleri farklı dört bölüme ayrılmıştır. Üçüncü bölümde yer alan selsebil ve fıskiyeler 18. yüzyıl ortalarına aittir. Duvara dayanmış ve başlıklı bir portik şeklinde olan çeşme, su oyununun başlangıcıdır. Portik içindeki ayna taşı üç büyüklükte yedi su kasesi ile süslenmiş, suyun zemindeki tekneye damlayarak akıtılması sağlanmıştır.

Orta selsebil genişletilmiş ve üç yalıklı bir hale getirilmiştir. Su iki seti bağlayan şelale motifine dökülmeden önce birkaç, kola ayrılmakta ve Sadabad'daki delta motiflerini andıran bir biçimde yayılmaktadır.

İkinci sette yer alan su, yalakta toplandıktan sonra orta dilimli bölümden, yanlardan ise iki çörtenden geçerek daha aşağıdaki tekneye dökülürler. Dilimli bordürlerdenakarak, bir kat daha aşağıya ve oradan da üç küçük kaseye damladıktan sonra orta kanalda toplanmak üzere mermer zemin üzerine boşalırlar. Dörtgen biçimindeki havuz geniş bir mermer yol ile çevrilmiştir. Havuz çevresine bir su toplama kanalı oyulmuştur. Havuzun geniş yüzeyi kanal ve selsebillerle bağlanmıştır. Ortadaki fıskiye 18.yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarına aittir. Havuz çevresini saran ikinci sette su oyunları, şelaleleri ile nehir, göl ve denizi andıran küçük bir doğa sentezi canlandırılmıştır.

I. sette 19. yüzyılın başlarına aitbir selsebil (Şekil de A) ve havuz vardır. 18. yüzyıla ait havuz (Şekil de G) stil bakımından eski ve değerlidir. Bahçede beşinci set üzerinde de selsebil ve havuzlar yer almaktadır.

İçerisinde yer alan selsebil ve havuzları ile dik-kati ceken Hansarayının hasbahçesidir. Dörtgen şeklinde olan bahçe su ve çeşme motifleri ile süslenmiştir. Bahçenin diğer ucunda yer alan köşk ile havuz aynı eksen üzerinde değildir. Sular burada Muhsinzade yalısındaki gibi çörttenler aracılığı ile küçük bir havuza akmaktadır.(Şekil 47).

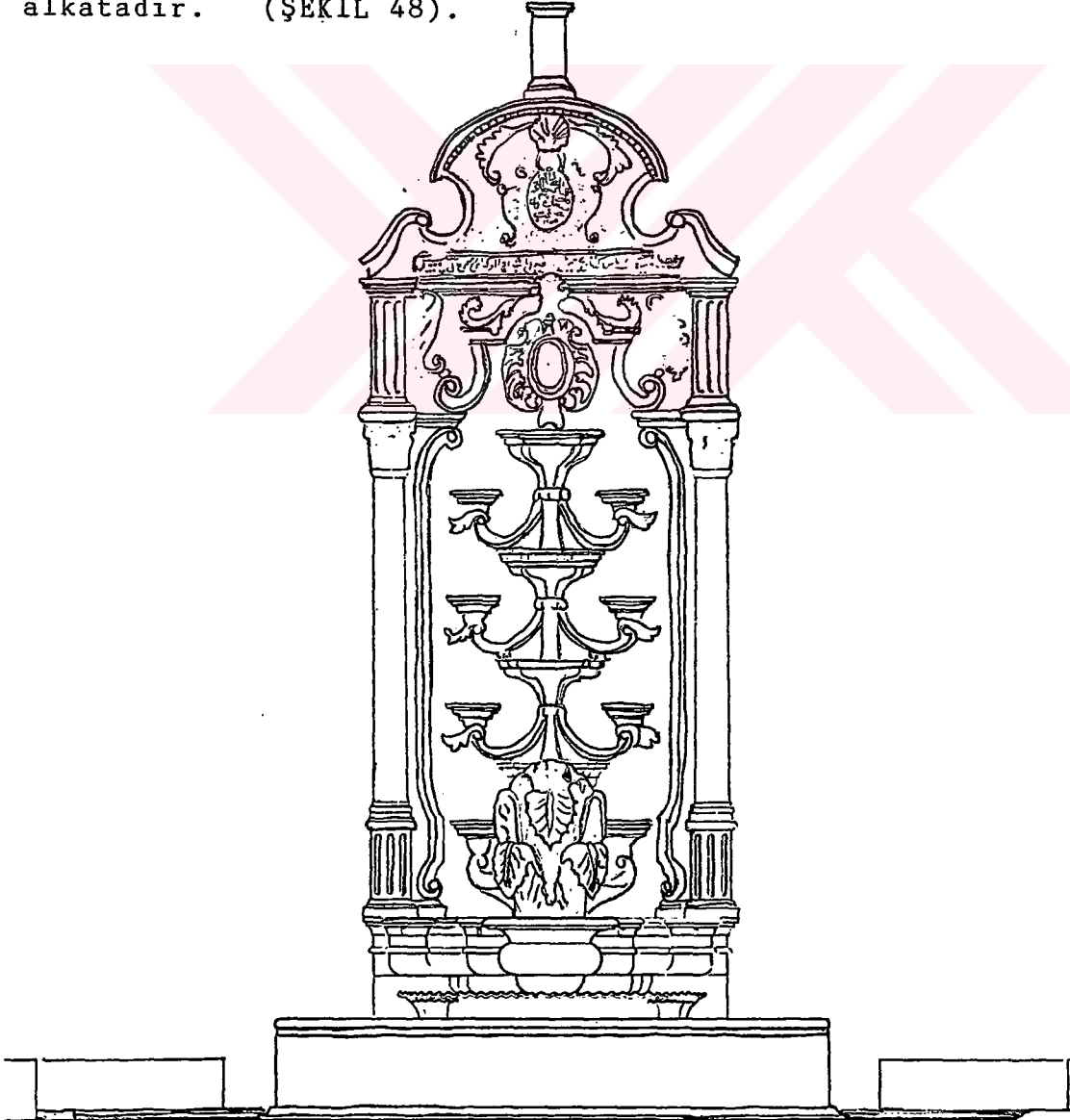


46
Şekil 47 ; Muhsinzade bahçesine ait selsebilin
Görünüşü.

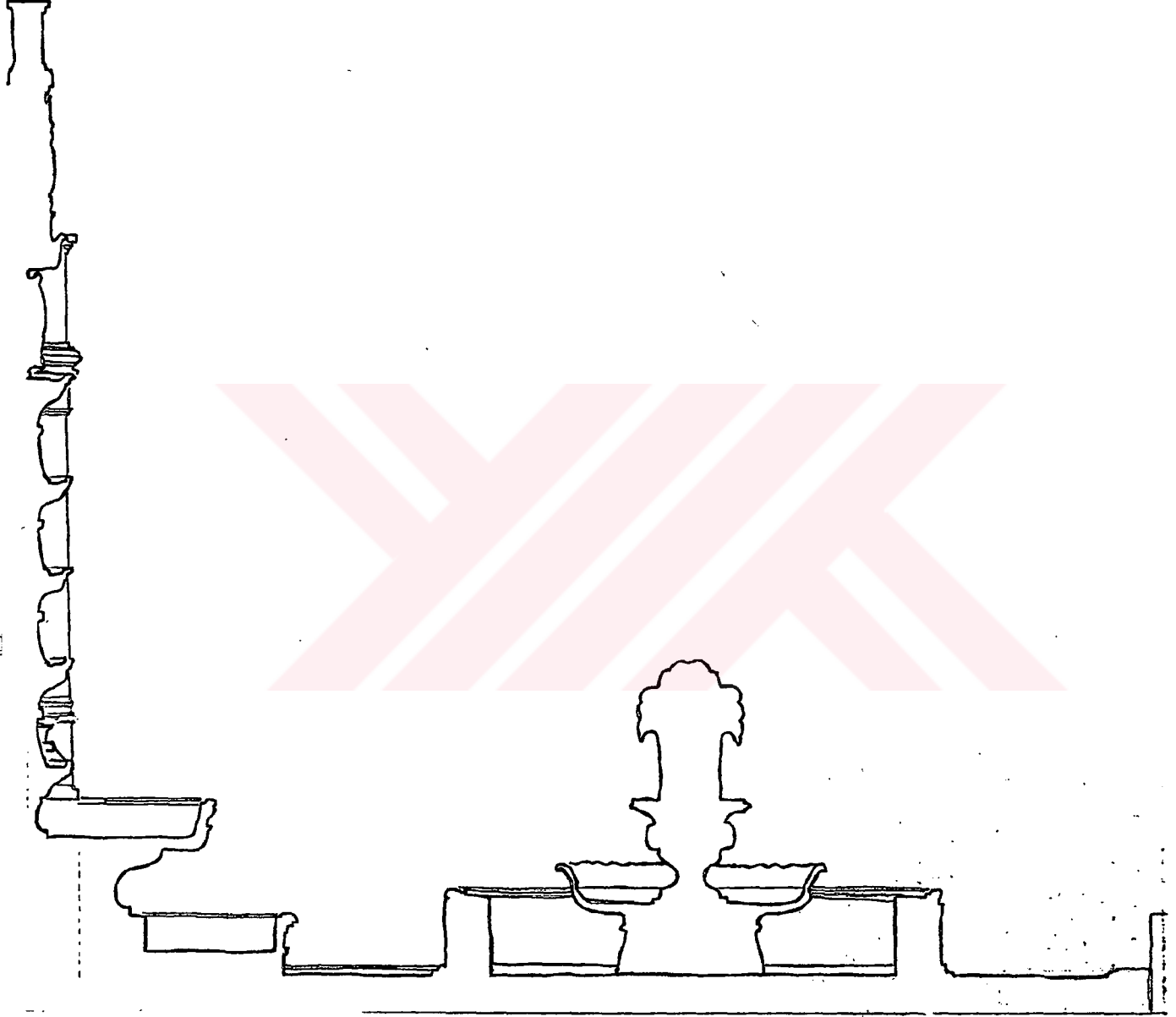
Bu havuz düzeninin bir örneğinde Tuğrakeş Recai Bey yalısında görülmektedir. Bugüne kadar özelliğini korumuş olan yalı bahçesinin kompozisyonu havuz ve fıskiye oluşturmaktadır.

Yalın ve dört parça mermerden yapılmış olan ha-

vuz ince bordürlerle süslenmiştir. Bu taşların üzerine işlenen onaltı mermer Lüle'den fişkırان sular, saydam su perdesi oluşturmaktadır. Ortada yer alan fıskiye yuvarlak bir kase ve bir lahana motifi şeklindedir. Rokoko motifleri ve su kaseleri ile süslenmiş bir selsebil havuz, duvarın tam karşısında yer almaktadır. (ŞEKİL 48).



Şekil 48 ; Tuğrakeş Recai bey yalısındaki selsebilin bugünkü durumu.

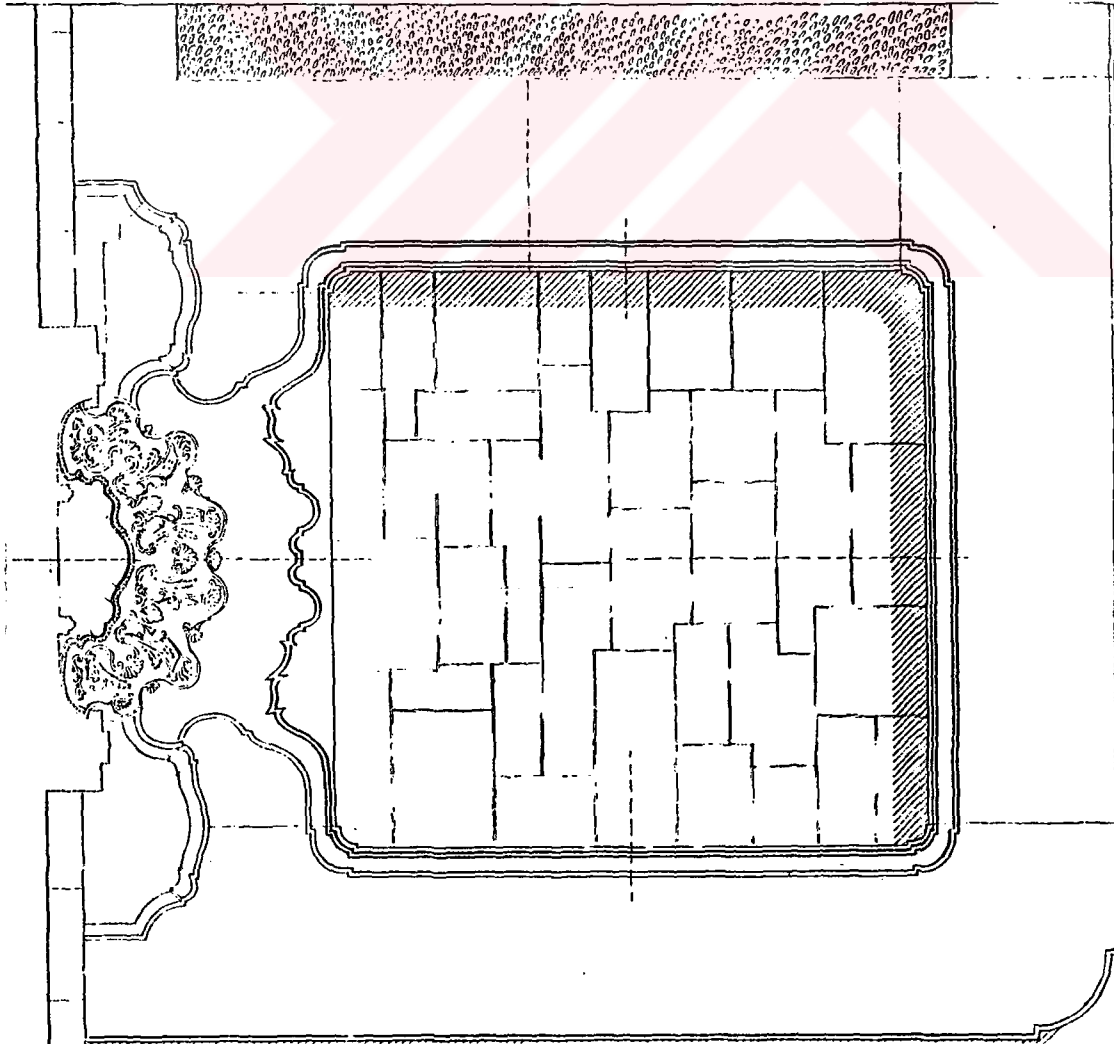


Şekil 49 Tuğrakeş Recaibey Yalısı, Selsebil ve orta havuz ve fıskıyenin kesidi.

Taşan suları toplamak için havuz ve çeşme çöker-tilmiş zemin üzerine oturtulmuştur. Fazla olan sular ise profillenmiş küçük bir kanal ile ikinci havuza akmaktadır. Havuz kompozisyonunun kısmen yalının içinde

günümüze birşey kalmamış isede ufak bir parçası mevcuttur.

18. yüzyıl ikinci yarısına ait kompozisyonlarda selsebil ile havuz arasındaki ilişki ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi Fuat Paşa konağıdır. Son zamanlarda yıkılmış olan bahçedeki selsebilin kaidesi ve havuza geçiş motifleri bozulmamıştır. (Şekil 50)

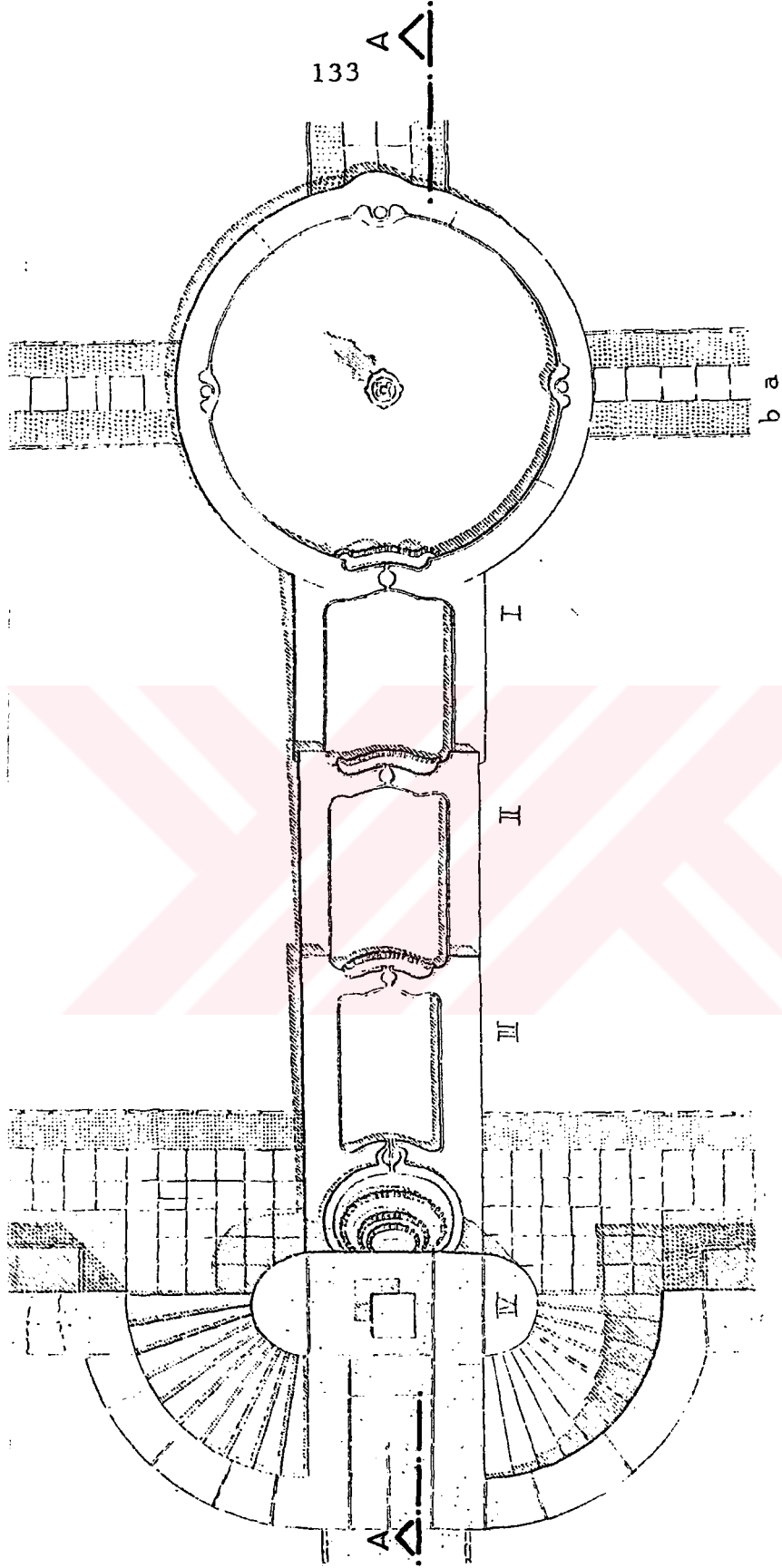


Şekil 50 ; Fuat Paşa Konağı bahçesindeki selsebilli Havuzun Planı.

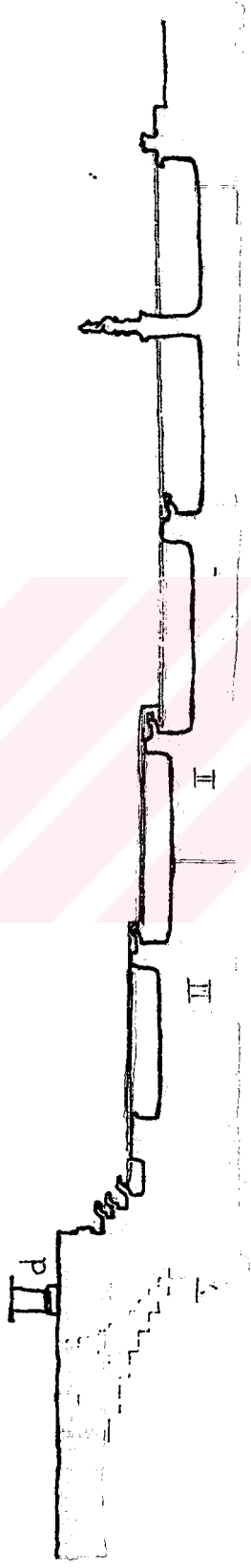
Akan sular mermer içine oyulu bir yüzey üzerinden oyuk kanal içine oradanda havuza akmaktadır. Ortalama 4 m. genişlik üzerine 4 m. yükseklikte geniş olan havuz mermerli bir sofa üzerinde yer alır. Bu ilişkiyi gösteren diğer bir örnek ise Çengelköydeki Selim Paşa yalı bahçesinde görülmektedir.

Klasik kompozisyonlara karşı geniş alanda tutulmuştur. Kaskatlı havuz iki set arasındaki yükseklik farkından yararlanılarak oluşturulmuştur. Bugüne kadar gelmiş havuzların başında gelmektedir. (Şekil 51-52)

Bahçede üçüncü sette yer alan üç su teknesi ince işlenmiş kıvrımlı ve dilimlidir. Sular, bu dilimlerden akarak küçük bir havuz içinde toplanır ve oradan, aşağıda bulunan bir tekneye dökülür. Bundansonra gelen çağlayan motifinde geniş bir havuz kademeli olarak üçe ayrılmıştır. Kademeler suların, kaskad şeklinde dökülmesini sağlayacak şekilde biçimlendirilmiştir. Kaskadlardan akan sular tekneden sonra havuza dökülür. Havuz yuvarlak planlı ve üç kenar ile bir orta fıskiyelidir. Orta fıskıye çok büyük olmayıp altın yıldızlı lülelerin zenginliği ile dikkati çekmektedir. Kenarlarda bulunan fıskiyelerin taşları ve lü-



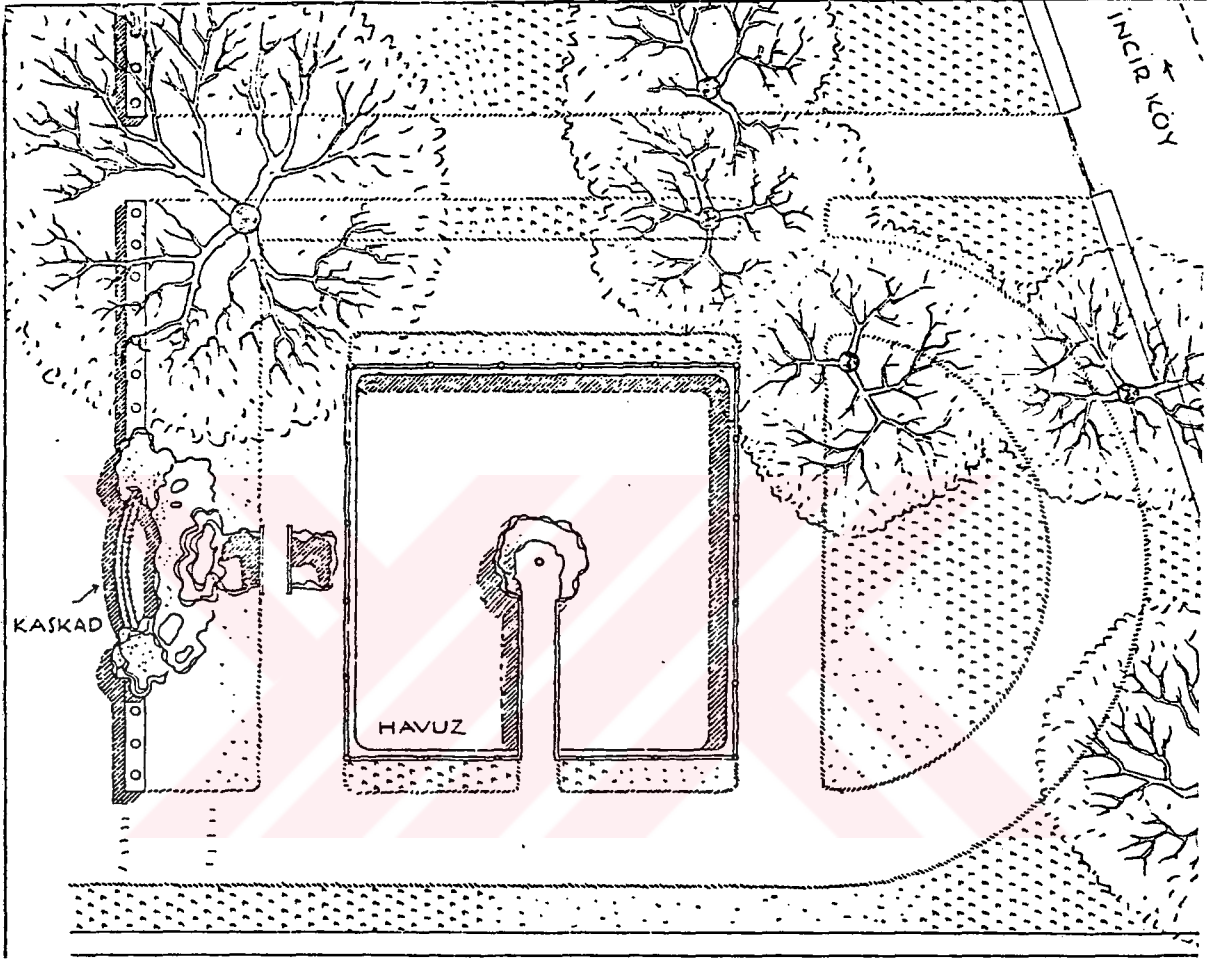
Şekil; 51 Beylerbeyi Havuz başında 18. yüzyıl yapısı Selim Paşa bahçesinde çağlayanlı, kademe havuzlu bir su kompozisyonunun plan ve kesidi.



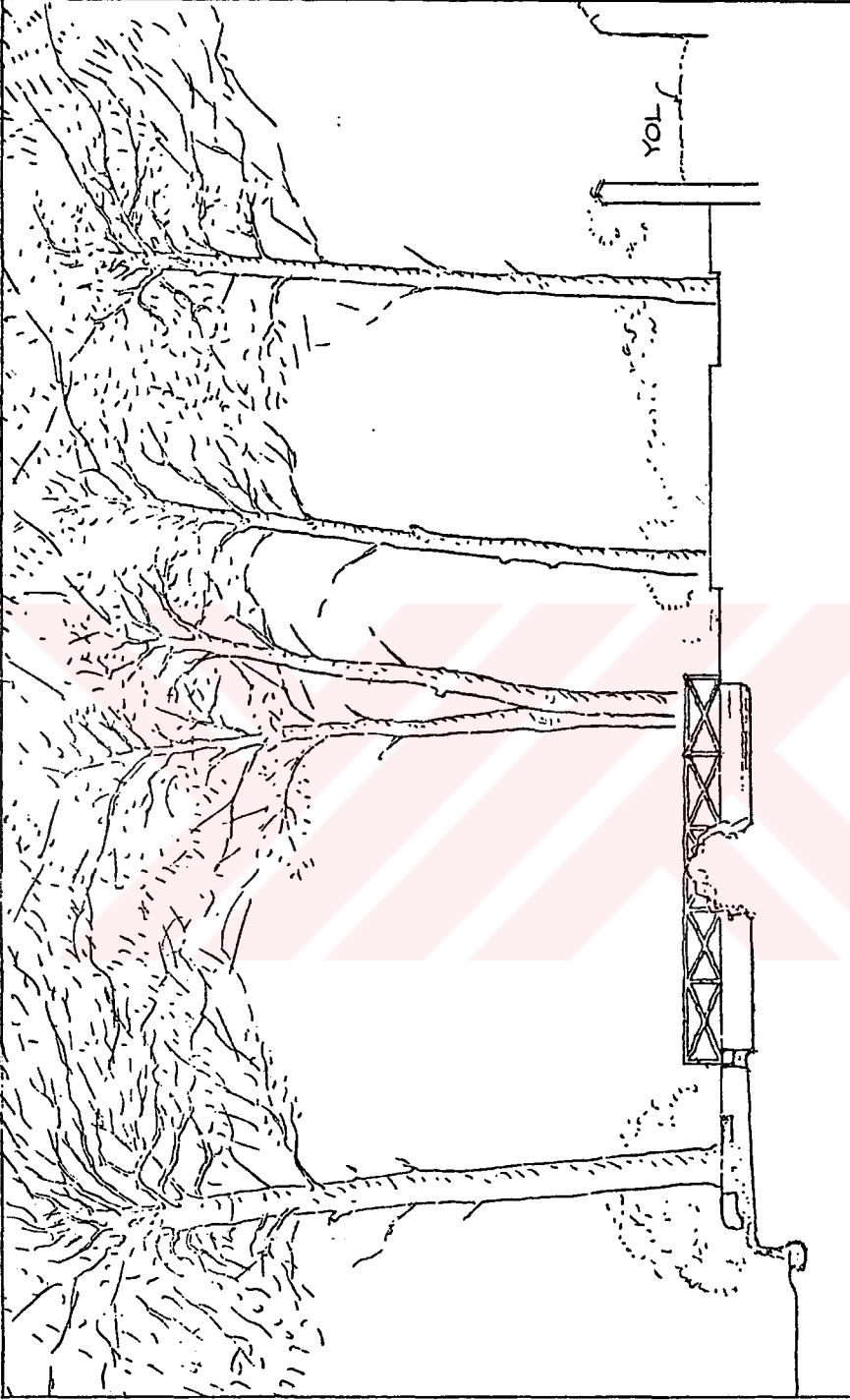
Şekil 52 A-A KESİTİ

leleri kısmen yada tamamen yok olmuştur. Kaide taşları ve onların önündeki yalak ile dilimli kenarları evcuttur. Mimari şekiller ve mermer üzerindeki oyunlar istiridye kabuğunu andıran dilimli tekneler, fıskiyelerdeki balık ve kuş tasvirleri ve genel kompozisyon eserin 18.yüzyıl sonlarına ait olduğu etkisini vermektedir.

Son devir Rokaylı havuzlara ait dikkati çeken diğer bir örnek Paşabahçe'de Tevfik paşa yalısı bahçesinde bulunmaktadır. Bu havuzda Türk bahçelerinde, havuzlar etrafında ve içinde yapılmış olan hemen bütün motifleri küçük bir alan üzerinde toplanmıştır. Bu motifler "Grotesk" bir elbise içinde canlandırılmıştır. 19. yüzyılın son yarısı başlarına ait olan bu havuzdaki istiridye ve mağara tarzı esas mimari hatları bozamamıştır. Kompozisyon, eski örneklerdeki mertlik ve berraklığı korumuştur. Havuz, bahçenin yükseltilmiş bir köşesinde büyük çam ağaçlarının gölgesi altında yaklaşık 10X10 metre büyüklüğünde ve dört köşelidir. Ortadaki ada üzerinde fıskiye yer almaktadır. Set üzerinde bulunan havuzun suları, küçük bir anala akıtılarak oradan yapay bir şelale şeklinde aşağıdaki tekneye akıtılmıştır. Şelaleler, kayalık ve istalaktit motifleri arasında oluşturulmuş, yapay bir doğa parçası yaratılmıştır.(Şekil 53-54)



(Şekil 53); Paşabahçe'de Tefik paşa yalısı bahçe-
 sindeki havuzun kesit ve planı. Havuz rustik bir
 tarzda uygulanmıştır.



(Şekil 54)



BÖLÜM 2

II. SUYUN REKREASYONEL YÖNDEN ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZDE KULLANIM ŞEKİLLERİ

Suyun rekreasyonel yönden önemine değinmeden, "REKREASYON" kelimesinin tanımını yapmak ve suyun rekreasyon içindeki yerinin ne olduğunu vurgulamak doğru olacaktır.

"REKREASYON" kelime anlamı olarak, dinlendirmek, eğlendirmek, canlandırmak, hayat vermek, eğlenmek anlamına gelen "İngilizce recreate, Fransızca "recreer" fiillerinin karşılığıdır. Genel anlamda rekreasyon faaliyetlerini, insanların boş zamanlarında, eğlence gereksinimleri ile, gönüllü olarak katıldıkları faaliyetler biçiminde tanımlayabiliriz. Bu tür faaliyetler, insanların bedensel ve ruhsal yorgunluklarını giderip, onlara fiziksel, ruhsal ve yaratıcı bir güç kazandırır. Rekreasyon faaliyetlerinin tamamının en önemli unsuru, bu faaliyetlere katılanların bunları rekreasyon faaliyeti olarak benimsemeleridir (80).

Simmons'a göre rekreasyon faaliyetleri, kırsal ve kentsel rekreasyon olarak ikiye ayrılmaktadır. Kırsal rekreasyon küçük gruplar tarafından yapılan boş zaman aktivitelerinden oluşur. Kırsal alanlar, doğal kaynaklarının kültür ile değerlendirildiği bir gerçektir. Fakat bir ülkenin doğal kaynakları çok değerli olduğu sanılan kaynaklar dizisi oluştursa dahi, bun-

ların rekreasyon faaliyetinde bulunanların kültür bakışları açısından değer kazanacağı unutulmamalıdır (81).

Tarih boyunca insanlar yaşadıkları ortamlar nedeni ile daima değişik gereksinimlerde bulunmuşlardır. ÖRNEĞİN ; Ülkemizde Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan insanların açık güneşli bir hava görme istekleri oldukça fazladır. Uzun süren yağışlı mevsim bu tip bir ihtiyaca gerek duyulmasına neden olmaktadır. Bunun yanında İç Anadolu Bölgesi'nde yada az yağış alan bölgelerimizde devamlı su kenarları insanlar için daha çekici olmuştur. Bu bölgelerde insanlar rekreasyon amacıyla uzun yollar aşarak su kenarlarına gitme ihtiyacı duymuşlardır. Kırsal rekreasyon içinde yer alan su doğal görünümlü su varlığıdır.

Doğal su varlığından, rekreasyonel yönde en doğru kullanım şeklini sağlayabilmek için su kenarlarının kaynak analizi sayesinde en doğru olarak kullanılması sağlanmalıdır. Bu kırsal alan kullanımı için büyük önem taşımaktadır.

"1971 yılında Litton ve arkadaşları, su peyzajının görsel değerini peyzaj birimi, oturma birimi ve su birimlerinden oluşan üç temel estetik kritere göre incelemişler ve aşağıdaki estetik planlama kri-

(81) N.SÖZEN "Ankara Şehri için Şehir Dışı Rekreasyon Alanlarının planlama ilkelerinin saptanması" ANKARA- 1977.

terlerini oluşturmuşlardır (82).

Bu çalışmada estetik görsel etkiler şu şekilde gruplandırılmıştır.

- Bütünleştirici etki
- Çevreleme "
- Odaksal "
- Düzenleyici "

Planlama kriterleri ise şunlardır ;

1. Planlanan su peyzajı alanı, kullanım kapasitesi sınırları içinde kullanıcılara erişilebilir mesafede olmalıdır.

Kent içi bir su peyzajının estetik değeri vahşi doğadakinden daha düşük olabilir. Ancak erişebilirlik bu alanın toplum gözünde değerini artırır. Bu sayede bu alanın korunması ve estetik niteliklerinin düzeltilmesi ön plana geçer.

2. Hangi düzeyde insan etkisine açık olursa olsun tüm su peyzajı alanlarının üstün düzeyde görsel etkiye sahip olduğu kabul edilmelidir.

3. Su bulunmayan bir peyzaja su ilavesinin estetik değeri artıracığı her zaman doğru olmayabilir. Planlama su doğasına uygun konumlarda gerçekleştirilmelidir.

4. Bölgesel düzeyde su peyzajları değerlendirilirken tüm bölgenin su birimleri tarafından oluşturulan ortak bütünsellik göz önünde bulundurulmalıdır.

5. Rekreatif kullanım açısından değerlendirilen bir su peyzajının o alanı üstün estetik değerlere ulaştırdığı söylenemez.

6. Planlama, hem su kenarlarındaki oturma birimlerinde bütünlüğü, hem de akış boyunca devamlılığını dikkate almak zorundadır.

7. Kentsel alanlarda su elemanı devamlılığı olan bir fiziksel eleman olarak ele alınmalı ve güçlü bir biçimde açık alan sisteminin bağlanmasında ve tanımlanmasında kullanılmalıdır.

8. Su peyzajı alanları, oturma birimi limitlerine kadar planlanmalı ve yönetilmelidir.

9. Bir su peyzajı boyunca zaten doğal olarak var olan zenginlik ve çeşitlilik değerlendirmede dikkate alınmalıdır.

10. Planlama su peyzajları arasındaki farklılığı dikkate almak gerekmektedir. (Kentsel su kenarları, vahşi nehirler, rekreasyon gölleri gibi)

11. Toplumun çok önemli bir kesimi iyi tasarlanmış ve çevresi düzenlenmiş kentsel su peyzajlarını vahşi doğadaki su peyzajlarına tercih edebilirler.

Verilen bütün planlama kriterleri sadece suyun doğal olarak var olan görsel ve fonksiyonel potansiyelini arttırmaktadır. Bu planlama sayesinde insanlar suyun bulunduğu kırsal alanlardan daha fazla yararlanacak ve su kenarlarına olan istekleri artacaktır. Su varlığı insanlara peyzajın zenginliklerini hissettirir, peyzaj potansiyelinin artmasına katkıda bulunur.

Su varlığı, peyzajdaki seslerin zenginleşmesini sağlar. Su yüzeyleri akarsular, kaskadlar, çavlanlar ve deniz olarak değişik mekanlar belirlerler. Renk, parlaklık, yansıma ve dalga oyunları ile çevreyi zenginleştirir ve süsler.

Bu nedenlerden dolayı, insanlar rekreasyon gereksinimlerini çoğunlukla bir su kıyısı veya yakın çevresi içerisinde gidermişler, yaşantılarında her zaman suya gereksinim duymuşlardır.

20. yüzyılda her gün artan bir hızla büyüyen kentlerde yaşama boyut kazandıran ve insanı doğaya yakın hissettiren ön önemli etmen açık ve yeşil alanlardır. Açık ve yeşil alanın önemi bu nedenle hergün biraz daha artmaktadır. Bir kentin yaşanabilir oluşu, açık ve yeşil alanların bolluğu ile doğru orantılıdır. Bu derece önemli olan yeşil alanların içerisinde suyun kapladığı boyut gerçekten kü-

çümsenmeyecek düzeydedir. Küçük havuzlar, göletler bugün kent içarsinde rastlanabilen elemanlardandır.

Yerleşim alanları içerisinde oluşturulan rekreasyon alanları, ulaşmak için fazla bir zamana ihtiyaç göstermeksizin, yaşlılar ve okul çağı öncesi çocukların bütün gün kullanımlarına yarayışlı olmalıdır (83).

Kentsel yerleşim alanlarında, rekreasyon için kullanılan açık ve yeşil alanların ölçüsü ve dağılışları, insan sayısı ile onların yerleşme alanlarına bağıdır. Yerleşim alanlarının bu alanlara olan uzaklıklarıyla kullanım kolaylığı yönünden olumlu veya olumsuz bir durum yaratır. Bu konuda yeterli ve uygun bir rekreasyon alanı yaratmak için insan sayısının şimdiki zamana göre tesbiti ile geleceğe ait periyodik artışların yaklaşık olarak tahmini, gereksinime yeterli ve uzun süreli rekreasyon sisteminin planlanması için şarttır.

Suyun rekreasyonel amaçlarla kullanımı çok eskilere kadar gitmektedir. Zaman zaman insanlar suyu iç mekanlara getirip ona çeşitli biçimler (havuz, kaskat, çeşme, sebil) vererek izlemişler, suyla ilgili çeşitli oyunlar geliştirmişler, zaman zaman da su kullanımını üstün bir sanat yapıtı düzeyine eriş-

(83) Y. ÖZTAN, "Kentsel Rekreasyon Alan Planlama"
Ankara, 1985.

tirmişlerdir. Gelişen teknoloji suya dayalı rekreasyon konusunda yeni olanaklar getirmiş, bu da suya duyulan ilginin daha da artmasına neden olmuştur. Kültür seviyeleri, gelenekleri, yaşam standartları ne olursa olsun suya duyulan ilgi biçimsel farklılıklar göstermekle birlikte, tüm insanların ortak yanlarından biridir.

Suyun kullanımı yeryüzünde sonsuz sayıda yapay şekiller meydana getirmiş ve bu da felsefe ve sanat sayesinde hayatımızı zenginleştirmiştir. Böyle bir şekil küçük bir bahçe deresinden, tüm şehir bütününe kadar herşey olabilir.

Suyun kullanımı için iki ana koşul kabul edilmelidir. Ya suyun hareketliliği sağlanmalı yada durgun kalacak ortam yaratılmalıdır. Zaman zaman suyun karakteri kent düzenlemeye ilham kaynağı olmuştur. Bu düzenleme suyla rekabete girdiğinden suya ezilen, önemsiz bir kişilik verir ya da suyla birlikte böyle bir oluşum tarifi olanaksız bir imaj yaratır.

Günümüzde Su Ögesinin Kullanım Şekilleri

Günümüzde su, tasarımcılar için büyük önem taşımaktadır. Çevre düzenlemelerinin temel elemanı olan su, değerini daha da arttırarak korumaktadır. Özel veya halka açık parklarda su, geçmişte olduğu gibi fıskiyelerde ve havuzcularda gösteri elemanı olarak kullanılmakta ve yine havuzlarda plastik eleman olarak heykellerde yer verilmektedir.

Günümüzde havuz ve gösterileri artık modern tekniklerin yardımıyla yapılmaktadır. Havuzlara yerleştirilen devridaim pompaları ve elektrik sistemleri ile, insanların daha çok ilgisini çeken, su oyunları ve aydınlatmaları ile sonsuz görünümler sunulmaya başlanmıştır.

Su günümüzde ;

-Havuzlar

-Göletler

-Kaskad ve Çavlanlar

-Fıskiyeler

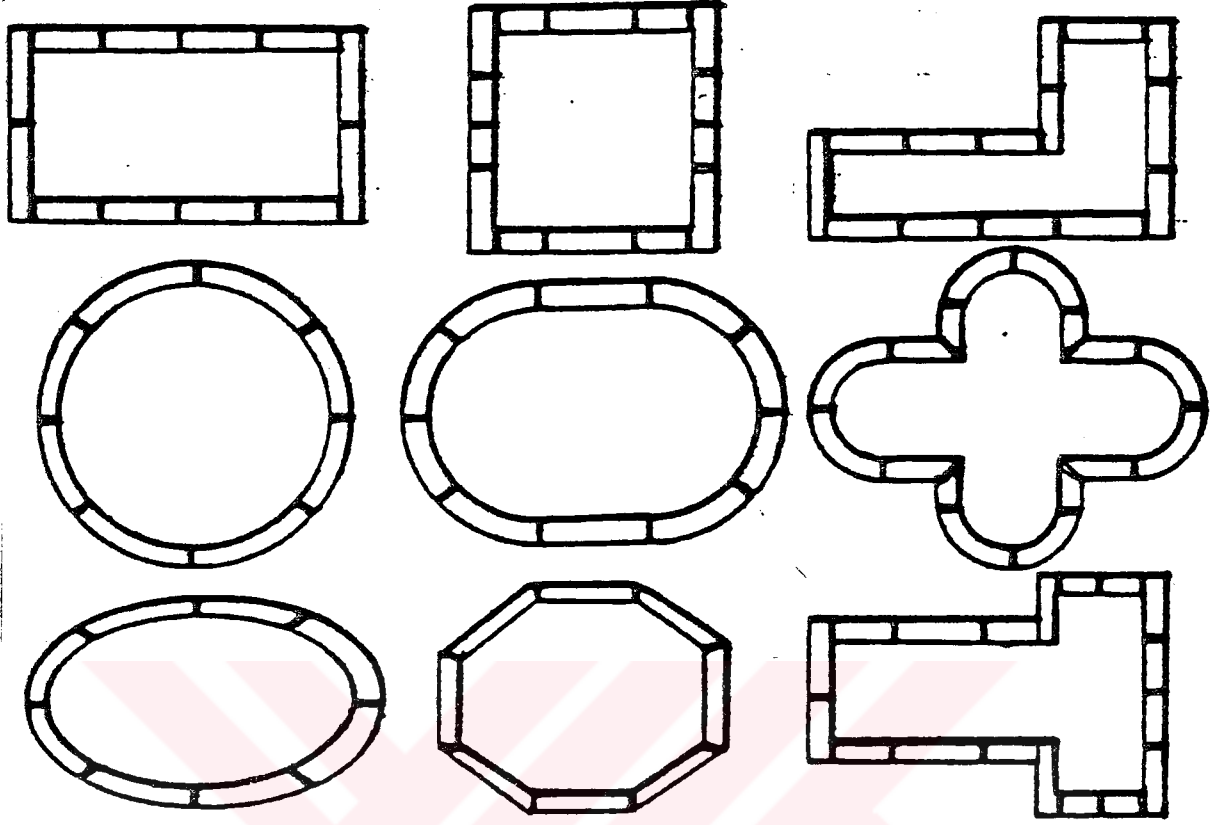
-Çeşmeler

-Yüzme havuzları (Yüzme havuzları ayrı bir tez konusu olabileceğinden bu çalışmada yer verilmemiştir.)

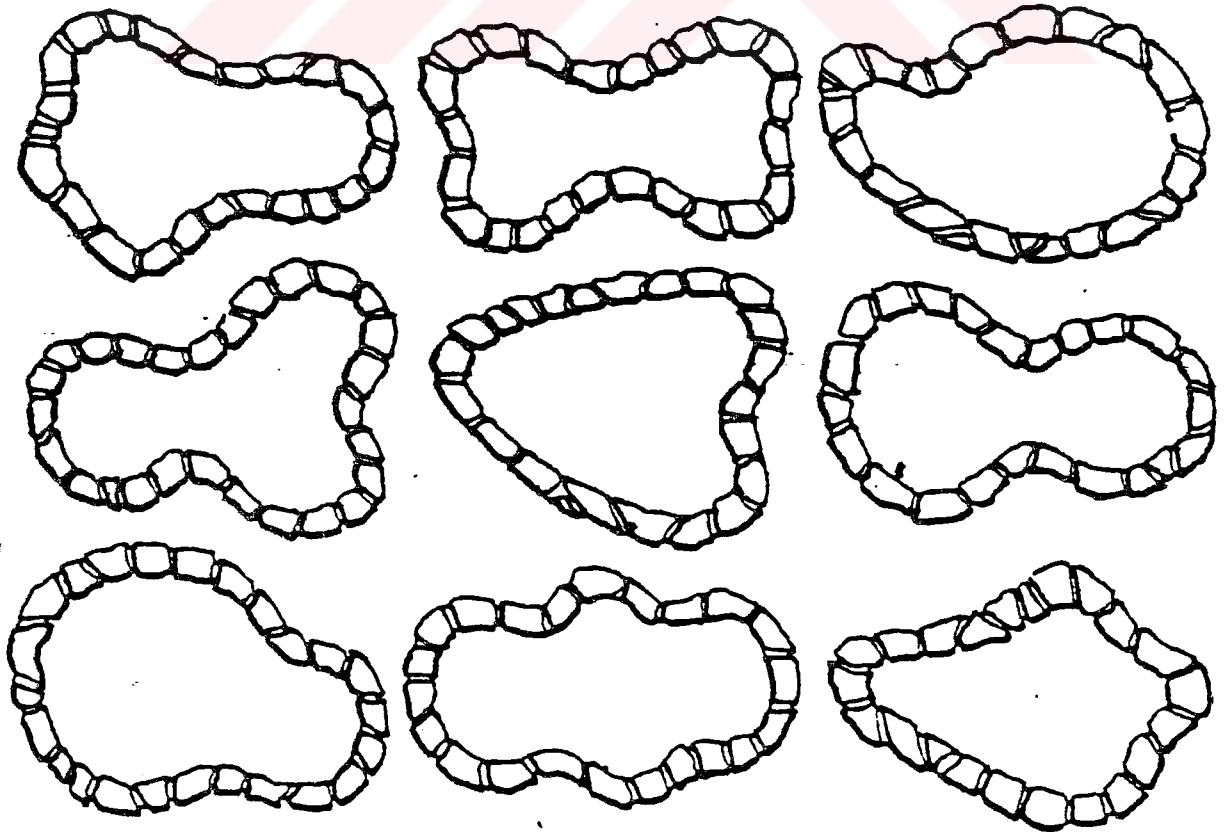
HAVUZLAR ;

Havuzlar durgun su formlarıdır. Suyun kullanımındaki formal yapılaşma, kendisini kent içerisindeki havuzlarda göstermiştir. Havuzların tasarımının başarısı, havuzların ayrıntılı formlarından, yansıtma özelliklerinden, ilginç yapılarından, kenar malzemelerinden ve durgun sakin suyun yapısında var olan diğer kalite özelliklerinden oluşur. (Renk, temizlik vb.)

Havuzlar değişik boyut ve türde yapılırlar. Formlar kare, daire, doğrusal yada diğer herhangi bir geometrik şekilde de olabileceği gibi köşeli ve düzensiz bir şekilde de olabilir. Bazende belli bir form oluşturmaz, doğal bir görünüm verilir. (Şekil 55-56).



ŞEKİL (55) FORMAL HAVUZ ÖRNEKLERİ (ŞENTÜRK, 1990)



ŞEKİL (56) İNFORMAL HAVUZ ÖRNEKLERİ (ŞENTÜRK, 1990)

Tasarım yönünden havuzlar da üç öge çok büyük önem taşır. Bunlar ;

- BİÇİM

- ÖLÇÜ

-YANSIMA'DIR

Form, en önemli tasarım elemanlarından birisidir. Basit formlar izleyicinin gözünde büyük bir optik değer oluşturmaz. Daha karmaşık ve geliştirilmiş formlar, daha etkili bir optik değer oluştururlar.

Boyut, tasarım , detayların boyut ve ölçeğinin kombinasyonu, algılamayı etkileyen en önemli unsurdur (84).

Havuzlarda yansımaya başarabilmenin yöntemi, suyu çevre elemanlarından daha karanlık bir hale getirmektir. Bu iki şekilde başarılabilir. Ya havuzun içi ve kenarları koyulaştırılır yada suyun hareket etmesi engellenir. Çünkü hareket sonucu su da meydana gelen dalgalar yansımaya gerçekleştiren su aynasının oluşmasını engelleyecektir.

Temizlik ve pırıltı suyun yapısında vardır. Suyun bu özelliği onun içinde bazı objelerin yer almasına olanak tanır. (Balık, bitki vb.)

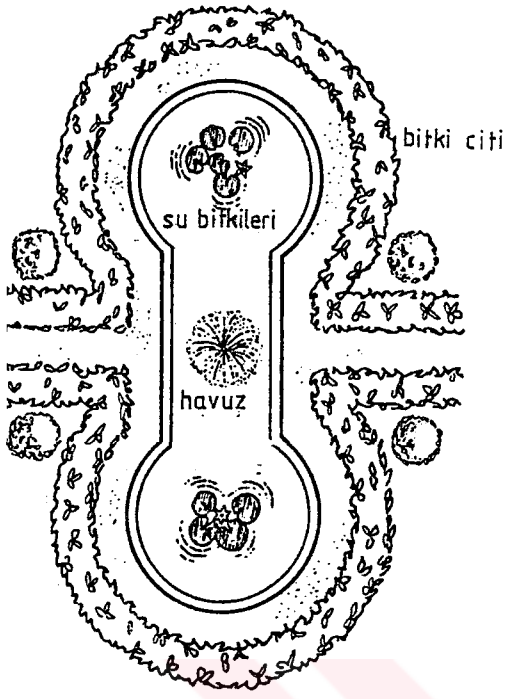
(84) E. KILINÇ, "Kent içi Açık ve Yeşil Alanlarda

Havuzlara heykel ile yardımcı görsel etki sağlamak genel olarak kullanılan bir yöntemdir. Aynı zamanda havuzu yükselterek bir heykel gibi kullanmak mümkündür.

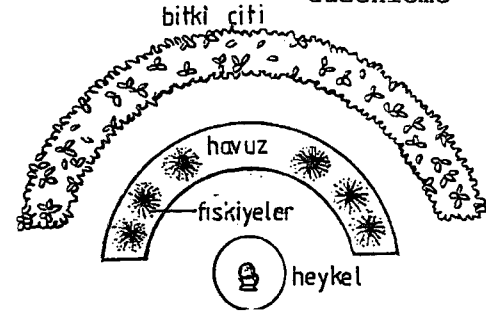
Bahçe süslemek amacı ile az miktarda suyun bulunduğu süs havuzları, gösterişli çanaklar içinde ilgi çekicidir. Bu çanaklar, mozaik parçalarının daha büyük şekilde görülmesine neden olur ve bitkileri belirginleştirir.

İçerisinde su bulunan her çanak uygun bir temizlik ve doğru yerleştirmeyele çekiçi bir süs havuzu haline getirilebilir. Bu tipteki küçük havuzlar belirli sınırlamalara sahiptir. Bu havuzlar için 10-20 cm. lik su derinliği yeterlidir.

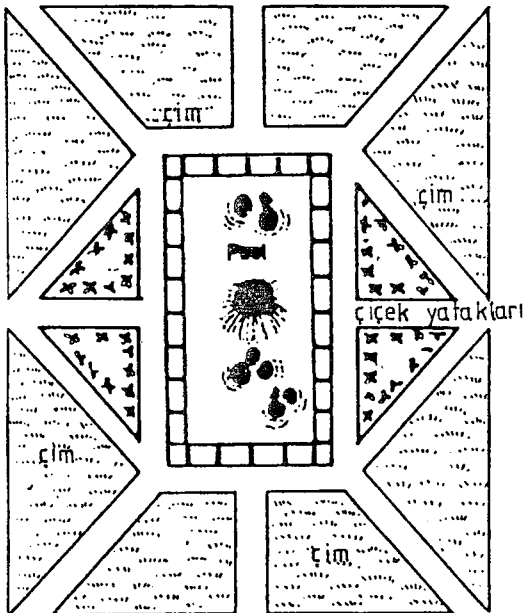
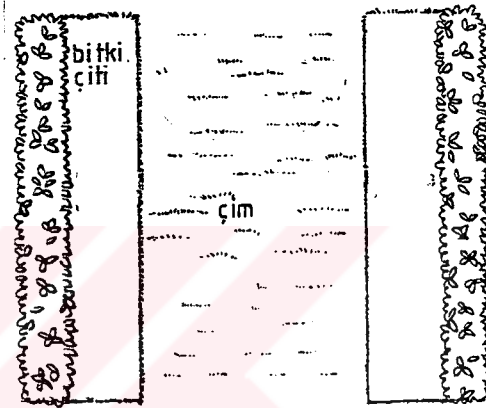
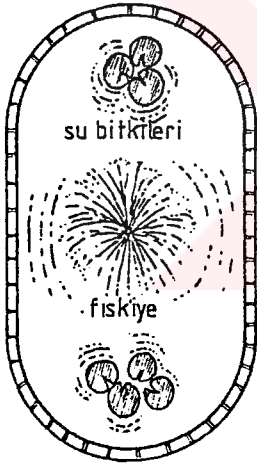
İnsan ruhunda dinlendirici bir etkisi olan havuzlar, durgun ve hareketli bir su yüzeyi oluşturularak günümüzde bir çok çevre düzenlemesinde kullanılmaktadır. Bu kullanımlar çeşitli örneklerle anlatılmıştır.



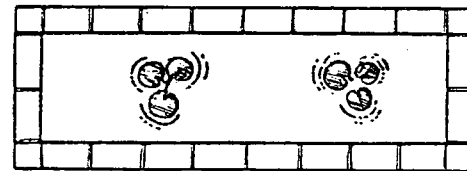
ŞEKİL 57
Yarım daire şeklinde
bir havuza yapılmış
düzenleme



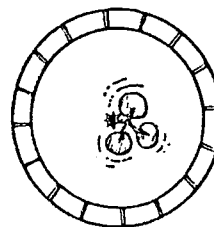
ŞEKİL 58
Merkezde bulunan
bir fıskiye ve su
bitkileriyle des-
teklenmiş oval bir
havuz.



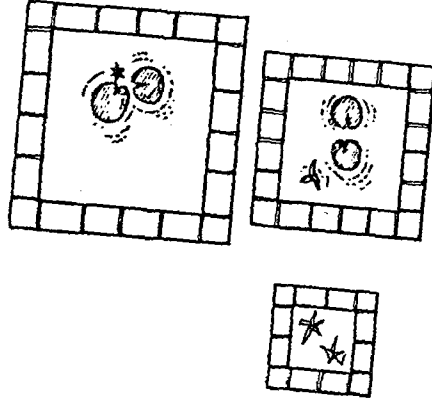
ŞEKİL 60
Havuz Çevresinde o-
luşturulmuş formal bahçe(SWINDELLS und MASON, 1989)



ŞEKİL 59
Bakış doğrultusuna
paralel ve dik şekilde
oluşturulmuş dikdörtgen
Havuz.

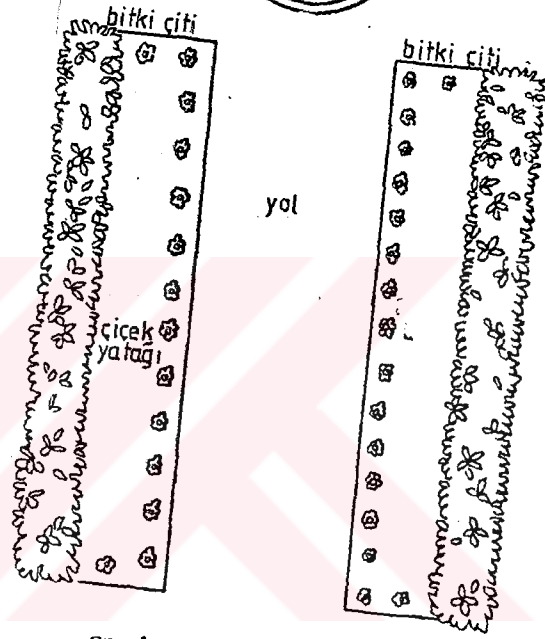
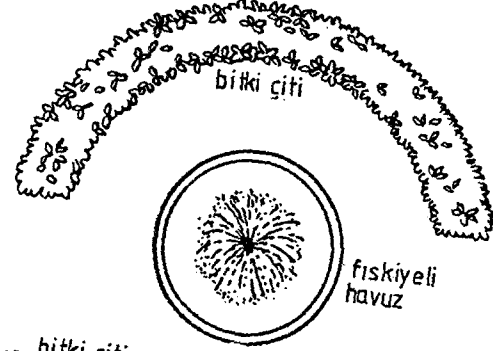
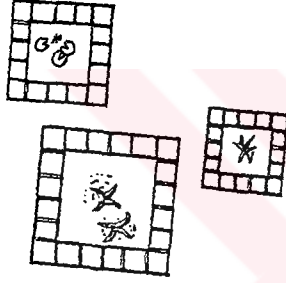


ŞEKİL 61
İçinde su bitkileri
yer alan daire formu
Havuz.

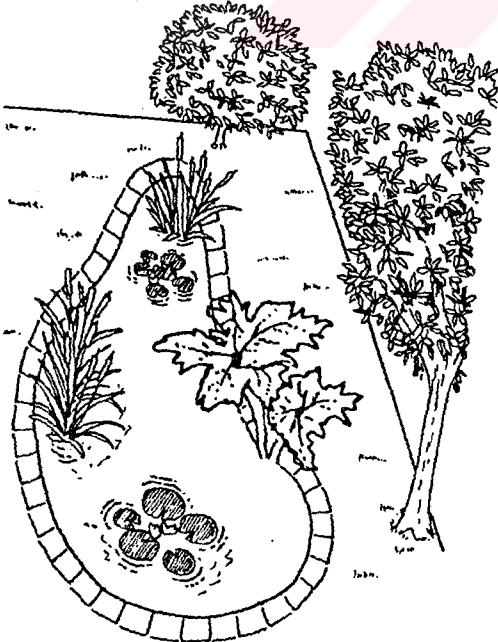


ŞEKİL 62

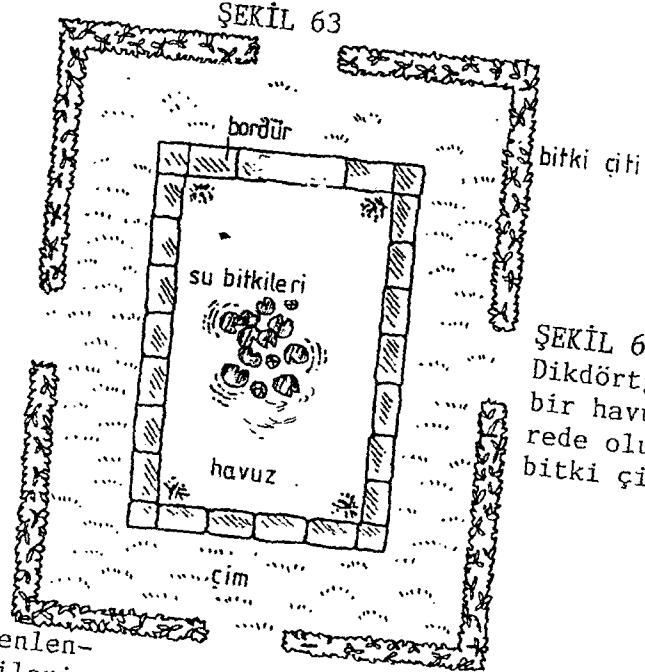
Kare formu, su bitkileriyle desteklenmiş havuzlar.



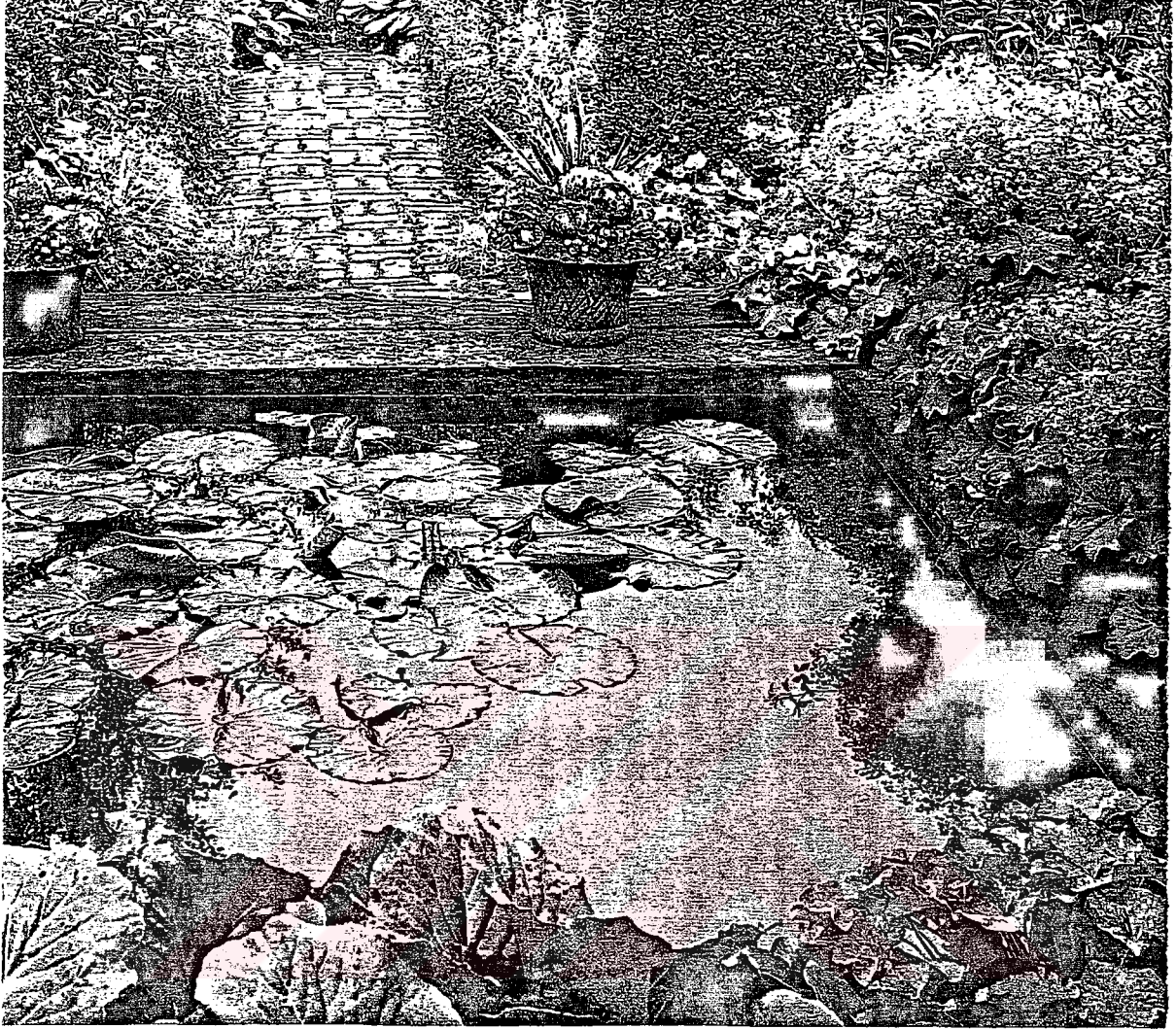
ŞEKİL 63



ŞEKİL 64 İnfomal şekilde düzenlenmiş, su içi ve su kenarı bitkileriyle desteklenmiş bir havuz. (SWINDELLS und MASON, 1989).



ŞEKİL 65 Dikdörtgen formu bir havuz ve çevrede oluşturulmuş bitki çitleri.



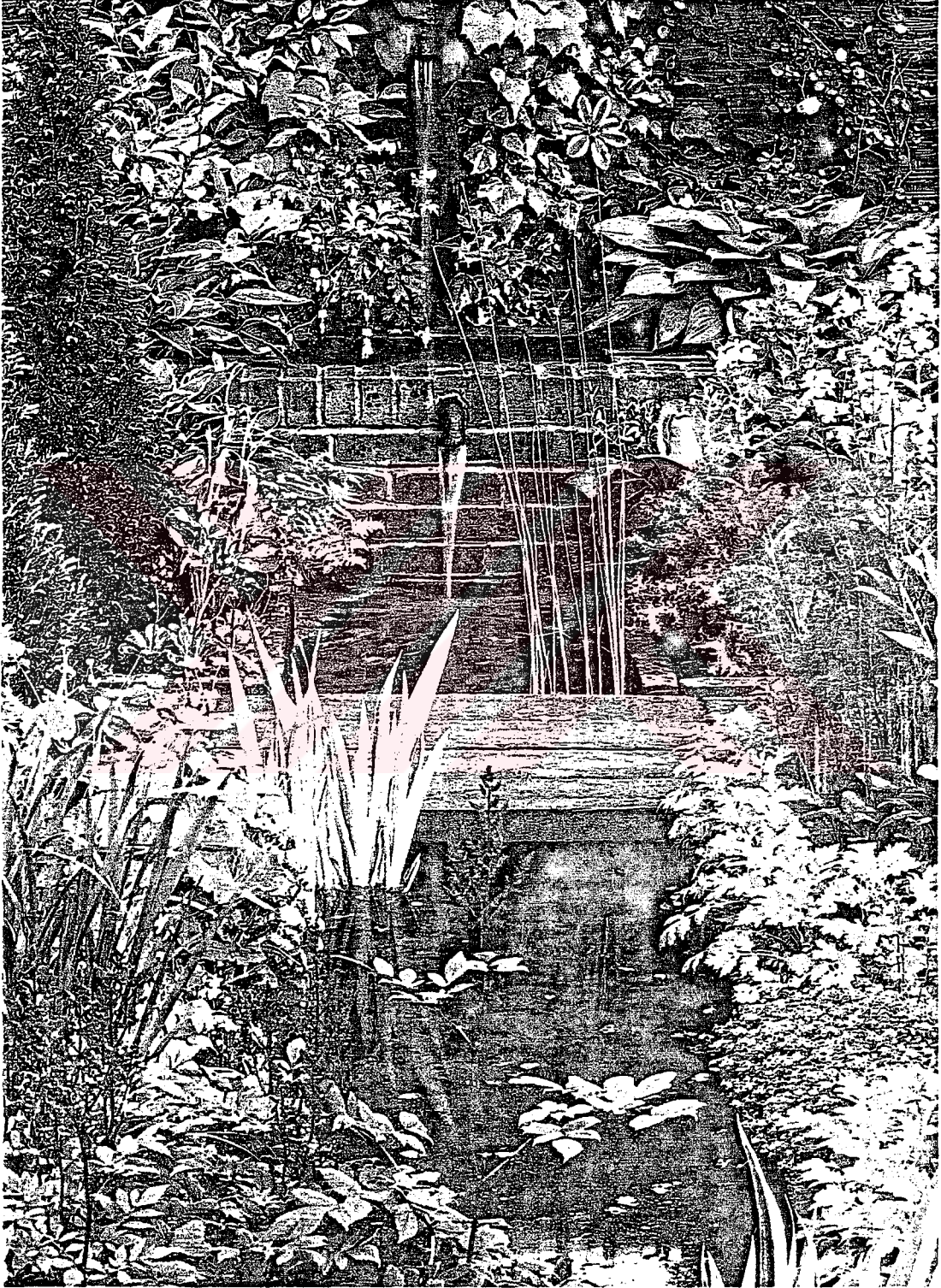
ŞEKİL 66 Ana Arter üzerinde düzenlenmiş kare formulu havuz.

Havuz içinde ve kenarında bitkiler yoğun olarak kullanılmış.
(STRONG, 1986)

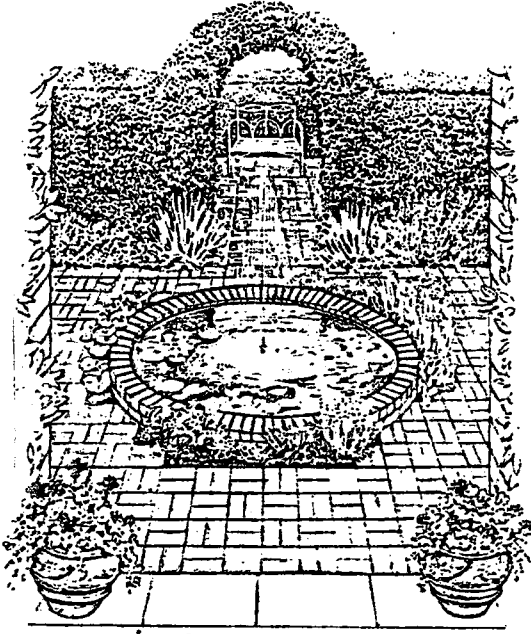


ŞEKİL 67

Havuz içinde oluşturulmuş
kademe farkı ile suyun
üst kattan aşağı koğa
aktarımı (STRONG, 1986)



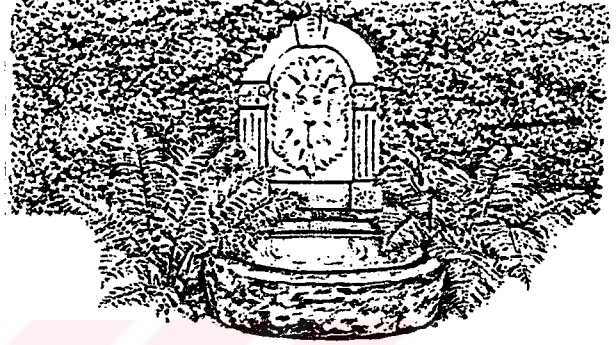
ŞEKİL 68 ; Bahçe duvarı üstündeki borularla suyun yukarıdan aşağıya ve havuza aktarılışı. Çok doğal bir şekilde oluşturulan havuzda su içi ve su kenarı bitkileri ustalıkla kullanılmıştır. Ahşap, taş ve tuğla uyumlu bir şekilde tasarımda yer almıştır. (STRONG, 1986)



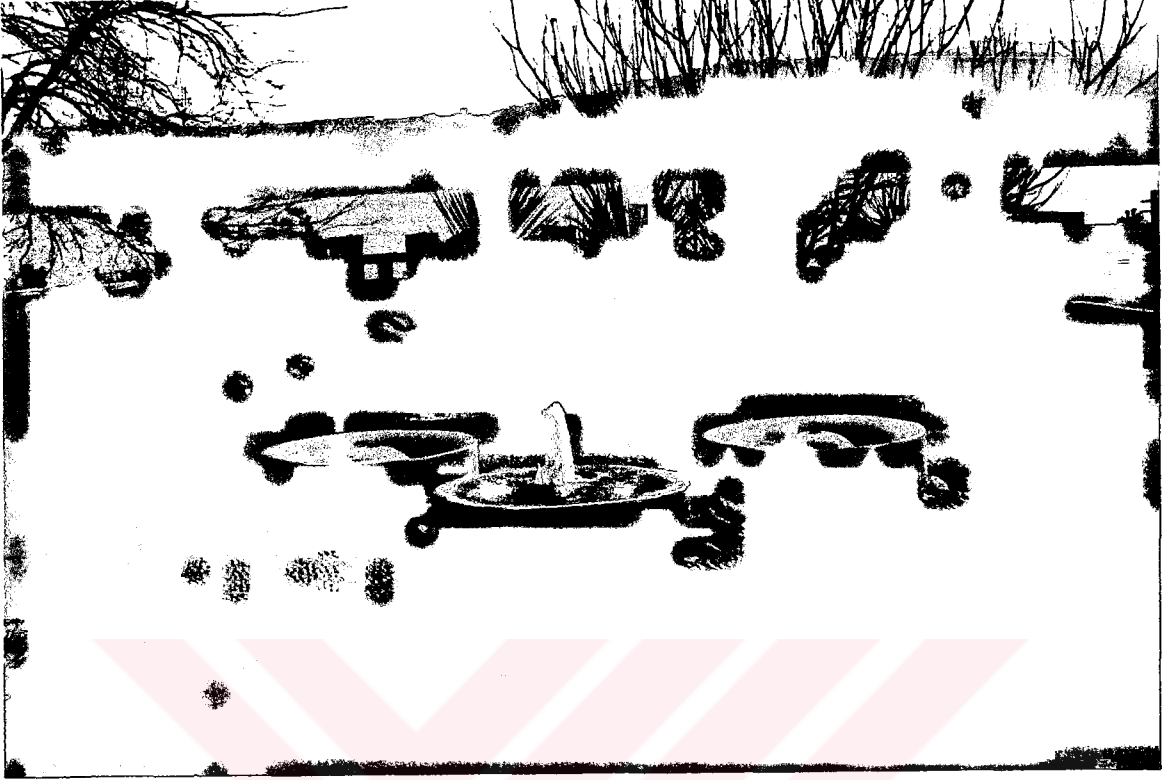
ŞEKİL 69

Aksiyal bir bahçede oluşturulmuş
Daire formulu havuz ve fiskiyesi.
(STRONG, 1986)

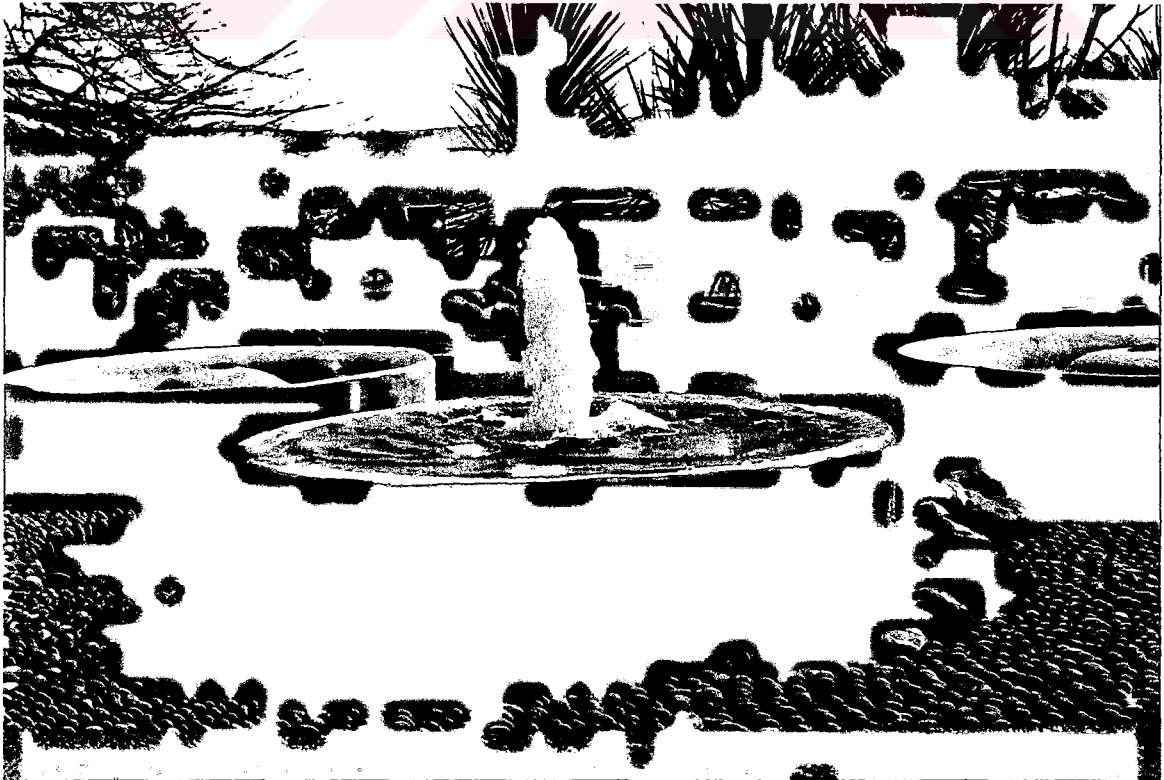
ŞEKİL 70
Bir Duvar Çeşmesi
(STRONG, 1986)



ŞEKİL 71; Değirmen taşı ile oluşturulmuş bir fiskiye. Suyun düştüğü yerde dere taşları kullanılmıştır (STRONG, 1986).



F 34 : Kuruçeşme Cemil Topuzlu Parkı'nda; değirmen taşları kullanılarak oluşturulmuş üçlü su gösteri alanı.



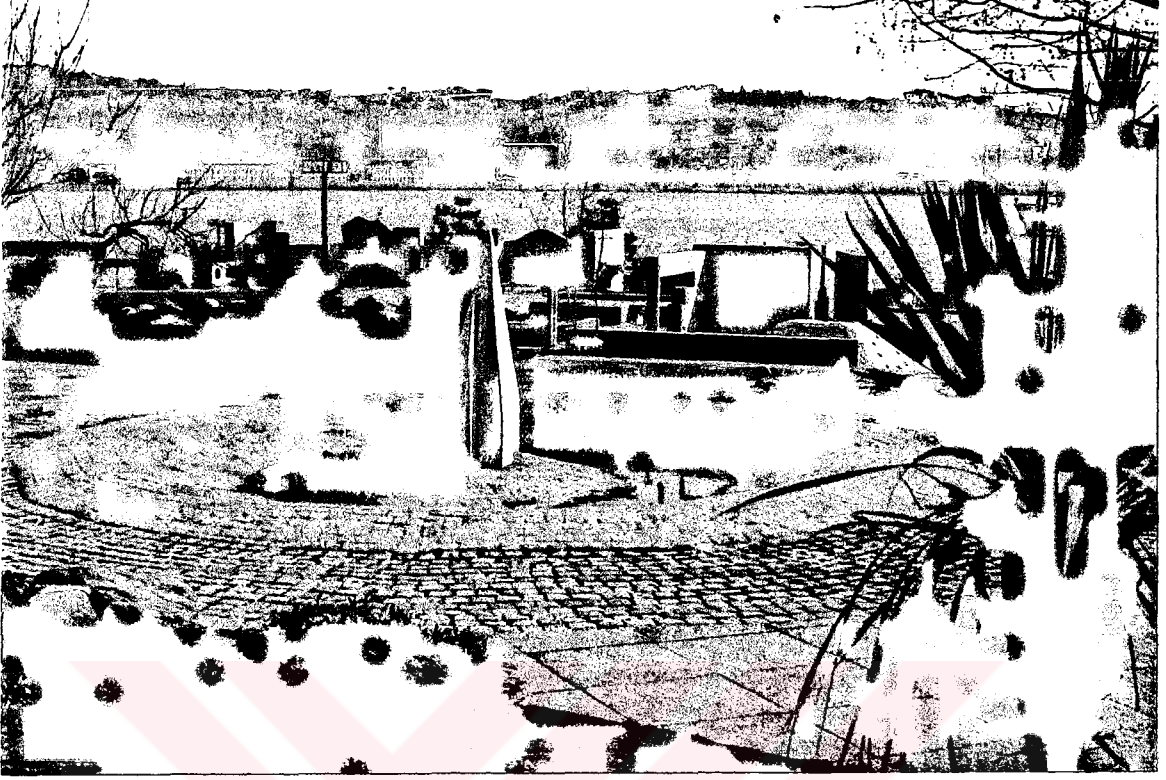
F 35 : Değirmen taşından taşan sular dere taşlarıyla oluşturulmuş zemine dökülerek doğal bir görünüm vermektedir.



F 36 : Çim alanda demir ızgaralar üzerine oturtulmuş daire formu beton su gösteri elemanları



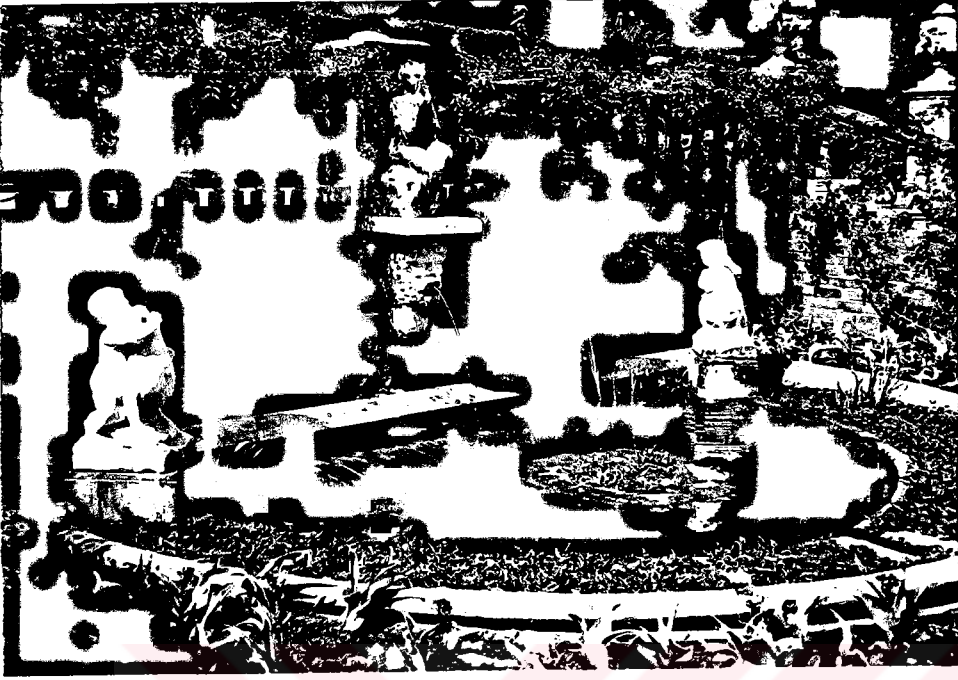
F 37 : Etrafında oturma grubu bulunan, antik parke ve dere taşları ile çevrelenmiş su ögesi



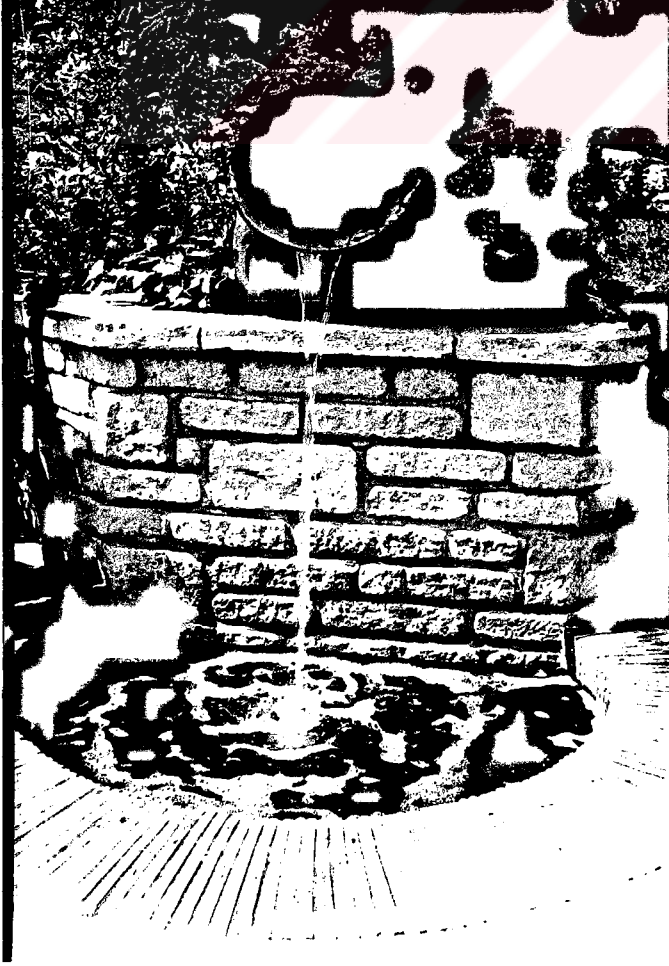
F 38 : Plastik obje ile desteklenmiş su ögesi



F 39 : Park alanı içerisinde oluşturulmuş suyun, taşların içerisinde akacağı doğal formu bir süs havuzu



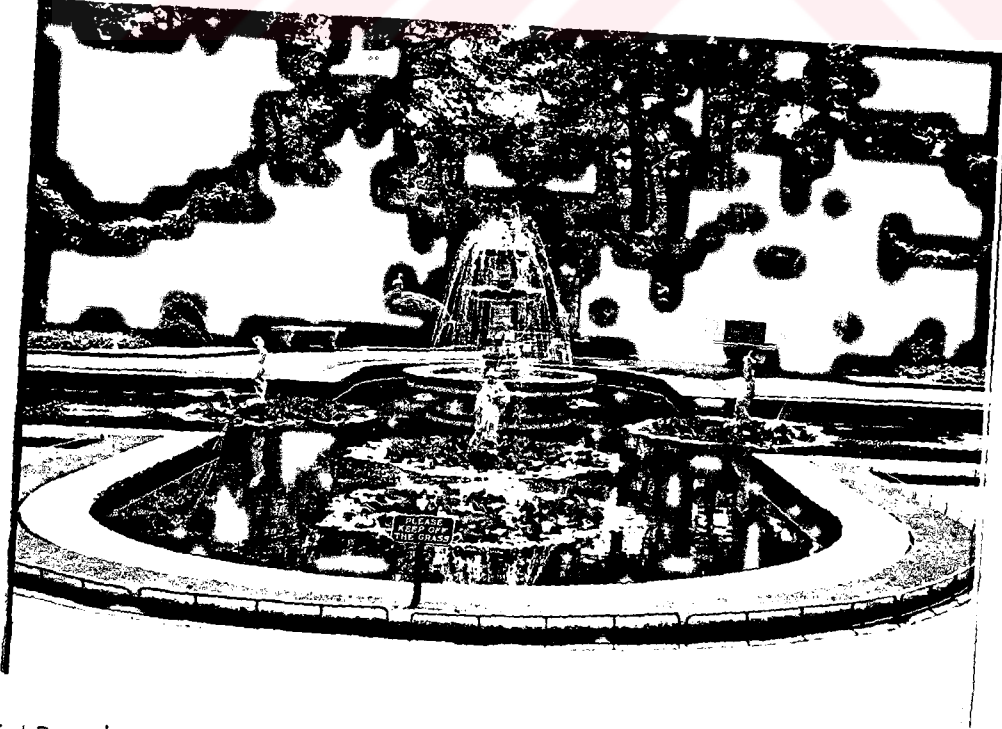
F 40 : Küçük mermer heykelciklerin içerisinde akan suların beslediği yarım daire formundaki süs havuzu



F 41 : Bahçe içerisinde yer alan bir duvar üzerinde bulunan küpten akan su ve oluşturduğu su çanağı.



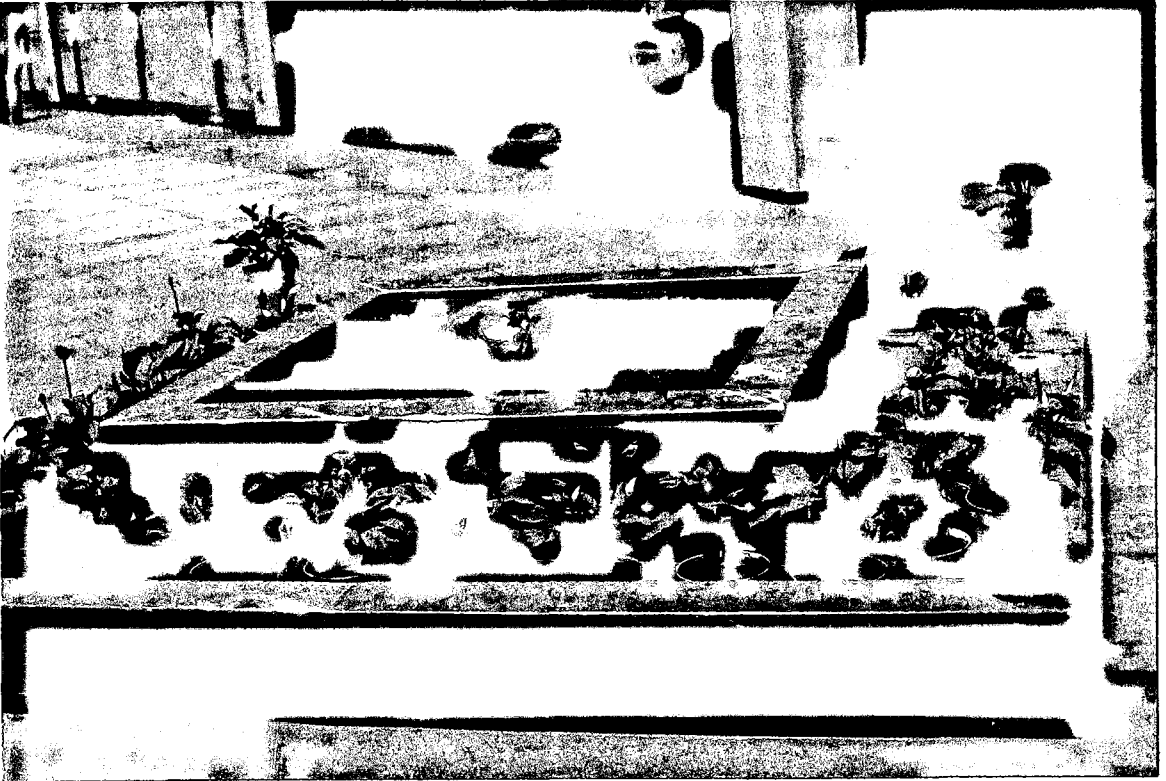
F 42 : Roma Bahçeleri stilinde düzenlenmiş bir bahçenin girişinde yer alan, mermer heykelcik ve su bitkileriyle çevrelenmiş süs havuzu



F 43 : İngiltere'de; ortasında kademeli mermer bir fiskiyenin, su bitkilerinin ve heykelciklerin yer aldığı simetrik bir süs havuzu



F 44 : İç mekan içerisinde düzenlenmiş asansör boşluğu çevreleyen geometrik formlu bir süs havuzu



F. 45 : İç mekan içerisinde düzenlenmiş, bitkilerle desteklenmiş kare formlu mermer süs havuzu

SU BAHÇELERİ

İlk örneklerinin Eski Mısır'da görüldüğü su bahçeleri, beş duyuya hitap edebilen suyun bitkisel bir kompozisyon içinde yer alması ile oluşmaktadır. Su bahçesi olarak tanımlanan bu çekici mekanlar bitkilerle çevrelenmiş bir kuş havuzundan, dekarlarca büyüklükteki gölleri kapsamına almaktadır.

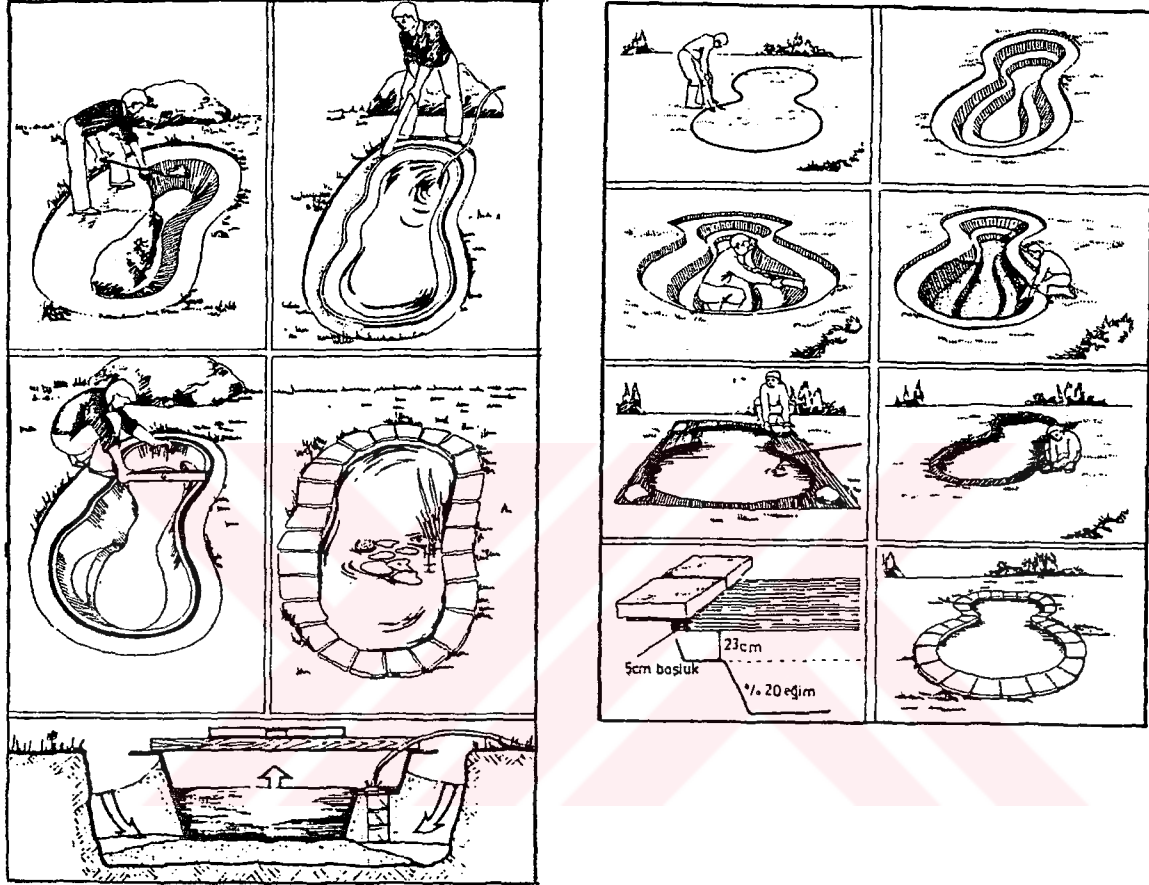
Bilimsel olarak tanımlanırsa Su bahçeleri ; suyun akuatik bitkilerle, çevre peyzajına uygun estetik bir biçimde, planlama ilkeleri ve uygulama tekniğine göre tasarlanmasıyla ortaya çıkan, kendi içinde flora, fauna ve mikroorganizmalarıyla tam bir ekolojik denge oluşturan su birimine "SU BAHÇELERİ" adı verilir.

Dünyanın birçok ünlü bahçesine su ile renk, hareketlilik kazandırılmıştır. Suyun çağlayarak akması veya göğe doğru yükselerek dökülmesi düzenlemeye hareket, durgun halde hafifçe dalgalanması ise düzenlemeye sakinlik sağlar.

Su bahçeleri planlanırken herbirinin kendine özgü gereksinimlerinden doğan bir takım tasarım ve detaylara ihtiyaç göstermesine rağmen hepsi için geçerli olan, onların özelliklerini belirleyen bazı ilkeler vardır. Konumun, ölçümün, derinliğin ve şeklin seçi-

minde bu ilkelere dikkat edildiği takdirde sağlıklı bir su bahçesi konstrüksiyonu elde edilir.

Su bahçelerinin tasarım özellikleri ile çevre koşulları arasında yakın bir bağlantı olmalıdır. Bu bahçeler çok çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Durgun ve hareketli su kullanımları şeklinde sınıflandırılabilirdiği gibi formal ve informal şeklinde de sınıflandırılabilir. (b.k.z. ŞEKİL 55-56) Formal havuzlarda daha çok simetrik ve yapay görünümlü su bahçeleri oluşturulduğu halde, informal şekillerle doğal görünümlü göller, akarsular yaratılabilir. Önemli olan bu şekillerin uygun yerlerde ve uygun şekillerde kullanılmasıdır. Ayrıca su bahçelerini yükseltilmiş veya taban seviyesinde olarak sınıflandırılabilir. Yükseltilmiş havuzlar yapay görünümlü olmasına karşın, taban seviyesinde olan havuzlar doğal görünümde dirler. Su bahçelerinin boyut ve kullanım amacına bağımlı olarak konstrüksiyon malzemeleri farklılık gösterir. Kil ve kerpiçle sıvama, bitüm ve katran taşıyıcılığı su yalıtım malzemeleri, beton ve harç bileşimlerle su yalıtımı yapılabildiği gibi bugün su bahçeciliğinde dünyada en yaygın olarak kullanılan iki yöntem, şekillendirilmiş plastik havuzlar ve plastik örtülerle oluşturulan su bahçeleridir (ŞEKİL 72).



ŞEKİL 72 ; Plastik havuz uygulama örnekleri (ŞENTÜRK, 1990)

Şekil verme kolaylığı, dayanıklılığı, kolay uygulanabilir olması ve doğal bir kıyı şeridi elde etmemesi sağlaması nedeniyle plastik örtüler kullanılır. Bütil esaslı örtüler sağlamlığı kolay işlenmesi ve kolay şekil verilmesi nedeniyle en çok tercih edilen malzemedir.

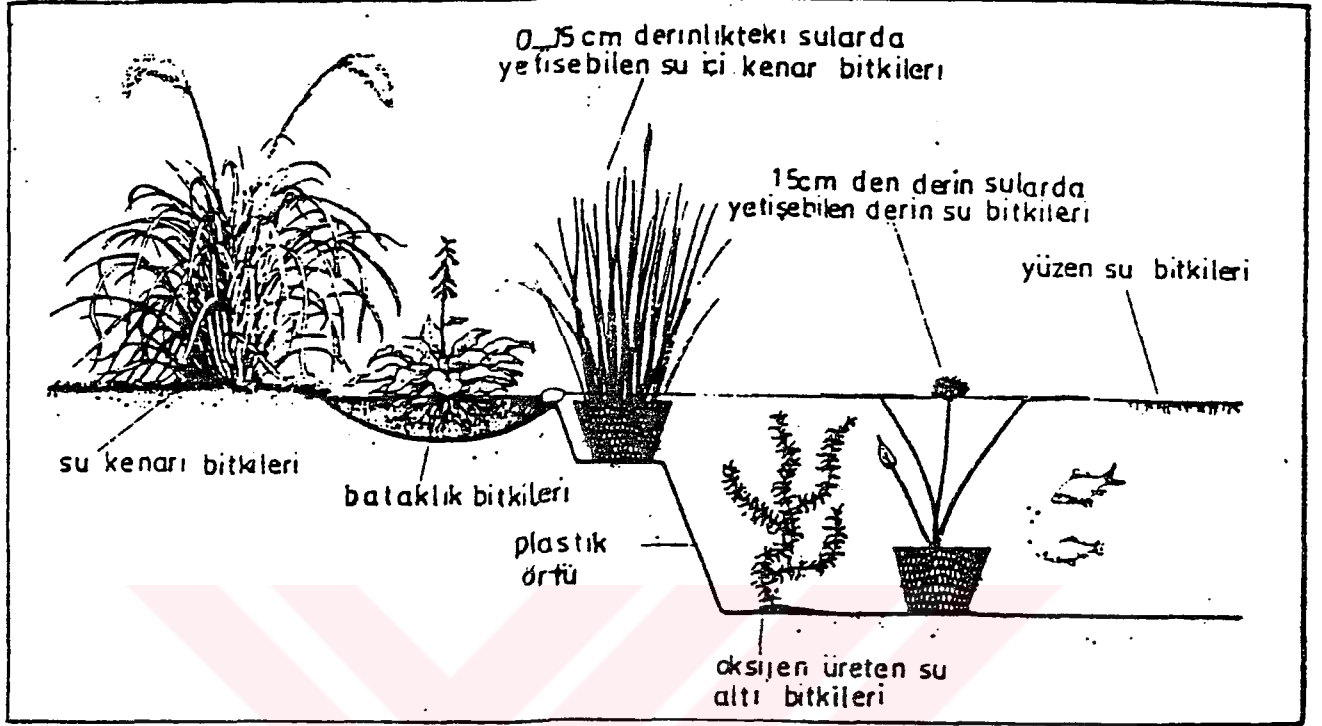
Doğal karakter de düşünülmüş su bahçelerinde ise doğal taşlar kayalar gibi doğaya yakın mater-

yeller kullanılabilir. Ayrıca informal bir su bahçesinde çim ve bitkiler de kullanılabilir.

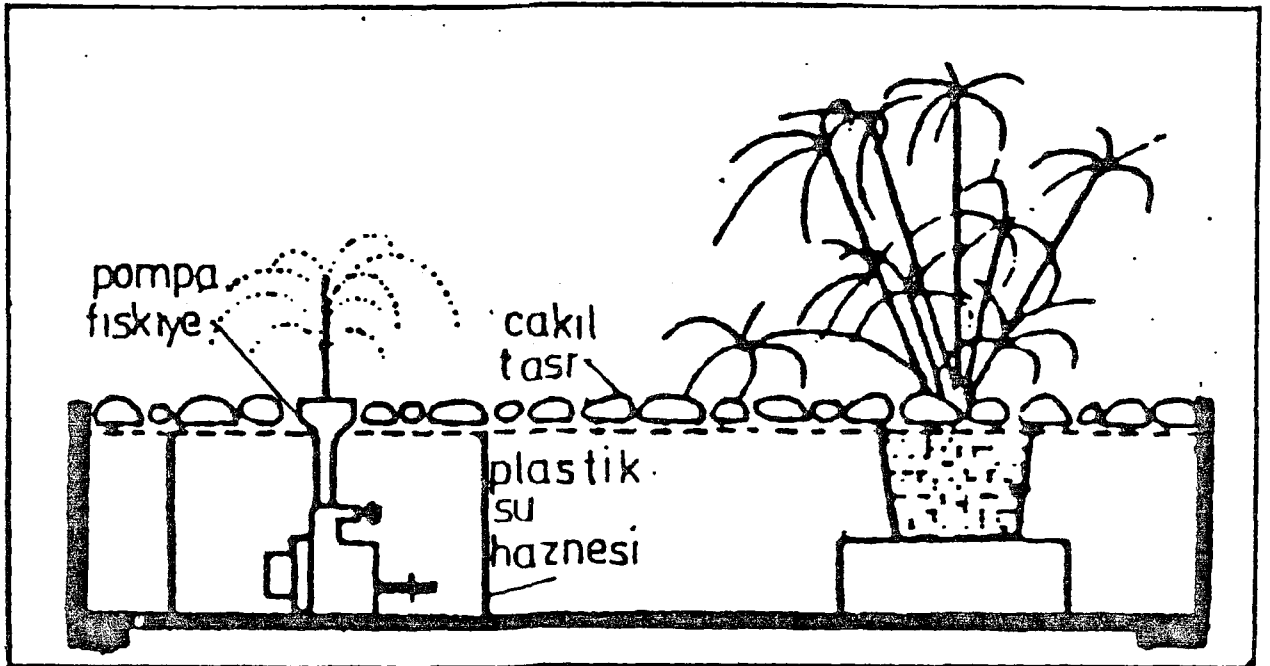
Su bahçelerinin yapımında daha pek çok malzeme ve bunların kombinasyonu mümkündür. Su bahçelerinde süsleyici ve etkili kılıcı köprü adım taşları, ışıklar, fıskiyeler ve heykelcikler ile çok çekici mekanlar yaratmak mümkündür.

Su bahçelerinin düzenlenmesinde bitkilendirilmesi de önemli bir faktördür. Ekolojik dengenin oluşturulabilmesi için 6 gruba ayırdığımız su bitkilerinin tamamı veya birtakım mikroorganizmaların tam faaliyete geçmesi gerekmektedir. Doğaltürlerin ve birbirine uyum sağlayabilecek bitki türlerinin seçimine özen gösterilmelidir (85). (ŞEKİL 73-74).

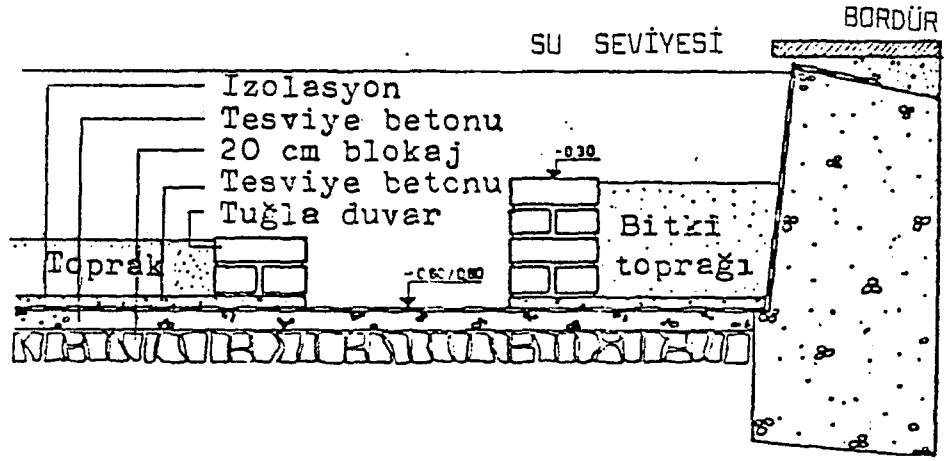
(85) NİLÜFER ŞENTÜRK, "Su Bahçeleri" Tasarım Dergisi, Sayı ; 9 İstanbul, 1990.



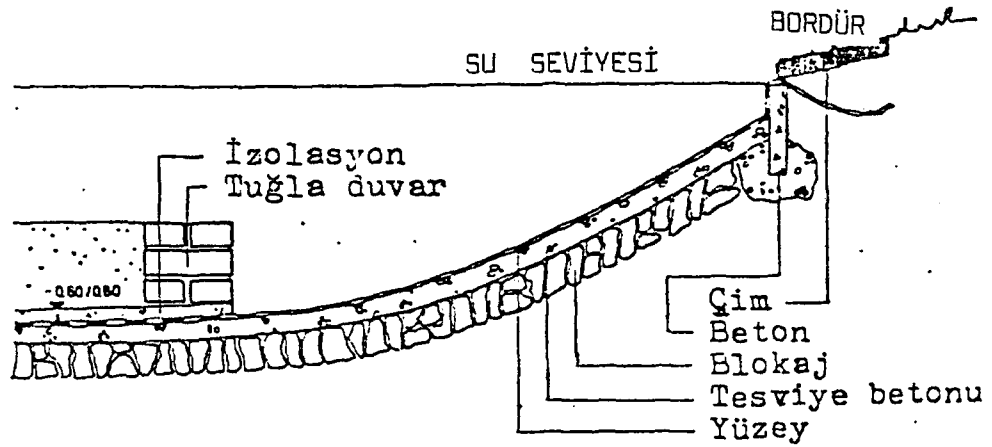
ŞEKİL 73 ; 6 gruba ayrılmış su bitkileri (ŞENTÜRK, 1990)



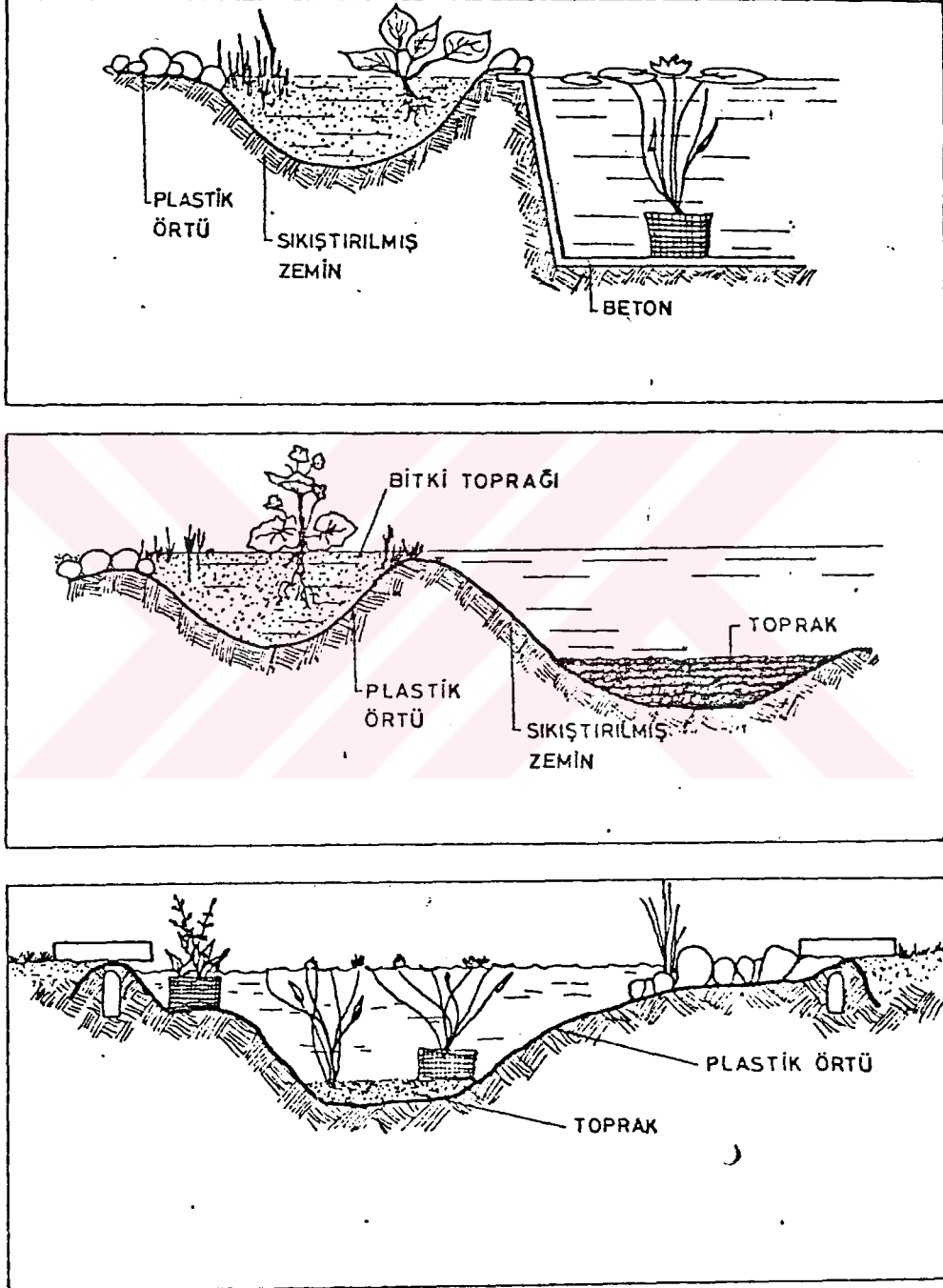
ŞEKİL 74 ; Basit bir taşınabilir Su bahçesi (ŞENTÜRK, 1990)



ŞEKİL 75 ; Su Bitkileri Havuzları Detayı (LEHR, 1981)



ŞEKİL 76 ; Su Bitkileri göl Detayı (LEHR, 1981)



ŞEKİL 77 ; Bitki havuzlarında plastik örtü Malzemesi Kullanımı (1987).

ÇOCUKLAR İÇİN OYUN HAVUZLARI ;

Suyun kente olan tartışılmaz katkısına ek olarak, çocuk oyun alanlarında su, kumla birlikte çocuklar için değişik bir oyun aracı olabilmektedir. Çocuklar özellikle su ve kumla aynı anda oynayabilmektedir. Bu iki öğeyi bir araya getirip oyun yaratma olanağının ve uygunluğunun bulunmadığı oyun sahalarında küçük bir çeşme, basit beton ve ahşap ya da lak bile çocuklar için yeterli olabilir.

Oyun amaçlı havuzlar iki tipte kullanıma konu olmaktadır.

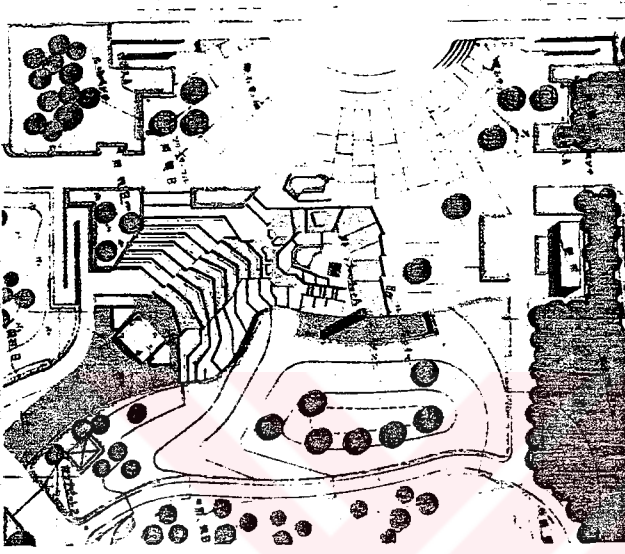
-Düz tabanlı, eğimsiz havuzlar. Bunlarda 20 cm. yükseklik tercih edilir.

-Orta kısma doğru göreceli olarak eğim verilmiş tabanlı olanlardır.(ŞEKİL 78)



ŞEKİL 78 ; Çocuk Oyun Alanı kenarında tasarlanmış bir Çocuk oyun Havuzu. (Urban Landscape Design, 1990)

Sığ yürüme havuzlarında çocuklar için ilgi çekicidir. Sığ havuzlar doğal koşulları hatırlatırlar ve böylece doğayla bağlantılı düz çakıl gibi bir malzemenin sergilendiği bir kumsal görünümüne sahip olması uygun olur. (ŞEKİL 79-80) (86).



ŞEKİL 79 ; Kent mekanında düzenlenmiş çocuk oyun Havuzu alanının Planı. (Urban Landscape Design, 1990).



ŞEKİL 80 ; Setler halinde sıg şekilde düzenlenmiş çocuk oyun havuzunun görünümü. (Urban Landscape Design, 1990).

GÖLETLER ;

Park ve bahçelerde oluşturulan göletler doğal yada kısmen doğal bir görünüm elde etmek için tasarlanırlar. Havuzlara karşılık büyük su yüzeyleri oluştururlar. Suyun sadece yansıma özelliğinden yararlanılmak isteniyorsa, göletlerde herhangi bir su sirkülasyonuna gerek yoktur. Göletle birlikte ortaya çıkan en önemli problem temiz yada kısmen temiz bir su elde edebilmektir. Özellikle bunun için kum yada killi balçık gölet dibinde kullanılabilir

Büyük göletlerde, eğer balık ile birlikte bitkilerde varsa yaşamları arasındaki dengenin sağlanması ve bunun korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Göletlerde temiz su, suyun bir filtreden süzülerek dolaşımını sağlayarak elde edilebilir. Bu yöntemi büyük göletlerde uygulamak zordur.

Göletler genellikle toprağın çukurlaştırılması ve bu çukurun beton, plastik örtü malzemeleri gibi malzeme ile kaplanması sonucu elde edilmiş

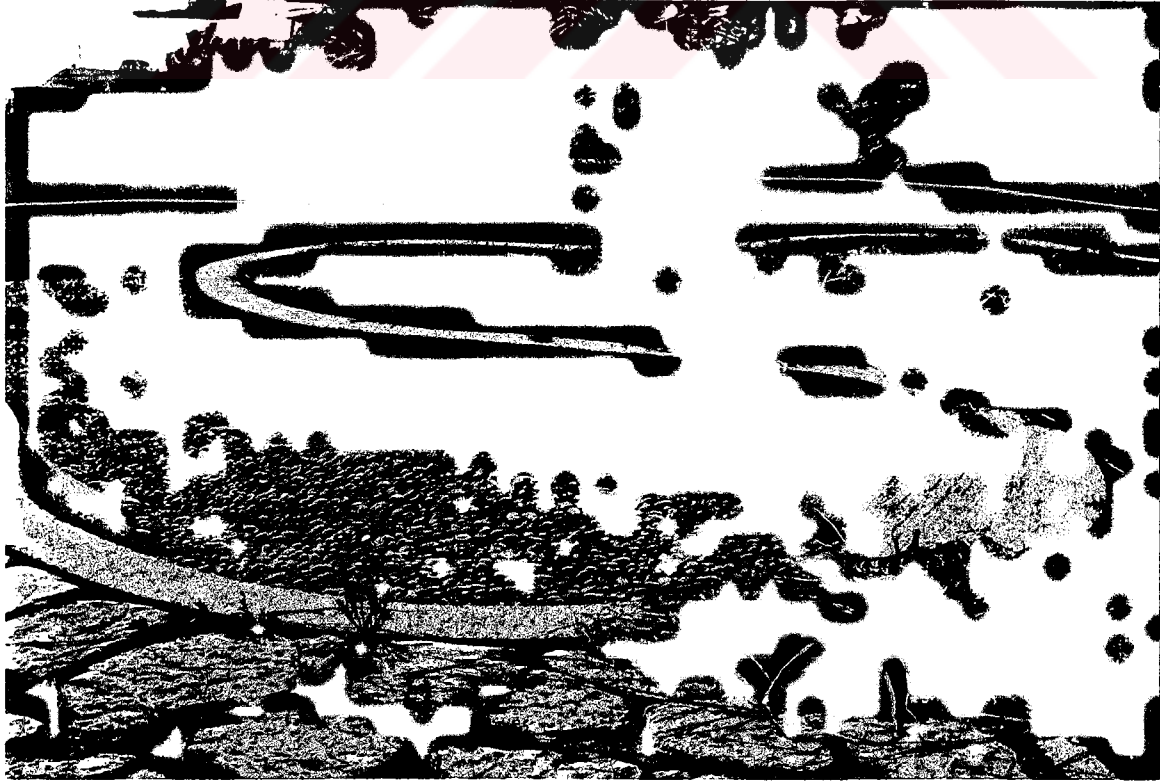
büyük su kabıdırlar. Zemin, suyun tutulabilmesi açısından uygun değilse, kimyasal maddeler ilave edilerek geçirimsiz bir yüzey gerçekleştirilebilir. (87) (ŞEKİL 81).



ŞEKİL 81 ; Bir Park Alanı İçerisinde düzenlenmiş oldukça informal bir gölet. Su içi ve su kenarı bitkileriyle desteklenen gölet etrafında gezinti yolları ve dinlenme alanları da oluşturulmuştur (RAINER, 1972)



F 46 : Kuruçeşme Cemil Topuzlu Parkı içinde yer alan doğal formlu, çevresi bitkilerle desteklenmiş gölet

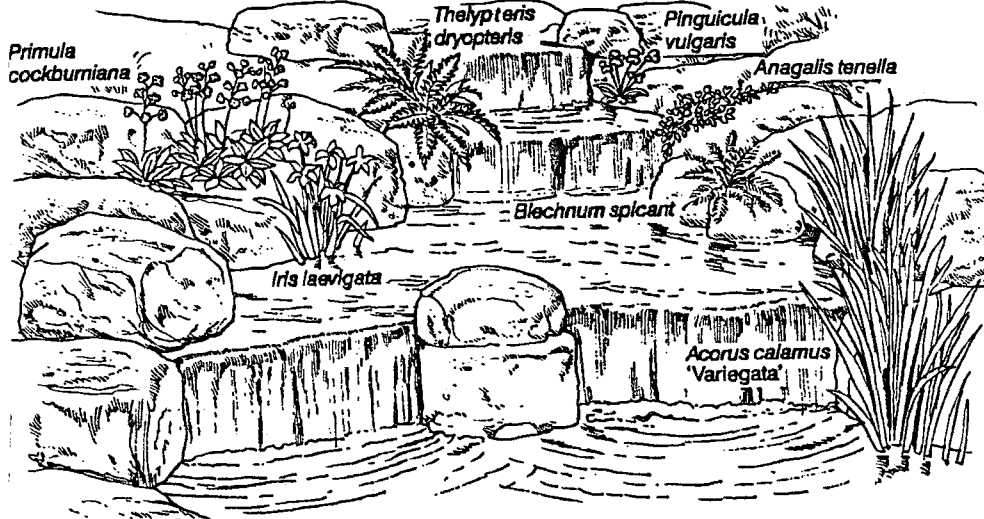


F 47 : Göletin dibi dere taşlarıyla kaplanmış olup, duvarları taraklanmış betondur.

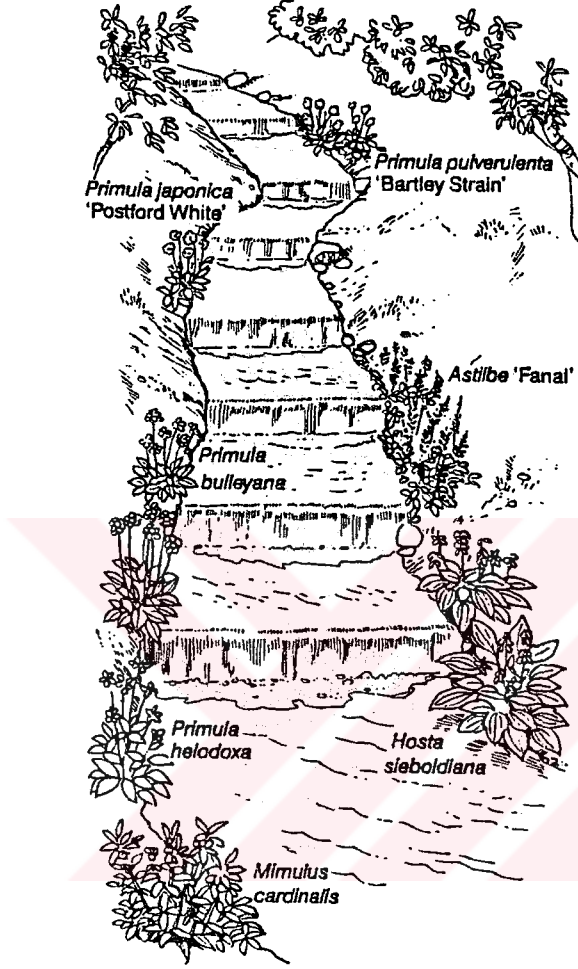
KASKADLAR VE ÇAVLANLAR ;

19. yüzyılın sonlarında moda olan natüralist havuzlar kaskadları oluşturmuştur. Çavlanlar, suyun düşük kotlar boyunca, herhangi bir nesne üstünden çeşitli yüzeylere ve formlara doğru hareketiyle ortaya çıkarlar. Akan su genellikle, yüzeyi kaplar ve aşağı doğru hareket eder. Damlayla başlayan bu hareket aşağı doğru kot farkı ile hızlanır ve ani bir kot farkına ulaşırsa bu düşen su çavlanı oluşturur (88).

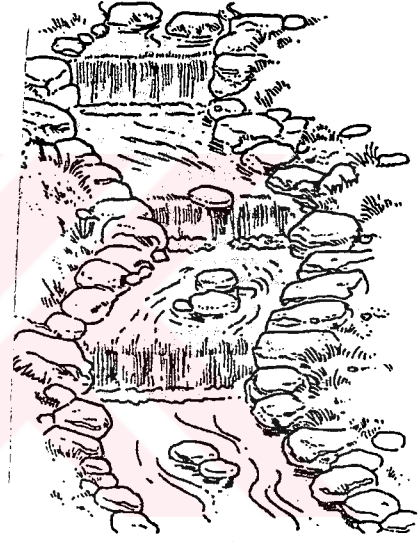
Çavlanlar, genellikle yatay bir düzlemde diğerine suyun yatay yönde serbest ve dikey yönde de aşağı doğru bir hareketi olarak tanımlanır. (ŞEKİL 82).



ŞEKİL 82 ; Kayalar ve Kaya Bahçesi Bitkileriyle oluşturulmuş Bir Kaskat. (SWINDELLS und MASON, 1989)



ŞEKİL 83 ; Belli bir Kanal
Boyunca oluşturulmuş, su
bitkileriyle çevrelenmiş bir çavlan.
(SWINDELLS und MASON,1989)



ŞEKİL 84 ;Çavlanda
bitki yerine dere
taşları ve Kayala-
rın kullanımı.
(SWINDELLS und
MASON, 1989).

Oluşturulan su yolu düzgün kenarlı, düzgün dip
yüzeyle ve az eğimli ise su oldukça düzgün bir şe-

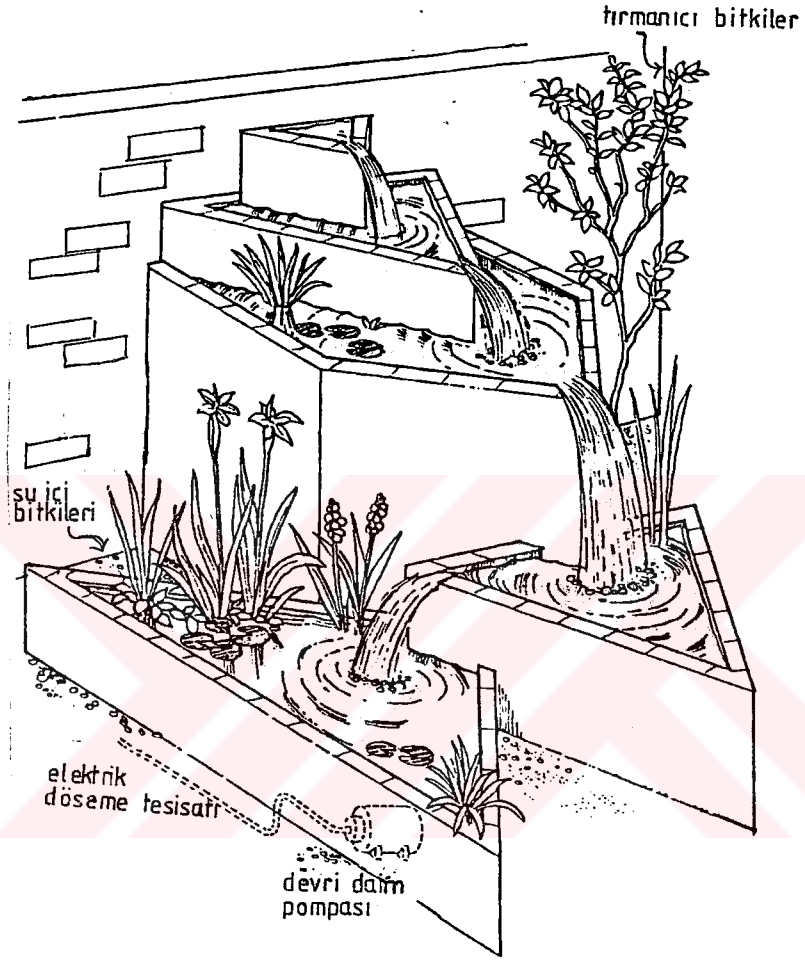
kilde akar. Su yolunun eğiminin, derinliğinin ve hacminin değişikliği ile hızda da bir değişim görülür.

Hızdaki artış suyu daha çalkantılı bir akış haline dönüştürür. Eğerk düz yüzeyli dip, pürüzlü bir yüzeyle değiştirilirse, hacmi fazla olan suyun akışındaki küçük farklılıklara karşılık az hacimli ve az hızlı su büyük bir çalkantı oluşturur.

Bazı durumlarda akan suyun görsel etkilerinin genel özellikleri çeşitli uygulamalarla değiştirelebilir. Bunlar ;

- Kanalı daraltıp, genişletmek,
- Akış yoluna objeler koyarak engeller oluşturmak
- Akış yönünü değiştirmek,
- Dip yüzeyi ve kenarlarının eğimi ve pürüzlüklerini , değiştirmekle yapılabilir.

Dinlence ve sessizlik unsuru olan havuza karşılık kaskad ve çavlanlar, hareket pırıltı ve çağlayış yaratırlar. Günümüzde kaskad ve çavlanların yarattığı bu etki değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. (89)

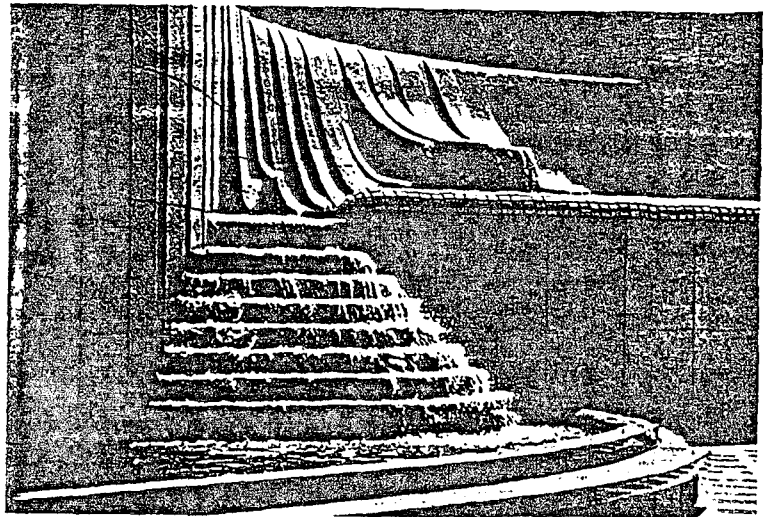


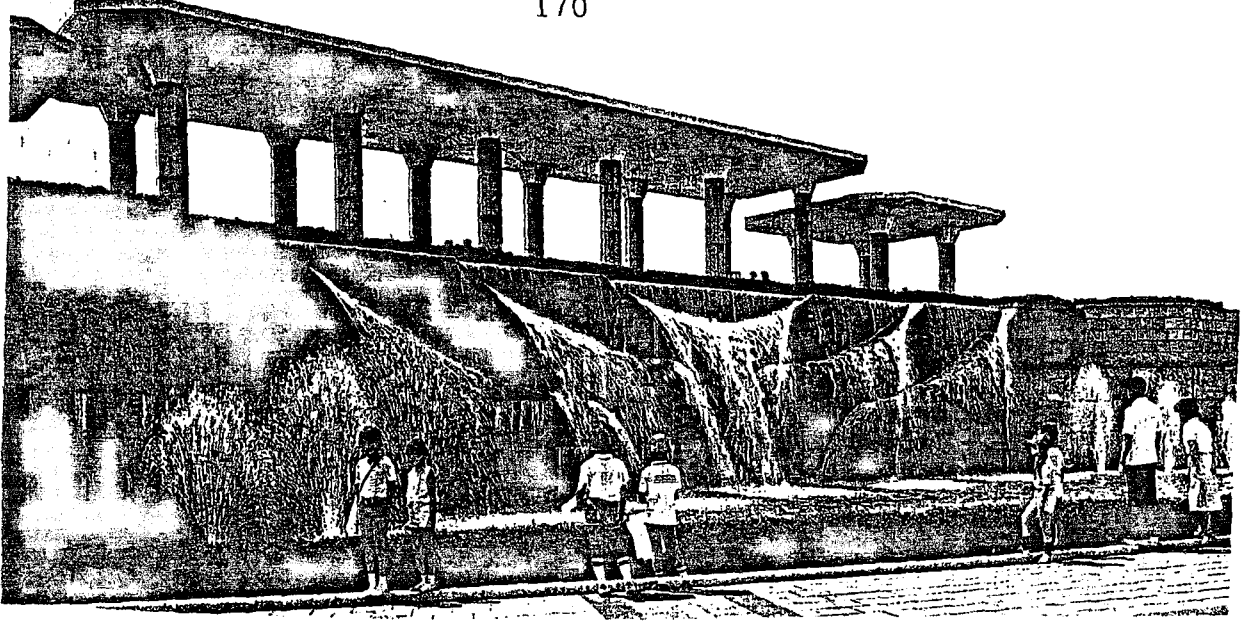
ŞEKİL 85 ; Üçgen şeklindeki havuzlarla oluşturulmuş modern bir kaskat tasarımı.
(SWINDELLS und MASON, 1989)



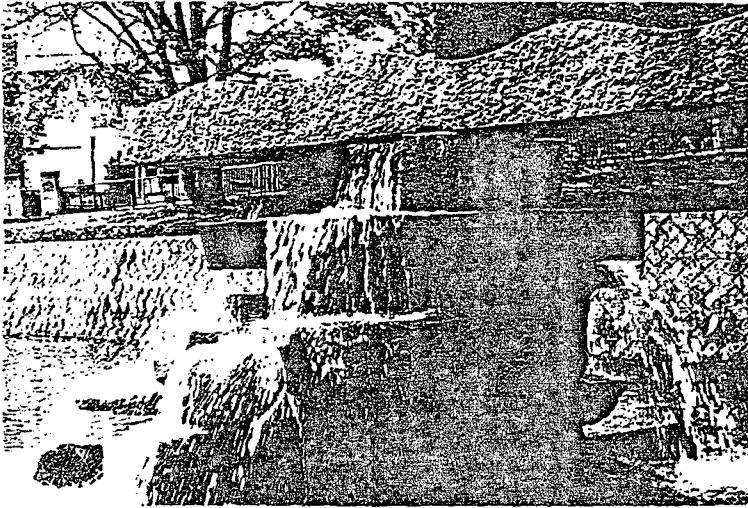
ŞEKİL 86 ; Doğal taş blokların üstüste konmasıyla oluşturulmuş bir çavlan.
(URBAN LANDSCAPE DESIGN, 1990).

ŞEKİL 87 ; Gerek Tasarımı gerekse kullanılan malzeme açısından oldukça modern bir Su Duvarı.
(Contemporary Landscape Architecture An International Perspective, 1990)

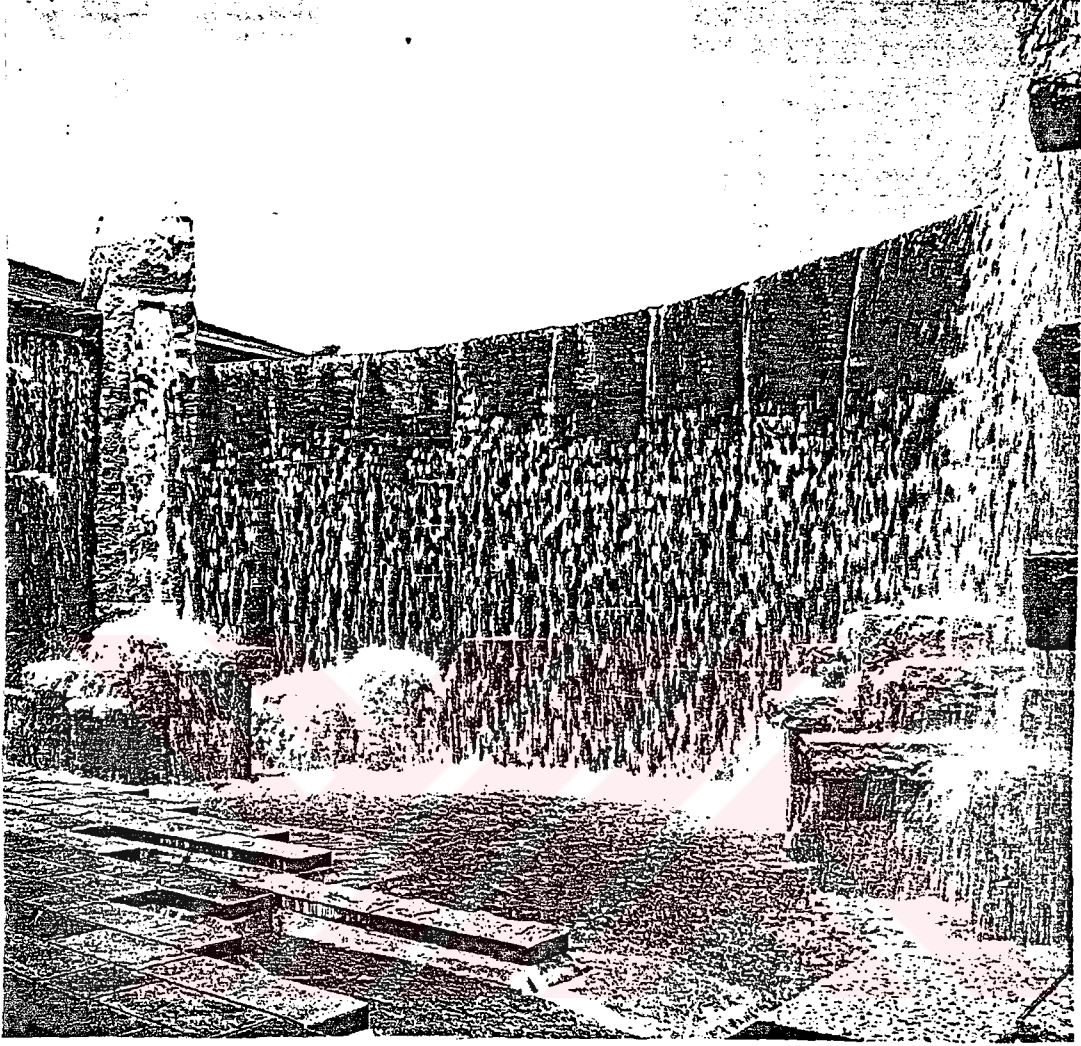




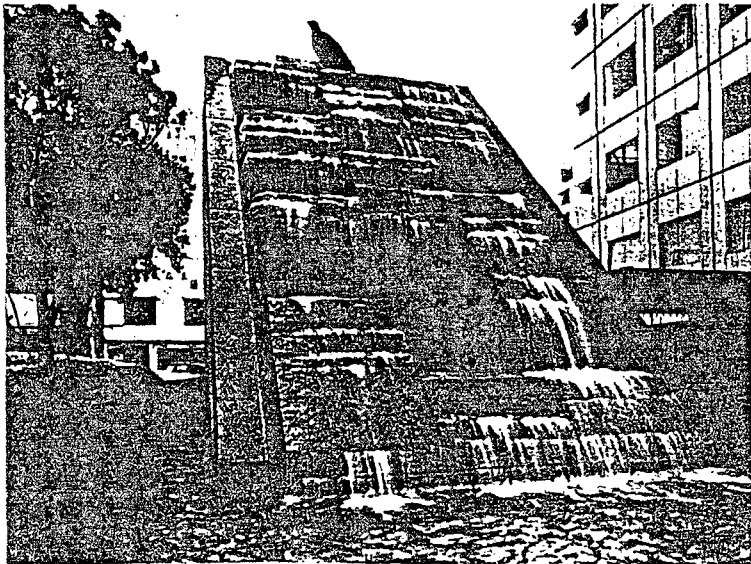
ŞEKİL 88 ; Kent içinde oluşturulmuş bir Su Duvarı
ve suyun aktığı en alt kotta fıskiyelerle tekrar
hareket kazandırılmış su gösterisi (AQUASCAPE, 1990)



ŞEKİL 89 ; Doğal taş
bloklarla oluşturulmuş
bir Su Duvarı
(LANDSCAPES IN THE WORLD,
1991).

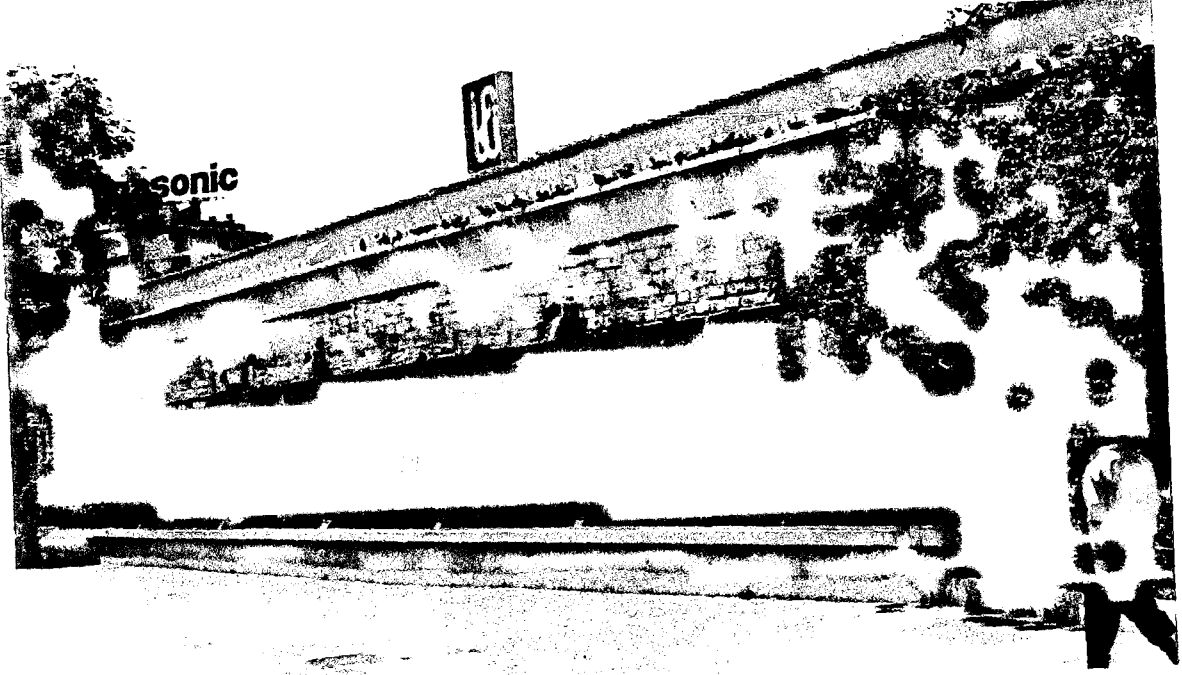


ŞEKİL 90

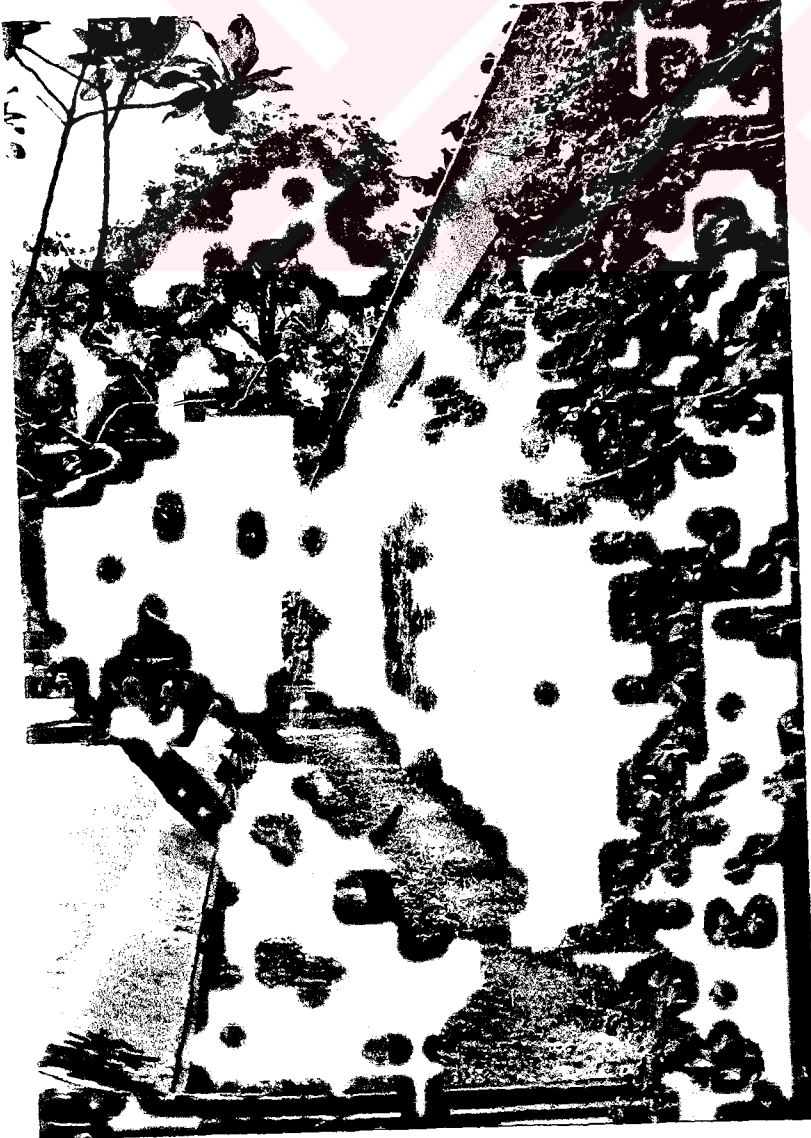


ŞEKİL 91 ; Kent içi
mekanlarında kullanılmış
Su Duvarı Örnekleri
(AQUASCAPE, 1990).

171-1



F44 Taksim Meydanında Yer Alan Su Duvarı.

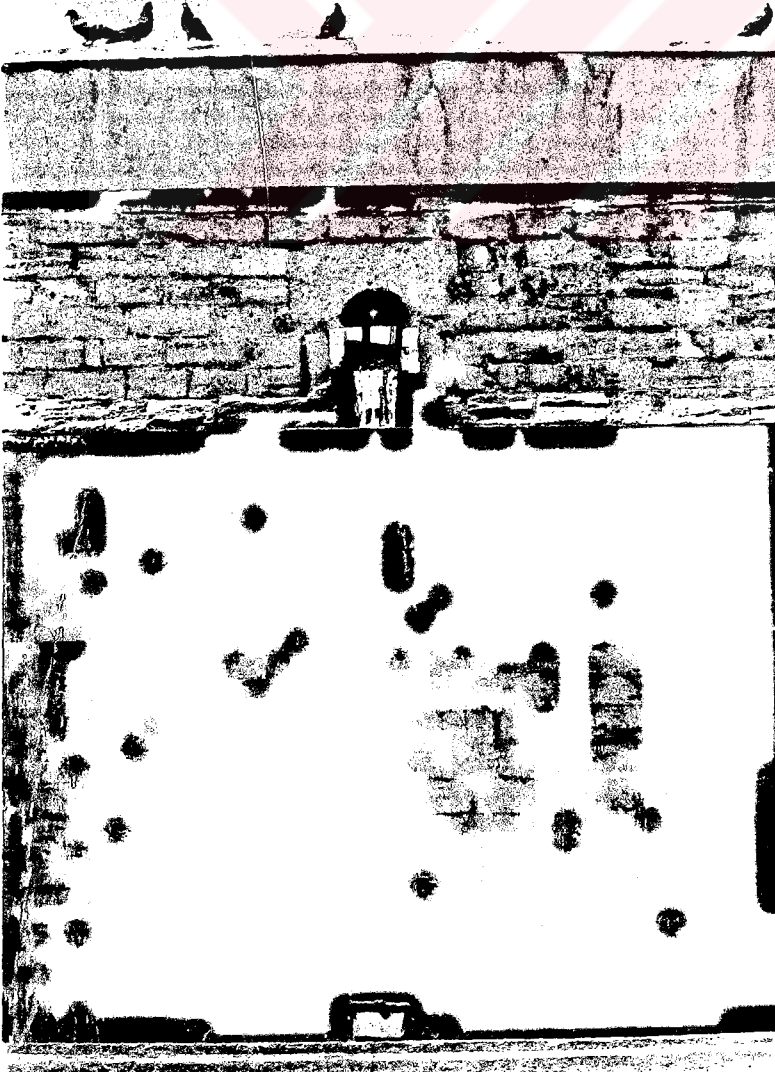


F45 Yüksek Bir Duvardan Akan Su, Dikdörtgen Şeklindeki Bir Çanakta Toplanmaktadır.

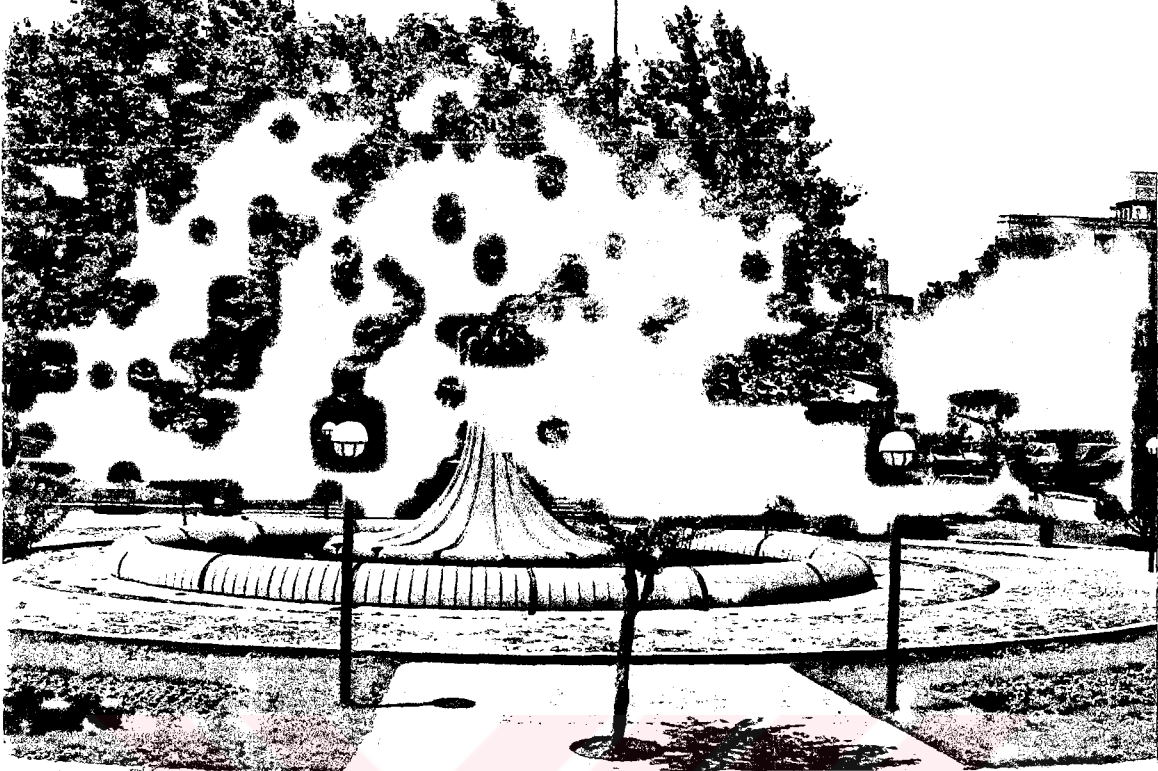
171-2



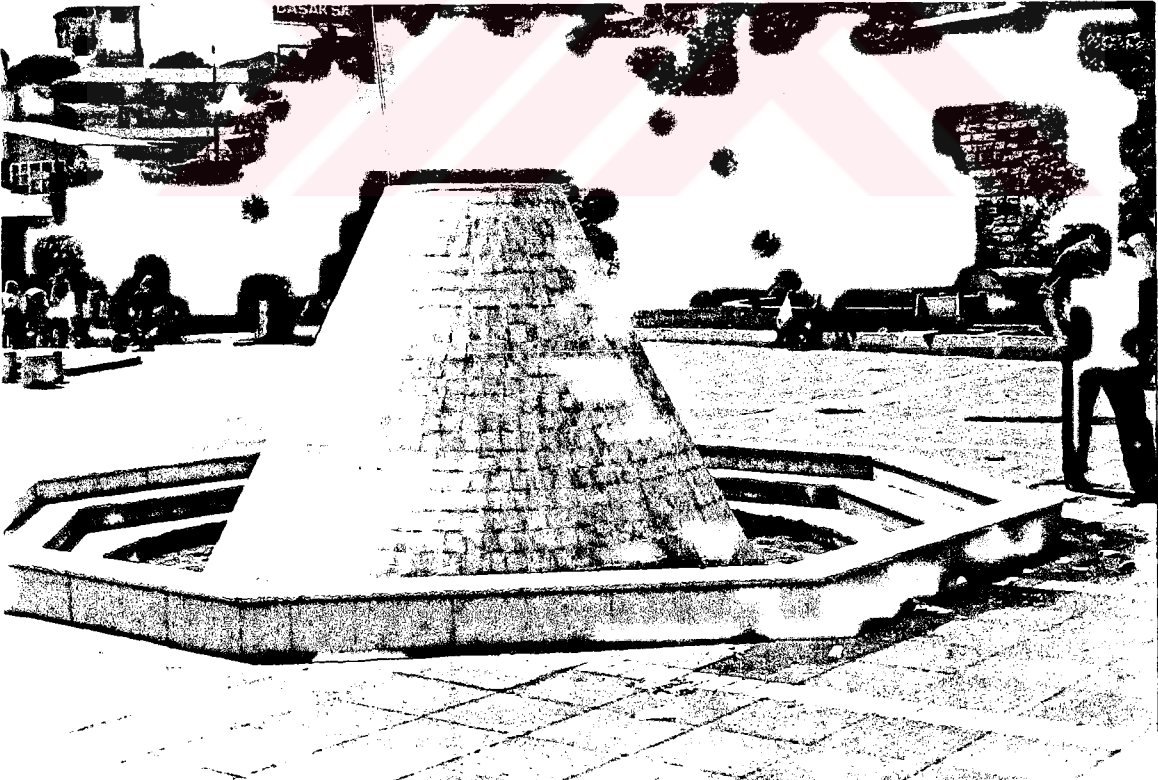
F45 Taksim Meydanında Yer Alan Su Duvarının İçinde Bulunan Kademeli Beton Çanaklardan Oluşan Su Gösterisi.



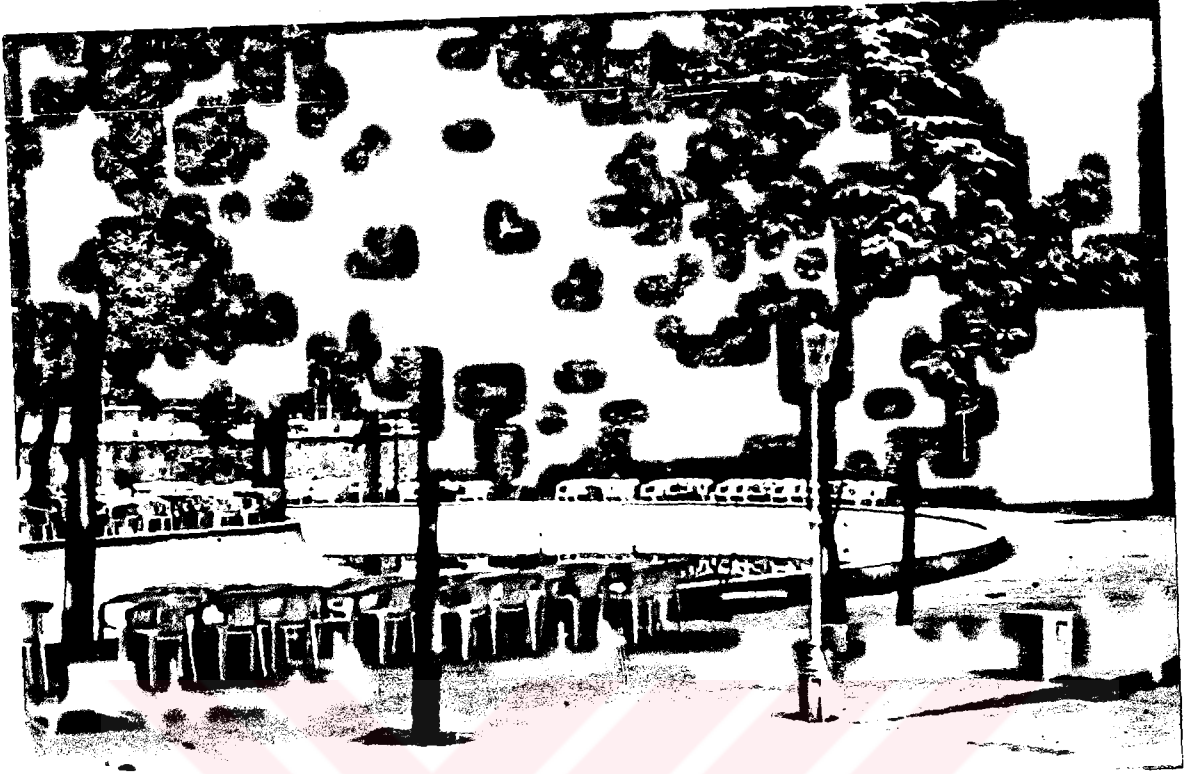
F46 Su Duvarının İçinden Akan Suyun, Çıkış Yeri Ve Çanağı.



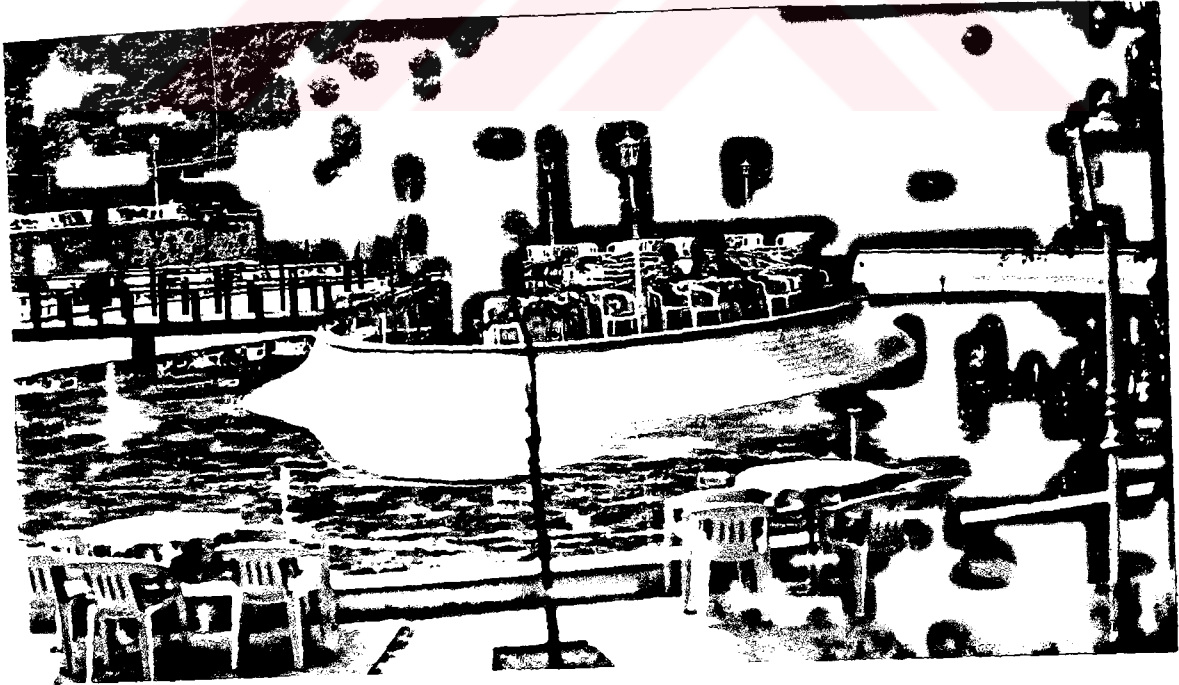
F47 Taksim Meydanında Yer Alan Park İçinde Bulunan Beton Su Gösteri Elemanı
(Havuz ve Fıskiye).



F48 Görsel Etkisi olmayan Mermer Çanak İçinde Yer Alan Fıskiye VE Havuz.



F 49 : Beykoz Abraham Paşa Korusu'nda bulunan büyük gölet



F 50 : Aynı göletin içinde oluşturulmuş adacık



F 51 : Mavi Çini ile kaplı göletin içinde bulunan adaya ulaşmak için yapılmış ahşap köprü



F 52 : Beykoz Abraham Paşa Korususu'nda, Hasır Şale'nin içinde yer alan su kanalı



F 53 : Kanalin içinde toplanan su,doğal taş ile çevrelenmiş dar kanalcıklar ile bahçede dolaştırılmakta ve resimde görülen çanakta toplanmaktadır.



F 54 : Oluşturulmuş bu dar kanalcıkların üzerinde yer yer küçük ahşap köprüler bulunmaktadır.

FİSKİYELER ;

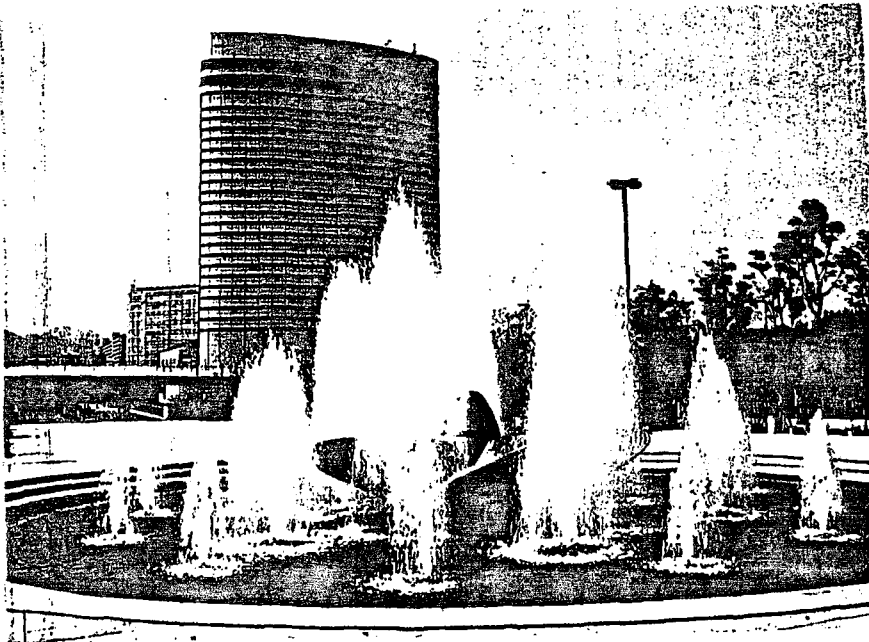
Tarihsel süreç içerisinde çeşitli form ve boyutlarda kullanılan fıskiyeler su gösterilerinin önemli bir ögesi olmuştur. Yaşamın temel elemanı olan su durgunluğu ve hareketliliği ile insan organizmasında dinlendirici bir etki yapar. Suyu hareketlilik kazandıran fıskiyelerin bu etkide rolü büyüktür.

Fıskiyeler estetik bir uyum içinde suyu bir yerden bir yere taşıma dışında, püskürtme ile su yüzeyini temizleme, endüstri için suyu soğutma ve ve sığ suda yürümeyi engelleme gibi işlevleri yerine getirirler.

Fıskiyeler Barok devrinde, havuzun şekli serbestleştikçe, yerlerinin de değiştirmişlerdir. Köşe fıskiyeleri kalmakla birlikte, orta fıskiye bazen havuzun bir ucuna veya ayrı bir havuz içine alınmaktadır. Fıskiyeler mermerden yada tunçtan yapılır, mermer daha çok tekne ve kaideler için, madende su ağzları için kullanılırdı. 18. yüzyıl başlarında en zarif eserlerini vermiş olan fıskiye

biçimleri, natüralist ve greko-romen dekor motifleri etkisi altında kalarak bunları bir süre asimile ettikten sonra bütünüyle ortadan kalkmıştır.

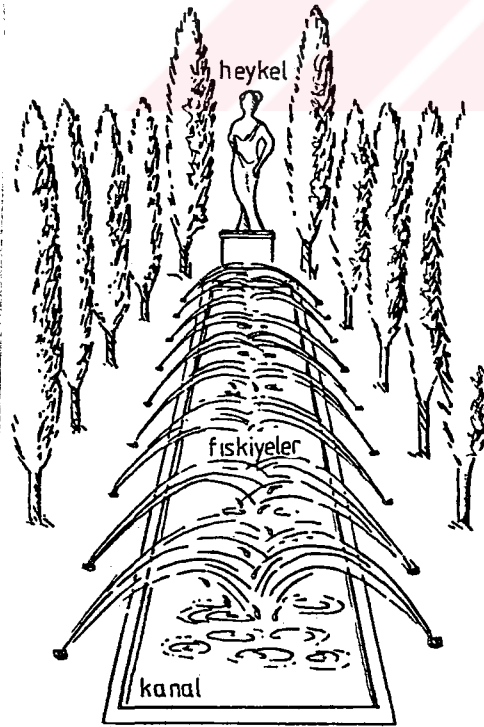
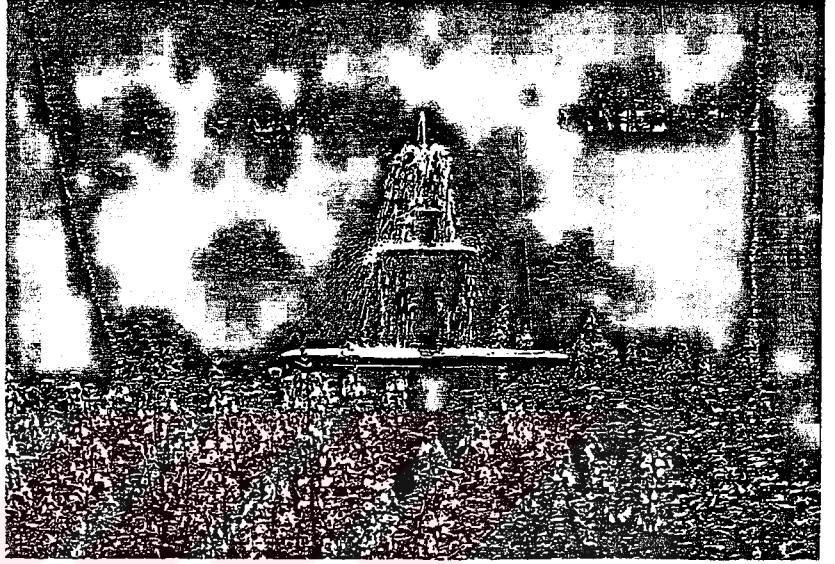
Fıskiyeler, bilinçli ve dikkatli bir şekilde kullanıldığında görsel etki yaratmada ideal objelerdir. Fıskıran su değişik şekiller alarak değişik etkiler yaratırlar. Bütün bu etkiler sanatsal ve tekniğine uygun bir şekilde kullanıldığında güzel su gösterileri oluşturulur. Ayrıca suya uygulanan basınç farklılığı fıskiyelerde durgunluk ve hareketlilik, hareketlerde değişkenlik ve çeşitlilik sağlar. Böylece fıskiyelerde çok eğlenceli bir atmosfer sağlanır (ŞEKİL 92).



Şekil 92 ;
Suyun değişik yüksekliklere çıkarılmasıyla oluşturulmuş bir su gösterisi..Çok sayıda fıskiye kullanılarak elde edilen bu görünüm, ortada bulunan pervaneyi hareketli imiş gibi algılamıza neden olmaktadır. (AQUASCAPE, Water in Japanese Landscape, Architecture, 1990).

ŞEKİL 93 ;

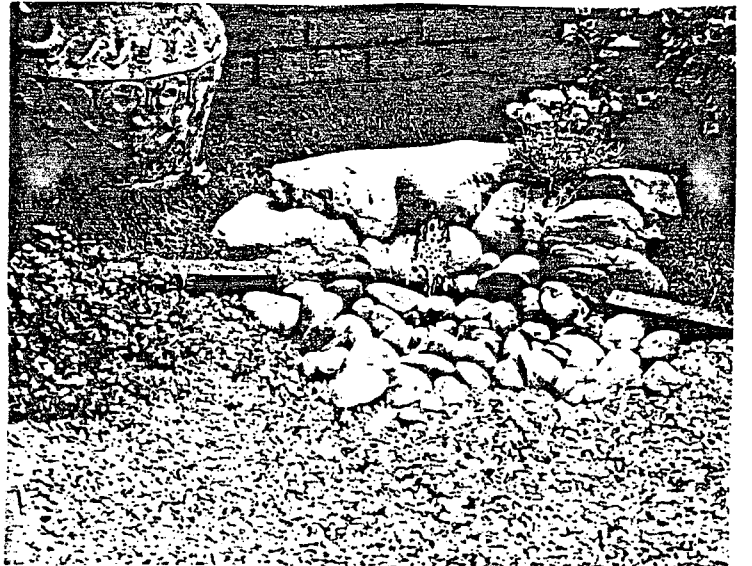
Bir Ev Bahçesinde bulunan fıskiye, Su aşağıya çeşitli katlara düşerek ulaşmaktadır.
(STRONG, 1986)

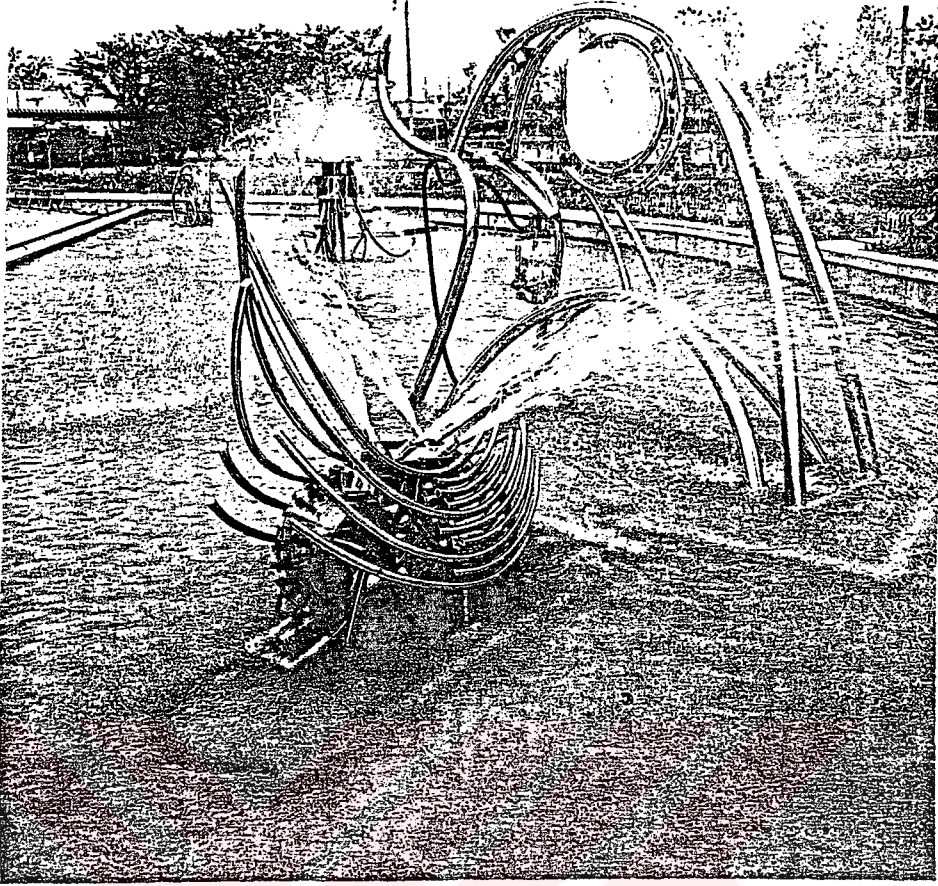


ŞEKİL 95 ;
Dere Taşları arasından sanki bir kaynak çıkıyormuş görünümü verilmiş fıskiye.
(ŞENTÜRK, 1990)

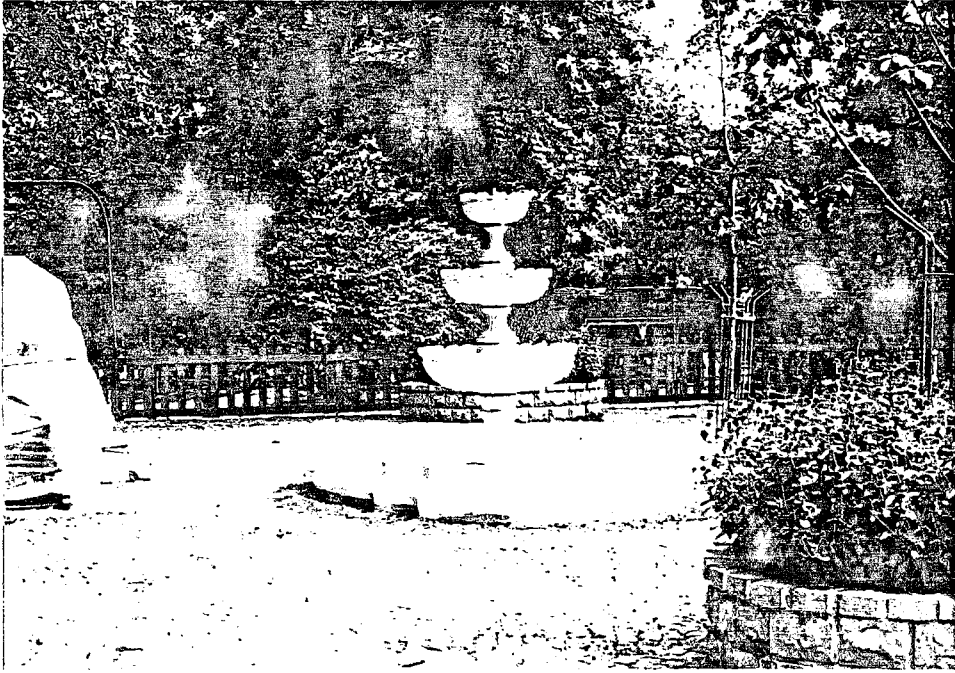
ŞEKİL 94

Kanal boyunca düzenlenmiş fıskiye grupları.
(SWINDELLS und MASON, 1989).

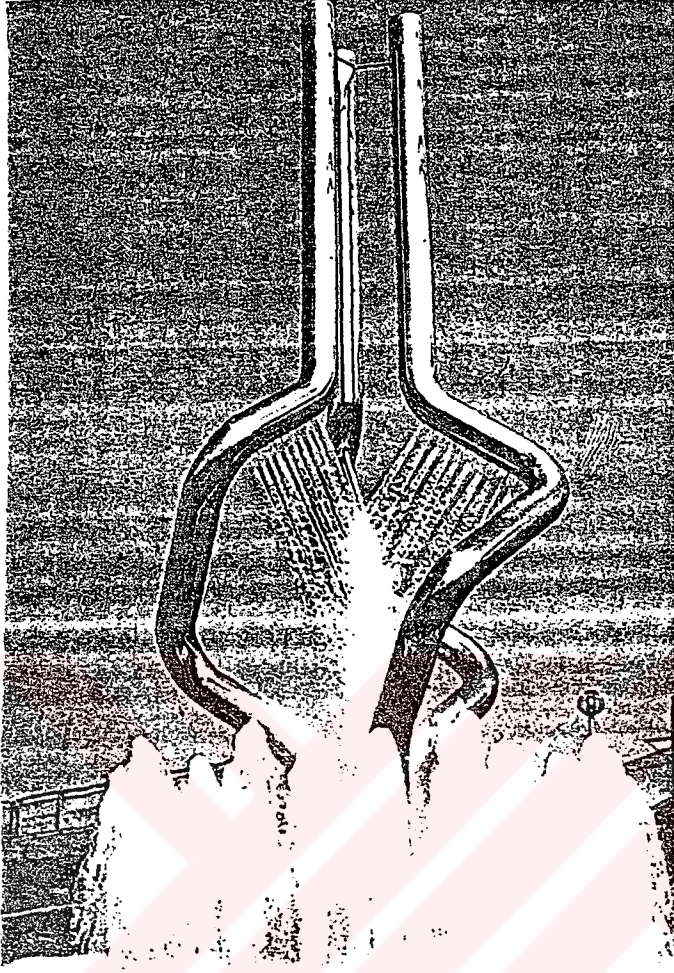




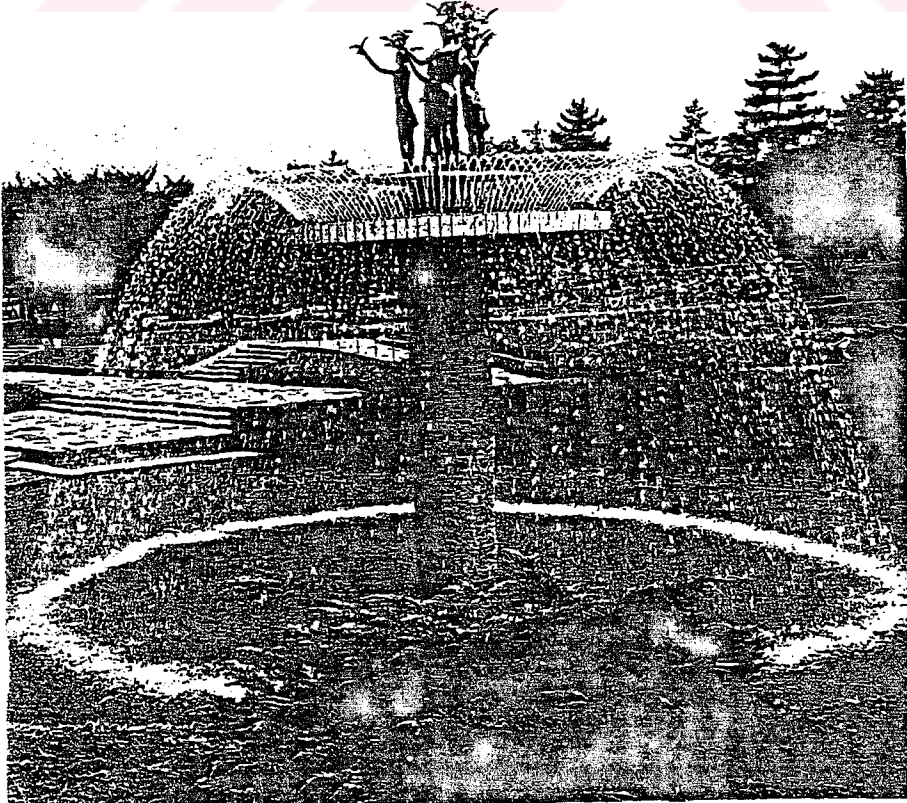
ŞEKİL 96 ; Metal borularla eğrisel bir düzen oluşturulmuş soyut bir fıskiye tasarımı (AQUASCAPE, 1990)



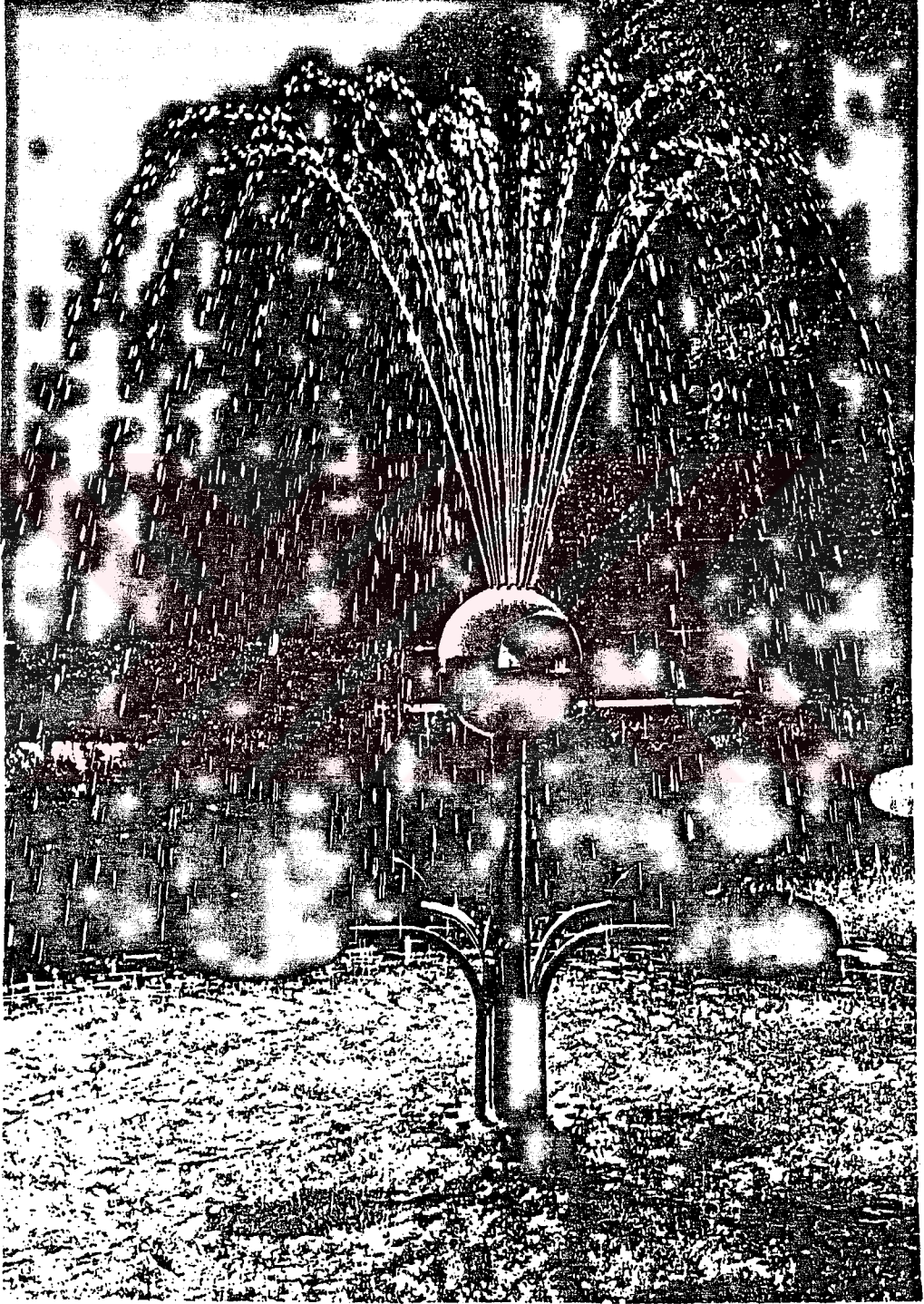
ŞEKİL 97 ; Bir Dinlenme alanında düzenlemiş, beyaz mermer haznelerin üstüste getirilmesiyle oluşturulmuş fıskiye.



ŞEKİL 98 ; Çok sayıda fıskının arasında göğe çıkıyormuşcasına bir izlenim bırakan Heykel-Fıskiye Düzenlemesi. (AQUASCAPE,1990)



ŞEKİL 99 ; Dairesel bir su yüzeyi oluşturmuş fıskiye (VILLE GIARDINI 236, 1989)



ŞEKİL 100 ; Metal Kürelerin Yüzeyinde oluşturulan delik-
lerle elde edilen Fıskiye. (AQUASCAPE, 1990)



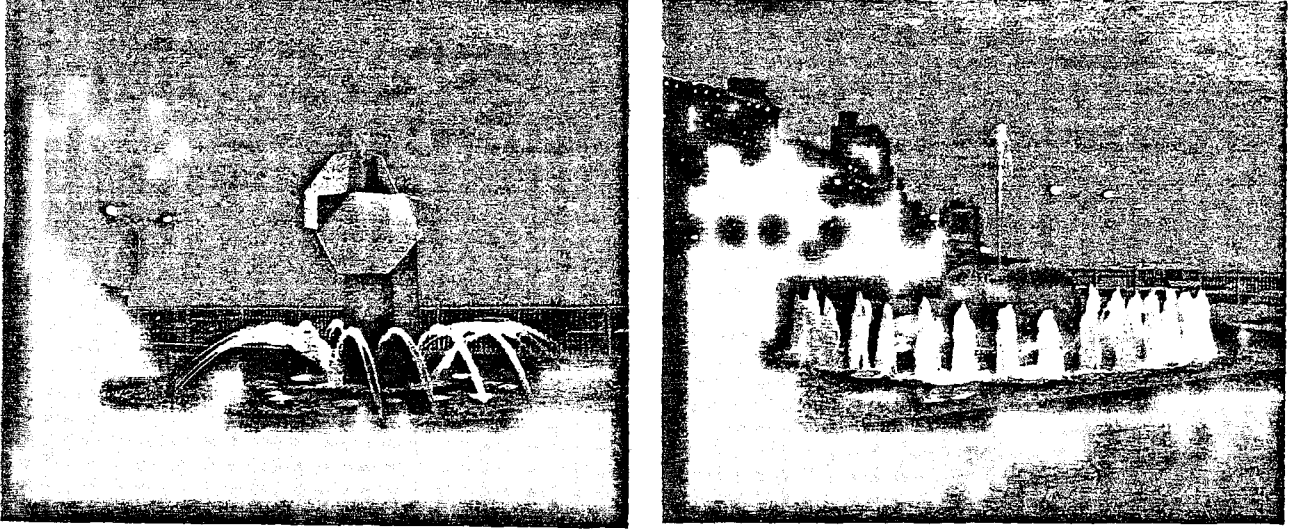
ŞEKİL 101 ; Mermer bir çanak içersinde yer alan insan Figürü Fıskiye. (STRONG, 1986)

Görsel etkinin yanında fıskiyelerin tasarımı-
da önemlidir. Tasarımda esas olan yerçekimidir. Ta-
sarımda hangi etkinin istendiği ve onun nasıl elde
edileceği önemlidir.

Fıskiyeler aydınlatıldıklarında görsel etkile-
ri belirginleşir. Gündüzleri bu etki, fıskiyelerin
insan ve güneş arasına yerleştirilmesi ile elde
edilir.



ŞEKİL 102 ; Güneşin sıcaklık etkisini azaltmak amacıyla
değişik fıskiyelerin bulunduğu bir fıskiye havuzu.
(AQUASCAPE, 1990)



ŞEKİL 103 ; Aydınlatılmış Fıskiye Örnekleri. (AQUASCAPE, 1990)

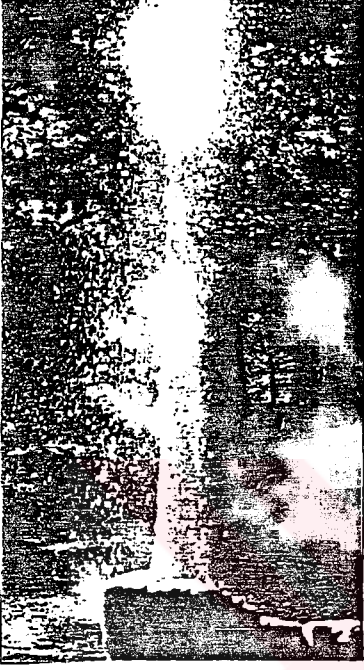
Düzenleme yapılırken havuz boyutu ile su yüksekliğinin orantılı olmasına dikkat edilmelidir.

Fıskiye ile elde edilen su formunun bozulmasına rüzgarlı hava, paslanma, suyun kirli olması ve sudaki yosunların artması neden olmaktadır.

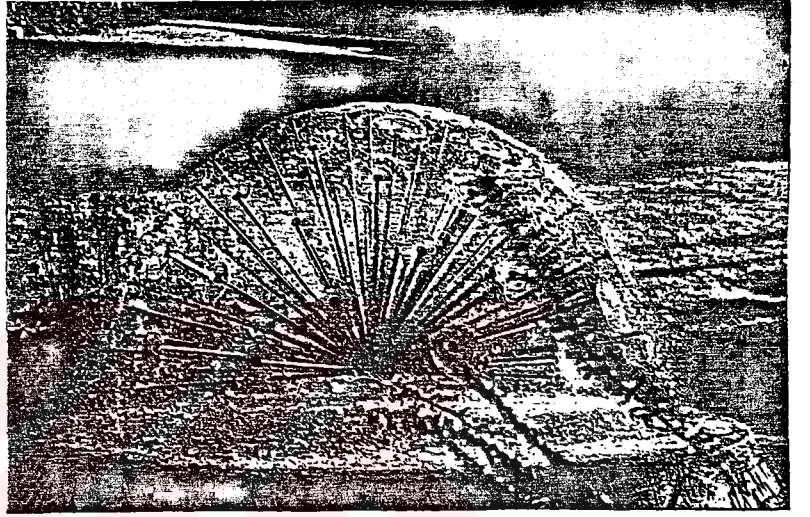
Fıskiyelerde kullanılan malzemeler görsel etkide rol oynarlar. Su damlacıkları dönüşleriyle bir çember meydana getirerek doğal su yüzeyi sınırını oluştururlar. (ŞEKİL 105)

Önemli olan suyun yukarıdan aşağıya düzenli bir dönüşümün sağlanmasıdır. (ŞEKİL 106)

Fıskiyenin etrafının çakıl taşlarıyla bezenmesi toplu hareketi, etkiyi çoğaltır. (ŞEKİL 107)
(Schwimmbad und sauna, sayı 9, 1987)

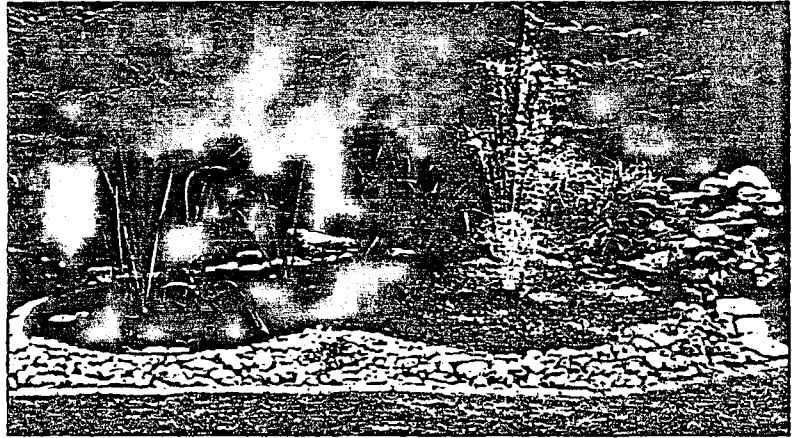
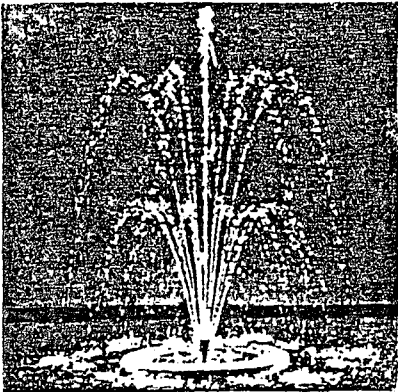


ŞEKİL 104



ŞEKİL 105

ŞEKİL 106



ŞEKİL 107

Su oyunlarının yapılabilmesi için fıskiyelerin ağızlarına dönmeleri, duruşları, açılışları sağlayan ağızlık takılır. Çeşitli fıskiye ağızlıkları vardır. Aşağıda çeşitli yüksekliğe çıkan sular için dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmiştir. Bunlar fıskiye şekilleri için bazı örneklerdir.

.Spiral; Suya adeta ritmik bir dans şeklinde canlılık getirir.

.Pramit;Yukarı doğru basamak basamak çıkan bir yapı gösterir böylece fıskiyenin yapısındaki sağlamlığı gösterir.

.Çağlayan;Fonksiyonu piramidinkine benzer. Ama buradaki basamaklı yapı göze batıcı şekilde farkedilmez.

.Fanus;Tipik çan şeklinde dönen bir hareketi vardır. Her ne kadar göze batsada çekinmeden kullanılabilir.

.Gayzer;Zıplamanın göze çarpmasını sağladığı için canlılık kazandırır. İnce ve dikey bir şekil hakimdir.

.Gökyüzü şekli;Suda eğri birleşimlerine hakim olduğu yerde başı ve sonu vardır.

Akşam ve gece saatlerinde canlılık vermesi için ışıklandırma da yapılır. Renkli bir ışık oyunu görüntünün eğlenceli havasını ve kalitesini yükseltir. Teknoloji, birçok olanak sunmuştur. Renklerin değişim hızı ise isteğe göre ayarlanabilir. Belirli yerleri aydınlatma genel aydınlatmaya karşı

tercih edilir (90).



(90) SCHWIMMBAD und SAUNA "Springlebendige Wasserspielereien" 1987, Sayı; 9.

ÇEŞMELER ;

Anadolu'da ilk toplu yerleşmeye başka bir ifade ile şehirleşmeye M.Ö. dokuzuncu binden bu yana geçilmiş olduğunu gösteren çatalhöyük ve daha sonra Hacılar gibi merkezler tanındığı halde, insanların günlük su ihtiyaçlarını göl, nehir, çay ve dereler dışında nasıl giderdiklerini gösteren veriler yoktur.

Yazılı kaynaklar ve kalıntılara göre, Anadolu'da ilk çeşmeler için M.Ö. ikinci bine Hititlere kadar gitmek mümkündür. Bu çeşmelerin kutsal çeşmeler olduğu, tapınağın merkez teşkil ettiği bir yapılar topluluğunun içinde yer aldığı ve ancak Kral ve rahipler tarafından kullanıldığı bilinmekle beraber, günlük yaşamdaki kullanım için pınarların bulunduğu yerlerden suyun çeşmelere künklerle taşınmış olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Günümüze kadar gelebilmiş en eski çeşmeler Urartu'lara aittir. M.Ö. 9 ve 7. yüzyıllar arasında tarihlenen bu çeşmeler Van yakınındaki Çavuştepe Urartu Kalesi içindeki kalıntılarda görülmektedir. Sular taştan borularla taşınmakta ve ana kayaya oyulmuş yalaklara dökülmektedir. Taş boruların içinde taşıdığı suyu, yazın soğuk, kışın ılık tutma özelliği vardır.

Batı Anadolu İyonya şehirlerinde M.Ö. 10. yüz-

yıldan itibaren, pazar meydanlarını (Agora) süsleyen ve halkın su ihtiyacını gideren çeşmeler yer almaktadır. Çeşmeler Helenistik dönemle birlikte anıtsallık kazanmış ve bu özellik Roma Döneminde de devam etmiştir.

Bu devirlerde su ihtiyacını karşılamak için çevreden Kanal veya kemerler ile getirilen su, büyük havuzlarda depolanarak şehir içine dağıtılmaktadır. Çok katlı, çok zengin kabartma ve heykeller ile süslü ve önünde havuz ve çeşmelerin yer aldığı bu dağıtım binalarına "Nimpheum" adı verilmiştir.

Yunan vazoları üzerinde yer alan resimlerde, çeşmelere verilen önem, su ile din ilişkisi ve çeşme mimarisindeki zenginlik açıkça görülmektedir.

Romalılar suya karşı özel bir ilgi duymuş, anıt biçimindeki çeşmeleri önemsemiş ve çeşmeleri bir şehrin güçlülüğünün simgesi olarak kabul etmişlerdir. Antik dönemlerden süregelen bu saygı ve sevgi Ortaçağ süresinde de devam etmiş ve anıt biçiminde çeşmeler yapılmıştır. Örneğin ;

Siena'da Branda Çeşmesi, 1081

Siena'da Nuova Çeşmesi, 14. yüzyıl

Siena'da Gaia Çeşmesi, 1409-1419 (Kabartmalarını ünlü heykeltıraş Jacopo della Quercia yapmıştır).

Perugia'da Maggiore Çeşmesi, 1275 (Niccolo Pisano tarafından).

Rönesans dönemi ve özellikle onyedinci yüzyıldan itibaren Barok dönem ile birlikte İtalyan şehirleri, Batı Avrupa'nın diğer şehirlerinden farklı olarak, çok zarif ve gerçek birer sanat eseri olan çeşmeler ile süslenmiştir.

Bugün hala işlevlerini sürdüren ve büyük bir insan topluluğunu çevresinde toplayan ünlü İtalyan Çeşmelerinden örnek verilir ise ;

Roma yakınındaki Tivoli'de Villa d'Este 1549 (Ligorio tarafından),

Viterbo yakınındaki Bagnaria'da Villa Lante, 1580 (Romano ve Vignola tarafından),

Floransa'da Pitti sarayına ait Boboli Bahçesi, Artichoke Çeşmesi, 1641 (Tadda tarafından)

Roma'daki Navona Meydanı, Nehirler (Tuna, Ganj, Nil ve Plata) Çeşmesi, onyedinci yüzyıl (Bernini tarafından),

Roma'daki Barberini Meydanı'nın Triton Çeşmesi, 1640 (Bernini tarafından),

Roma, Trevi Çeşmesi, 1762 (Salvi tarafından)

Sayılabılır.

Bernini tarafından 17. yüzyılın ortalarında yapılmış olan bu çeşmeler, aynı zamanda, karmaşık, etkileyici ve hareketli kompozisyonları ve çeşitli su oyunları ile çağının sanat anlayışının, uygulamasının ve çevresinin koparılmaz bir parçasıdır.

Diğer toplumlarda önemli olduğu kadar Çeşmeler Osmanlı toplum yaşamının önemli bir parçası olmuştur. Kent dokusu içinde, toplumsal etkileşimi sağlayan noktalar oluşturan çeşmelerin, sokak aralarına, mahallelerde meydancıklara yaptırılmalarının yanısıra, alışveriş merkezi veya kervan yolları üzerindeki kavşaklar gibi kalabalık ve geniş alanlara inşaa edilmişlerdir.

Su yapılarının en yaygını olan Çeşmeler buldukları yere ve yapılış nedenine göre şöyle isimlendirilmiştir.

Meydan Çeşmeleri,
Köşebaşı Çeşmeleri,
Sokak Çeşmeleri,
Sebilli Çeşmeler,
Anıtsal Çeşmeler,
ve
Oda Çeşmeleri gibi.

Çeşmeler konum ve biçim bakımından duvar ve meydan çeşmeleri olarak ikiye ayrıldığı gibi, suyunun geliş ve kapasitesine göre de hazneli ve haznesiz olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Bunlar çoğunlukla bir duvar, köşe ya da meydanla değerlendirilirler.

Çeşmeler bir duvar ya da meydanda tek yüzlü yapılabildiği gibi, iki yada üç yüzlü, sırasında dört yüzlü yapılarak bulunduğu ortama en uygun çözümler getirilebilir (91).

Mimari bakımından Çeşmeleri,

- 1- Ev Çeşmeleri,
- 2- Mahalle Çeşmeleri,
- 3- Şadırvanlar,
- 4- Sebiller

sınıflandırılabilir.

- 1- Ev Çeşmeleri ;

Eskiden evlere bugünkü gibi borularla su götürülmediği ve ancak saraylar, hamamlar, şadırvanlar ve büyük konaklara künklerle su verildiği için halk, evlerine gerekli olan suyu mahalle çeşmelerinden alırlardı.

Ayrıca evlere su taşıyan "saka"lar vardı. Bun-

(91) Tarihi İstanbul Çeşmeleri I. Semineri, Güneş Gazetesi, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 1985 S; 26-29.

lar getirdikleri suyu evlerin dışında bulunan teknelere boşaltılır, borudan avludaki küplere boşaltılırdı. Su bu küplerden tasla alınıp kullanılırdı. Banyolara veya sofalara yapılan çeşmelerin çömlek işi olarak duvara gömülü küçük küpler şeklindeki haznelerine su doldurulur ve oradan musluğa boru ile su getirilirdi. Bazı büyük konaklar ve saraylarda odalara ve sofalara da el yıkamak ve abdest almak için mermerden çeşmeler yapılırdı (92).

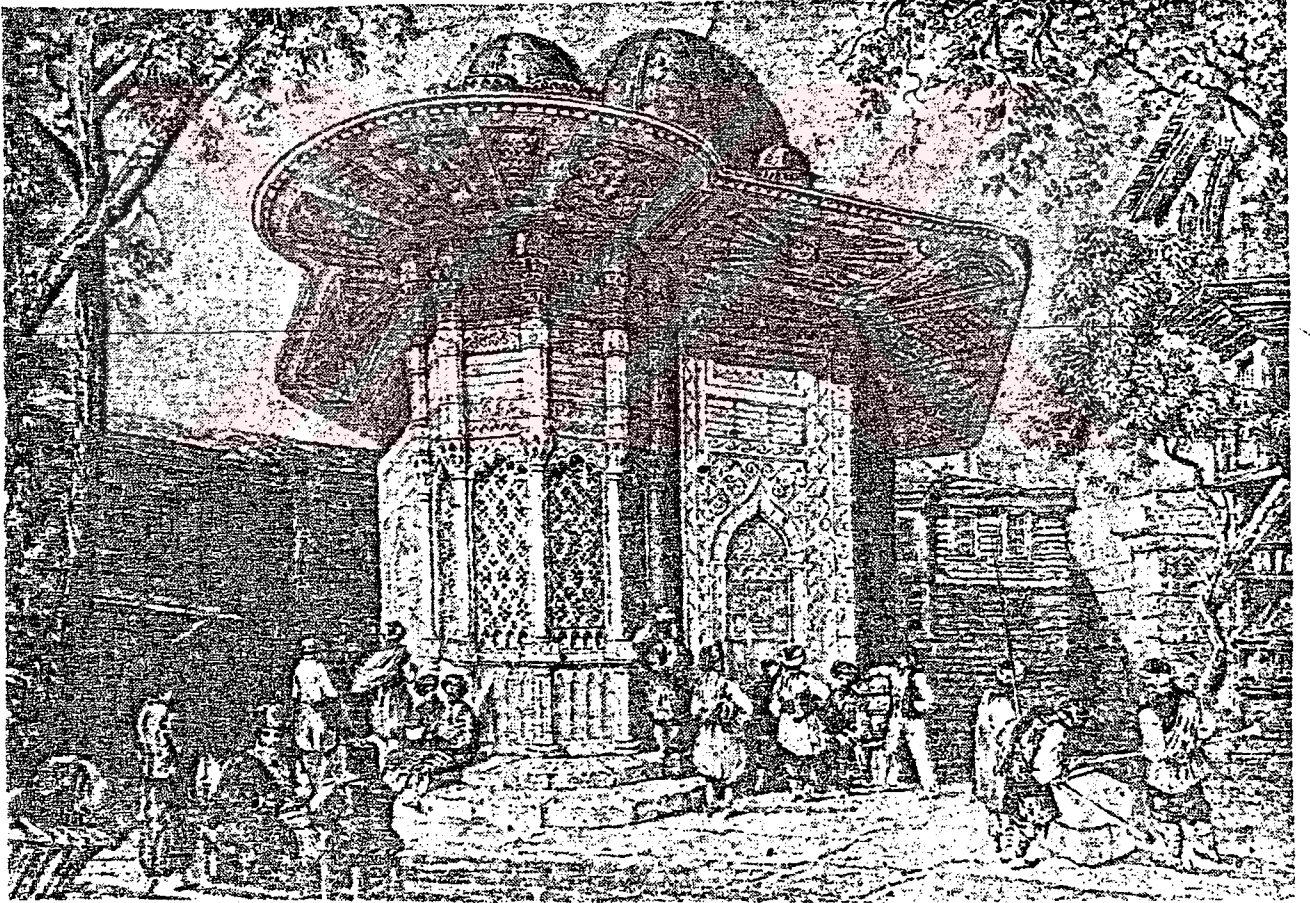
2- Mahalle Çeşmeleri ;

Mahalle meydanının cami; çınar, kahve dörtgeninin bir köşesini de mahalle çeşmeleri oluşturur. Bunun yanında her mahallede yerleşmenin büyüklük, küçüklüğüne göre bir yada birkaç hatta sırasında her köşe başında her meydan ya da meydanlıkta yer alır. Bu su yapılarının, geçmişte toplumun su gereksinimini karşılaması yanında başlarının hiç boş kalmaması ve insanların uzun süre beklediği yerler olarak sosyal birliğin oluşmasında büyük katkıları olmaktadır. Böylece çeşmeler mahallenin vazgeçilmez bir ögesi olması yanında mahalle

(92) A.g.e., Arseven, s; 495.

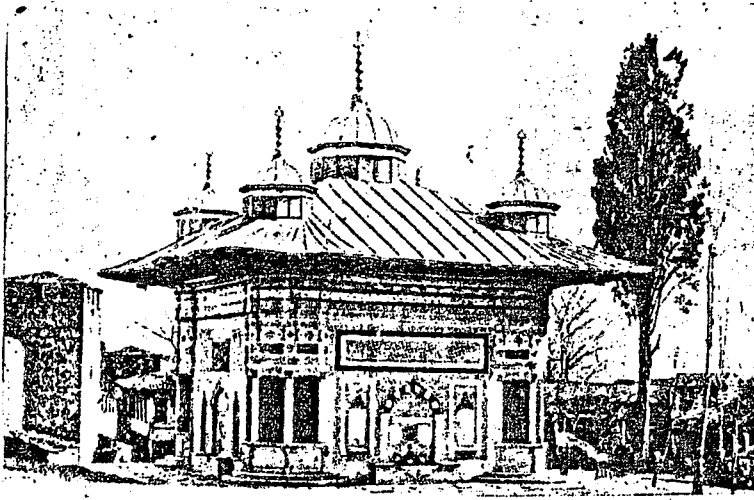
içinde kalmamış, şehrin tüm alanlarını kaplamıştır.

Çeşmelerden su alanları güneşden ve yağmurdan korumak için genellikle her çeşmenin üzerine genişçe bir saçak yapılmıştır (93). (Şekil 108)



Şekil 108 ; Azapkapı Çeşmesi ve sebili. 18. yüzyıl ortalarındaki durumu (ARSEVEN, 1946).

(93) A.g.e., Arseven, s; Şekil 972.



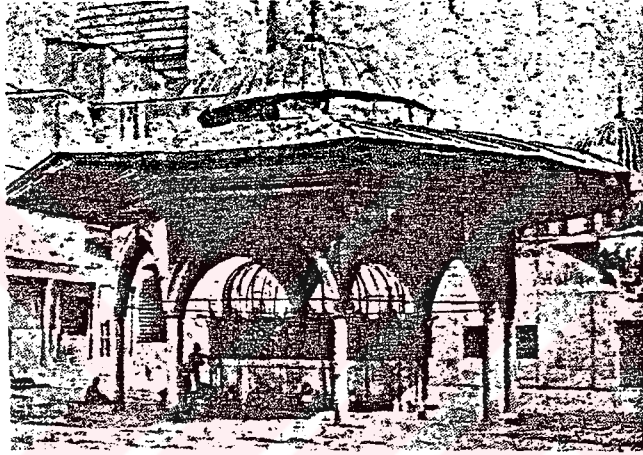
Şekil 109 ; III. Ahmet Çeşmesi

Bu Çeşmeler ilk zamanlar musluksuz bir lüleden akardı. Suyun boşyere akmaması ve ziyan olmaması için bunlara açılır kapanır sarı madeni musluklar eklenmiştir. Bu musluklara "burma" adı verilmiştir. Bazı çeşmelerin yanında su içmek için iki küçük çeşme ve hayvanların su içmesi için yalaklar yapılmıştır.

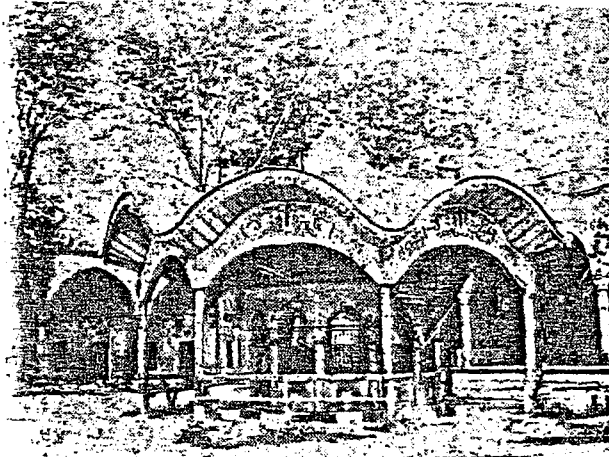
3- Şadırvanlar ;

Türk çeşmeyapılarının çeşitliliği cami avlularında da medrese, han ve kervansaraylarda ve Selçuklular devrine kadar giden şadırvanlarda görülür. Şadırvanları tek yapılar olarak değil de külliyelerin parçası şeklinde görmek gerekir. Bunlar dinsel bir işlevin yerine getirilmesi için kurulmuş gibi görülürlerse de esas amaçları bir iç

avlunun değerlendirilmesi ona anlam kazandırması
suyun ahenkli sesiyle mistik bir hava sağlaması-
dır (94). (Şekil 110-111)



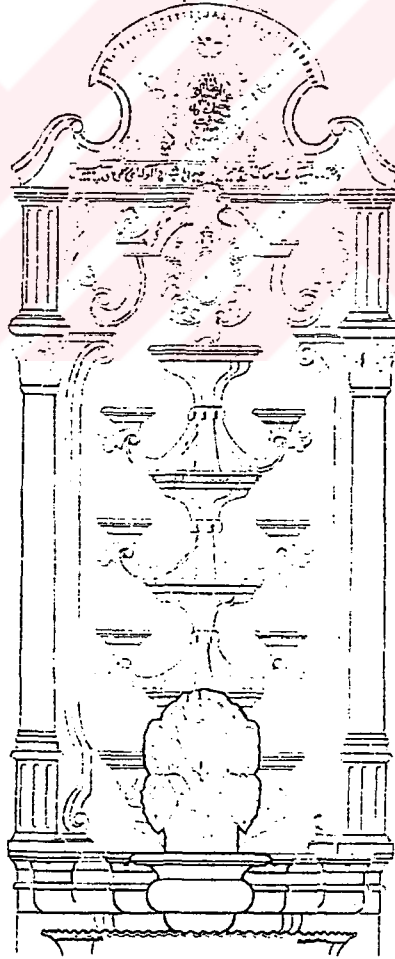
Şekil 110 ; Ayosofya Camii şadırvanı.



Şekil 111 ; Lüleburgaz'da sokullu camisinin şa-
dırvanı.

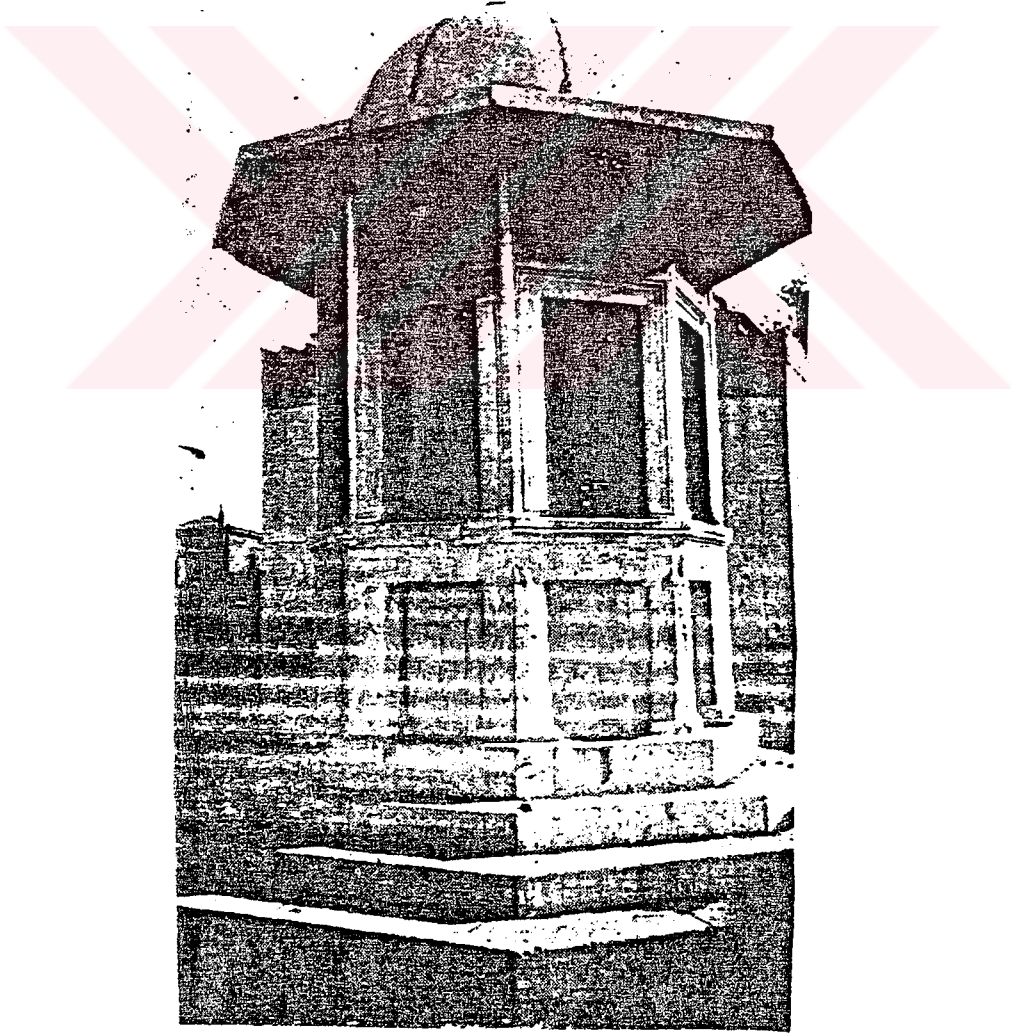
4- Selsebiller ;

Yazın serinlemek ve suyun akışını seyretmek için yapılmış olan çeşmelere "selsebil" adı verilir. Bunlar mermer duvarlarda birbiri üzerine bir kaç çanak bulunup, su küçük bir çağlayan gibi bunlardan aşağı dökülmektedir. (Şekil 112)

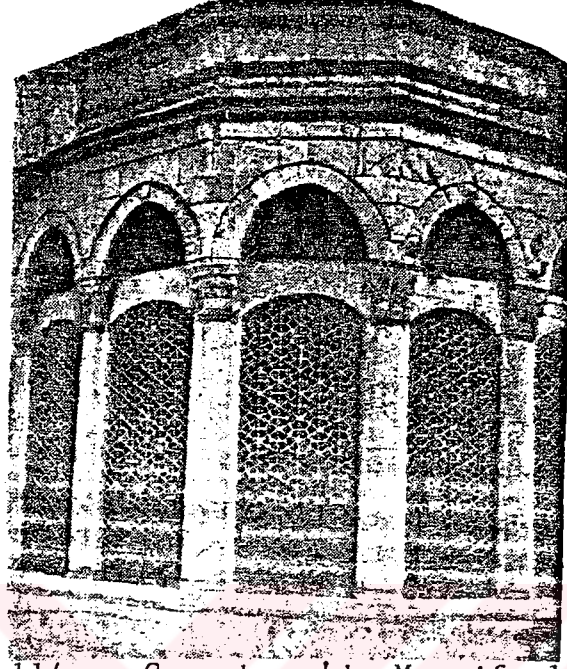


Şekil 112 ; Üsküdar'daki Tuğrakeş Recai Bey yalısındaki selsebilin görünümü (ELDEM, 1970).

Sebilller ise madenden bir kafesle çevrili pav-
yonlardan oluşmaktadır. Bunların içinde susayan-
ların susuzluğunu gidermek için bir sucu bulunmak-
ta ve bu sucu maden taşlarla isteyenlere su vermek-
tedir (95). (Şekil 113).



Şekil 113 ; Süleymaniye Camisi yanında Mimar
Sinan Sebili (Baha Gelenbevi)



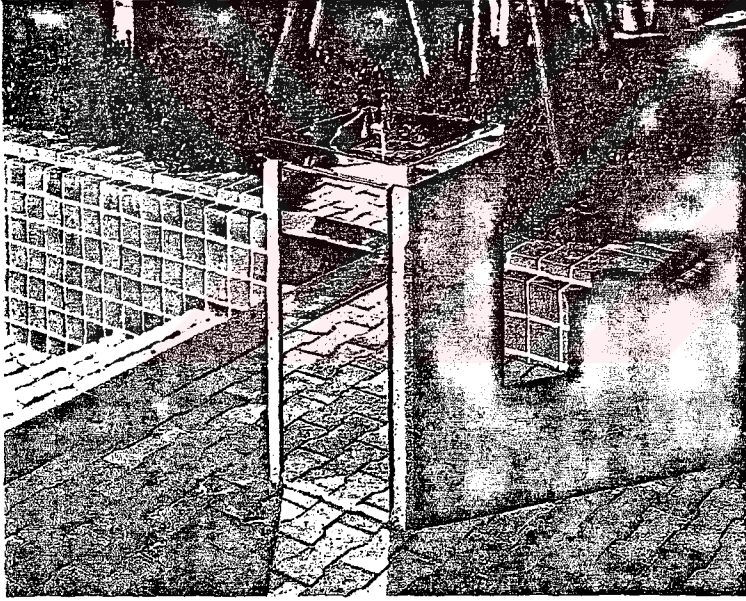
Şekil 114 ; Çarşıkapı'da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili.

Günümüzde tarihsel değerini koruyan bu çeşmeler bugün halen işlevini sürdürmektedir. Bunların yanında birçok park, bahçe, meydanlarda ve yaya arterlerinde modern malzemelerle çeşmeler yapılmaktadır.

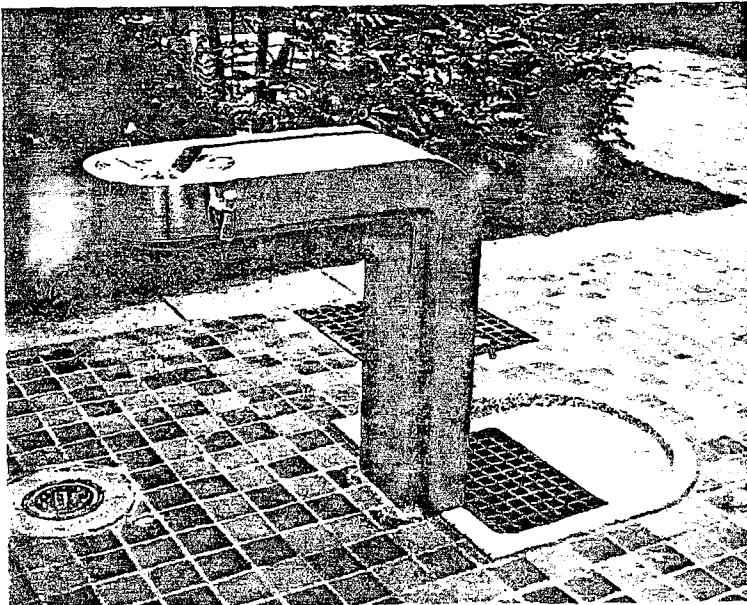
İnsanların su ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan çeşmeler bu alanların önemli bir elemanıdır.



Şekil 115 ; Mermerden yapılmış bir çeşme.
(Urban Landcape,
Design, 1990)



Şekil 116 ; Çevresi ayna ile kaplanmış modern görünümlü bir çeşme. (Urban Landcape, Design, 1990)



şekil 117 ; Özürnlülerin de rahatlıkla kullanabilecekleri bir çeşme. (Urban Landcape, Design, 1990)



SONUÇ

SONUÇ

Rahat, güzel ve güvenceli çevreler insanlar tarafından daha çok benimsenmekte ve bu tür ortamlara ait isteklerde gün geçtikçe çoğalmakta, hatta zaman zaman güncel konular haline dönüşmektedir.

Çok hızlı bir kentleşme sürecinin hüküm sürdüğü dünyamızda bilinçsiz sanayileşmenin sonucunda ortaya çıkan çevre sorunları ve bilinçsiz kentleşme nedeniyle ortaya çıkan kentsel çevre sorunları da giderek artmakta doğal ve kültürel değerlerde bu nedenle hızla yok olmaktadır.

Günümüzde yaşanabilir çevreye olan istegin artması aynı zamanda çevrenin başka amaçlar için giderek artan ölçüde yitirilmesi çelişkisi bir ikilem ortaya çıkarmıştır. Bu da tasarım ve planlama kararlarının tam olarak yerine getirilememesine neden olmaktadır.

Ülkemiz gibi özellikle kentleşme ve sanayileşme süreci yeni sayılan ülkelerde kötü sonuçların hissedilmesiyle, çevre değerleri önemli bir noktaya gelmiştir. Bunun sonucunda çevrede yer alan doğal elementleri dahi korumayan bir gelişme giderek artan boyutlarla kentsel alanlara uzanmakta, çıplak beton ve taş yığını kentler, kısaca yapay çevre ortaya çıkmaktadır.

Kentsel mekanlarda oluşturulmaya çalışılan park, bahçe ve meydanlarda yer alan hacimsel elemanlardan biri su gösterileridir. Amacına uygun bir biçimde düzenlenmiş bir su gösterisi kentsel görünümü olumlu yönde etkilediği gibi, insanlara da rahat ve güzel ortamlar sunabilmektedir. Durgun su yüzeyleri, insana sakin, dinlendirici bir ortam sunarken, hareketli su oyunları kişiye canlılık, hareket kazandırır.

Su gösteri elemanı olarak, her boyuttaki yerleşim alanları için estetik değerler taşır. Kent insanına dinlenme olanakları sunması gibi işlevleri yanında her boyuttaki park, bahçe ve meydanlarda kentin güzelleştirilmesinde, modern bir görünüm kazandırılmasında, su ve tamamlayıcı öğelerinin estetik işlevleride planlamanın en önemli ilkelerinden biridir. Bu nedenle su ve onun tamamlayıcı öğeleri özellikle bu tür çalışmaları öğrenmek ve yapmakta olan tasarımcılar için üzerinde önemle durulması ve ivedi olarak çözüm getirilmesi gereken bir konudur.

Su konusunun kendine özgü ayrıntılarının olması tasarımcıyı planlama sürecinde zorlayabilir. Bu ayrıntılar önemsiz gibi görünmekle birlikte, gerektiği

gibi uygulanmadıklarında kullanıma bağılı olarak sorunlar çıkarır. Bu nedenle su gösterilerinin planlanması ve uygulanmasında bilgi birikimi gereklidir. Bu bilgi birikimi ile yapay su kullanımları bir bahçe deresinden büyük bir gölete kadar uzanabilir.

Sessizlik ve hareketlilik suyun gösteri elemanı olarak tasarımında olması gereken en önemli faktörlerdir. Sessizlik ve hareketliliğin kendine ait bir felsefesi vardır. Ve ikisi birlikte görüldüğünde çok daha güzel ve anlamlıdır. Suyla birlikte plastik objelere de yer verilerek tasarım daha da güçlendirilebilir. Düzenlemelerde su ve plastik objenin planlama ilkelere uygunluğu tasarımcı tarafından belirlenir. Havuz yerinin seçimindeki yanlışlar, inşaatındaki teknik hatalar ve yanlış plantasyon yapılması gibi unsurlar iyi bir tasarımın oluşmasını engeller.

Günümüzde kentleşme konusunda yeni aşamalar yaşamakta olan ülkemizde son yıllarda su gösteri elemanlarına dış mekan uygulamalarında çokça yer verildiği görülmektedir. Avrupa ve Uzak doğu ülkelerinde gerek kent- sel, gerek kırsal dış mekanlarda su gösteri elemanı olarak geniş yer tutmaktadır. Böylece mekanlara yeni bir boyut kazandırılmış olur.

Bu çevrelerin düzenlenmesinde ş u noktaların göz önünde bulundurulması daha sağlıklı bir çevrenin oluşmasını sağlayacaktır.

* Kent insanının rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli yeş il alanlar ayrılmalı ve düzenlenmelidir. (Minumum $7m^2$ /kişi)

* Düzenlenen yeş il alanlarda küçük, büyük su gösterilerine yer verilmeli ve ilginç su oyunları ile kişide değişik algılanmalar sağlanmalıdır.

* Havuz, gölet, fıskiye gibi su gösteri elemanlarının biçim, renk, ölçü, form ve doku açısından çevre ile uyumunun sağlanması gerekir.

* Su gösteri öğelerinin su miktarının yeterliliği ve temizliği kontrol altına alınarak sürekli görsel etkisi sağlanmalıdır.

* Düzenlemelerde çevreye uygun plantasyon, tasarımın bütünlük etkisini arttıracaktır.

* Çevre düzenlemelerinde, park, bahçe ve meydanlarda, yaya arterlerinde çeş melere yer verilmesi, bireylerin su ihtiyaçlarını karşılamak açısından yararlı olacaktır.

* Tarihsel önemi bulunan su ögelerinin korunmasına özen gösterilmelidir.

* Detay çözümlenmeleri titizlikle yapılmalıdır ve malzeme seçimine özen gösterilmelidir.



KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, Günel ; Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi,
İ.Ü.Orman Fak. Yayınları, Yayın
No;536, İ.Ü.Basımevi, İstanbul,1974.
- ARSEVEN, Celal Esad ; "Su Mimarisi" Türk Sanatı Tarihi, İstanbul
1946.
- ASLANAPA, Oktay ; Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14.yüzyıl),
Tifaruk Matbaacılık Sanayii A.Ş, İstanbul
1977.
- ASLANOĞLU, Gönül Evyapan;Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve
Türk Bahçesine Etkileri, O.D.T.Ü.,
Ankara, 1972.
- ASLANOĞLU, Gönül Evyapan;Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski
İstanbul Bahçeleri, O.D.T.Ü., Ankara,1972.
- ASLANBOĞA, İlçin ; Antik ve Ortaçağ Kentlerinde Yeşil Alan-
lar, Ege Üniversitesi Yayınları, Yayın
No;465, Ege Üniv.Ziraat Fak.Ofset Basım-
evi, İzmir, 1983.
- AYTÖRE, Ayhan ; "Türklerde Su Mimarisi" Milletlerarası
Birinci Türk Sanatları Kongresi Tebliğ-
leri 1959, Ankara, 1962.

- AYKUT, M. ; Osmanlı Dönemi Osmanlı Yapılarının İç Mekan Kuruluşlarında Su Kompozisyonları Kullanımı, İstanbul, 1979.
- AYVERDİ, Semiha ; "İbrahim Efendi Konağı" Baha Matbaası, İstanbul, 1964.
- BROOKES, John ; Gardens of Paradise The History and Design of the Great Islamic Gardens Weidenfeld on Nicolson London, 1987.
- ÇETİNTAŞ, Sedat ; Türklerde Su, Çeşme, Sebil, Güzel Sanatlar Sayı;5, İstanbul, 1955.
- ELDEM, Sedat Hakkı ; Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.
- JELLİCOE, S.veG. ; The Use of Water in Landscape Architecture W. and J. Mackay, CO Ltd., London, 1971.
- KILINÇ, E. ; Kent İçi Açık ve Yeşil Alanlarda Suyun Kullanımı ve Ankara için Örnekler, A.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Lisans tezi, Ankara, 1981.
- KOBAYASHİ, Haruto ; Contemporary, Lansdcape Architecture, An International Perspektive, Tokyo-Japan, 1990.

- LEHR, R. ; Taschenbuch Für Den Garten und Landschaft-
bau Verlag Paul Parey-Berlin und Hamburg,
1981.
- MASON, David ; The Complete Book of The Water Garden
Ward Lock Ltd. London, 1989.
- MUKODA, Naoki ; Street Furniture, Printed in Japan, 1989.
- ÖZTAN, Y. ; Kentsel Rekreasyon Alan Planlama, A.Ü.
Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölü-
mü Ders Notları, Ankara, 1985.
- PAMAY, Besalet ; Park Bahçe ve Peyzaj Mimarisi, İstanbul,
1978.
- RAINER, Roland ; Lebensgerechte Aussenräume, 1972.
- SAĞCAN, M. ; Rekreasyon ve Turizm, Cumhuriyet Basım-
evi, İzmir, 1986.
- SÖZEN , N. ; Türk İslam Bahçe Sanatı Üzerinde Yeni
Düşünceler, Türk Ocakları Seminerler
Dizisi, 25, Ankara, 1987.
- SÖZEN, N. ; Ankara Şehri için Şehir Dışı Rekreasyon
Alanlarının Planlama İlkelerinin Saptan-
ması Üzerinde Bir Araştırma, A.Ü.Ziraat
Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Dok-
tora Tezi, Ankara, 1977.

- SUZİKİ, Nobuhiro ; Aquascape Water in Japanese Landscape Architecture, Tokyo-Japan Mayıs, 1990.
- SWINDELLS, Philip ; The Complete Book of The Water Garden, Ward Lock Ltd. London, 1989.
- STRONG, Ray ; A Small Garden designer's Handbook Conran Octopus Limited, London, 1986.
- ŞEN, Münevver ; "Yıldız Sarayı Selamlık Bahçesi" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1982.
- ŞENTÜRK, Nilüfer ; "Su Bahçeleri" Üzerine Makale, Tasarım Dergisi, sayı;9 , İstanbul, 1990.
- TANRIVERDİ, Fuat ; Peyzaj Mimarlığı Bahçe Sanatınının Temel İlkeleri ve Uygulamam Metodları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Yayın No;643 A.Ü. Basımevi, Erzurum, 1987.
- TARİHİ İSTANBUL ÇEŞME-
LERİ, I. SEMİNERİ ; Güneş Gazetesi, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 1985.
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref ; "Boğaziçi Yalılarında" Citivri Biladerler Basımevi, İstanbul, 1938.

SÜRELİ YAYINLAR ;

Schwimmbad und Sauna ; "Springlebendige Wasserspieler",
Sayı;9, Ağustos 1987.

Villa Giardinii ; Sayı; 236, 1989.

Sanat Tarihi Ansiklopedisi ; Cilt; 2 İstanbul, 1983.

TBMM Milli Saraylar Daire

Başkanlığı Kültür-Bilim-Ta-

nıtım Merkezi Yayınları ; TBMM. Vakfı Yayını, İstanbul,1987.

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Samsun'da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi Samsun'da tamamladım.

1985 yılında girdiğim Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünü 1989 yılında bitirdim. Aynı yıl Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Planlama Bölümünde yüksek lisans yapmaya başladım.